
UNIVERSITY OF CHICAGO
57 883 459

HICAGO
9

Crescat Scientia Vita Excolatur

Suri ha-mekhuneh Peshita

חמש מגלות

עם

תרגום סורי המכונה פשיטא,

יוצא עתה ראשונה בכתב אשורית מנוקד היטב.

ועוד

ראה זה מצאתי

פירוש המקרא על המגלות

העתקתיו מעל חומש „איגר" כ"י אשר נמצא בעקד הספרים של בית המדרש הכולל (ק. ק. אוניפערזיטאֶטס-ביבליאָטהעק) בעיר פראג.

והוספתי משלי

באור התרגום

לבאר כל מלה קשה הבאה בתרגום, ולעורר על כל השינויים הנמצאים בו, והבאתי לרוב גם המעתיקים העתיקים היונים, וגם יצאו בו מפורש כמה מלות ומאמרים בתלמוד ובמדרש

מאתי

אברהם יפה המכונה דר. היבש

רב ומגיד לעדת בי"הכנ „חדש" בק"ק פראג יצ"ו.

פראג.

בהוצאת המחבר ברפוס סענערס עט בראנדייס

בשנת תרכ"ו לפ"ק.

Bible. O.T. Five Scrolls. 1866.

Die fünf Megilloth

nebst dem

syrischen Thargum genannt „Peschito,"

zum ersten Male in hebräischer Quadratschrift mit Interpunktation edirt,

ferner

mit einem

Kommentare zum Texte,

aus einem handschriftlichen Pentateuch=Codex der k. k. Univ. Bibliothek zu Prag,

und einem

Kommentare zum Thargum,

mit sprachlichen Erläuterungen, Nachweisungen der verschiedenen Lesarten, Vergleichung mit andern alten Versionen, Erklärungen vieler thalmudischer und midraschischer Wörter und Sätze u. s. w.

Von

Dr. Adolf Hübsch,

Rabbiner und Prediger der Neusynagogengemeinde zu Prag.

Prag 1866.

Druck von Senders und Brandeis, Rittergasse Nr. 408—1.

Selbstverlag des Verfassers.

מזכרת אהבה

לכבוד נשמת

אדוני אבי מורי המנוח

מו"ה חיים בן מו"ה שמואל יפה ז"ל.

מאת בנו המכבדו אף במותו

המחבר ומוציא לאור.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARIES
CHICAGO, ILL.

הקדמה.

פתח דברי יאיר עיני הקורא הנכבד על אלה הביכורים אשר אנכי הנני מביא היום מנחה חדשה מנחת עני על מזבח המדע והאמונה! שלש אלה עשיתי סביב מסגרת, אשה אל אחותה חוברת, בעזר יושב תהלות, זר זהב לחמש מגלות, תרגום סורי, פירוש המקרא, באור התרגום, שלשה אלה המה מטיבי צעד הולכים אורח סלולה בנתיבת המקרא, ובקוצר נמרץ אטיף מלתי על זה דרכם בקדש, אביעה אמרי על כל חלק מחלקי מלאכתי, אשר תקנתי וערכתי כיד ד' הטובה עלי!

א. הראשון אשר אדבר אודותיו, להגיד קורותיו ותולדותיו, הכי נכבד הוא תרגום סורי אשר גם בשם פשיטא יכונה. — הזמן מתי חבר התרגום הזה ומי מחברו לא נודע לנו בבירור, וכמו שהוא על הרוב אצל השאריות פליטי הזמן אשר נשארו לנו מימי קדם קדמתה, אם הדברים עתיקים עד שאבד זכרם מי פעל ועשם, וקורא הדורות ילאה להביא עדות נאמנה על יום הולדת אותם, מתי יצאו לאור עולם, אז להמנות החסרון, ולבקש להם שאת ויתרון, יקומו אנשים, בני דן מושים, אינם יגעים ואינם עמלים, יבדו מלבם הבלים, יפליגו בסיפורים, בחזיונות והרהורים, כאילו הדברים ברורים; שמים חשבה לעלטה, בפארם את יתר הפלטה, בזקנה ושיבה יותר מדי, לאחד מגדולי קדם יובילוהו שי, ולמען כחש ילבישו הבליהם אדרת תפארת, ימלאו מאמינים ותהי האמת נעדרת! וכמקרה הזה קרה גם לתרגומנו בבחינת סיפור קורותיו, הכזב הקדים לימות עולם דורותיו, וידו אוחזת בעקב עושיו! ובכן אמרו על התרגום הזה שהתחיל לצאת ראשונה בימי שלמה בן דוד (Greg. Barhebr. in Assem. bibl. or. T. II. p. 279) כי חירם מלך צר בקש מאת רעהו מלך ישראל

העבריות, וקראו היהודים ההוצאה השנית הזאת של תרגום עקילס „κατ' ακριβειαν" שהיא מדויקת מלה במלה, והשתמשו בה בבתי כנסיות לקרוא מתוכה מדי שבת בשבתו*). (וכבר הרחבתי לדבר על אודות העתקת עקילס במ"ע „בן חנניה") ואחריו באו תיודו"עיון וסומכו"ס ונטו האחד פחות והשני יותר מעל העתקת השבעים, והתאמצו המעתיקים האלה לנקות ולזקק ההעתקה הישנה מכל חלאה וסיג אשר דבק בה. וכאשר ראו מהם היהודים הכותבים בלשון סורית כן עשו גם הם בלשונם, כי הנה שבנגדם התחיל לעשות העתקות בלשון ארמית בעקבות השבעים, והשחיתו כל חלקה טובה בהוספות ושינויים, וכמו שאמרו (ירושלמי מגילה שם) „בורגני אחד בידא להם ארמית מתוך יונית" — וכדי לשמור לאן קדשים שלא ישתו מהמים הרעים האלה ולא ילכדו בשחיתות מעותי הכתובים, אזרו חיל אנשי אמונתנו הקדושה ועשו תרגום חדש על כל ספרי תנ"ך בלשון ובכתב סורית, והלכו גם הם בתרגומם דרך המלך בעקבות המקרא ולא הסתפחו במלאכת השבעים אשר התחילה להיות נחלת זרים; ומתוך התרגום הזה ילמדו המשתוקקים לדבר ד' בלשון ארמית מערבית וימצאו אמרת ד' צרופה ולא יהיה להם מן הצורך לחבק חיק נכריה — וכמו שקראו העתקת עקילס (לפי עדות הירונימו"ס) „κατ' ακριβειαν" מפני שהיתה קרובה כל כך לדברים ככתבם במקרא, כדי להבדיל בינה ובין העתקת השבעים, כן קראו התרגום הסורי „פשיטא" simplex litteralis, שהיא מסכמת עם המקרא ומכוונת מאד אל פשט הכתוב, כדי להבדיל בין התרגום הנכון הזה ובין התרגומים המזויפים אשר בדו

*) הקיסר יוסטיניאן נתן רשות להיהודים להשתמש בהעתקה זו בבתי כנסיות. ומה שכתב החכם אייכהארן (Einleit. ins A. T. B. I, S. 360 Note a) שהיתה גזרת יוסטיניאן על היהודים שלא יקראו בבתי כנסיות, בהוצאה השנית של תרגום עקילס, טעות הוא ביד החכם הזה, כי בדברי יוסטיניאן (Novelle 146, De Hebr. c. I) כתוב מפורש שהרשות נתונה ליהודים לעזוב העתקת השבעים ולבחור להם תרגום עקילס לצורך קריאתם בבתי כנסיות, ואח"כ כתב שם, שמה שקורין היהודים *Δευτερωσις* אין להם רשות להשתמש בו מכל וכל, כי הוא איננו מכתבי קדש, אבל הוא מעשה ידי אנשים *'εκ μονης λαλλουντων της γης*, המדברים על עניני התבל לבד, ואין להם חלק עם הדברים האלקיים; וחשב המעתיק שמה שכתב כאן *δευτερωσις* מוסב על ההוצאה השנית של עקילס, ולכך העתיק „editio secunda" והסתירה על זאת היא מיניה וביה שהתיר להם להשתמש בהעתקת עקילס, ואיך יאסור ויתיר בנשימה אחת, ועוד איך יאמר שההוצאה השנית של עקילס מדברת על עניני תבל וכו'. ונראה לי נכון מה שכתב חכם נוצרי, שכוונת מלת *δευτερωσις* היא על המשנה, שגזר יוסטיניאן שלא ישתמשו בה היהודים מכל וכל (N. Fuller. Misc. sacr. lib. IV, c. XIX.)

)(

לעשות לו, ע"י חכמי עמו יודעי התורה, העתקה מכתבי קדש בלשון אשר הוא מבין (כאילו חירם היה מדבר בלשון סורית ולא בשפת כנען!) ויאות לו שלמה בזאת, ויצו לתרגם כל הספרים הקדושים אשר נכתבו עד זמנו ובכללם גם אלה הספרים אשר חבר שלמה עצמו, ותהי זאת ראשית מלאכת הפשיטא! (ומי לא ירגיש ויבין שנעשה כל הסיפור הזה על דרך ודמות הסיפור הידוע על אודות ההעתקה היונית המיוחסת לשבעים זקנים, שבקש תלמי המלך מאת אלעזר כהן גדול לשלוח לו מעתיקים אשר יכתבו לו את התורה יונית.) ועל שאר הספרים אשר נכתבו אחר זמן המלך שלמה אמרו שתרגמם אחד מהשלוחים אשר קראו אותו בשם תַּדֵּיוֹס או אַדֵּיוֹס, וכבר השיב החכם מִיכַּאֶהָלִן על זאת (Einleit. ins A. T. B. 1. S. 442), ואין להרחיב הדיבור בתשובות על הבלים כאלה.

ומה שנראה לנו קרוב ומקובל אל הדעת על זמן חיבור הפשיטא הוא, כי בעת אשר החלו היהודים לעזוב דרך השבעים, על אשר ראו כי ההעתקה הזאת כבר עבר זמנה פג טעמה וריחה נמר ואין רוח המבינים נוחה הימנה, כי נטתה הרחק הלאה מעל הכתוב מפורש בכתבי קדש, וגם השעה היתה צריכה להעתקה נכונה, כי בעלי הברית החדשה כבר התחילו להשתמש בהעתקת השבעים ושבשוה וזייפוה בכליהם כפי צרכם, למצוא להם עזר וסעד לאמונתם החדשה מכתבי קדש עצמם, ולמען ידעו ויבינו התלמידים והמון העם, אשר לא ידעו להעמיק בתורה ככתבה, כי על משענת קנה רצוץ בעלי הכת החדשה סומכים, וגלו פנים בתורה שלא כהלכה ולא באמת ובתמים, וכל ראיותיהם קלושות צנומות ודחויות, להראות כל זאת קמו גדולים מקרי לב אנשי שם אשר שמעו פירוש התורה מפי מנהיגי הדור ראשי חכמי ישראל ר' עקיבא וחביריו, ויבינו במקרא, וידעו היטב דרכי לשון עברית, ויקרבו אל המלאכה, וישובו ויחפרו באר אחרת, כי הבארות אשר חפרו הראשונים, סתמום השונים וימלאום צרורות; ויתנו אלה את נפשם לפתוח לבני ישראל מעין לא נרפש ומקור לא משחת אשר מימיו נוזלים מראש הררי קדם ממתנה נחליאל! מי בראש, ע ק י ל ס ה ג ר, אשר נזכר לשבח ולתהלה בכמה מקומות בתלמוד ירושלמי ובמדרשים, עשה העתקה יונית חדשה, ובאמונה שלימה היה עושה מלאכתו מלאכת הקדש ולא נטה ימין ושמאל בהעתקתו רק מגמת פניו תמיד אל מה שכתוב במקרא עד שקלסו אותו ר' אליעזר ור' יהושע ואמרו לו י פ י פ י ת מ ב נ י א ד ם (ירושלמי מגילה דע"א ע"ג), וכאשר כלה מלאכתו לעשות, עוד לא מצא נוח, ותפעם רוחו בקרבו כי אמר „אולי חטאתי ומעלתי בקדש בשנותי את טעם כתבי הקדש בהעתקתי!" ולמען לא יחליף ולא ימיר, לא יגרע ולא יוסיף, עבר עוד הפעם על פני כל מלאכתו להסיר משם כל מום אשר יפסול בקדש, וחפץ ד' בידיו הצליח עד שהעתקתו היונית דומה כמעט גם בהברתה להברת המלות

הרבה מלות סתומות בתלמוד, ומצאתי כי נכונה דבר. ויותר מזה מצאתי ידיעת לשון סורי מועילה להבנת התרגומים ולהגהת נוסחאותיהם, ולפעמים תועיל ג"כ להבנת לשון הקדש וכתבי הקדש. ומפני שראיתי בני עמי משליכים הלשון ההיא אחרי גוום, ומעטים ימצאו בין חכמי ישראל שיהיו יודעים מציאותה, ראיתי כי טוב לדבר דבר על אודותיה ולהודיע טיבה ברבים!" — ושם מעבר לדף כתב „וכדי לפתוח בזכות אשר היו לפנינו אומר כי אולי מה שנמנעו מהעמיק העיון בדרכי לשון ארמית, היה מפני שלא נמצא אצלנו ממנה נכתב ומנוקד כראוי וכו'" — את הדברים והאמת האלה נתתי אני אל לבי, אמרתי אולי אוכל להועיל לבני עמי אשר יתאוו תאוה לעיין בתרגום זה והיה לרובם עד כעת כספר החתום מפני זרות הכתב וחסרון הניקוד, ואקרבה אל המלאכה, הרבה יגעתי וטרחתי, ואע"פ שלא ניתן על ידי התרגום הזה, נשתנה על ידי הכתב מסורית לאשורית, וכבר החלו לעשות כזאת בעלי חברת הפרו=פיגאנדא, אולם המה עשו את אשר עשו רק להגיע אל מטרה זרה אשר טמונה בחבם, ועליהם נאמר „מוקש אדם ילע קדש" ושלא היתה כונתם להגדיל התורה ולהרים המדע, למען תפוץ הדעת, ויהי' התרגום הזה מעין נפתח לכל הרוצה לשתות בצמא את דבריו, העדות על זאת כי הם לא הוציאו רק כתבי ברית החדשה (לונדון בשנת א'ת'ת'ל"ו למספרם) וגם את אלה בלי נקודה רשומה, כגוף בלא נשמה, ומהספרים הקדושים שהם תורה נביאים וכתובים משכו את ידם ולא העתיקו תרגומם לכתב אשורית, וקמתי אני אחריהם ואמרתי אשא כפים למלא החסרון לשם שמים, והחילותי מלאכתי בחמש מגלות משתי סבות, האחת, כי תרגום ארמי על חמש מגלות אשר נדפס אצל המקראות מלא הוא על כל גדותיו בהוספות ממדרשים והגדות, והשנית, לתת כבוד לראשונים לספוח אל מלאכתי זאת פירוש המקרא אשר אדבר אודותיו בסמוך. ולבעבור ראיתי כי בלי נקודה סתום ולא מפורש זה התרגום, שקדתי ונקדתי כל מלה למען לא יחסר כל בו להקל התלמוד והעיון, והלכתי בניקוד רות, ש"הש, קהלת ואיכה בעקבות הפוליגלוטא דפוס לונדון, והתרגום על מגלת אסתר לא מצאתיו כלל בפוליגל. דפוס פאריז, ובפוליגל. דפוס לונדון מצאתיו אבל בלי ניקוד ונקדתיו אני מדעתי כפי כללי דקדוק סורי. ואגידה לך במה לא שמרתי דרכי הכללים בניקוד הסורי ונטיתי מעליהם כדי להקל הקריאה על הקורא הנעים. א) הנחתי תחת האותיות הפנויות בלי תנועה סימן השוא במקום שהוא נהוג בעברית, ואם גם סימן לשוא בניקוד הסורי ליתא, יש נחים ונעים בסורית כמו בעברית, ואם בחרתי בסימני התנועות הנהוגים בכתב עברית למה יגרע סימן השוא, ולמה יפקד מושבו והוא מקיל מאד הקריאה בשבת הסימן במקומו הראוי לו. ב) סימן הדגש הוא נהוג בניקוד הסורי רק אצל אותיות ב ג ד פ ת, כשנקראים אותיות אלה בדגש קל אז תבוא נקודה על האות ונקרא הסימן הזה קושאי, ואם הם רפויים

אותם ארמית מתוך יונית. — ויהיה לפי השערה זאת זמן הולדת הפשיטא סביב למחצית המאה השנית למספרם, ולזאת הסכים חכם מלוין מחכמי זמננו ועמנו.

ומה שרצו איזה חוקרים להוכיח, כי המתרגמים, מחברי הפשיטא, לא היו יהודים, ולכל הפחות המתרגם של ספר המזמורים היה נוצרי, ויסדו משפטם זה על שני מקומות (תהלים כ״ה ע״ו, ק״י ג׳), אין להוכחה זו שום קיום ועמידה, כי היטב ידענו שלא בא לידינו התרגום הזה בצורתו הראשונה, ומאז התחילו הנוצרים הסורים להשתמש בו פסלו אותו בחלוף חסרון ויתרון, ותלו בו טלאי בלאי העתקת השבעים, כמו שהראנו את זאת בהרבה מקומות בפנים הספר, ויש מקומות לא מעט אשר נשאר שם עיקר התרגום כמו שהיה מאז, וסמוך לו באה הוספה ותקון, לאות ולעדות נאמנה כי הרבה ידים חלו בתרגום זה, השחיתו והרעו בכל גבולו. וכן הוא גם בשני מקומות הנזכרים, ולפי שמתהלים ק״י ג׳ אין ראיה כ״כ לא נדבר אודותיו, אולם בתהלים כ״ה ע״ו נראה לעין שתקן איזה סופר בתרגום הסורי אחר העתקת השבעים ולא הבין את העתקתם, שכן „אשר יחדו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש" העתיקו הע׳ כאילו כתוב „אשר יחדו נמתיק סעוד" שהיו אוכלים בסעודה אחת, על שלחן אחד, והיו מהלכים בבית אלהים בהמוניא ברגש אחד; וחשב הטועה שהענין כאן על הסעודה הנהוגה אצלם בבית תפלתם הנקראת **eucharistia**, וחלק הפסוק לפי טעותו „אשר יחדו נמתיק סעוד בבית אלהים — נהלך ברגש" ומחק מה שהיה לפנים בתרגום סורי על פסוק זה והלך שובב בדרך כסילותו וכתב „דאכחדא לעסן שרותא בביתה דאלהא. כד מהלכין הוין באויותא" ואין מכאן ראיה אחרת אלא שאלח איש מרמה ידו במלאכת רעהו הטוב ממנו, ועל כל דבר פשע, המזייף יתן את הדין! אבל האמת תכון לעד כי עיקר תרגום סורי הנקרא פשיטא, יהודים עשו וגם הכינו אותו, כי מי ילך בנתיבות המקרא אם לא יבין וידע היטב לשון הקדש, והבנת והכרת הלשון הזאת היתה אז נחלת עם ד׳, מורשה קהלת יעקב ולא לזרים אתם.

ואחרי אשר הודעתי את זאת, היה לי עוד לדבר על תועלת התרגומים העתיקים בכלל ועל תועלת התרגום סורי מפאת לשונו בפרט, ולא אכביר מלין כי כבר קדמוני בזאת גדולים וטובים ממני אשר דברו באורך וברוחב על רוב התועליות המגיעות לנו מידיעת התרגומים הקדמונים, ועל תועלת הלשון אשר נכתב בו תרגומנו זה אשר עסקנו בו, אציע לך הנה מה שכתב הרב הגדול החוקר התמים מו״ה שמואל דוד לוצאטו נ״ע בספרו המפואר אוהב גר צד 87. וזה לשונו הזהב: „הסיבותי את פני להתלמד בידיעת לשון סורי או סורסי הקרובה ללשון ארמית, כאשר יראה הרואה בספר בן סירא אשר הדפיס החכם בן זאב ע״ה עם תרגום ארמי, וכבר כתב החכם ההוא בהקדמתו כי הלשון הזה מועיל מאד לדלות ממנו

הספרים מבוא.) ומהמספרים שהבאתי יש להקליט שהיו החומש והמחזור בשנת קס"ב עוד ביד אחינו היהודים היושבים אז בק"ק איגר, ובשנת ק"ץ (1430) גזר הקיסר זיגיסמונד על היהודים באיגר שיגורשו ממקום מושבם ושיהיה בית הכנסת שלהם נחלת זרים, ואז נפלו (לפי השערתי) הספרים האלה ביד האויבים, והיו גנוזים ושמורים אצלם עד שלקחו אותם להקת היעזוי"טען אל אוצר ספריהם, ומאלה באו אל עקד הספרים אשר הם עוד היום שם לנֵבי ולתפארת. נראה מזאת שהפירוש הזה לא מאוחר הוא מַמאה הט״ית לאלף שאנו עומדים בו, וגם צורתו ותמונתו לשונו ודרכו יעידו על זאת, ושם מחברו לא נודע לי רק שהיה צרפתי יראה המעיין מכמה מקומות בפירושו. ואני כאשר דינותי בפירוש על ההפטרות הנמצא בחומש זה, ראיתי וגם הבנתי כי פירוש המגלות ופירוש ההפטרות מעשה ידי מפרש אחד הם, (וכן יסכים עמדי כל משכיל אשר יעיין שם) אז גזרתי אמרי ויסדתי משפטי, כי הסופר אשר כתב החומש הזה הוא עצמו היה המפרש, ואילי היה זה הסופר אחד ממגורשי צרפת אשר בא לאיגר ומצא שם כדי מחיתו ע"י כתיבת הספרים, וממה שחתם בסוף חמש מגלות „ולי אני עבדו הכותב יוליכני במסילה לביתי לחיים ולשלום ובצהלה" נראה שהיה גר בארץ נכריה. ושהיה המפרש הזה פשטן ויודע היטב דקדוק הלשון, יראה הקורא בפנים בפירושו.

ג) ועל־דבר באור התרגום אשר חברתי ישאר לי להודיע, כי שמתי עיני על כל השינויים הנמצאים בפשיטא ועוררתי עליהם, והבאתי לרוב גם המעתיקים הישנים כדי לדמות זה אל זה, והראתי בכל מקום אשר שנו גרעו והוסיפו כותבים מחבלים בתרגום סורי והטילו בו מומי העתקת השבעים; וגם שקדתי לבאר כל מלה סתומה כפי כחי הדל, זאת ועוד שהבאתי כמה מלות ומאמרים מכתבי חז"ל ללבן ולפרש, וגם מלות עבריות פרשתי אותן מתוך הסורי על אופן חדש ומקובל. ומה שהבאתי לרוב וכן ת"י (שהוא תרגום יונתן) גם על אלה הספרים אשר ברור אצלנו שלא תרגמם יונתן, אל יאשימני הקורא הנכבד על זאת כי תפשתי לשון הנהוג ושם הידוע, וכונתי על תרגום הארמי המיוחס ליונתן.

ועוד הרבה היה לי לדבר על אודות הפשיטא, וגם על שני כתבי יד החומש והמחזור רק אפס קצהו אמרתי, אכן העת היא לקצר ולא להאריך, כי הנני בין המצרים אנכי עומד, גדר מזה וגדר מזה, ובשעה שאני חותם ספרי אחוז אני בשני ראשי חבל התלאה; הראשונה שיש להכין לדרך פעמי לעקור ממקום מושבי פה, לעזוב עדתי השלמה והאהובה עדת בית הכנסת „חדש", אשר ישבתי בקרבה בהשקט ובטח בשלום ושלוה זה שש שנים, וכל ימי מגורתי בתוכה נתנני ד' לחן ולחסד בעיני כל

אז תבוא הנקודה תחת האות והוא סימן ר ו כ ך. ועל אות פ לא יבוא סימן הקושי לעולם, ודגש חזק הנהוג אצלנו לא נודע בניקוד סורי כלל. ואני הלכתי בזאת אחר מנהגנו בעברית. — ג) כל תיבה שהיא לשון רבים באו עליה שתי נקודות זו בצד זו (כעין צירי שלנו) ונקרא הסימן הזה בניקוד סורי ריבוי, ואני השמטתיו כדי שלא לבלבל. ד) ויש עוד סימן בניקוד סורי קו המסתיר (Linaea occultans) וגם את זה השמטתי. ה) כמעט כל חולם שאחריו וי"ו נחה יבוא תמורתו בניקוד סורי פַּתַח, כמו מַוְתָא תמו' מוֹתָא, אַוְלֵד תמו' אוֹלֵד, וכדי להקל על הקורא נקדתי אני חולם על הוי"ו ולא פתח תחת האות שלפני' מוֹתָא ולא מַוְתָא, כי הסורים לא היו קוראים מַוְתָא Mawtho אלא Mautho. — את אלה ראיתי נכון להזכיר פה וכל אשר יבקש יותר לדעת הכללים הנחוצים להבנת הלשון ידרוש מעל ספרי דקדוק לשון סורי; ועל החלופים אשר בין לשון סורי ללשון ארמית שבדניאל ועזרא בעניני הניקוד והקריאה והכתיבה, כבר העיר עליהם הרב החכם הגדול שד"ל נ"ע באוהב גר מצד 95 והלאה.

ב והפירוש על המקרא אשר שמתי לו מקום בחיבורי זה, העתקתיו מחומש כ"י אשר מצאתיו בעקד הספרים של בית המדרש הכולל (ק. ק. אוניפערזיטעטס-ביבליאָטהעק) פה פראג. החומש הזה כתוב על קלף פּאַרגאַמענט, ויש בו חמשה חומשי תורה עם תרגום אונקלוס, אחר כל פסוק ופסוק כתוב תרגומו, וסביב ליריעה יחנו המסורה הגדולה ופירוש רש"י, ואחר התורה חמש מגלות כתובות כסדר אשר הדפסתים גם אנכי, רות, שיר השירים, קהלת, איכה, מגלת אסתר. ועל שולי היריעה בא הפירוש אשר הוצאתיו לאור וקראתיו בשם „פירוש המקרא", ואחר המגלות תבואינה ההפטרות מכל השנה וגם להן פירוש סביב להנה, וסוף הפירוש של ההפטרה האחרונה מחוק הוא עד שלא ניכר אם חתם שם הסופר את שמו אם לא. ועל קצה היריעה האחרונה ראיתי כתם על הקלף ונדמה לי כאילו היה כתוב שם מלפנים איזה דבר ונמחק, ועשה האדון שומר הספרים החכם האָנוי"ש עמי אות לטובה וחדש ע"י אמצעי (chemisches Mittel) הכתב כמו שהיה עד שקראתי אלה הדברים „זה החומש שייך לבית הכנסת ואין אדם רשאי להחזיק ב ב ירו, כי הוא לקהל איגר". ואין בידי להחליט מתי נכתב החומש הזה, ורק מעט מזער יגיד עליו ריעו, והוא מחזור כ"י על קלף פּאַרגאַמ; והחומש והמחזור שניהם כתובים, כאחד באו משלל היהודים יושבי איגר ליד רודפיהם. ועל המחזור מצאתי כתוב על הדף הראשון, רשום מאיזה גבאי דבית הכנסת: „מצוות קס"א וכו' — מצוות קס"ב: גלילה כ"ו ליערה, הגבהה י"ב ליערה וכו'" ושם רשומים גם שמות קוני המצוות (והייתי כותבם כאן רק שאין יכולת בידי כעת לעיין בכ"י הנ"ל כי סוגר בית עקד

חמש מגלות.

באי שער בית תפלה הנ"ל, ועלי להודות להם על רוב אהבתם אשר הטו לי מאז עמדי על משמרת הקדש עד היום הזה, והיו לי הם ועונם ויושרם לזכרון לא ימוש מעל לוח לבי כל הימים אשר יחייני ד' עלי אדמות, ובשעה שאזכרם ואזכירם אני אברכם בברכת אוהב נאמן! ואלה מוסיף גם שאר אחי ורעי בעלי ק"ק פראג אשר לא לעדתי הנ"ל נחשבים, והם כולם היו שלמים ונאמנים אתי וכבדוני בברית ידידותם, למגדול ועד קטן נתנו יקר לי ואחוה ורעות, וכולם כאחד המה ראשיהם ומנהיגיהם לכל משפחותיהם יתברכו ממרומים בברכת החיים והשלום וכל פעולתם לטוב תצלח ותעשה פרי, למען לא תמוש העדה הגדולה הזאת להיות כמקדם בחכמה ומדע, בתורה ובמעשים טובים, עיר ואם בישראל! ועוד רבות בשנים יהל על ראשה נזר הקדש ה"ה אמ"ו ידידי כאב לי הגאון פ"ה ע"ה מהור"ר שלמה יהודה ליב כ"ץ ראפאפורט הראב"ד דפה נ"י*) — ואני בעת נקראתי וראש נעגעתי לשרת בקדש בעיר כעו= יארק בעדה הקדושה „אהבת חסד" יצ"ו. ונחוץ אני לדרכי להגיע אל מחוז חפצי, על כן לא יכולתי להאריך מעניתי כאשר חפצתי ואויתי, כי דוחקת השעה לאמר; „כלה מלאכתך!" — זאת ועוד כי יושבי ארצנו ועירנו כעת שרויים בצער משואה וסער, ורוח באיש לא קמה מרעש המלחמה, חרב האויב במעט לפני השערים, ואיך אאסוף אמרים, ואציגם סדרים? ודי באלה הדברים! ורק תפלה עוד אביע לפני יושב מעון, ישבית מלחמה ישתיק שאון, ד' תשפות שלום לנו, שמחנו כימות עניתנו,

תפרח ארצנו תתן יבולה, וחרב לא תעבור עוד בגבולה. אמן.

---

*) והוא הבטיחני בטוב לבבו לפאר מלאכתי זאת בהקדמה יקרה מידו החזקה במלאכת הקדש, ולדאבון נפשנו באו עלינו פגעי הזמן הזה ולא נתנוהו לבצע מחשבתו הטובה, והם מנעו ממני ומאת הקוראים הנעימים את כל הטוב אשר חשב הגאון הנ"ל לעשות.

פראג כ' תמוז תרכ"ו לפ"ק.

המחבר ומוציא לאור.

א וַיְהִי בִּימֵי שְׁפֹט הַשֹּׁפְטִים וַיְהִי רָעָב
בָּאָרֶץ וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה לָגוּר
בִּשְׂדֵי מוֹאָב הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּשְׁנֵי בָנָיו׃
ב וְשֵׁם הָאִישׁ אֱלִימֶלֶךְ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ נָעֳמִי
וְשֵׁם שְׁנֵי־בָנָיו ׀ מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן אֶפְרָתִים
מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וַיָּבֹאוּ שְׂדֵי־מוֹאָב
וַיִּהְיוּ־שָׁם׃ ג וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ אִישׁ נָעֳמִי
וַתִּשָּׁאֵר הִיא וּשְׁנֵי בָנֶיהָ׃ ד וַיִּשְׂאוּ לָהֶם
נָשִׁים מֹאֲבִיּוֹת שֵׁם הָאַחַת עָרְפָּה וְשֵׁם
הַשֵּׁנִית רוּת וַיֵּשְׁבוּ שָׁם כְּעֶשֶׂר שָׁנִים׃
ה וַיָּמֻתוּ גַם־שְׁנֵיהֶם מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן וַתִּשָּׁאֵר
הָאִשָּׁה מִשְּׁנֵי יְלָדֶיהָ וּמֵאִישָׁהּ׃ ו וַתָּקָם
הִיא וְכַלֹּתֶיהָ וַתָּשָׁב מִשְּׂדֵי מוֹאָב כִּי
שָׁמְעָה בִּשְׂדֵה מוֹאָב כִּי־פָקַד יְהוָה אֶת־
עַמּוֹ לָתֵת לָהֶם לָחֶם׃ ז וַתֵּצֵא מִן־הַמָּקוֹם

אשר

בשם אלהא חיא נכתוב כתבא דרעות מואביתא:

א וַהֲוָא בְּיוֹמֵי דַיָּנַא. הֲוָא כַּפְנָא בְּאַרְעָא. וַאֲזַל גַּבְרָא מִן בֵּית לֶחֶם דִּיהוּדָא לְמֶעֱמַר בְּאַרְעָא דְמוֹאָב הוּ וְאִנְתְּתֵהּ וּבְנוֹהִי מְטוּל דַּעֲשַׁן כַּפְנָא בְּאַרְעָא: ב. וּשְׁמֵהּ לְגַבְרָא אֱלִימֶלֶךְ. וּשְׁמָהּ דְאִנְתְּתָא נָעֳמִי וּשְׁמָהָא דִבְנוֹהִי מַלְיוֹן וְכֶלְיוֹן אֶפְרָתָאֵי מִן בֵּית לֶחֶם דִּיהוּדָא. וַאֲתוֹ לְאַרְעָא דְמוֹאָב לְמֶעֱמַר תַּמָּן: ג וּמִית אֱלִימֶלֶךְ בַּעְלַהּ דְּנָעֳמִי. וְאִשְׁתְּאַרַת הִי וּתְרֵין בְּנַהָא: ד. וּנְסַבוּ לְהוֹן נְשֵׁא מוֹאֲבִיָּתָא שְׁמָהּ דַחֲדָא עָרְפָּא: וּשְׁמָהּ דְאָחֳרִתָא רְעוּת. וְעַמַרוּ תַמָּן אֵיךְ שְׁנַיָּא עֲסַר: ה וּמִיתוּ תְּרֵיהוֹן בְּנַהָּ. מַלְיוֹן וְכֶלְיוֹן וְאִתְגְּזִית אִנְתְּתָא מִן בַּעְלָהּ וּמִן תְּרֵיהוֹן בְּנַהָּ: ו וְהֶפְכַת הִי וּתְרָתֵין כַּלָּתָהּ עִמַּהּ מִן אַרְעָא דְמוֹאָב מְטוּל דִשְׁמַעִי בְּאַרְעָא דְמוֹאָב דְסַעַר מָרְיָא לְעַמֵּהּ לְמֵתַל לְהוֹן מְזוֹנָא: ז. וּנְפַקִי מִן אַרְעָא דְמֶעֱמְרֵהוֹן הִי וּתְרָתֵין כַּלָּתָהּ עִמַּהּ.

פירוש המקרא

(א) ויהי בימי. בא הכתוב ללמדך האיך נתגלגל הדבר שאלימלך היה מאלופי יהודה והיה יכול לישא אשה לבניו מן הגדולים שבשבטים מה גרם לו שנשאו נשים מואביות וע"י שנתגיירה רות לשם שמים מה פועל נשתלם לה שיצא ממנה מלכות: (ב) אפרתים. על שם בית לחם אפרתה: (ג) וימת אלימלך. ללמדך אילו היה קיים לא היה מניח לבניו שישאו נשים מואביות: (ה) שבנה

באור התרגום

(א) לגור: למעמר, עמר נל"ם וערבי ענינו: שכון. ולפי דעת החכם גיזיניוס שם העיר עמורה הוא מזה הענין. מטל דעשן וכו', לפנינו במקרא ליתא. עשן ענינו חזק, מגדל עוז ת"י מגדלא דעושנא. (ב) מחלון: מליון. ובתרגום ערבי: מהלון, והע' כתבו Maalón. ויהיו שם. למעמר תמן, וכן הוא בת' הערבי: ליסכנוהא, ותרגמו כן מפני שכתוב למטה: וישבו שם כעשר שנים. (ג) ותשאר: ואשתארת, שרשו אחר והוראתו כמו אחר בעברית, ולמטה בפסוק ה' תרגם ותשאר: ואתגזית שרשו גזא והוראתו שנתאלמנה ונשארה יחידה, וכן תרגם הערבי ותשאר הראשון: ובקית, ותשאר הב': ותרמלת. והוא כדברי הראב"ע: ותשאר האשה לבדה משני בניה, והראשון שנשארה שם במקום מושבה, עכ"ל. והשבעים העתיקו שניהם כאחד. (ד) רות: רעות, והשם על רצונה הטוב, וחכמים אמרו שנקראת כן בעבור שראתה דברי חמותה. (ו) כי פקד: דסער, וכן פוקד עון אבות ת' אונקלוס מסער, והוא לטובה ולרעה כמו פקד בעברי. לתת: למתל, נתל בס' כמו נתן

מַר־לִי מְאֹד מִכֶּם כִּי־יָצְאָה בִי יַד־יְהוָה:
יד וַתִּשֶּׂנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה עוֹד וַתִּשַּׁק עָרְפָּה
לַחֲמוֹתָהּ וְרוּת דָּבְקָה־בָּהּ: טו וַתֹּאמֶר הִנֵּה
שָׁבָה יְבִמְתֵּךְ אֶל־עַמָּהּ וְאֶל־אֱלֹהֶיהָ שׁוּבִי
אַחֲרֵי יְבִמְתֵּךְ: טז וַתֹּאמֶר רוּת אַל־תִּפְגְּעִי
בִי לְעָזְבֵךְ לָשׁוּב מֵאַחֲרָיִךְ כִּי אֶל־אֲשֶׁר
תֵּלְכִי אֵלֵךְ וּבַאֲשֶׁר תָּלִינִי אָלִין עַמֵּךְ
עַמִּי וֵאלֹהַיִךְ אֱלֹהָי: יז בַּאֲשֶׁר תָּמוּתִי
אָמוּת וְשָׁם אֶקָּבֵר כֹּה יַעֲשֶׂה יְהוָה לִי

חסר א וכה

לִי טַב עֲלֵיכוֹן וְלִי מְרִירָא.
יַתִּיר מִנְּכוֹן מְטוּל דְּאִיתְהַ
דְּמָרְיָא נָפְקַת בַּתְרַי: יד. וַאֲרִימָא
תוּב קָלְהֵין וּבְכִי. וּנְשַׁקַּת
עַרְפָּא לַחֲמָתַהּ וְהָפְכַת וְאָזְלַת
רְעוּת דְּיִן נָקְפַתַּהּ: טו וַאֲמַרַת
לַהּ חֲמָתַהּ הָא יְבִמְתִּיכִי
הָפְכַת לְעַמַּהּ וּלְבֵית אֲנָשֵׁיהּ
תּוּבִי אַף אַנְתְּ בָּתַר יְבִמְתִּיכִי:
טז. וַאֲמַרַת לַהּ רְעוּת חָס לִי
דְּאֶהְפּוֹךְ מִן לְוָתִיכִי וְאִשְׁבְּקִיכִי
מְטוּל דִּלְאַתַר דְּתֵאזְלִין אֵזֵל
וְאִיכָא דְתִתְעַמְרִין אֶעֱמַר עִמִּיכִי
עַמִּי וֵאלָהִיכִי אֱלָהִי: יז. וְאַתַר
דִּתְמוּתִין אֱמוּת אַף אֲנָא

פירוש המקרא

מאוד יותר מכם, אתם אפשר לכם להנשא לאנשים אבל אישי ובני שמתו אי אפשר שישובו עוד וגם אני זקנתי. וכן מפרש והולך: כי יצאה בי יד ה'. פת' יצאה בי ולא בכם: (יד) ותבכינה. עוד בכייה של פרישות: ותשק ערפה לחמותה. כדי לפרוש ממנה: (טז) אל אשר תלכי אלך. לפי שאמר למעלה ותלכנה בדרך לשוב וכו' היא אומרת כי אל אשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין, מוטב ללון עמך כאורח שנוטה ללון ולא להשתקע במקומי בפלטין קשובים: עמך עמי. לפי שאמרה למעלה הנה שבה יבמתך אל עמה וכו' היא משיבה עמך עמי ואלהיך אלהי: (יז) באשר תמותי. פת' עד יום המיתה [לא] אפרד ממך, כמו שמפ' בסוף המקרא כי המות יפריד וכו' אבל בעודנו בחיים לא נפרד אשה מאת רעותה: ושם אקבר פת' גם כשאמות אבקש שיקברו אותי אצלך מפני אהבה שהיתה

באור התרגום

לאביון. כי מר לי מאד מכם: בת' הרכיב ב' פירושים, הא', דמרת לי טב עליכין, לפי' הזה מ"ם של מכם הוא מ"ם הסבה ויהיה פתרונו כמו בעבור כן, והב', ולי מרירא יתיר מנכון, ויהיה המ"ם של מכם מ"ם היתרון. ואולי הם ב' העתקות שונות שחברו להם יחדו. (יד) ותשק ערפה לחמותה: בת' יש כאן הוספה כאילו כת' במקרא: ותשב ותלך, וגם הערבי הוסיף: ורגעת, וכן גם בהעתקת הע'. דבקה בה: נקפתה, נקף בסורי ענינו דביקה וכן בדיתיקא חדתא (מרקוס ע' ל"ט) על דלא נקף לן. (טו) ותאמר: הסורי מוסיף חמותה, מפני שלא הוזכר המדבר, ויש לטעות שהפעל ותאמר מוסב על רות הנזכרת בסמוך בפ' הקודם, וכן הוא גם בערבי: וקאלת להא נעמי, וכן העתיקו גם הע'. ואל אלהיה: לא תרג' הסורי ותמורתו כת' ולבית אנשיה, ואולי שינה בתרגומו

מפני שאמרה לה נעמי: שובי אחרי יבמתך, וקשה לו איך בקשה מאת כלתה לשוב אל תועבות גלוליה. (טז) לעזבך לשוב מאחריך: חס לי דאהפוך ואשבקכי. תרגם כאשר היה ראוי להיות על סדר נכון בתחלה לשוב מאחריך ואח"כ לעזבך. ובאשר תליני: ואיכא דתעמרין ת' מענין דירה וישיבה והוא היפוך של באשר תלכי. (יז) ושם אקבר: ואתקבר, ולא ת' מלת שם, להורות שלא היתה כונת רות לומר שתיהן תשכבנה בקבר אחד, כי זה אינו מסכים למה שאמרה רק המות יפריד וכו' אבל כונתה לחזק מה שאמרה באשר תמותי אמות, כאילו אמרה: אמות ואקבר

אֲשֶׁר הָיְתָה־שָׁמָּה וּשְׁתֵּי כַלֹּתֶיהָ עִמָּהּ
וַתֵּלַכְנָה בַדֶּרֶךְ לָשׁוּב אֶל־אֶרֶץ יְהוּדָה׃
ח וַתֹּאמֶר נָעֳמִי לִשְׁתֵּי כַלֹּתֶיהָ לֵכְנָה שֹּׁבְנָה
אִשָּׁה לְבֵית אִמָּהּ יַעֲשֶׂה* יְהוָה עִמָּכֶם חֶסֶד
כַּאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם עִם־הַמֵּתִים וְעִמָּדִי׃ ט יִתֵּן
יְהוָה לָכֶם וּמְצֶאןָ מְנוּחָה אִשָּׁה בֵּית אִישָׁהּ
וַתִּשַּׁק לָהֶן וַתִּשֶּׂאנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה׃
י וַתֹּאמַרְנָה לָּהּ כִּי־אִתָּךְ נָשׁוּב לְעַמֵּךְ׃
יא וַתֹּאמֶר נָעֳמִי שֹׁבְנָה בְנֹתַי לָמָּה תֵלַכְנָה
עִמִּי הַעוֹד־לִי בָנִים בְּמֵעַי וְהָיוּ לָכֶם
לַאֲנָשִׁים׃ יב שֹׁבְנָה בְנֹתַי לֵכְןָ כִּי זָקַנְתִּי
מִהְיוֹת לְאִישׁ כִּי אָמַרְתִּי יֶשׁ־לִי תִקְוָה
גַּם הָיִיתִי הַלַּיְלָה לְאִישׁ וְגַם יָלַדְתִּי בָנִים׃
יג הֲלָהֵן תְּשַׂבֵּרְנָה עַד אֲשֶׁר יִגְדָּלוּ הֲלָהֵן
תֵּעָגֵנָה לְבִלְתִּי הֱיוֹת לְאִישׁ אַל בְּנֹתַי כִּי

יעש קרי

מר

למהפך ולמיזל לארעא
דיהודא׃ ח. ואמרת נעמי
לכלתהא הפוכין הוין
לאתרכין ולבית אנשיכין
ומריא יעבד עמכין רחמא
איך דעבדתין עמי ועם
תריהון בני דמיתו׃ ט. ונתלכין
מריא לחסדא ותשכחן נחיא
בית אבהיכין ונשקת אנין
וארימי קליהון ובכי׃ י. ואמרן
לה לא אלא עמכי נאזל
לארעכי ולעמכי׃ יא. ואמרת
להין נעמי הפוכין בנתי. מנא
אזלן אנתין עמי. דלמא תוב
נהוון לי בניא ואתלכין להון׃
יב. הפוכין בנתי מטל דאנא
סאבתלי מן דלמהוא לגברא
דאמר דתוב נהוא לי סברא
ואהוא לגברא ואולד בניא׃
יג. ואנתין תסכין להון עדמא
דירבון ותתעכרן מן דלמהוא
לגברא. לא בנתי מטל דמרת

באור התרגום

בעברי בקלוף למ"ד ונו"ן. (ח) לבית אמה: הס' מוסיף לאתרכין, ות' לבית אמה: לבית אנשיכין, ולקמן פסוק ט' בית אישה: בית אבהיכין, ונראה לי שעל ידי טעות סופר נחלף הת' וצריך להיות כאן: לבית אבהיכין, שכן ת' גם בראשית כ"ד כ"ח לבית אמה: לבית אבוה. עם המתי': ועם תריהון בני דמיתו, וגם הערבי ת': בי ובני. ותרגמו כן שלא יטעה הקורא לפרש כי המתים מוסב על כל אלה שחושב המקרא עד כאן שמתו ובתוכם גם אלימלך, ובאמת אינו מוסב רק על מחלון וכליון. (ט) בית אישה: בית אבהיכין, וצ"ל אנשיכין. (י) לעמך. הס' ת' כאלו כתב: לארעך ולעמך. (יב) לכן: חסר בת' הס'. (יג) תעגנה: תתעכרין ת' מל' עגמה נפשי לאביון

פירוש המקרא

(ח) שבנה אשה לבית אמה. [למה תהיו מתגלגלות עמי בארץ נכריה. כאשר עשיתם עם המתים ועמדי: שאע"פ שמתו בניה עזבו ארץ מולדתן ויצאו עמה: (ט) ותשק להן. נשיקה של פרישות בנוהג שבעולם שכל הפורש מחברו נושק והולך: (י) אתך נשוב לעמך. היא אומרת להן: יתן ה' לכם ומצאן מנוחה אשה בית אישה, והן משיבות: לא אתך נשוב לעמך, אין אנו נשואות מעתה כי אם לעמך, והיא משיבתן: (יא) שבנה בנתי למה תלכנה עמי. אמרה להן להנשא לבני עמי אתם שבות עמי, אין אדם מישראל מניח בנות ישראל וישא אתכם, ושמא תאמרו אני שהתחלותי להתחתן בכם יהיו לי בנים והיו לכם לאנשים, שבנה בנתי לכנה כי זקנתי וכו': (יב) כי אמרתי יש לי תקוה. פת' אפילו אם הייתי בימי נעורי שהייתי יכולה לומר יש לי תקוה להוליד בנים או אפילו הייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים: (יג) הלהן תעגנה. פת' הלהן תהיינה עגונות: כי מר לי מאד מכם.

מאוד

עִמָּהּ הַשָּׁבָה מִשְּׂדֵי מוֹאָב וְהֵמָּה בָּאוּ בֵּית
לֶחֶם בִּתְחִלַּת קְצִיר שְׂעֹרִים׃
ב א וּלְנָעֳמִי מֹידַע לְאִישָׁהּ אִישׁ גִּבּוֹר
חַיִל מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ וּשְׁמוֹ בֹּעַז׃
ב וַתֹּאמֶר רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה אֶל־נָעֳמִי אֵלְכָה־
נָּא הַשָּׂדֶה וַאֲלַקֳטָה בַשִּׁבֳּלִים אַחַר אֲשֶׁר
אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינָיו וַתֹּאמֶר לָהּ לְכִי בִתִּי׃
ג וַתֵּלֶךְ וַתָּבוֹא וַתְּלַקֵּט בַּשָּׂדֶה אַחֲרֵי
הַקֹּצְרִים וַיִּקֶר מִקְרֶהָ חֶלְקַת הַשָּׂדֶה לְבֹעַז
אֲשֶׁר מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ׃ ד וְהִנֵּה־בֹעַז
בָּא מִבֵּית לֶחֶם וַיֹּאמֶר לַקּוֹצְרִים יְהוָה

מודע קרי | עמכם

מוֹאֲבָיְתָא כַּלְּתַהּ עִמַּהּ דְּאִצְטַבִּיַּת לְמֶהֱפַךְ עִמַּהּ בְּלִבָּא שְׁלֵמָא. וַאֲתַי מִן אַרְעָא דְּמוֹאָב בְּרֵישׁ חֲצָדָא דְּסַעֲרֵי׃

ב א. וּלְנָעֳמִי אִית הֲוָה גַּבְרָא חַד מוֹדַעְתָּא מִן שַׁרְבְּתֵהּ דֶּאֱלִימֶלֶךְ בַּעְלָהּ. גַּבְרָא יְדִיעָא דִּשְׁמֵהּ בֹּעַז׃ ב. וַאֲמַרַת רְעוּת מוֹאֲבִיְתָא לְנָעֳמִי חֲמָתַהּ. אֵיזִיל לְחַקְלָא וְאֶלְקוֹט לְקָטָא בָּתַר פָּעֲלָא דְּמַן דְּאַשְׁכַּח רַחֲמָא בְּעֵינוֹהִי וַאֲמַרַת לַהּ חֲמָתַהּ זִילִי בְּרַתִּי׃ ג. וַאֲזָלַת רְעוּת לְמֶלְקַט לְקָטָא בָּתַר חֲצוֹדַיָּא וְאִסְתַּקְבְּלַת בְּפַלְגּוּתָא דְּחַקְלָה דְּבֹעַז בַּר שַׁרְבְּתֵהּ דֶּאֱלִימֶלֶךְ׃ ה. וְהָא בֹעַז אֲתָא מִן בֵּית
לחם

פירוש המקרא

ספרים, בכל מקום שתמצא שכופל דבר אחד שני פעמים, הראשון לספור מעשה והשני פת' ומשנעשה דבר זה אירע אחריו כך וכך, כמו שמצינו בסוף ס' שופטים וישב את הכסף לאמו, וכתב אחריו וישב את אלף ומאה כסף לאמו, אותה שעה: ותקח אמו מאתים כסף וכו', אף כאן מפני שצורך לומר האיך הוקרה את חלקת השדה לבועז הוצרך לכפול שביאתן לבית לחם היה בתחילת קציר שעורים:

ב (א) מודע לאישה. פת' קרוב לאישה, כמו ומודע לבינה תקרא: (ב) אחר אשר אמצא וכו'. כך אמרה לה רות לחמותה כל מי שיונח ללקט בשבלים כל אחד ואחד נותן עיניו בשדה שיקבלוהו קרוביו או מכיריו ואני אין לי מכיר אלא אלכה לי אחר אדם אחד אשר אמצא חן בעיניו שיקבלני ללקט בשדה שלו: (ג) ותלך ותבוא. פת' ותלך מאתה ותבוא ותלקט וכו': ויקר מקרה. כך אירע המעשה שהוקרה לה לבוא בחלקת
בהליכתה לקטה בשדה אחר הקוצרים עד שקרה לה המקרה שבאה אל חלקת השדה אשר לבעז. (ד) ה' עמכם: הם' לא ת' מריא כי אם שלמא, וידוע שאמרו ז"ל
שלום

באור התרגום

(כב) השבה: דאצטבית למהפך וכו' מוסב על רות, והוא כמו שפירש חד מן חבריא הביאו מהר"א בן וואלף בביאורו. והע' העתיקו כאילו כת': השבו:

ב (א) איש גבור חיל: גברא ידיעא. בת' זה נכלל כל מה שכ' מהר"א וו"ז בבאורו ע"ז, ע"ש. ממשפחת: מן שרבתה, שרבא הוא מעקר רבא בשי"ן של שפעל ונקראת כן המשפחה מפני שמגדלת' נאצאיה. (ב) אחר אשר אמצא: בת' מוסיף: בתר פעלא דמן וכו' כי היא לא תלך אחר בעל השדה ללקט אלא אחר הפועלים של אותו בעל שדה אשר תמצא חן בעיניו, וכן ת' הערבי „אלף אלחצאדין פי ארץ מן וכו'" כאילו כת' ואלקטה בשבלי' אחר הקוצרים בשדה איש אשר אמצא וכו'. והע' תרגמו כמו שהוא לפנינו במקרא: (ג) ותלך ותבוא: הסורי לא תרגם ותבוא, ונראת תרגומו כאילו כתב: ותלך ללקט בשדה וכו' ויקר מקרה וכו'. והע' יפה העתיקו: ותלך, שהלכה לה (מאת חמותה) ותבוא ותלקט בשדה

וְכֹה יֹסִיף כִּי הַמָּוֶת יַפְרִיד בֵּינִי וּבֵינֵךְ׃
יח וַתֵּרֶא כִּי־מִתְאַמֶּצֶת הִיא לָלֶכֶת אִתָּהּ
וַתֶּחְדַּל לְדַבֵּר אֵלֶיהָ׃ יט וַתֵּלַכְנָה שְׁתֵּיהֶם
עַד־בּוֹאָנָה בֵּית לָחֶם וַיְהִי כְּבֹאָנָה בֵּית
לֶחֶם וַתֵּהֹם כָּל־הָעִיר עֲלֵיהֶן וַתֹּאמַרְנָה
הֲזֹאת נָעֳמִי׃ כ וַתֹּאמֶר אֲלֵיהֶן אַל־
תִּקְרֶאנָה לִי נָעֳמִי קְרֶאןָ לִי מָרָא* כִּי־
הֵמַר שַׁדַּי לִי מְאֹד׃ כא אֲנִי מְלֵאָה הָלַכְתִּי
וְרֵיקָם הֱשִׁיבַנִי יְהוָה לָמָּה תִקְרֶאנָה לִי
נָעֳמִי וַיהוָה עָנָה בִי וְשַׁדַּי הֵרַע־לִי׃
כב וַתָּשָׁב נָעֳמִי וְרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה כַלָּתָהּ

א במקום ה עמה

ואתקבר. הכנא נעבד לי אלהא והכנא נוסף לי אלא אן מותא בלחוד נפרוש ביני ולכי: יח. כד חזת דין נעמי דשריראית אצטביה למאזל עמה שליית מן דלמאמר לה למהפך: יט. ואתי אכחדא עדמא לבית לחם דיהודא והוא דכד אתי לבית לחם חדית כהון כלה מדינתא ואמרין הדאהי נעמי: כ. ואמרת להין לא תקרינני נעמי אלא קרינני מרירת נפשא מטל דאל שדי מרמרני טב: כא. מליאית גיר אזלת מכא ומריא אהכבני סרקאית ולמנא מכיל קרין אנתין לי נעמי. דמריא מכבני וכן דמטא באידוהי אבאש לי: כב. והפכת נעמי ורעות

באור התרגום

(יח) כי מתאמצת: דשריראית אצטביה. כלו' קימת בלביונה ללכת אתה. לדבר אליה: הת' מוסיף מה שחדלה לדבר אליה: למהפך. וכן מוסיף גם הערבי „פי אלרגוע אלי אהלהא". והע' העתיקו כמו שהוא לפנינו במקרא. (יט) ותהום: וחדית, מענין חדוה, ששמחה כל העיר על ששבה למקומה, וכן ת' הסורי ותהום (מלכים א' א' מ"ה). ובשמואל א' ד' ה' ותהום הארץ ת' ואשתגשת מענין מהומה. (כ) מרא: הוסיף מלת נפשא לפרש ענין המרירות. ריקם: סריקאית, וכן אנשים רקים ת"י גברין סריקין: (כא) ענה בי: מכבני, מענין עניות. ושדי הרע: ומן דמטא באידוהי, תרגם כאילו כתוב ומידו תחת שדי.

פירוש המקרא

שהיתה בינותינו בקיים. ולפי שדרכנו מתוך דקדוק הלשון [ממה] שאמרה הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה אתה למד שנתגיירו כשנשאום מחלון וכליון, שאין הלשון של שבה נופל אלא באשה שנתגיירה ועכשיו שבה אל קדמותה אל עמה ואל אלהיה: (יח) כי מתאמצת. דברי רות שאמרה למעלה אל תפגעי בי לעזבך אמנו על דברי נעמי שאמרה שובי אחרי יבמתך: ותחדל לדבר אליה. כיון שראתה כי מתאמצת היא ללכת אתה חדלה מלומר לה שובי, וקבלה עליה להוליכה עמה, שמפרש ותלכנה שתיהם: (יט) ותאמרנה. מלמד שנשתנו פניה מפני לוק העתים שעברו עליה ותמהו עליה לומר הזאת נעמי: קראן לי מרא. לאשה שכלתה ימיה בטוב ושנותיה בנעימים (כב) השבה

ראוי לקרות נעמי, אבל לי אל תקראנה לי נעמי, אלוף ימים נעימים: קראן לי מרא. פת' נפש מרה: (כא) וריקם. ריקם שם דבר הוא וכן לא יראו פני ריקם: וה' ענה בי. פת' העיד בי, עוונותי ענו בי, כי ממה שהשיבני ה' ריקם כאילו העיד בי שעוונותי הטו אלה וקטאתי מנעו הטוב ממני. ומסורת זו תפוש בידך, כשתמצא בי"ת אחר ענייה הוא לשון עדות כמו וענתה בי צדקתי, לא תענה ברעך, הנני ענו בי, ומקום שלא תמצא בי"ת הוא לשון ענייה, וכפים מעץ יעננה. כך מצאתי במחברת דונש: (כב) ותשב נעמי וכו'. והלא כבר נאמר למעלה ותלכנה עד בואנה בית לחם ומה צורך לומר עוד ותשב נעמי? אלא זה פת' משעה ששבה נעמי ורות משדה מואב אירע הדבר שבאו בית לחם בתחלת קציר שעורים. ודרך זה תפוש בידך בכל כ"ד

ספרים

אֲשֶׁר־יִקְצֹרוּן וְהָלַכְתְּ אַחֲרֵיהֶן הֲלוֹא צִוִּיתִי
אֶת־הַנְּעָרִים לְבִלְתִּי נָגְעֵךְ וְצָמִת וְהָלַכְתְּ
אֶל־הַכֵּלִים וְשָׁתִית מֵאֲשֶׁר יִשְׁאֲבוּן
הַנְּעָרִים׃ י וַתִּפֹּל עַל־פָּנֶיהָ וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה
וַתֹּאמֶר אֵלָיו מַדּוּעַ מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ
לְהַכִּירֵנִי וְאָנֹכִי נָכְרִיָּה׃ יא וַיַּעַן בֹּעַז וַיֹּאמֶר
לָהּ הֻגֵּד הֻגַּד לִי כֹּל אֲשֶׁר־עָשִׂית אֶת־
חֲמוֹתֵךְ אַחֲרֵי מוֹת אִישֵׁךְ וַתַּעַזְבִי אָבִיךְ
וְאִמֵּךְ וְאֶרֶץ מוֹלַדְתֵּךְ וַתֵּלְכִי אֶל־עַם אֲשֶׁר
לֹא־יָדַעַתְּ תְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃ יב יְשַׁלֵּם יְהוָה
פָּעֳלֵךְ וּתְהִי מַשְׂכֻּרְתֵּךְ שְׁלֵמָה מֵעִם יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בָּאת לַחֲסוֹת תַּחַת־
כְּנָפָיו׃ יג וַתֹּאמֶר אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנִי
כי

אזלא בתרהון. הא פקדת לטליא דאנש לא נהרכי. ואן צחיא אנתי זלי ואשתי מן מיא דמליין טליא: י. ונפלת על אפיה על ארעא וסגדת לה ואמרת מטל דאשכחת רחמא בעינך למדעני דאכסניתא אנא: יא. ואמר לה בעז מתאמרו אתאמר לי מדם דעבדתי עם חמתכי מן בתר דמית בעלכי דשבקתי אבוכי ואמכי ושרבתכי ואתיתי לעמא דלא ידעא הויתי מן אתמלי ומן מנתמלי: יב. נפרעכי מריא אלהא דאיסראיל ונתל אגרכי הו דאתיתי למסתתרו תחית כנפוהי: יג. ואמרת לה מטל דאשכחת רחמא בעינך מרי
וכיאתני

פירוש המקרא

לקצור שדה זה] יש לי לילך בעל כרחי בשדה אחר לכך נאמר ועיניך בשדה וכו' והלכת אחריהן. וכן רות מספרת לחמותה: גם כי אמר אלי וכו': והלכת אל הכלים. אע"פ שאשר אביונים היוצאים ללקוט אחרי הקוצרים אינן רשאין ללכת אל הכלים לשתות מאשר ישאבון הנערים אבל את אם תצמאי תלכי אל הכלים ושתית מאשר וכו': (י) ואנכי נכריה. ומה ראית להכירני: (יא) הגד הגד לי. למה שני פעמים? פת' הגד אשר עזבת את אביך וכו' הוגד אשר עזבת את ארץ מולדתך ותלכי וכו'. שאילו לא היה לך אב ואם כשיצאת משם הייתי תולה הדבר כדי להתפרנס מישראל, אילו [יצאת]. ממקום שלא מקום מכורותיך ומולדותיך, שאין מכירין אותך, הייתי תולה הדבר כדי להנשא לאיש יצאת משם, אבל עכשיו אין לתלות הדבר בצורך פרנסה שהרי אביך ואמך קיימין, ואין לתלות הדבר להנשא לאיש יצאת משם שהרי בתוך עמך ישבת ועזבת ארץ מולדתך ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום וקשה לכל אדם ליקח אשה שאינו מכיר בה, לפיכך אין לתלות הדבר שבאת לכאן כי אם לחסות תחת כנפיו: (יב) ישלם ה' פעלך וכו'. לפי שהאשה העוזבת את אביה וארץ מולדתה ויוצאת לעם אשר לא יודעת מחוסרת פרנסה ומחוסר' איש הראוי לה לפיכך הוא מברכה, בשביל שיצאת לחסות תחת כנפיו ישלם לך
התקוה

באור התרגום

לכי במתלא, כאילו היה המאמר „אל תלכי וכו'" משל ידוע בפי ההמון, ובשביל המשל הזה אל תעבורי מזה, כאילו אמר לה כל זמן שהיא מלקטת בתוך שדהו היא איננה בשדה אחר מפני שהוא קרובה. ולפי הפי' הזה מכוון מאד מה שאמרה רות לקמן פסוק י' מדוע וכו' להכירני ואנכי נכריה. (ט) לבלתי נגעך: דאנש לא נהרכי, נהרכי עקרו הרא, והוראתו בל"ס נגיעה להזיק. ומזה הלשון הוא מה ששנו (ב"ק פ"א מ"א) לא הרי השור כהרי המבעה, ואין צורך למה שאמר ר"ב (ע' הרי) שהוא ל' יוני. אל הכלי': בת' ליתא. (י) נכריה: אכסניתא, עקרו ביוני ξενος ועניני נכרי: (יא) וארץ מולדתך: ושרבתך, כאלו כת'רק ומולדתך.
(יג) נחמתני

לְחֶם וַאֲמַר לְחָצוֹדַיָּא שְׁלָמָא
עִמְּכוֹן וְאָמְרִין לֵהּ מָרֵיָא
נְבָרְכָךְ: ה. וַאֲמַר בֹּעַז לְטַלְיָא
דְּקָאֵב עַל פָּעֲלַיָּא. מָא טָאבָהּ
דְּעוּלֵימְתָּא הָדָא: ו. וַעֲנָא
טַלְיָא וַאֲמַר לֵהּ אַנְתְּתָאהִי
מוֹאֲבִיתָא הִי דְּאָתַת עִם נָעֳמִי
מִן אַרְעָא דְּמוֹאָב: ז. וַאֲמַרָא
אֶלְקוֹט לְקָטָא בָּתַר פָּעֲלַיָּא.
וְלָקְטַת מִן צַפְרָא וַעֲדַמָּא
לְנַחְיָתָא: ח. וַאֲמַר בֹּעַז לְרָעוּת
בְּרַתִּי לָא שְׁמִיעַ לְכִי בְּמַתְלָא
דְּבַחֲקְלָא דְּלָא דִּילָךְ לָא
תֶּלְקוֹט מְטַלְהָנָא קְנֵי וְהָוֵיתִי
תְּנַן עִם טַלְיָתִי: ט. וְהָוֵיתִי
חָזְיָא אֵיכָא חָצְדִין וְהָוֵיתִי
אזלא

עִמָּכֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יְבָרֶכְךָ יְהוָה: ה וַיֹּאמֶר
בֹּעַז לְנַעֲרוֹ הַנִּצָּב עַל־הַקּוֹצְרִים לְמִי
הַנַּעֲרָה הַזֹּאת: ו וַיַּעַן הַנַּעַר הַנִּצָּב עַל־
הַקּוֹצְרִים וַיֹּאמַר נַעֲרָה מוֹאֲבִיָּה הִיא
הַשָּׁבָה עִם־נָעֳמִי מִשְּׂדֵי מוֹאָב: ז וַתֹּאמֶר
אֲלַקֳטָה־נָּא וְאָסַפְתִּי בָעֳמָרִים אַחֲרֵי
הַקּוֹצְרִים וַתָּבוֹא וַתַּעֲמוֹד מֵאָז הַבֹּקֶר וְעַד־
עַתָּה זֶה שִׁבְתָּהּ הַבַּיִת מְעָט: ח וַיֹּאמֶר
בֹּעַז אֶל־רוּת הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ בִּתִּי אַל־תֵּלְכִי
לִלְקֹט בְּשָׂדֶה אַחֵר וְגַם לֹא תַעֲבוּרִי מִזֶּה
וְכֹה תִדְבָּקִין עִם־נַעֲרֹתָי: ט עֵינַיִךְ בַּשָּׂדֶה
אשר

באור התרגום

שלום שמו של הקב"ה. (ה) למי הנערה: מה טיבה. והוא מורגל גם בלשון חכמי': מה טיבו של עובד זה, דבת הארץ ת"יר טיבא בישא, ושמע שמועה (מלכים ב' י"ט) ת' הסורי ונשמע טבא, והוא מעקר טבב שהוראתו כמו דבב בעברי. וא"כ מא טאבה, הוא כמו מה שמועה שמעת עליה, מה ידעת עליה, ומזה הושאל השם טיב על הידיעה מאיזה דבר כמו טיב גטין או טיב של שחיטה, כלומר דרך ואופן הדבר הנודע ע"י הספור והשמועה, וללא צורך כת' המוסיף (ערך טיב הב') שהוא כמו טבע. (ו) הנצב על הקוצרי'. בסורי לית' וגם הערבי לא תרגמו. נערה: אנתתאהי, דקדק לת' כן בעבור שכבר היתה נשואה לאיש. (ז) ואספתי בעמרים: לא ת' הסורי, וגם בערבי ליתא. ועד עתה: ועדמא לנחיתא, וגם הע' העתיקו כאילו כת' ועד הערב. זה שבתה וכו': לא ת' הסורי, והע' העתיקו כאילו כת': לא שבתה בשדה מעט. והערבי ת' כאילו כת' ותעמוד מאז וכו' לא שבה אל הבית מעט. (ח) הלא שמעת: לא שמיע
לכי

פירוש המקרא

בחלקת השדה לבועז: (ה) למי הנערה הזאת. מנהג העולם כל מי שנוצר כרמו או קוצר שדהו מעמיד ממונה אחד שלא יכנס אדם נכרי ללקט בתוך שדהו בשעת הקצירה, כי אם שארו הקרוב אליו. וכשבא בועז לא שאל על נערות אחרות שהיה מכיר ולא גער בנערו הנצב על הקוצרים על מה הניח אותן הנערות ללקט, אלא על רות הנדמת בעיניו כנכריה הקפיד עליה ושאל עליה למי וכו' כאילו גער בו למה נתן לה רשות ללקט: (ו) היא השבה. כאילו משיבו, אף זאת מחמת קריבות באה לכאן: (ז) ותאמר אלקטה וכו'. משיבו אין לך להקפיד על דבר זה אפילו היא עמדה מאז הבקר ועד עתה, ולא [עשתה כן] אלא [לקטה] זה דבר מעט לצורך חמותה שיושבת בבית ומצפה לה: זה שבתה הבית מעט. פת' ר' מנחם בר חלבו זה מעט לשבתה הבית: (ח) אל תלכי ללקוט וכו'. לאחר שאמר לה: אל תלכי וכו', מה צורך לומר: וגם לא תעבורי מזה [וכה תדבקין וכו']? אלא כך אמר לה, אל תלקוט בשדה אחר שלא יפגעו בך בשדה אחר, שדבר כיעור לאשה שבחורים [פוגעים] בה, אף כאן אם יפגעו בך נערי בועז, לכך נאמר וכה תדבקין עם נערותי, ואת הנערים צויתי לבלתי נגעך, וכן חמותה אומרת לה טוב בתי כי תצאי עם נערותיו וכו': (ט) עיניך בשדה. ושמא תאמר (כשיקצרו) [נ"ל כשיגמרו]
לקצור

וַתָּבוֹא הָעִיר וַתֵּרֶא חֲמוֹתָהּ אֵת אֲשֶׁר־
לִקֵּטָה וַתּוֹצֵא וַתִּתֶּן־לָהּ אֵת אֲשֶׁר־הוֹתִרָה
מִשָּׂבְעָהּ׃ יט וַתֹּאמֶר לָהּ חֲמוֹתָהּ אֵיפֹה
לִקַּטְתְּ הַיּוֹם וְאָנָה עָשִׂית יְהִי מַכִּירֵךְ בָּרוּךְ
וַתַּגֵּד לַחֲמוֹתָהּ אֵת אֲשֶׁר־עָשְׂתָה עִמּוֹ
וַתֹּאמֶר שֵׁם הָאִישׁ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמּוֹ הַיּוֹם
בֹּעַז׃ כ וַתֹּאמֶר נָעֳמִי לְכַלָּתָהּ בָּרוּךְ הוּא
לַיהוָה אֲשֶׁר לֹא־עָזַב חַסְדּוֹ אֶת־הַחַיִּים
וְאֶת־הַמֵּתִים וַתֹּאמֶר לָהּ נָעֳמִי קָרוֹב לָנוּ
הָאִישׁ מִגֹּאֲלֵנוּ הוּא׃ כא וַתֹּאמֶר רוּת
הַמּוֹאֲבִיָּה גַּם כִּי־אָמַר אֵלַי עִם־הַנְּעָרִים
אֲשֶׁר־לִי תִּדְבָּקִין עַד אִם־כִּלּוּ אֵת כָּל־
הַקָּצִיר אֲשֶׁר־לִי׃ כב וַתֹּאמֶר נָעֳמִי אֶל־
רוּת כַּלָּתָהּ טוֹב בִּתִּי כִּי תֵצְאִי עִם־נַעֲרוֹתָיו
וְלֹא יִפְגְּעוּ־בָךְ בְּשָׂדֶה אַחֵר׃ כג וַתִּדְבַּק
בְּנַעֲרוֹת בֹּעַז לְלַקֵּט עַד־כְּלוֹת קְצִיר־

השערים

יח. וְשָׁקְלַת אֶגְיוֹן וְעָלַת לִמְדִינְתָּא. וְחַוְיַת לַחֲמָתַהּ לְקָטָא דִּלְקָטַת וִיהָבַת לַהּ מִן הוּ מָא דְּלָעֲסַת וְאוֹתְרַת:
יט. וַאֲמַרַת לַהּ חֲמָתַהּ אֵיכָא לְקַטְתְּ הָנֵית יוֹמָנָא וַאֲתַר דַּהֲוֵיתִי נֶהֱוֵא בְּרִיךְ: וְהוּ מַן דְּאִשְׁכַּחְתִּי רַחֲמָא בְּעֵינוֹהִי: וְאִשְׁתָּעִית לַחֲמָתַהּ אֵיכָה הֲוַת וְאָמְרָא לַהּ בֹּעַז שְׁמֵהּ לְגַבְרָא דִּלְקָטָא הֲוֵית בַּחֲקָלֵהּ יוֹמָנָא:
כ וַאֲמַרַת נָעֳמִי לְכַלָּתַהּ בְּרִיךְ הוּ מָרְיָא דְּלָא אַעְבַּר חִסְדֵּהּ מִן חַיָּא וּמִן מִיתַיָּא. וַאֲמַרַת לַהּ נָעֳמִי קָרִיבַן הוּ גַּבְרָא מִן תָּבְעֵי עֵירָתַן הוּ: כא וַאֲמַרַת רְעוּת לַחֲמָתַהּ וַאֲמַר לִי תִּיב דְּתִדְבְּקִי לְעַבְדֵי עֲדָמָא דְּיִגְמַר חַצְדָּא כֻּלֵּהּ: כג וַאֲמַרַת נָעֳמִי לִרְעוּת כַּלָּתַהּ טוּבַיְכִי בְּרַתִּי דְּתִדְבְּקִי לְעוּלֵימָתֵהּ וְלָא אֱנָשׁ אַחֲרֵכִי בַּחֲקָלָא דְּלָא יָדַעְתְּי:
כג. אֶלָּא נְקַפְתִּי לְאַמְהָתֵהּ

דְּבֹעַז

פירוש המקרא

(יט) ואנה עשית. לשון ריוח ושכר, כמו עשה את כל הכבוד הזה, ומתר' קנא ית וכו', וכן ותעש הארץ, שפת' הרויחה. וכן ועשת את התבואה: יהי מכירך. כמו איש מאת מכרו. מה ראתה נעמי לשאל לה איפה לקטת היום ומה ראתה לומר יהי מכירך ברוך? אלא כיון שראתה שהביאה איפה שעורים ליום אחד מה שאין אדם אחר היוצא ללקט אחר הקוצרים יכול ללקט לעשרה ימים, אמרה אין זה לקט, שמא אצל אחד מקרובינו לקטת היום שהבאת כל זה, אמרי לי איפה לקטת היום ואנה עשית שאי אפשר להביא כל כך, אלא ליקטת היום [אצל] אחד ממכירינו לפיכך היא אומרת יהי מכירך ברוך: (כא) עד אם כלו. כמו עד אשר כלו. וכן אם רחץ ה' כמו כאשר רחץ:

(א) מנוח

באור התרגום

וכן תרגם ירושלמי עשרון: מכילתא. (יח) ותרא, וחוית, כאילו כת' וַתַּרְא בהפעיל, וכן ת' גם הערבי: וארת. והע' ת' כמו שהוא לפנינו בקל. (יט) ואנה עשית: לא ת' הסורי. יהי מכירך ברוך: ואתר דהויתי נהוא בריך, ומוסיף עוד: והוא מן דאשכחת וכו', נ"ל שהוא הרכבה מב' תרגומי', הראשון קרא מקומך ת' מכירך, וכן ת' יהי מקומך ברוך, והאחרון העתיק כמו שהוא לפנינו ופירש מכירך. מן דאשכחת רחמא --ומשתי העתקו' האלה נעשה בזמן מאוחר האחת כמו שהיא לפנינו, או שפי': ואנה עשית אותו המקו') יהי (עם) מכירך ברוך. (כ) ברוך הוא לה': בריך הוא מריא, מוסב על הקב"ה, כאילו כת' ברוך הוא ה'. ות' כן בעבור שלא ידע לכון אשר לא עזב וכו' אלא על הקב"ה. (כג) ותדבק: אלא נקפתי,

כאילו

כִּי נִחַמְתָּנִי וְכִי דִבַּרְתָּ עַל־לֵב שִׁפְחָתֶךָ
וְאָנֹכִי לֹא אֶהְיֶה כְּאַחַת שִׁפְחֹתֶךָ: יד וַיֹּאמֶר
לָהּ בֹעַז לְעֵת הָאֹכֶל גֹּשִׁי הֲלֹם וְאָכַלְתְּ
מִן־הַלֶּחֶם וְטָבַלְתְּ פִּתֵּךְ בַּחֹמֶץ וַתֵּשֶׁב מִצַּד
הַקֹּצְרִים וַיִּצְבָּט־לָהּ קָלִי וַתֹּאכַל וַתִּשְׂבַּע
וַתֹּתַר: טו וַתָּקָם לְלַקֵּט וַיְצַו בֹּעַז אֶת־
נְעָרָיו לֵאמֹר גַּם בֵּין הָעֳמָרִים תְּלַקֵּט וְלֹא
תַכְלִימוּהָ: טז וְגַם שֹׁל־תָּשֹׁלּוּ לָהּ מִן־
הַצְּבָתִים וַעֲזַבְתֶּם וְלִקְּטָה וְלֹא תִגְעֲרוּ־בָהּ:
יז וַתְּלַקֵּט בַּשָּׂדֶה עַד־הָעָרֶב וַתַּחְבֹּט אֵת
אֲשֶׁר־לִקֵּטָה וַיְהִי כְּאֵיפָה שְׂעֹרִים: יח וַתִּשָּׂא

ותבוא

וביאתני ומלית כלבה דאמתך ואנא אהוא איך חדא מן אמהתך: יד ואמר לה בעז בעדנה דשרותא קרובי ואכולי מן לחמא. ואותבה על גנב חצודא ויהב לה שחתיתא וצבע לחמא בחלבא וארמי פתא דפריכתא ויהב לה ואכלת וסבעת ואותרת: טו. וקמת למלקט ופקד בעז לעבדוהי ואמר: טז. תלקוטי מן בינת כפא ולא תהרונה: יז. והות לקטא בחקלא עדמא לרמשא וחבטת אניו ואשכחת כהיו איך מלא כילא דסערא:

ושקלת

באור התרגום

(יג) נחמתני: וביאתני, עקרו ביא ענינו בל"ס צעק, ובבנין פעל שמשמח את זולתו עד שצועק מפני שמחה ומפני כן נקרא המנחם מביא. ונמצא ביאה על ענין צעקה גם בל' חכמים. ואנכי לא אהיה: ת' הסורי כאילו כת' ואנכי אהי', וכן העתיקו השבעי': ואנכי הלא אהיה. (יד) האכל: דשרותא, משתה ת"י שרות: וטבלת פתך וכו', בתרגום יש בלבול בפסוק הזה, הקדים בתרגומו: ותשב מצד הקוצרים, ות' ותשב ואותבה כאילו כת' בהפעיל ומוסב על בועז. ואח"כ ויצבט לה קלי: ויהב לה שחתיתא, שחתיתא הוא בל"ס תבואה לחה שלא נתבשלה או נתיבשה כל צרכה, וכן בל' משנה (פיאה פ"ב מ"א) וקוצר לשחת מפסיק. וזה ענין קלי, תבואה לחה שנתחרכה באש. ואח"כ וטבלת פתך בחמץ, ותרגם כאלו כת' ויטבול פת בחלב, ומוסב ג"כ על בועז. ועוד הוסיף: וארמי פתא דפריכתא, והוא ת' אחר של: ויצבט לה קלי. ות' כאילו כת' „ויצבר" וכן ת' גם הע'. פריכתא הוא מלשון מוללין מלילות ומפרכין קטניות בי"ט (ביצה י"ב ע"ב). וכת' רש"י (ר"ה י"ג ע"ב) של' פרכין אינו נופל אלא בקטניות ומכאן נראה שנופל גם על התבואה. (טו) העמרים: כפא, הוא מלשון שאנינו ומפספסין את הכפין (שבת קנ"ה ע"א). ועקרו כפף, ונ"ל שהוא מענין זוקף כפופים היפך קמה. כל פסוק ע"ז חסר בתרגום סורי, וחלק פסוק ע"ו לב' פסוקים. (יז) כאיפה, כילא,

וכן

פירוש המקרא

המקום משלם פרנסה ומנוח אשר ייטב לך: (יד) ויצבט. פת' הושיט, כמו שאנינו אחורים ותוך ובית הצבט, ומפרש בגמר' מקום שצובטין בו: ותשבע ותותר. לפי שאמר בסמוך ותתן לה את אשר הותירה משבעה, קדם ולימדך שהותירה: (טו) גם בין העמרים. שאר המלקטים אין רשאין ללקט בין העמרים שלא ישמטו שיבלים מן העומר אבל זו בין העמרים תלקט: ולא תכלימוה. פת' ולא תשיבו פניה ריקם, כמו ולא הכלמנום שפת' ולא אכלמנו מהם, לא מנענו מהם כל אשר שאלו ממנו. וכן אין מכלים דבר בארץ, שפת' אין אדם מונע מחברו לפי שכלם מלאים [כל טוב] ואין בם אביון, כמו שמפרש מקום אשר אין שם מחסור כל דבר. (טז) של תשלו. השליכו לה: מן הצבתים. מלוא תפיס' יד שאדם תופס בשעת קצירה קורא צבתים וכן בלשון משנה מצאן צבתי' או כרוכות:

(יט) ואנה

וַתִּשְׁכַּב׃ ח וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֶּחֱרַד
הָאִישׁ וַיִּלָּפֵת וְהִנֵּה אִשָּׁה שֹׁכֶבֶת מַרְגְּלֹתָיו׃
ט וַיֹּאמֶר מִי־אָתְּ וַתֹּאמֶר אָנֹכִי רוּת אֲמָתֶךָ
וּפָרַשְׂתָּ כְנָפֶךָ עַל־אֲמָתְךָ כִּי גֹאֵל אָתָּה׃
י וַיֹּאמֶר בְּרוּכָה אַתְּ לַיהוָה בִּתִּי הֵיטַבְתְּ
חַסְדֵּךְ הָאַחֲרוֹן מִן־הָרִאשׁוֹן לְבִלְתִּי־לֶכֶת
אַחֲרֵי הַבַּחוּרִים אִם־דַּל וְאִם־עָשִׁיר׃
יא וְעַתָּה בִּתִּי אַל־תִּירְאִי כֹּל אֲשֶׁר־תֹּאמְרִי
אֶעֱשֶׂה־לָּךְ כִּי יוֹדֵעַ כָּל־שַׁעַר עַמִּי כִּי
אֵשֶׁת חַיִל אָתְּ׃ יב וְעַתָּה כִּי אָמְנָם כִּי *אם
גֹאֵל אָנֹכִי וְגַם יֵשׁ גֹּאֵל קָרוֹב מִמֶּנִּי׃ יג *לִינִי
הַלַּיְלָה וְהָיָה בַבֹּקֶר אִם־יִגְאָלֵךְ טוֹב יִגְאָל

אם כתיב ולא קרי. ל רבתי   ואם

וגלת כנפא דמרטוטה ונפלת לות רגלוהי: ח. והוא בפלגה דליליא נד גברא מן שנתה והוה דחזא אנתתא דדמכא לות רגלוהי: ט. ואמר לה מא טאבכי ואמרת לה אנא אנא רעות אמתך אלא כסא לאמתך בכנפא דמרטוטך מטל דאנתהו תבע ירתותא: י. ואמר לה בעו בריכא אנתי לאלהא ברתי מטל דאטבתי חסדכי אחריא טב מן קדמיא דלא אזלת בתר עלימא דעתירין או דמסכינין: יא. השא ברתי לא תדחלין מטל דכל דתאמרין לי אעבד לכי. ידעא גיר כלה שרבתא דעמן דאנתתא אנתי דעושנא: יב. והשא בקושתא אנא אנא תבע ירתותא ברם דין איתוהי אחרנא תבע ירתותא דהו קריב יתיר מני: יג. והשא כתרי יומנא ובותי עד נגהא ונהוא בצפרא אן תבעי שפיר נתבע ואן דין לא נצבא

פירוש המקרא

מגונה לאשה לבקש איש אחד בביתו בפני בני ביתו מפני החשד אבל הלילה הוא זורה את גורן השעורים ובאת בלט: (ח) ויחרד האיש וילפת. מקרא מסורס הוא ופת' מסופו לראשו וזה פת' כשנעור משנתו ופשט ידיו ורגליו והרגיש שהאשה שוכבת מרגלותיו בדבר זה חרד: וילפת. לשון פישוט ידים ורגלים, לשון עיקום, כמנהג אדם שנעור משנתו פושט ידיו ורגליו מעקם לכאן ולכאן וכן וילפת שמשון: (ט) אנכי רות אמתך וכו'. כאילו אומרת לא לשם זנות באתי לכאן אלא להנשא לך כי גואל אתה. ומה שסתם כאן מפורש בסוף הספר ביום קנותך השדה מיד נעמי וכו' אשת המת קנית וכו': (י) היטבת חסדך האחרון וכו'. פת' עד שלא באת אנלי הייתי יכול לומר ולתלות הדבר שלבך נתגיירת שהיום או מחר תתני עיניך באחד מן הבחורים ותנשאי לו שרוצה אשה בבחור דל מזקן עשיר, אבל עכשיו הוברר הדבר שלא באת להתגייר אלא לשם שמים: (יא) כי יודע כל שער עמי וכו'. פת' יש אדם שנושא אשה ממשפחה שאינה הגונה ובוש בה ומתגנה בה, אבל אני אשא אותך ואיני מתגנה בך אלא מתכבד אני בך כי יודע וכו' ואשת חיל עטרה לבעלה: (יג) אם יגאלך טוב. פת' אם יגאלך הגואל
הקרוב

באור התרגום

ותגל מרגלותיו: וגלת כ' דמרטוטה, מעדה בגד ת' דשקל מרטוט ובל' חכמים מוסיפין עוד סמ"ך ונקרא סמרטוט, וי"מ אותו מעקר רטט (ירמי' מ"ט כ"ד) שענינו כמו רתת, ונקרא' האדרת סמרטוט מפני שמרתתה כשהאדם הולך. (יא) ועתה: השא, והוא כמו השתא בל' חכמי' שהוא במילואו: הא שעתא. כי יודע: ידעא גיר. גיר מקורו יוני γαρ והוא מלת הטעם והסבה. שער עמי, תרגם לפי הענין שרבתה דעמן, או שקרא שאר ת' שער. והערבי ת' כאילו כת': כי יודע כל העם באי שער עירי. והע' העתיקו ג"כ כאילו כת': שאר. (יג) ליני הלילה, גם כאן הורכבו ב' תרגומים, הא' תרגם
כתרי

הַשְּׂעֹרִים וּקְצִיר הַחִטִּים וַתֵּשֶׁב אֶת־
חֲמוֹתָהּ׃
ג א וַתֹּאמֶר לָהּ נָעֳמִי חֲמוֹתָהּ בִּתִּי הֲלֹא
אֲבַקֶּשׁ־לָךְ מָנוֹחַ אֲשֶׁר יִיטַב־לָךְ׃
ב וְעַתָּה הֲלֹא בֹעַז מֹדַעְתָּנוּ אֲשֶׁר הָיִית
אֶת־נַעֲרוֹתָיו הִנֵּה־הוּא זֹרֶה אֶת־גֹּרֶן
הַשְּׂעֹרִים הַלָּיְלָה׃ ג וְרָחַצְתְּ וָסַכְתְּ וְשַׂמְתְּ*
שִׂמְלֹתַיִךְ עָלַיִךְ וְיָרַדְתִּי* הַגֹּרֶן אַל־תִּוָּדְעִי
לָאִישׁ עַד־כַּלֹּתוֹ לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת׃ ד וִיהִי
בְשָׁכְבוֹ וְיָדַעַתְּ אֶת־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכַּב־
שָׁם וּבָאת וְגִלִּית מַרְגְּלֹתָיו וְשָׁכָבְתִּי* וְהוּא
יַגִּיד לָךְ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשִׂין׃ ה וַתֹּאמֶר
אֵלֶיהָ כֹּל אֲשֶׁר־תֹּאמְרִי * אֶעֱשֶׂה׃ ו וַתֵּרֶד
הַגֹּרֶן וַתַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוַּתָּה חֲמוֹתָהּ׃
ז וַיֹּאכַל בֹּעַז וַיֵּשְׁתְּ וַיִּיטַב לִבּוֹ וַיָּבֹא לִשְׁכַּב
בִּקְצֵה הָעֲרֵמָה וַתָּבֹא בַלָּט וַתְּגַל מַרְגְּלֹתָיו

ושמת קרי. וירדת קרי. ושכבת קרי. אלי קרי ולא כתי'

תרגום

דבעז למלקט עדמא דאשתלם חצדא דסערא ודחטא:
ג א. ויתבת רעות עם חמתה ואמרת לה נעמי ברתי לא אבעא לכי נחא ונטאב לכי: ב. והא בעז מחכומתהן הו הו דהויתי עם עולימתה והא בהנא ליליא אדרא דסערא כשא: ג. סחי הכיל ומשוחי ואצטבתי בלבושיכי וחותי לאדרא ולא תתחזין לה עדמא דלעים ושתא: ד. ויהוא מא דדמך תסימין לבלכי פרוכתא דדמך בה ותתקרבין ותדמכין לות רגלוהי והו נאמר לכי מא דתעבדין: ה. ואמרת לה כל מא דאמרא אנתי לי אעבד: ו. ונחתת לאדרא ועבדת כל מא דפקדתה חמתה: ז. וכד אכל בעז ואשתי וטאב לה אתא ודמך בגבה דאדרא ובמהלנא דשנתא כד דמך באדרא אתת הי בטושיא
וגלת

באור התרגום

כאילו הוא עוד מדברי נעמי וכאילו כת' ותדבקי. ותשב את חמותה, בזה מתחיל התרגום פרשה ג'.
ג. (ב) זורה: כשא, ענינו בסורי נבירת הבר או קשור האלומים, ומזה הלשון כישא דירקא (קידושין מ"ה ע"ב). (ג) ושמת שמלותיך: ואצטבתי בלבושיכי, צבת ענינו בס' הכנה וקישוט וכן בדיתקי חדת' (מתי כ"ג כ"ט) ומצבתין אנתון בית קבורא, ומזה הלשון גם צביתי לי זוודתא (ר"ה י"ז ע"א). הגרן: לאדרא, נ"ל שהשו דרא שהוא כמו זרה בעברית והאל"ף נוסף בראש, ונקרא כן בעבור שזורים שם התבואה. (ד) וגלית, לא ת' הסורי, ונראה תרגומו כאילו כתוב: ובאת ושכבת מרגלותיו. (ז) ותבוא בלט, הסורי מוסיף: ובמהלנא דשנתא כד דמך באדרא אתת הי בטושיא, ונ"ל שגם כאן יש הרכבה מב' תרגומים שונים, האחד ת' ויאכל וישת וייטב לבו — ויבוא לשכב: וכד אכל וכו' עד בגבה דאדרא. והאחר ת': וייטב לבו ויבוא לשכב בקצה הערמה — כאשר היה טוב ללבו מתיקות השינה אחרי אשר שכב, ולפי זה ת': ובמהלנא (שהוא ענין מתיקו') דשנתא כד דמך באדרא, ואחר זמן הרכיבו שני התרגומים ונתהוה כצורתו לפנינו. בלט: בטושיא, וכן נמצא ת"י נעשי.
ותגל

פירוש המקרא

ג. (א) מנוח אשר ייטב לך. לכל איש שתהא נשאת לו נקרא מנוח כמו שאמרה למעלה ומצאן מנוחה אשה בית אישה, אבל פעמים שהאשה נשאת לאיש שהוא בז בה ואין זה מנוחה שלימה אבל אבקש לך מנוח אשר ייטב לך והוא בועז מודעתנו אשר היית וכו' שהוא אדם צדיק ולא יהא בז בך: (ב) הנה הוא זרה וכו'. דבר
מגונה

יפל דבר כי לא ישקט האיש כי־אם־
כלה הדבר היום:
ד א ובעז עלה השער וישב שם והנה
הגואל עבר אשר דבר בעז ויאמר
סורה שבה פה פלני אלמני ויסר וישב:
ב ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר
שבו־פה וישבו: ג ויאמר לגאל חלקת
השדה אשר לאחינו לאלימלך מכרה
נעמי השבה משדה מואב: ד ואני אמרתי
אגלה אזנך לאמר קנה נגד הישבים
ונגד זקני עמי אם־תגאל גאל ואם־לא
יגאל

גברא ערמא דמקרב לה
דינא יומנא:
ד א. ובעז סליק ויתב על
תרעא דמדינתא והא תבע
ירתתא דעבר הו דאמר עלוהי
בעז ואמר לה תא תב הרכא
הו דין אמר לה מנו ויתב
לותה: ב. ודבר לה עסרא
גברא מן סבא דמדינתא
ואותב אנון לותה: ג ואמר
לתבע ירתתא פלגותא
דחקלא דאחונן אלימלך זבנת
לי נעמי: ד. ואנא אמרת
דאגלא ואודעך ואמר לך דקני
אנת קדם הלין דיתבין ואנא
אנא דחוית נפשי למאמר
ולמקנא קדם הלין סבא דעמי
דיתבין והשתא אנהו דתבע אנת תבע ואן לא תבע אנת אנת אמר לי ואודע דלא הוית
תבועא

פירוש המקרא

לא ישקוט וכו'. אחרי שנשבע לך לכלות הדבר בבקר:
ד (א) פלני. יש לי לגלות דבר עמון ומכוס' ותרגומו [בשמואל א' כ"א ג'] כסי ועמיר, אתו בית מישרתא פלוני והוא כמו כי יפלא ממך ות' ארי יתכסי: אלמוני. כמו אלם, שנשתתק הדבר ולא נתגלה עד היום: (ד) אגלה אזנך. פת' ואדעה כי אין וכו'

באור התרגום

דבר, לא ת' הס'. והערבי תרגם לפי הענין: חתי ננטר מא יכון לך.
ד (א) שבה פה: תב הרכא, הרי"ש נוספת במלת הרכא כנהוג בסורי והוא כמו הכא. פלוני אלמוני: הו דין אמר לה מנו, כלו' הגואל אמר לבועז: מה אתה רוצה, ונ"ל שתרגם כן מפני שקרא אלמני כאילו כת' א"ל מנו, והראשון ראשי תיבות של אמר לה, ובשמואל א' כ"א ב' ת' אל מקום פלני אלמוני: אתרא דגנא גמעשי. ובמלכים ב' ו' ח' אל מקום פלוני תחנתי: באתרא פלן כמנו ואתעמשו. (ב) ויקח עשרה וכו': ונבא, והוא ענין כניסה ואסיפה, ומזה העיקר גם בלשון חכמים גבייה הוא אסיפת הממון מאת המחויב לתת, וכן גבאי צדקה הממונה על אסיפת הממון שפוסקין לצדקה. ויש לו אח מכפולי העי"ן לקושש קש ת' לגבבה גילי. (ג) מכרה: זבנת לי, הוסיף מלת לי, מפני שאמר לקמן פס' ט' כי קניתי את כל אשר וכו' מיד נעמי. ואמר שם: עדים אתם היום כלו' עדי' אתם שהקנין שקניתי כבר מיד נעמי קיים ואין לגואל הקודם שום טענה על המכר שמכרה לי נעמי קודם לכן: השבה משדה מואב, לא תרגם הסורי. (ד) ואני אמרתי: ואנא אמרת דאגלא וכו', והוסיף עוד: ואנא אנא דחוית נפשי וכו', והם ב' תרגומים שונים של ואני אמרתי וכו' והרכיבום לאחד. ולפי הת' הראשון קנה בצווי ומוסב על הגואל, והשני תרגם כאילו כת': לאמר ולקנו', כלו' אני אמרתי בנפשי שאומר הדבר ואקנה נגד היושבים וכו' ות' נגד היושבים ונגד זקני עמי: קדם הלין סבא דעמי דיתבין, כי הזקנים הם היושבים. אם תגאל, הת' מוסיף והשתא, כלו' מאחר שאמרתי אני בנפשי לקנות, הגד נא אתה עתה אם תרצה לגאול. ואם לא יגאל,

וְאִם־לֹא יַחְפֹּץ לְגָֽאֳלֵךְ וּגְאַלְתִּיךְ אָנֹכִי
חַי־יְהוָה שִׁכְבִי עַד־הַבֹּֽקֶר׃ יד וַתִּשְׁכַּב
מַרְגְּלוֹתָו* עַד־הַבֹּקֶר וַתָּקָם בְּטֶרֶום* יַכִּיר
אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיֹּאמֶר אַל־יִוָּדַע כִּי־בָאָה
הָאִשָּׁה הַגֹּֽרֶן׃ טו וַיֹּאמֶר הָבִי הַמִּטְפַּחַת
אֲשֶׁר־עָלַיִךְ וְאֶֽחֳזִי־בָהּ וַתֹּאחֶז בָּהּ וַיָּמָד
שֵׁשׁ־שְׂעֹרִים וַיָּשֶׁת עָלֶיהָ וַיָּבֹא הָעִֽיר׃
טז וַתָּבוֹא אֶל־חֲמוֹתָהּ וַתֹּאמֶר מִי־אַתְּ בִּתִּי
וַתַּגֶּד־לָהּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָֽשָׂה־לָהּ הָאִֽישׁ׃
יז וַתֹּאמֶר שֵׁשׁ הַשְּׂעֹרִים הָאֵלֶּה נָתַן לִי
כִּי אָמַר * אַל־תָּבוֹאִי רֵיקָם אֶל־חֲמוֹתֵֽךְ׃
יח וַתֹּאמֶר שְׁבִי בִתִּי עַד אֲשֶׁר תֵּֽדְעִין אֵיךְ

מרגלותיו קרי. יתיר ו. אלי קרי ולא כתי' יפל

תרגום

דנתבעי אלא אנא אתבעי ואמר לה דמכי עד צפרא:
יד. ודמכת לות רגלוהי ערמא דנגהת וקמת בצפרא כד עמוט עד לא אנש נדע לחברה ואמרת לה דלא אנש נדע דנחתת לותך לאדרא:
טו ואמר לה בעז פרוסי מרטוטכי ופרסת ואכיל וארמי לה שתא כילין דסערא וארים עליה ושקלת ואתת למדינתא:
טז. ועלת לות חמתה ואמרא לה חמתה מן אנתי ברתי ואמרא לה אנא אנא רעות ואמרת לה כל מא דעבד לה בעז:
יז. ודיהב לה שתא כילין דסערא ואמר לה דלא תעלין לות חמתכי סריקאית:
יח. ואמרא לה חמתה תבי ברתי עד תחזין לא גיר שלא

באור התרגום

כתרי יומנא, והאחר ת' בותי עד נגהא, ונתחברו לאחד. בות בס' ובערבי ענינו כמו לון בעברי, שהייה ולינה, ומעקר הזה השם בית בעברית. ונ"ל שמזה הוא ג"כ מה שהורגלו חכמי' בלשונם: בת אחת, וענינו בשהייה אחת בלא הפסק בנתיים טוב: שפיר, וכן השבעים והערבי. חי ה', לא תרגם הסורי. (יד) ותקם, הס' מוסיף: בצפרא כד עמוט, כאילו כת' ותקם בבקר בעוד חשך. ויאמר: ואמרת לה, כאילו כת' ותאמר, והביאו לזה הת' הקושי: מה ענין ויאמר אל אל יודע וכו' מאחר שהיא קמה כבר, ולפי תרגו' הוא נתינת טעם למה קמה בטרם יכיר וכו' כי אמרה אל יודע וכו'. באה האשה, ת' כאילו כת': באתי, ומורגל הוא בל' המדרש ג"כ להשתמש בלשון „אותו איש" על המדבר בעדו. והע' ת' כאילו כת': ויאמר בעז אל יודע. (טו) ויבא העיר, ת' הס' כאילו כת' ותבוא, מוסב על רות, וכן ת' הערבי: ודאלת. (טז) מי את בתי, לא ת' כמו למעלה פס' ט: מא טאבכי, אלא: מן אנתי ברתי? והוסיף תשובת רות; „אני רות!" — והשבעי' העתיקו כאילו כת': ותבא אל חמותה ותאמר בתי! ותגד לה וכו'. והערבי ת' „מי את בתי"; מאדא פעלת יא אבנתי? והוא על פי הפוליגלוטא, כי כן רוב השנויים הבאים בת' הערבי שהדפיסו חברת [illegible] מקודם בפוליגלוטא. והתרגום הזה קרוב לדעת ר' יונה המדקדק הביאו הראב"ע. ות' הסורי מסכים עם פי' הראב"ע שלא הכירה אותה חמותה. (יח) איך יפול

פירוש המקרא

הקרוב ממני הרי טוב, יגאל: (יד) ותקם בטרם וכו'. פת' לפי שהלכה בטרם יכיר איש את רעהו: (טו) הבי. פת' כמו הבה נתחכמה: וישת עליה. שש מדות השעורי'. (טז) מי את בתי. פת' מה מצאת. וכן הוא אומר ויאמרו להם אחיהם מי אתם פת' מה מצאתם [א"א שם בשופטים י"ח ח' לא נמצא מי אתם אלא מה אתם]: (טז) את כל אשר עשה לה האיש. שהבטיחה לכונסה: (יז) כי אמר אלי אל תבואי וכו'. שאם תאמר מה צורך לך בשש שעורים האלה מאחר שהבטיח לישא אותך הרי כל אשר לו בידיך, לכך הוצרכ' לפרש לא לצרכי נתנם לי אלא כי אמר אלי אל תבואי ריקם אל חמותך: (יח) שבי בתי. המתיני: כי לא

וַיִּשְׁלֹף נַעֲלוֹ: ט וַיֹּאמֶר בֹּעַז לַזְּקֵנִים וְכָל־
הָעָם עֵדִים אַתֶּם הַיּוֹם כִּי קָנִיתִי אֶת־
כָּל־אֲשֶׁר לֶאֱלִימֶלֶךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לְכִלְיוֹן
וּמַחְלוֹן מִיַּד נָעֳמִי: י וְגַם אֶת־רוּת הַמֹּאֲבִיָּה
אֵשֶׁת מַחְלוֹן קָנִיתִי לִי לְאִשָּׁה לְהָקִים
שֵׁם הַמֵּת עַל־נַחֲלָתוֹ וְלֹא־יִכָּרֵת שֵׁם הַמֵּת
מֵעִם אֶחָיו וּמִשַּׁעַר מְקוֹמוֹ עֵדִים אַתֶּם
הַיּוֹם: יא וַיֹּאמְרוּ כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בַּשַּׁעַר
וְהַזְּקֵנִים עֵדִים יִתֵּן יְהוָֹה אֶת־הָאִשָּׁה
הַבָּאָה אֶל־בֵּיתֶךָ כְּרָחֵל וּכְלֵאָה אֲשֶׁר בָּנוּ

שתיהם

וְשָׁרָא מִן רִגְלוֹהִי: ט. וַאֲמַר
בֹּעַז לְסָבַיָּא וּלְכָל עַמָּא
אַנְתּוּן סָהֲדִין יוֹמָנָא דִּקְנֵית לִי
כָּל מַה דְּאִית הֲוָא לְמַלְיוֹן
וּלְכִלְיוֹן מִן אִידָא דְּנָעֳמִי:
י. וְלָחֳדָא רְעוּת מוֹאֲבִיתָא אִנְתַּת
מַלְיוֹן נְסַבִית לִי לְאִנְתּוּ
לְמָקָמָא שְׁמֵיהּ דְּמִיתָא עַל
יְרוּתְּתֵיהּ דְּלָא נִתְטְשֵׁי דוּכְרָנֵיהּ
דְּמִיתָא מִן בֵּינֵי אֲחוֹהִי וּמִן
שְׁרָבְתֵיהּ אַנְתּוּן סָהֲדִין יוֹמָנָא:
יא. וַעֲנוֹ סָבַיָּא וְכָל עַמָּא
דִּבְתַרְעָא דְּקַרְתָּא וְאָמְרִין
סָהֲדִינַן וּבָרְכוּהִי וַאֲמַרוּ לֵיהּ
נֶעְבַּד מֵימְרָא אִנְתְּתָא דְּהָדָא
קֳדָמָךְ אֵיךְ רָחֵיל וְאֵיךְ לֵאָה

פירוש המקרא

כלוס תרעומת: (י) להקים שם המת וכו' ולא יכרת שם המת וכו'. כל אחד מישראל אפי' רחוק שלא היה מקרובי אלימלך והי' קונה את רות לו לאשה וגם היה קונה את השדה מיד נעמי, אפי' כן היה מקים שם המת על נחלתו לפי שהקרקעו' משועבדו' לכתובתם אבל מעם אחיו משער מקומו היה נכרת שם המת, אבל עכשיו שנשאת רות המואביה אשת מחלון לאחד מקרובי אלימלך לא יכרת שם המת מעם אחיו משער מקומו: (יא) יתן ה' וכו'. [מה ראו לומר כך] בכאן? אלא ראו מה שאמר לו בועז לגואל לגאול את השדה, היה מזומן לגאול ויאמר אנכי אגאל, כשחזר בועז ואמר לו ביום קנותך וכו' אשת המת קנית להקים וכו', השיבו הגואל לא אוכל לגאול פן אשחית וכו' הבינו הזקני' שאינו מסרב לגאול אלא מפני המואביה שגנאי הוא לו לקחתה לפיכך אמרו לו הזקנים יתן וכו' כרחל וכלאה אשר בנו וכו'.

רחל

באור התרגום

דבר: כל דבר תמורת הגאולה ולא חש לתרגמו. (ח) וישלוף נעלו: ושרא מן רגלוהי. והע' העתיקו כאילו כת': וישלוף נעלו ויתן לו. [א"א. אם אמת שלשליפ' הנעל הי' סימן לתמורת הגאולה ולא לקנין אחר, י"ל שבזה שלף הגואל הקודם נעלו מעל רגלו ונתנו לגואל הבא אחריו, רצה לרמז שמעתה אין חל עליו החיוב להקי' שם המת, ואין לאשת המת שום דין ודבר אתו, ואם ימאן לקחתה לא אותו יקראו בעבור כן בית חלוץ הנעל, כי החיוב חל מעתה על הגואל הבא אחריו, והיא אם ימאן זה להקים שם המת, וחלצה נעלו מעל רגלו— כי הגואל הראשון שלף הנעל ונתן לזה לסימן כי החיוב מוטל על השני— וזאת היא השערה לפי הת', ובאמת אנו אין לנו אלא מה שעינינו רואות במקרא קדש, ושם כתוב שלשליפת הנעל היה קנין לכל דבר]. (י) וגם את רות וכו', ת' סורי' בנוכח כאילו נקוד וכתוב: וגם את רות המואביה קניתיך לי וכו'. והוא המאמר שעשה בה וע"י המאמר הזה קנאה, ואחר המאמר אמר עוד הפעם: עדים אתם היום, כלו' עדים אתם גם על הקנין הזה כמו על קנין השדה שקניתי מיד נעמי. ולא יכרת: דלא נתטעא, טעא הוראתו שכח וכן תרגם הס' שכח בכל מקום, אל תטוש ת"י תטעי. (יא) כל העם אשר בשער והזקנים, הסורי הקדים בתרגומו הזקנים כמו למעלה בפסו' ט'. ולפנינו במקרא הקדים העם

כדי

יִגְאַל הַגִּידָה לִּי וְאֵדְעָ* כִּי אֵין זוּלָתְךָ
לִגְאוֹל וְאָנֹכִי אַחֲרֶיךָ וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֶגְאָל׃
ה וַיֹּאמֶר בֹּעַז בְּיוֹם קְנוֹתְךָ הַשָּׂדֶה מִיַּד
נָעֳמִי וּמֵאֵת רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה אֵשֶׁת הַמֵּת
קָנִיתָי* לְהָקִים שֵׁם הַמֵּת עַל־נַחֲלָתוֹ׃ ו וַיֹּאמֶר
הַגֹּאֵל לֹא אוּכַל לִגְאוֹל־לִי* פֶּן־אַשְׁחִית
אֶת־נַחֲלָתִי גְּאַל־לְךָ אַתָּה אֶת־גְּאֻלָּתִי כִּי
לֹא־אוּכַל לִגְאוֹל׃ ז וְזֹאת לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל
עַל־הַגְּאוּלָּה וְעַל־הַתְּמוּרָה לְקַיֵּם כָּל־דָּבָר
שָׁלַף אִישׁ נַעֲלוֹ וְנָתַן לְרֵעֵהוּ וְזֹאת הַתְּעוּדָה
בְּיִשְׂרָאֵל׃ ח וַיֹּאמֶר הַגֹּאֵל לְבֹעַז קְנֵה־לָךְ

ואדעה קרי. יתיר י. יתיר ו

וישלף

תרגום

תבועא ואנא אתבע ואמר
תבע אנא: ה. ואמר בעז
ביומא דזבן אנת חקלא מן
נעמי ורעות מואביתא אנתתה
דהוי דמית קני עדמא דהקים
שמא המיתא על ירותתה:
ו. ואמר תבועא לא משכח
אנא דאתבע דלמא אחבל
ירותתי תבע אנת מטל
חסירות הימנותי דילי דלא
משכח אנא דאתבע: ז. והדא
תבעתא דא קדמת בני
איסראיל ושוחלפא דתבעתא
למקמו שלא גברא מסאנה
ויהב לחבריה והדאהי דהוותא
באיסראיל: ח. ואמר הו
תבועא לבעז קני לנפשך

ושרא

באור התרגום

תרג' כאילו כת' תגאל וכן ת' גם הע'. כי אין זולתך וכו', הס' ת' כאילו כת': ואדע כי אינך גואל ואנכי אגאל. (ה) ומאת רות: ורעות מואביתא וכו', לא שיקנה השדה גם מאת רות, אלא ביום שיקנה השדה מאת נעמי אז עליו החיוב לקנות גם את רות להקים וכו' וקרא: ואת ת' ומאת. והע' העתיקו כאילו כת' אחר אשת המת: וגם אותה קנית להקים וכו'. (ו) כי לא אוכל לגאול, הת' מוסיף מטל חסירות הימנותי דילי, וזה אין לו מובן כלל, ונ"ל שהחליף סופר טועה רי"ש ת' דלי"ת (שהם דומין זה לזה גם בכתב הסורי כמו בעברי, ורק הנקודה אם היא למעלה או למטה מן האות תחלק) וכתב חסירות ת' חסידות, ואסידות הימנותי דילי הוא לשון שבועה, ות' כן כדי לפרש למה נאמר פעמיי' לא אוכל לגאול, ואמר שהשני הוא על דרך המקיים דבריו הראשונים ונשבע עליהם שהם אמת. (ז) וזאת לפנים, ת' כאילו כת': וזאת הגאולה לפני בני ישרא'. על הגאולה ועל התמורה, ת' כאילו כת': על תמורת הגאולה לקים שלף וכו', ואשר בא לפנינו במקד': כל דבר לא ת' הסורי. ואולי פי' כל

פירוש המקרא

וכו': זולתך לגאול. קרוב אחר לגאול: ואנכי אחריך. קרוב אחריך יותר מכל קרובי אלימלך: (ה) ביום קנותך וכו'. פת' אין אתה רשאי לגאול את השדה מיד הקונה אותו אם לא תקנהו בתחלה מיד נעמי ומאת רות המואביה אשת המת, שכל אשר לאלימלך וכל אשר לכליון ומחלון משועבדין לנשותיהן בכתובתן ואין קרקעות שלהן נקנות אלא למי שיקנה את רות המואביה לו לאשה כדי להקים שם המת וכו', שכל מי שיעבור על השדה וישאל למי השדה הזה ישיבוהו של איש פלוני הוא, ויאמר הלא זה של מחלון היה? ישיבוהו: הלא הוא נשא את אלמנתו, נמצא שם המת נזכר על נחלתו: (ו) לא אוכל לגאול פן וכו'. איני יכול לגאול נחלה זו אם לא אמכור את נחלתי, ואיני רוצה להשחית' כדי לגאול נחלת אחרים: (ז) וזאת לפני'. מה שדורות הללו קונין עכשיו בקנין בכנף בגדיהם היו דורות הראשונים קונין ע"י ששלף איש נעלו ונתן לרעהו: וזאת התעודה. הקנין הזה הוא עדות בישראל, שאם לאחד מעידים עדים שקנה לו בקנין זה, אין לאחר קנין

כלום

דבר

הוּא אֲבִי יִשַׁי אֲבִי דָוִד: יח וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת
פָּרֶץ פֶּרֶץ הוֹלִיד אֶת־חֶצְרוֹן: יט וְחֶצְרוֹן
הוֹלִיד אֶת־רָם וְרָם הוֹלִיד אֶת־עַמִּינָדָב:
כ וְעַמִּינָדָב הוֹלִיד אֶת־נַחְשׁוֹן וְנַחְשׁוֹן
הוֹלִיד אֶת־שַׂלְמָה: כא וְשַׂלְמוֹן הוֹלִיד
אֶת־בֹּעַז וּבֹעַז הוֹלִיד אֶת־עוֹבֵד: כב וְעֹבֵד
הוֹלִיד אֶת־יִשָׁי וְיִשַׁי הוֹלִיד אֶת־דָּוִד:

עוֹבֵיד הֲוָה אֲבוּהִי דְאִישַׁי
אֲבוּהִי דְדָוִיד: יח. וְהָלֵין
תּוֹלְדָתָה דְפֶרֶץ פֶּרֶץ אוֹלֵד
לְחֶצְרוֹן: יט. חֶצְרוֹן אוֹלֵד
לְאָרָם אָרָם אוֹלֵד לְעַמִּינָדָב:
כ. עַמִּינָדָב אוֹלֵד לְנַחְשׁוֹן
נַחְשׁוֹן אוֹלֵד לְשַׁלָא: כא וְשַׁלָא
אוֹלֵד לְבֹעַז וְבֹעַז אוֹלֵד
לְעוֹבֵיד: כב. וְעוֹבֵיד אוֹלֵד
לְאִישַׁי וְאִישַׁי אוֹלֵד לְדָוִיד
מַלְכָּא:

שְׁלֵם כְּתָבָא דְרָעוּת מוֹאֲבִיתָא וְלֵאלָהָא שׁוּבְחָא:

פירוש המקרא

את נעמי ומכלכל את שיבתה: (יח) ואלה תולדות פרץ וכו'. מה ראה הכתוב ליחס כאן תולדות פרץ? אלא ללמדך שבשביל שבאה רות לחסות תחת כנפי שכינה יצא ממנה מלכות הצדק שתפרח בימינו ועל מי מנוחות ינהלנו וכימות עניתנו כן תשמחנו: נחסלה ספר רות. בעזרת המוציא לחירות.

באור התרגום

(יט) רם, הס' כת': א רם, וכן כת' גם הע', ונד"הי א' ב' ע' כת' הס' רם כמו שהוא במקרא, והע' כת' גם שם א רם. שלמה ושלמון כת' הס' שלא, והע' כתבו כמו שהוא לפניני במקרא, ונד"הי במקו' הנ"ל כת' גם הסורי כמו שהוא במקרא. (כב) את דוד, הס' מוסיף מלכא.

תרגום

הילין הוין תרתיהון בני
ביתא לאיסראיל ועבד חילא
באפרתא וקרי שמה בית
לחם: יב. ונהוא ביתך איך
ביתה דפרץ הו דילדת תמר
ליהודא ונתל לך מריא זרעא
מן אנתתא הדא: יג. ונסבה
לרעות והות לה אנתתא ועל
לותה ויהב לה מריא בטנת
וילדת ברא: יד. ואמרן נשא
לנעמי בריכו מריא דלא
אענד לכי תבועא יומנא
ותקרין שמה באיסראיל:
טו. ונהוא מכיאנא לנפשכי
ומתרסינא למדינתכי מטל
דכלתכי דאהבתכי ילדתה
הי דטאבא בעיניכי יתיר מן
שבעא בנין: טז. ושקלתה
נעמי לטליא והות לה
מרביתא: יז. ואמרי שבבתה
אתילד ברא לנעמי וקרי שמה
עובד

שְׁתֵּיהֶם אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל וַעֲשֵׂה־חַיִל
בְּאֶפְרָתָה וּקְרָא־שֵׁם בְּבֵית לָחֶם: יב וִיהִי
בֵיתְךָ כְּבֵית פֶּרֶץ אֲשֶׁר יָלְדָה תָמָר לִיהוּדָה
מִן־הַזֶּרַע אֲשֶׁר יִתֵּן יְהוָה לְךָ מִן־הַנַּעֲרָה
הַזֹּאת: יג וַיִּקַּח בֹּעַז אֶת־רוּת וַתְּהִי־לוֹ
לְאִשָּׁה וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַיִּתֵּן יְהוָה לָהּ הֵרָיוֹן
וַתֵּלֶד בֵּן: יד וַתֹּאמַרְנָה הַנָּשִׁים אֶל־נָעֳמִי
בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר לֹא הִשְׁבִּית לָךְ גֹּאֵל
הַיּוֹם וְיִקָּרֵא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל: טו וְהָיָה לָךְ
לְמֵשִׁיב נֶפֶשׁ וּלְכַלְכֵּל אֶת־שֵׂיבָתֵךְ כִּי
כַלָּתֵךְ אֲשֶׁר־אֲהֵבַתֶךְ יְלָדַתּוּ אֲשֶׁר־הִיא
טוֹבָה לָךְ מִשִּׁבְעָה בָּנִים: טז וַתִּקַּח נָעֳמִי
אֶת־הַיֶּלֶד וַתְּשִׁתֵהוּ בְחֵיקָהּ וַתְּהִי־לוֹ
לְאֹמֶנֶת: יז וַתִּקְרֶאנָה לוֹ הַשְּׁכֵנוֹת שֵׁם
לֵאמֹר יֻלַּד בֵּן לְנָעֳמִי וַתִּקְרֶאנָה שְׁמוֹ עוֹבֵד

הוא

באור התרגום

כדי לסמוך זכר הזקנים אל הברכה כי הם ברכוהו. ועשה חיל, ת' כאילו כת': ועשה חילים, והע' העתיקו כאילו כת': ועשו, ומוסב על רחל ולאה. וקרא שם וכו', ת' הסורי כאילו כת': וקראו שמה (של העיר) בית לחם. (יב) מן הזרע אשר יתן וכו', ת' הסורי כאילו כת': ויתן ד' לך זרע מן הנערה הזאת. (יד) לא השבית: דלא אענד, ענד בפעל ענינו הלך ועבר, וכן הוא באגרתא דפולוס דלות קורינתיא ב' ה' ז' דכענד מן פגרא, ויהיה א"כ הוראתו באפעל דלא אענד אשר לא העביר והוא ענין לא השבית. ויקרא שמו, ת' כאילו כת': ותקראי שמו. והע' העתיקו כאילו כת': ותקראי שמך בישראל. (טו) ולכלכל: ומתרסינא, וכן תרגם כמעט בכל מקום כלכל בשרש תרס.

פירוש המקרא

רחל ולאה לבן אביהם עובד ע"ז היה בא יעקב וגייר אותם ונשאן ובנו שתיהן את בית ישראל. ולא עוד אלא זקיננו פרץ יצא מתמר וכל משפחתנו יצאה מתמר אף אתה אם אתה נושא את רות אין אתה מתגנה בה, י"ר שיתן לך ד' את האשה וכו': ועשה חיל. י"ר שיצא מלכות מן הזרע אשר יתן ד' לך מן הנערה הזאת, שאין חיל האמור כאן אלא מלכות כענין שנאמר בשאול ויעש שאול חיל: וקרא שם. י"ר שתלד בן ויקרא שמך שם האמור כאן הוא בן כמו והכרתי לבבל שם ושאר נין ונכד שבשם האמור בכל כ"ד ספרים הוא בנו וכן ויקרא בהם שמי: (יד) ויקרא שמו בישראל. י"ר שיתקיים בעול' שיראה ויאריך ימים (יז) ילד בן לנעמי מפני שכלתה אשר אהבת' ילדתו: ותקראנה שמו עובד. למה? זה יהי' עובד

את

את שיבתך: למדינתכי, אולי קרא המתרגם ישובתך ת' שיבתך. (יז) ותקראנה לו וכו', תרגם כאילו כתב: ותאמרנה השכנות יולד בן לנעמי ותקראנה וכו':

(יט) רם

אַחֲרֶיךָ נָּרוּצָה הֱבִיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו
נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בָּךְ נַזְכִּירָה דֹדֶיךָ מִיַּיִן
מֵישָׁרִים אֲהֵבוּךָ׃ ה שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה
בְּנוֹת יְרוּשָׁלָםִ כְּאָהֳלֵי קֵדָר כִּירִיעוֹת
שְׁלֹמֹה׃ ו אַל־תִּרְאוּנִי שֶׁאֲנִי שְׁחַרְחֹרֶת

ששזפתני

אַעֲלַיְנִי מַלְכָּא לְקִיטוֹנָךְ נֶחְדֵא
וְנִרְוַז בָּךְ נִתְדְּכַר חוּבָּךְ מִן
חַמְרָא וּמִן תְּרֵיצָא רַחְמְתָךְ׃
ה. אוּכָמָא אֲנָא וְיָאְיָא אֲנָא
בְּנָת אוּרְשְׁלֵם אֵיךְ מַשְׁכְּנֵי קֵדָר
וְאֵיךְ יְרִיעַת שְׁלֵימוֹן׃ ה. לָא
תֶחֱזוּנְנִי דְאוּכָמָא אֲנָא דְאוּכְמַנִי

שמשא

פירוש המקרא

היה מנהג למלך שלמה בכל אשר הי' פונה היה מוליך נשיו עמו, והיו לו נשים הרבה פעם היה מוליך עמו אחת ופעם שתים ושלש, ואחת מרוב חיבתה היתה מבקשת ממנו שיהא מוליכה עמה בכל מקום, וזה שמדברת לו משכני עמך בכל אשר תלך ואחריך נרוצה. עם מלכותך ונשותיך: הביאני המלך. אותה שעה שיביאני המלך לחדריו לשמוח עמי ועם רעותי אז נגילה ונשמחה בך: נזכירה דדיך מיין. מתוך משתה היין נזכירה אהבים שלך: מישרים אהבוך. מי יזכור דדיך מיין אותם שמישרים אהבוך, באהבה שלמה בלא לב ולב: (ה) שחורה אני. י"ל שהיתה מושחרת, וזו תימה גדול' מאחר שהיא שחורה היאך היתה נאוה? [אלא]כן היתה מדברת אתם: בנות ירושלי'. ריעותי נשי שלמה, אע"פ שאני שחורה נאוה אנכי שיכולה אני להתקשט ולהתנאו': כאהלי קדר. מוסב על שחורה אני, פת' כאהלים של ישמעאלים שתוקעי' אהלים בכל מקום אשר ינוחו ומתוך כך הם שחורים: כיריעות שלמה. ונאוה אני כיריעות שלמה, שהן יפות כנאה למלך, [כך] אני יכולה להתקשט ואהיה נאוה, ואין הדבר תימה שאני שחורה, שכך אירע לי בבית אמי וע"י כך נשחרתי, והולך ומפרש מה נעשה לה בבית אמה: (ו) אל תראני. שאין זה תואר׳

מבטן

באור התרגום

שמא. הביאני: אעליני, כאילו נקוד הביאני בצווי, וסומכוס היוני ת' כאילו כת' יביאני בעתיד. והשבעי' העתיקו הביאני כמו שהוא לפנינו במקרא, אך הקודם לו משכני וכו' העתיקו כאילו כת': משכוך (כלו' העלמות אשר אהבוך) אחריך לריח שמניך נרוצה. חדריו: לקיטונך, כאילו כת' חדרך, קיטון מקורו יוני, ונודע שמשו בו גם חז"ל מקיטון לטרקלין. ונשמחה: ונרוז, וכן משלי כ"ג כ"ד גיל יגיל ת' הס' נדוץ וגרוז. ובעל המשביר (ע' רז) נחוק עשה לנו באמרו שהוא מל"ר risum, והפעל רוז הונח בסורי' על השמחה ולא על הנחוק. ואומר אני שנמלא רושם מזה השרש בהוראה זאת גם בעברית והוא בישעי' כ"ד ט"ז: ואמר רזי לי רזי לי, וידוע במה יגעו המפרשים לבאר המאמר הסתום הזה ולא עלתה בידם, ולפי השערתנו שמלת רזי כאן הוא מענין שמחה היטב נוכל לפרש הכתוב, כי שם בתחלת הפרשה מדבר הנביא מרעת העם, והולך ומתנבא על העונש המגיע להם בעד רעתם עד שפסוק י"ג שם מתחיל בקנת נחמה ואמר שמעט מהרבה ישארו, וטוב מעט מהרבה כי המה יידאו ויכבדו את ה', והנשארים לא יהיו בארץ כי אם במרחקים כמו שאמר המה ישאו קולם וכו' לה ל ו מים, וכאשר הוא רואה החזון הטוב נדמה לו כי כבר כלתה הרשעה מן הארץ, ואמר: „מכנף הארץ זמירות שמענו" ומה ענין הזמר? „צבי לצדיק!" שכבר אין מפארים אלא הצדיק, ומוסיף הנביא: „ואמר רזי לי רזי לי!" כלו' עתה באה שמחה לי — אולם איש מהר נזכר הנביא כי עוד לא באו הימים הטובים והעת עוד עת רעה היא, ושב מהיפך אל היפך משמחה ליגון ואמר „אוי לי בוגדי' בגדו וכו'". ובמרירת נפשו על תוחלתו הנכזבה הולך וסוער נגד יושב הארץ: „פחד ופחת ופח עליך יושב הארץ!" מישרים אהבוך: ומן תריצא רחמתך, כאילו כת' וממישרים אהבוך, ויהי' אהביך כנגד דדיך, וממישרי' כנגד מיין, ויהי' א"כ מישרים כנוי ליין ע"ש הולך לדדי למישרים, וכן פי' גם הראב"ע.

(ו) ששזפתני

שיר השירים

תרגום

טוב חכמה חכמתא דילה דשלימון: כתבא דמתקרא עבראית שירת שירין אוכית תשבחה תשבחתא:

א א. נגשקני מן נושקתא דפומה מטל דטבין רחמיך מן חמרא: ב. לריח בסמניך טבא משחא דמורא שמך מטל הנא עלימתא רחמנך: ג. גריני בתרך נרהט אעליני

א א שיר השירים אשר לשלמה: ב ישקני מנשיקות פיהו כי־טובים דדיך מיין: ג לריח שמניך טובים שמן תורק שמך על־כן עלמות אהבוך: ד משכני

ש רנתי אחריך

באור התרגום

טוב חכמת וכו', לפי שסדר המגלות בת"ס קהלת רות ואח"כ ש"הש אמר טוב חכמת וכו' שגם זה הוא מחכמ' שלמה, וקראו חכמת החכמה. (ב) ישקני, לפנינו במקרא הוא פסוק ב' והסורי מתחיל כאן פסוק א'. (ג) שמניך: בסמניך, כאילו כת' בשמיך, ונקרא בסמנא גם שמן בשמים, והע' העתיקו ג"כ שמניך בשם *עסקיון* שהוא שמן המור, רק שהעתיקו כאילו כת': וריח שמניך טוב מכל בשמים. שמן תורק: משחא דמורא, כאילו כת' שמן המור, ושיעור התרגו', בשביל ריח שמניך הטובים נקרא שמך שמן המור: (ד) משכני: גדיני, עקרו נגד ומזה הלשון שנו (אבות פ"א מי"ג) נגיד שמא

פירוש המקרא

א (א) שיר השירים אשר לשלמה. הסופר מגיד לנו שלשלמה שר השירה הזאת, ולא דברי שלמה הם. והתחלת הספ' ישקני מנשיקות, וכן דברי קהלת דברי סופר הם, וכן משלי שלמה דברי סופר הם, שמספר משלות שבספר זה שלמה, והתחל' הספר מפ' למטה. ופי' שיר השירים שיר זה אחד משירים אשר אמר שלמה, אשר הרבה שירים אמר הוא שנ' ויהי שירו חמשה ואלף. ומפני מה נכתב זה מכולם? לפיכך נכתב שנתחבב לעולם. ומדרש דכתב עליהם המשלים, ולפיכך נכתב שדרשוהו לענין שעבוד ובוראם חפץ ותאב לגואלם ולהבדילם מן העמים להיות לו לעם והם משתוקקים אליו ובוטחים בו שלא יעזבם לאורך ימים ויגאלם ברחמיו וברוב חסדיו וראה שלמה במחזה כל אלה וכתב דוגמא בו ואשתו ורעותיה: (ב) ישקני וכו'. פי' לפי פשוטו, אשה אחת היתה לשלמה אהובה יותר מכל נשיו והיא מחבבת אותו ועליה אמר השירה הזאת ועל רוב חיבתה ועל המעשה אשר נעשה כמו שמספר למטה, והמקראות שלמטה מסייעות שאחת היתה לו אהובה יותר מכולם שנ' למטה ששים המה מלכות וכו' שכולם נשא, ואחת היא יונתי החביבה לי על כולם, ואותה האשה אומרת ומבקשת שתעשה לה בקשתה ומה בקשתה: ישקני המלך בעלי מנשיקו' פיהו, שהיא נשיקה נכונה שיש מנשקים בידו ובידה: כי טובים דודיך מיין. פת' כי מאד טובים ונעימים דודיך והאבי' שלך מתוך שתיית היין [לפיכך] אני משתוקקת לנשיקות פיהו: דודיך מיין. כמו נרוה דודי' שפי' נרוה אהבים והמקרא אשר בסמוך מוכיח על תיבת מיין שהוא מתוך היין, כזכירה דדיך מיין שאין לו פתרון כי אם הלשון הזה. וי"מ מיין יותר מן היין ואינו נראה: (ג) לריח שמניך טובי'. פת' השמנים שלך טובים הם להריח, והולך ומפרש מה הם השמני' שמן תורק שמך פת' בשמן, כשמן הזה המורק מכלי אל כלי חשוב ומובחר כן אתה בשמך, שאמך מעולה ומובחר על ממלכה ושריה: שמך נקודו מוכיח על פתרונו שהוא מרוקק מתיבה שלאחריו ופת' כשמן תורק אתה בשמך: על כן. מרוב גדולתך ותפארתך, ועל כן אני מבקשת לנשיקות פיך: עלמות נערות בתולות: (ד) משכני אחריך נרוצה, היה

דִּמִּיתִיךְ רַעְיָתִי׃ י נָאווּ לְחָיַיִךְ בַּתּוֹרִים
צַוָּארֵךְ בַּחֲרוּזִים׃ יא תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה־
לָּךְ עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף׃ יב עַד־שֶׁהַמֶּלֶךְ
בִּמְסִבּוֹ נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ׃ יג צְרוֹר הַמֹּר
דּוֹדִי לִי בֵּין שָׁדַי יָלִין׃ יד אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר
דּוֹדִי לִי בְּכַרְמֵי עֵין גֶּדִי׃ טו הִנָּךְ יָפָה
רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים׃ טז הִנְּךָ
יָפֶה דוֹדִי אַף נָעִים אַף־עַרְשֵׂנוּ רַעֲנָנָה׃
יז קֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים רַחִיטֵנוּ בְּרוֹתִים׃

רהיטנו קרי

תרגום

קריבתי: ט. יאין פכיכי כגדולא
וצורכי בעקא: י. גדולא
דדהבא נעבד לכי עם זליחא
דסאמא: יא. עם מלכא
בסמכה נרדין יהב ריחה:
יב. צררא דמורא דרחים לי
בית תדי נבות: יג. סגלא
דכופרא דדי בכרמא דעין גדי:
יד. הא שפירתי קריבתי הא
שפירתי עיניכי יונא: טו. הא
שפיר אנת דדי אף בסים
ערסן רציף: טז. קרית ביתן
ארזא ערקא דקטירקא:

אני איך

פירוש המקרא

למרכבתי אשר שלח פרעה שהיא זריזה, דמיתי אותך רעיתי, כי במצרי' היו סוסים זריזים ומשם היו מוליכים לארץ ישראל שנ' והעלה המרכבה ממצרים וכו': (י) נאוו לחייך בתורים. לחיים שלך נאים בתורים בתכשיט העשוי כדמות התורים: בחרוזי'. בענקים של זהב ולפי שנתונים בצואר כעין חרוז זה בנד זה נקראים חרוזי': (יא) תורי זהב. מאחר שאת יפה בתכשיט העשוי כדמו' תורים נעשה לך תורי זהב: עם נקודות הכסף. התורים העשויים בזהב מצויירים בנקודות הכסף: (יב) עד שהמלך. מוסב למעלה, הדין על המלך לעשות לי תכשיטין שעד אותו זמן שהמלך מוסב במסבו כל אותו זמן נרדי, בגדי המוגמרים בבשמים נותני' ריח טוב ואינם משני' ריחם: (יג) צרור המור. כצרור הזה שבו קשור מור, בושם שחביב ונחמד, כן דדי חביב לי: בין שדי. בשעה שהוא בין שדי, לי נקייה: (יד) אשכל הכפר. כבשם הגדל באשכלות החביב כן דדי לי: בכרמי עין גדי. הגדל בחצצון תמר שכן תרגו' עין גדי: (טו) הנך יפה. שלמה משבח אותה את רעיתי הנך יפה ביותר: עיניך יונים. בריאות וחזקות להסתכל אף במראות מים כמו שמספר למטה, שאין מדמה עיניה ליונה כי אם לבריאות ואדם שאין לו עינים בריאות אינו יכול להציץ באפיקי מים: (טז) הנך יפה דדי. חוזרת היא ומשבחת אותו: ערשנו רעננה. מצויירת מטתנו בציורים, הכל מתוקן לכבודנו: (יז) קורות בתינו ארזים. יער היה סמוך לירושלים והיו עציו יקרים וממנו עשה שלמה בתים שלו: רהיטנו. רהיטי' או שורה של בית או דבר אחר של צורך הבית ואיני יודע דמיונו במקרא ונפיוע מלאתי קורותיו ורהיטיו ועציו ואבניו:

(א) אני

באור התרגום

הע'. (י) לחייך, פכיכי, לחי בל"ס פך, וכן בערבית „פך אלאספל" לחי התחתון. בתורים: בגדולא, בשער שזור לתלתלי', ובל' חכמים שפחה מגודלת (קידושין מ"ט ע"א), וכפי' ר"ח הביאו תוס' שם ד"ה מאי מגודלת. והע' העתיקו כאילו כת' כתורים בכ"ף ומענין תורים ובני יונה. בחרוזים: בעקא, וכן ת' גם ענקים. והע' העתיקו גם זה כאילו כת' בכ"ף: (יא) נקדות: זליחא, נראה שהם עפין של כסף, יזלו מים ת' זלחין מיא, וגבריא סיוניט"א בהעתקתו הרומית על הפשיטא תרגמו "cum laminis", והוא עסין של כסף. הכסף: דסאמא, כסף צרוף ת"י סימא. (יב) במסבו: בסמכה, ת' מסבה מל' היסב המורגל בל"ח. וכן תרגם גם עקילס הגר εν ανακλισει, וגם סומכוס היוני ת' כענין הזה. (יג) ילין: נבות, עי' בב"הת לעיל רות ג' י"ג מה שכתבתי שם. (טו) יונים, דיונא, כלו' עיניך עיני יונה. (טז) רעננה: רציף, ת' לפי הענין, שאין לשון רענן נופל על הערש אלא כשהיא מוכנה בכל וערוכה למנוחת האדם, וכן ת' רענן בהיכלי (דניאל ד' א') ניח בהיכלי. (יז) רהיטנו: ערקא, ובהעתק הרומית

תרגום

שִׁמְשָׁא בְּנֵי אֻמִּי אִתְכַּתָּשׁוּ בִּי
סְמוּנִי נָטְרַת כַּרְמָא וְכַרְמִי
דִּילִי לָא נְטָרֵית: ז. חַזְאוּנִי מִן
דְּרָחֲמַת נַפְשִׁי אֵיכָנָא רָעֵית
וְאֵיכָנָא רָבְעַת בְּטִהֲרָה דִּלְמָא
אֶהֱוֵא אֵיךְ טָעִיתָא בַּגְזָרָא
רֶעֱרָבָךְ: ז. אֶלָּא הֶרְעִין יָתְבִי
שַׁפִּירַת בְּנֵשַׁא תֵּי אַנְתִּי
בְּעִקְבָתָא רְעָנָא וְרָעִי גְּדָיִךְ
בְּמַשְׁכְּנָא דְּרַעֲוָתָא: ח. לְסוּסָתִי
בְּמֶרְכַּבְתֵּהּ דְּפַרְעוֹן דָּמִיתְכִי
קריבתי

שיר השירים א

שֶׁשְּׁזָפַתְנִי הַשָּׁמֶשׁ בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ־בִי
שָׂמֻנִי נֹטֵרָה אֶת־הַכְּרָמִים כַּרְמִי שֶׁלִּי
לֹא נָטָרְתִּי: ז הַגִּידָה לִּי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי
אֵיכָה תִרְעֶה אֵיכָה תַּרְבִּיץ בַּצָּהֳרָיִם
שַׁלָּמָה אֶהְיֶה כְּעֹטְיָה עַל עֶדְרֵי חֲבֵרֶיךָ:
ח אִם־לֹא תֵדְעִי לָךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים צְאִי־
לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן וּרְעִי אֶת־גְּדִיֹּתַיִךְ עַל
מִשְׁכְּנוֹת הָרֹעִים: ט לְסֻסָתִי בְּרִכְבֵי פַרְעֹה
דמיתיך

באור התרגום

(ו) ששזפתני: דאוכמני, ת' לפי הענין, מפני שע"י הבטת השמש הושחרה. נחרו: אתכתשו, עקרו ידוע גם בעברי', והודאתו כאן מענין ריב ומצה, ובל' חכמים, הוה קא מכתש ביה טובא (חולין ז' ע"ב) והגירסא הנכונה היא בכ"ף ולא כמו שכ' רש"י שם „ גרסינן בבי"ת ולא בכ"ף" ומה שהביא שם חברו בשבועות (דף ל' ע"ב) בלורבא מרבנן מכתשינן, הוא לפי גירס' הערוך, ולפנינו בגמרא ליתא, והרמ"ל לא העיר על זאת. (ז) הגידה: חזאוני, כאילו כת' הגידו, ומוסב על בנו' ירושלים שיגידו לה איזה שמוע' מדודה שאהבה נפשה, ולפי שהן אינן משיבות לה מדברת אל דודה עצמו. כעטיה: איך טעיתא, כאילו כת' כטעיה מענין תועה בדרך. וכן העתיק גם סומכוס היוני. והסורי ת' גם ישעיה כ"ב י"ז ועטך עטה, ומטעא טעא לך. על עדרי: בגזרא, וכן במלכים א' כ' כ"ז כשני חשפי עזים ת"י כתרין גזרי עזין, הביאו הרמ"ל בערוך ע' גזר ותרגמו fleiu, unanſehnlich, ומכאן נראה שענינו עדר, וכן ברא'שית ל"ב ט"ז עדר עדר לבדו ת"א גזרא גזרא בלחוד. חבריך: דערביך, ערבא ענינו כבש בל"ס. (ח) אם לא תדעי לך; אלא תדעין יתבי, תרג' לך כאילו הוא יחס הפעול כנהוג בשמוש ל' סורי. (ט) לססתי, לסוסתי ביו"ד הקנין, לסוסה שלי אשר היא במרכבתו של פרעה (שאלו לי פרעה) וכן העתיקו גם
העי'

פירוש המקרא

מבטן אמי: ששזפתני. שראני השמש בחמימותו ומתוך כך נשחרתי, ומי גרם לי זאת בני אמי, פעם אחת הלך שלמה לדרך ושבה היא לבית אמה והתגרו בה אחיה בני אמה והטילו עליה משא הזה ושמוה לנטור כרמי' באמרם אליה לא תשבי בבית אבינו כאשר תשבי בבית המלך בתענוג מרוב כל, כך הושחרו פניה והיתה מספרת זאת לריעותיה כך וכך אירע לי בבית אמי: כרמי שלי לא נטרתי. לפנים, כלו' שלבעלי לא הייתי נהוגה לשמור ולנטור הכרם: ששזפתני. כמו לא שזפתו עין: נחרו. כמו כל הנחרי' בך המתגרים בך. ויש לפרשו נחרו בי, גרמו לי להיות נחרת בשזיפת השמש כמו ועצמי [חרה מני] חורב, ונראה: (ז) איכה תרעה. היכן תרעה המקנה והיכן תרבין המקנה: שלמה אהיה כעטיה. אשר למה [אהיה] רודפת אחריך במרולה כמו עופו': על עדרי חבריך. מנהג המלך היונא מביתו אין אשתו יונאה עמו כי אם יום או ליום בואו ליום שלישי, וכך היתה זאת מדברת לשלמה, הגדה לי כשתצא מביתך היכן תשכון עם חילותיך ואדעה תחנותך ולא אהיה רודפת אחריך במסילות ולמחנות אחרות: על עדרי חבריך. אנשי השרי' שהם חבריך: כעטיה. כמו ותעט אל השלל: (ח) אם לא תדעי. תחנותי עם חילותי: צאי לך. צאי מביתך: בעקבי הצאן. בפסיעות חיל שלי: ורעי. ותפרנסי את גדיותיך על ידי הרועים עד תבואי אלי: (ט) לסוסתי. היה שלמה משבחה בזריזות ואמר לסוסתי
למרכבתי

בַּתַּפּוּחִים כִּי־חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי׃ ו שְׂמֹאלוֹ
תַּחַת לְרֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי׃ ז הִשְׁבַּעְתִּי
אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַםִ בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת
הַשָּׂדֶה אִם־תָּעִירוּ ׀ וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־
הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃ ח קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה־
זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל־הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל־
הַגְּבָעוֹת׃ ט דּוֹמֶה דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר
הָאַיָּלִים הִנֵּה־זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ מַשְׁגִּיחַ

מן

מְטַל דִּכְרִיהַת רְחִמְתָּא אֲנָא׃
ו. סְמָלֵהּ תְּחוֹת רֵישִׁי וִימִינֵהּ
תְּעַפְּקַנִי׃ ז. אוֹמֵיתְכֶן אֲרִבְנַת
אוּרְשְׁלֵם בְּטַבְיָא אוֹ בְעִזְלָא
דְחַקְלָא אִן תְּעִירֵן וְאִן תְּעִירֵן
יָת רְחִמְתָּא עַדְמָא דְּתִצְבֵּא׃
ה. קָלֵהּ דְּדָדִי הָנָא דְּאָתֵא
מְשַׁוַּר עַל טוּרָא מְקַוֵּז עַל
רָמָתָא׃ ט. דָּמָא דָדִי לְטַבְיָא
אוֹ לְעִזְלָא דְּאַיְלָא הוּ הָא
קָאֵם בְּסִתַּר אָסְתַּן מְדִיק מִן

כוא

פירוש המקרא

הניצו מעתי בתוך התפוחים כמו ירפד חרוץ, וי"ל רפדוני נכונו [נ"ל כוננוני]: כי חולת וכו'. כי חולה אני לאהבתו ובשביל חיבתו: (ו) שמאלו וכו'. זאת הייתי חפצה שישים שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני וזהו דרך חיבה: (ז) בנות ירושלם. נשי שלמה ושאר בנות ירושלם: בצבאות. אשר תשמרו לשחק בהן וחביבי' לכם: או באילו'. על הבעלים, והיא משבעת אותם בבעליהן: אם תעירו ואם תעוררו. שתעירו ושתעוררו את האהבה עד שתתרצה מאליה, אם תעירו כמו ואם אתה לא תעבור אלי, שפתרונו, שלא תעבור אתה: (ח) קול דודי. כאילו לא היה שלמה בביתו, והלך קול לפני הבא: „בא שלמה!" ומספרת היא: קול, חסר: הולך, הנה זה דודי בא מדלג וכו': (ט) דומה דודי וכו'. שמועה

באה

באור התרגום

ומזה בל' חכמי' כרך עיר מוקפת חומה. חולת: דכריהת, וכן משלי י"ח י"ד יכלכל מחלהו ת"י תסובר כורהניה. (ו) תחבקני: תעפקני, וכן ת' הס' חבק בכל מקום בשרש עפק, והוא נעשה מחבק בחילוף חי"ת בעי"ן (כמו חיק נכרי ת"י עובא דאחריית' והוא כמו חובא), ובי"ת בפ"א. (ז) השבעתי אתכם: אומיתכין, שרשו ימא וכן ת' של השבע השביע, אומאה אומי, (ובל"י ομνυμι) ובל"ח לידי מומא לא תיעול. ונ"ל שימא נעשה מן אמא, ואמא כמו אמן בעברי, והוא ענין שבועה, שכן מן אמר נעשה אמא וממנו אימא, תימא. באילות: בעוזילא, וכן לקמן פס' ט' לעפר האילי': לעוזילא דאילא, ובת"י אורזילא דאיילא, וכן בל"ח לדידי חזי לי אורזילא — בתוספת רי"ש ובחלוף העי"ן לאל"ף. (ח) מדלג: משור, וכן בל"ח (ברכות כ"ד) שוור עשר אמין: מקפץ: מקיז, וכן ישעי' ל"ה ו' אז ידלג כאיל פסח ת' הס' הידין נקיז תגירא וכו'. ונ"ל שמזה הענין הוא מה שמשו חכמי' בלשונם: הקזה, או מקיז דם, כלו' שפותח העורקים והדם קופץ לחוץ. ומזה נוכל לפרש גם מה שהביאו בין שבעה פרושי' (סוטה כ"ב ע"ב) פרוש קיזאי, והביא שם תוס' פירוש הירושלמי (ברכות י"ד ע"ב) עבד חדא חובא וחדא מצוה ומקיז חד בחד, כלומ' כשהוא חוטא עושה מצוה אחר החטא כדי שע"י המצוה יהי' החטא מקפץ והולך לו. ולולי פי' הירושלמי הייתי אומר שכנגד פרוש נקפי שהוא המנקיף רגליו (מהלך בשפלות עקב בצד גודל ואינו מרים רגליו מן הארץ ומתוך כך מנקף אצבעותיו באבני', רש"י בסוטה שם) מנה היפך מזה, שהוא פרוש קיזאי כלומר מקפץ ומדלג והולך במהירות כדי שיאמרו עליו הרואים אותו שהוא עסוק בדבר מצוה ע"כ הוא זריז ורץ כצבי. (ט) כתלנו: אסתן, וכן ישעיה ל"ח ב' אל הקיר ת' הס' לאסתא. ובהעתקת הע' יש כאן ערבוב מב' העתקות שונות, הראשונה היא כאילו כת' „הנה זה עומד על הר בית אל" והשנייה היא כמו לפנינו במקרא, וכללום ובללום יחד: משגיח: מדיק,

וכן

ב א אֲנִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים׃
ב כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים כֵּן רַעְיָתִי
בֵּין הַבָּנוֹת׃ ג כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר כֵּן דּוֹדִי
בֵּין הַבָּנִים בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי וּפִרְיוֹ
מָתוֹק לְחִכִּי׃ ד הֱבִיאַנִי אֶל־בֵּית הַיָּיִן וְדִגְלוֹ
עָלַי אַהֲבָה׃ ה סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת רַפְּדוּנִי

בתפוחים

ב א. אֵיךְ שׁוֹשַׁנַּת שְׁהַוְנָא
שׁוֹשַׁנַּת עוּמְקָא׃ ב. אֵיךְ
שׁוֹשַׁנָּא בֵּינַת כּוּבַּא הָכְנָא
קְרִיבְתִּי בֵּינַת בְּנָתָא׃ ג. אֵיךְ
חַזּוּרָא בְּקֵיסֵא דְעָבָא הָכְנָא
דָדִי בֵּינַת בְּנַיָּא בְּטֻלְלֵיהּ
אִתְרַגְרַגַת וִיתֵבַת פֵּארֵהּ חֲלָא
לְחִכִּי׃ ד. אַעֲלוֹנִי לְבֵית חַמְרָא
טַכְסוּ עֲלַי רַחְמְתָא׃ ה. סְמוֹנִי
בְּפוּנְקָא אַבְרְכוּנִי בְּחַזּוּרָא

באור התרגום

הרומית של ג"ם cinguli, ויהיה א"כ כמו ערקתא דמסנא, זונא או חגור או איזה דבר המקיף, ולזה אין לו מובן כלל, ויותר נראה לי שהוא כמו עשת (פֿאַטטע), וכן ביחזקאל (כ"ז י"ט) ברזל עשות ת"י ערקן דברזל. ויהי' לפ"ז הוראת ע ר ק א דיה פֿאַטטע, דהי׳ געטאַפּעל. וכן העתיקו גם הע' וסומכוס. ויש להעיר עוד כי מלת ערקא מכוונת אל רהיט כי ר ה ט וע ר ק ענינם אחד. ב ר ו ת י ם: קעירקא וכן ת' בהושע י"ד ט' והוא לקוח מהיוני κέδρος ונשתנ' ברומי ונעשה ממנו citrus ושב אל היוני בתמונה הזאת κίτριον, ושמשו בו חכמים (ר"ה כ"ג ע"א) ארז קתרס, ובס' נתהוה המלה בתמונ' שלפנינו.
ב (א) א נ י, בתרגו' ס' ליתא. ח ב צ ל ת השרון: איך שושנת ש', כאילו כת' כחבצלת בכ"ף הדמיון, ויהי' לפ"ז כחבצלת השרון, כשושנה בין החוחים, ב' חלקי מאמר אחד ועל שניהם מוסב כן רעיתי וכו'. ה ש ר ו ן: שרוינא, והוא מין עץ שכן ישעי' מ"א י"ט ברוש ת' סורי שרוינא. (ב) ה ח ו ח י ם: כובא, והוא ת' של קוץ, והפעל הנעשה ממנו ענינו מזיק ומצער, וכן מן קוץ קנתי בחיי. (ג) ב ע צ י: בקיסא, וכן בל' חכמי' מד"ר קהלת ז' ו' א ו ף א כ ן ק י ס י ן, ואולי נמצא רושם מזה השרש (יחזקאל י"ז ט') ואת פריה יקוסס, ינתק וישליך הפרי מן העץ, וידוע שהוא מהוראת בנין פעל כמו ודשנו. ה י ע ר: דעבא, כן ת' הס' יער בכל מקום, או מפני עובי העצים או מפאת החשכה שיש ביער, מל' איכה יעיב שמת' הס' א ע י ב ופת' החשיך. ח מ ד ת י, אתרגרגת, ולא תתאוה תרגם אונק' ולא תירוג. מ ת ו ק: חלא, כן ת' יונתן מתוק מדבש, וכן הוא גם בל' חכמי' אכא שדרי ליה חוליא (מגילה ז' ע"א). (ד) ה ב י א נ י: אעלוני כאילו כת' הביאוני, וכן העתיקו הע' וגם סומכוס. ו ד ג ל ו, טכסו, ג"כ כאילו הוא פעל לנוי להבים. ודומה למלת ט כ ס ו העתיקו גם הע' τάξατε. (ה) ס מ כ ו נ י, סמוני, כאילו כת' שמוני. ב א ש י ש ו ת: בפונקא, מל' מפנק מנער. והע' העתיקוהו מענין שמן ה מ ו ר, וסומכוס מענין שושנים. ר פ ד ו נ י: אברכוני, ככך ענינו ס ב ב,

ומזה

פירוש המקרא

ב (א) אני חבצלת. משבחת עצמה, אף אני נאה ויפה כעשב הנקרא חבצלת: השרון. מישרה וערבה, וי"ל שם מקום, על אנשי השרון היה אומר, וי"ל מקום קבוץ מים וטיט[?]: שושנת העמקי'. הגדלה בעמק: (ב) כשושנה בין החוחים. משכילה שלמה אמר לא כשושנת העמקים כי אם כשושנה בין החוחים, סביבה קוצים והיא יקידה ומתוך כך היא חביבה וחמודה, אבל בעמק ששם מקום גידולן אם יראה אחת אינה חביבה כי עוד יראה אחרת, כ ן ר ע י ת י חביבה מכל הבנות מרוב יפיה: (ג) כתפוח וכו'. היא משבחת אותו באילן הגדל בעצי היער שהוא חביב לבאי יער שיאכלו מפריו: כן דודי. חביב: בצלו וכו'. מוסב על כתפוח בעצי היער: (ד) הביאני וכו'. בעת שמביאני אל בית היין לאכול ולשתות: דגלו. דיגול והאות שלו שנכר ברבבות בני אדם עלי אהבה: (ה) באשישו'. כוסות של יין, וי"ל ענבי': רפדוני. הניעוני,

הניעו

לך: יד יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה
הראיני את־מראיך השמיעני את־קולך
כי־קולך ערב ומראיך נאוה: טו אחזו־
לנו שועלים שעלים קטנים מחבלים
כרמים וכרמינו סמדר: טז דודי לי ואני
לו הרעה בשושנים: יז עד שיפוח היום
ונסו הצללים סב דמה־לך דודי לצבי
או לעפר האילים על־הרי בתר:

ג א על־משכבי בלילות בקשתי את
שאהבה נפשי בקשתיו ולא מצאתיו:
ב אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים
וברחבות אבקשה את שאהבה נפשי
בקשתיו ולא מצאתיו: ג מצאוני השמרים
הסבבים בעיר את שאהבה נפשי ראיתם:

יתיר י   כמעט

יד. בחולגא דשועא בסתרא דסיגא חואיני חזוכי ואשמעיני קלכי מטל דקלכי בסים וחזוכי יאיא: טו. אחדו לן תעלא תעלא דקדקא מחבלי כרמא וכרמין דסמדרין: טז. דדי לי ואנא לה דרעא כשושנא: יז. עד נפוג יומא וגרכנון טללא אתהפך דמי לך דדי לטביא או לעזילא דאילא על טורי בסמנא:

ג א על משכבי בליליתא בעית לדרחמת נפשי בעיתה ולא אשכחתה: ב. אקום ני אתכרך במדינתא בשוקא ובפלטותא אבעא לדרחמת נפשי בעיתה ולא אשכחתה: ג. אשכחוני נטורא דמתכרכין במדינתא למא לדרחמת נפשי חזיתון: ד. כר

קליל

פירוש המקרא

כלם נתנו ריח: (יד) יונתי וכו'. עתה מספר אני אמרתי לה לכי עמי, ויונתי יושבת בצינעה בביקוע סלע: בחגוי. כמו והיתה ארץ יהודה לחגא: בסתר המדרגה. כפל מלה על בחגוי הסלע: הראיני וכו'. שתלכי עמי ותראיני את מראיך: ומראיך. תואר שלך: (טו) אחזו וכו'. היא אומרת כך לעבדי' בעת שהיתה בשדה: סמדר. נעשה סמדר: (טז) דדי לי. חביב לי כראוי לאהבתו אלי: הרועה בשושנים, שמנהגו לרעות ולטייל בין השושני': (יז) עד שיפוח. עד שיתחמם היום: ונסו הצללים. שינוסו הצללים ויהי' השמש בראש כל אדם, עד אותה שעה סוב דמה לך וכו': סוב. פת' סוב עצמך ממני: לצבי או וכו'. לרוץ מאתי: על הרי בתר. על הרי בושם, כך נראה למורי, ולמטה מוכיח על פתרונו זה, שאומר על הרי בשמים, שהם נאים לטייל, וכשיפוח היום תשוב אלי ונלכה ונטייל יחדו:

ג (א) על משכבי. כשהייתי שוכבת ותאבתי את דודי: ולא מצאתיו. שלא בא אלי: (ב) אקומה נא. מרוב תשוקתו אמרתי אקומה נא אולי אמצאנו: (ג) מצאוני. אז כשהייתי סובבת בעיר למצוא דודי מצאוני השמרים את העיר וסובבים בה מקצה אל קצה: את שאהבה וכו'. שאלתי מהם את שאהבה וכו' ולא הודיעוני:

באור התרגום

הבא לכאן ות' כאילו כת' ולכי לך יונתי. (יד) הסלע: דשועא, וכן עלי צור ת"י עלי שוע. המדרגה: דסיגא, כאילו כת' המגדרה מענין גדר. (יז) בתר: בסמנא, כאילו כת' על הרי בשמים כמו בסוף הספר. ג (ב) וברחובות: ובפלטותא, וכן ואת רחובות עיר ת"יר פלטיותא ומקורו בל"י πλατυς עניינו רחב ומזה πλατεια דרך רחב, רחובה, וכן הוא גם בל"ר ושמשו בו גם חכמים בלשונם. (ג) את שאהבה: למא לדרחמת, למא הוא כמו

דלמא

(ד) אל

מן־החלנות מציץ מן־החרכים: י ענה
דודי ואמר לי קומי לך רעיתי יפתי
ולכי־לך: יא כי־הנה הסתו עבר הגשם
חלף הלך לו: יב הנצנים נראו בארץ עת
הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו:
יג התאנה חנטה פגיה והגפנים סמדר
נתנו ריח קומי לכי רעיתי יפתי ולכי־

הסתיו קרי. לך קרי. לך

בוא מרכן מן צירתא: י. ענא
די ואמר לי קומי לכי קריבתי
שפירתי וזלי לכי: יא. מטל
דהא סתוא עבר ואזל לה:
יב. הבבא אתחזיו בארעא
זבנא דכסחא מטא וקלא
דשופנינא אשתמע בארענו:
יג. תתא יהבת פקועיה גופנא
וסמדרא יהבו ריחא קומי לכי
שפירתי קריבתי ותי לכיוני:

בחולנא

באור התרגום

וכן ישעי' י"ד ע"ז ישגיחו ת"י ידיקון והס' כמשפטו, נדיקון. ומזה הענין בל"ח לא דק ביה שהוא כמו לא השגיח בו'. מציץ: מרכן, והוא ת' של נטה. החרכים: צירתא מל' הדלת תסוב על צירה. (יא) עבר: עבר ואזל לה, מוסיף כאן והלך לו, והגשם חלף הלך לו ליתא בת' ס'. (יב) הנצנים: הבבא, משרש הבב שהוא כמו אבב בל"ע, עי' גיזיניוס ע' אבב. ואולי מזה הוא מה שאמרו חכמי' (חולין נ' ע"ב) דברו נביאים לשון הבאי (מין הי־פערבאָליטער בוועגטפרחַכַע). ובנדרי' פ"ג מ"ב ד"ה נדרי הבאי, הביא התי"ע פי' הר"ן והתשבי שהוא נדר שאינו כלו, ולראי' הביאו שמיר ושית (ישעי' ז' כ"ה) מתרגמינן הבאי ובור, וחשבו מפני סמיכו' הבאי אל בור שגם הראשון הוא דבר ריק שאין בו כלום, ובמח"כ הגדולי' וקדושי' האלה אשר בארץ המה, לא כוונו בזה אל מטרת האמת, כי הת"י ראה שתי אלה המלות לשתי עניינים שונים, שית תרגם בור מל' תשאה שממה שהוא ענין ריקות (כמו שפי' גם רש"י ישעי' ה' ו') ושמיר ת' הבאי והוא העשב שיש בו קוצים ונקרא בל"ר urtica מענין uro שרף, מפני ששורף יד האדם בנגיעה, וכן נקרא גם בל"א ברעננעססעל. ויש לעשב הזה פרחים כידוע, ומפני הפרחים האלה נקרא בלשון התרגום הבאי, וכן איוב ל' ד' הקוטפים מלוח ת"י דתלשין הובאי. הזמיר: דכסחא, מל' שרופה. באש כסוחה. התור: דשופנינא, וכן ותור וסוס ת"י ושפנינא, ובערוך ע' נגלא מביא בשם הפסיקתא אפילו כביעתא דשפנינא. (יג) התאנה: תתא, וכן נובל תאנה ת' ג"כ תתא. פגיה: פקועיה, וכן מלכים ב' ד' ל"ט פקועת שדה ת"ס פקועא דדברא. סמדר, תרגם כאילו כת' בוי"ו הסבור. קומי לך, הס' ת' לפי הקרי, והשב"ס העתיקו לפי הכתיב, קומי, לכי רעיתי, בשווי לנקבה מפעל הלך. ולכי לך, נס' מושך מלת יונתי של הפסוק הבא

פירוש המקרא

באה אלי שהי' דומה לצבי בקפילתו וגם הנה זה עומד וכו': משגיח מן וכו' מציץ מן וכו', על שמביט מבחוץ לפני' נופל לומר כן, [ועל] מבפנים לחוץ [נופל לומר שרש שקף עם בעד] כמו בעד החלון של אבימלך וכן בעד החלון של אם סיסרא: חרכים. חרך הוא סורג של חלון: (י) ענה דודי. בעמדו מבחוץ: ולכי לך. עמי לשדה לטייל בכרמים: (יא) כי הנה. העת להניץ ולהוציא פירות: הסתו עבר. ימי החורף עברו, חרף תרג' סתווא: הגשם חלף. פת' הרי ימי הגשם והסתו עברו חלפו, והיא מלה כפולה: (יב) הנצנים. הפרחים: עת הזמיר. עת לעופות לזמר בשדה: וקול התור. תורים המשוררים בנועם ושמחת לב לשמעם, לפיכך נלא ונטייל: (יג) פגיה. כגון בוסר: סמדר. בסרו של גפנים נקרא סמדר ושל תאנה נקרא פגים: נתנו ריח. כלם

רְפִידָתוֹ זָהָב מֶרְכָּבוֹ אַרְגָּמָן תּוֹכוֹ רָצוּף
אַהֲבָה מִבְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם׃ יא צְאֶינָה וּרְאֶינָה
בְּנוֹת צִיּוֹן בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה־
לּוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ׃

ד א הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ
יוֹנִים מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר
הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ מֵהַר גִּלְעָד׃ ב שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר
הַקְּצוּבוֹת שֶׁעָלוּ מִן־הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם
מַתְאִימוֹת וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם׃ ג כְּחוּט הַשָּׁנִי
שִׂפְתוֹתַיִךְ וּמִדְבָּרֵיךְ נָאוֶה כְּפֶלַח הָרִמּוֹן

רקתך

תְּשׁוִיתֵהּ דַהֲבָא תַּכְסִיתֵהּ
דַּאַרְגְּוָנָא גַוֵּהּ רְצִיף רְחִמְתָּא
מִן בְּנָת אוּרְשְׁלֵם׃ יא. פּוּקִין
וְחַזְיָין בְּנָת צִיּוֹן בְּמַלְכָּא
שְׁלֵימוֹן בִּכְלִילָא דְכַלְּלַתֵּהּ
אִמֵּהּ בְּיוֹמָא דַחֲתֻנּוּתֵהּ בְּיוֹמָא
דְחֶדְוַת לִבֵּהּ׃

ד א. הָא שַׁפִּירַתִּי קְרִיבְתִּי
הָא שַׁפִּירַתִּי עֵינַיִךְ דְיוֹנָא
לְבַר מִן שְׁתִקְכִי סַעְרְכִי אֵיךְ
גִּזְרָא רְעְיָא דְסָלֵק מִן טוּרָא
דְגִלְעָד׃ ב. שִׁנַּיְכִי אֵיךְ גִּזְרָא
דִגְזִיזְתָּא דְסָלְקֵי מִן מַסְחוּתָא
דְכֻלְּהֶין מַתְאֲמָן וּדְמַגְזְיָא לֵית
בְּהֶין׃ ג. אֵיךְ חוּטָא דִזְהוֹרִיתָא
סִפְוָתְכִי מְמַלְּלֵכִי יָאְיָא אֵיךְ

פירוש המקרא

רציפתו: מרכבו. היריעות שנראות סביב בתוך הבית קורא מרכב, ומרכבו מוסב על אפריון ופי' מרכבו של אפריון: תוכו. של אפריון מחובר מאהבת בנות ירושלם: רצוף. כמו רצופין [בל"ח]: (יא) שעטרה. בעת חתונתו עשתה לו אמו עטרה: וביום שמחת לבו. כפל מלה:

ד (א) מבעד לצמתך. מתוך הצעיף, צמה מסוה, וכן גלי צמתך דיחזקאל [צ"ל דישעיה] וכזה משבחה, הנך יפה, עיניך יונים, יפות כעיני היונה מבעד לצמתך מתוך הצעיף שאתה מפנית ממנו דרך עטייה[?]: שערך כעדר. שערך נאה ומיופה כעדר העזים שגלשו ונפרדו מהר הגלעד: (ב) כעדר הקצובות, כעדר הרחלי' הקצובות: שעלו מן הרחצה. כמנהג שמלבני' את הצמר: שכלם מתאימות. שכולן שוות בצמרן: ושכולה. אין בהם שיהי' לה צמר רע, כך שניך שוים ומתאימי', וזהו יופיות: (ג) כחוט השני. דק ואדום, כך שפתותיך דקות ואדומו': ומדברך. פי' דיבורך נאה: כפלח הרמון. כחצי רמון עגול ואדום, כך

רקתך

באור התרגום

לה פוריון. (י) רפידתו: תשויתה, וכן איוב י"ז י"ג רפדתי יצועי ת"הם תשויתי שוית, וכן מרבדים רבדתי ערשי ת"י בתשוויתא שוית ערסי. מרכבו: תכסיתה, הכסוי שלו. והע' העתיקו מענין כבש שעולין בו לכסא.

ד (א) מבעד לצמתך: לבר מן שתקכי, ת' מבעד כאילו כת' מבר מענין חוץ, לצמתך וכן כל שרש צמת הנמצא במקרא ת' מענין שתיקה, רק לצמיתת (ויקרא כ"ה כ"ג) ת' בשררא — לעלם (ונראה שהוא הרכבה מב' תרגומים, שכן שם פס' ל' לצמיתת לא ת' אלא בשררא ולא הוסיף לעלם) ובמקומנו כאן העתק' השבעים מסכמת עם הסורי. שגלשו: דסלק, וכן הוראת שרש גלש בל' ערבי. (ב) הקצובות: דגזיזתא, שיוצאין להגוז צמרן, וכן פי' גם גיזיניום שרש קצב א'. וכן העתיקו גם הע'. ושכולה: ודמגזיא, מל' ואתגזית אנתתא שבת"ם רות א' ה'. (ג) השני: דזהוריתא, וחכמים שמשו בו בה"א ת' חי"ת (יומא ל"ט) לשון של זהורי', וכן בראשית ל"ח כ"ח שני ת"א זהורית'.

נאוה: יאיא, מל' כי לך יאתה (ירמי' י' ז'). כפלח: איך צלחא, והוא מענין בקיעה ופציעה שכן לקמן (ה' ז') פצעוני ת"ם וצלפוני, וכן ארבעים יכנו ת"י יצליף, ולפי הסורי מוסב כפלח הרמון על ומדברך, כלו' הפה שלך הוא יפה כמו החריץ שברימון, והבא אחריו רקתך מבעד לצמתך הוא מחובר בתרגומו לפסוק הבא. רקתך:

קדלך

ד כִּמְעַט שֶׁעָבַרְתִּי מֵהֶם עַד שֶׁמָּצָאתִי אֵת
שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ עַד־
שֶׁהֲבֵיאתִיו אֶל־בֵּית אִמִּי וְאֶל־חֶדֶר הוֹרָתִי:
ה הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַםִ בִּצְבָאוֹת
אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם־תָּעִירוּ ׀ וְאִם־
תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ: ו מִי
זֹאת עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר כְּתִימְרוֹת עָשָׁן
מְקֻטֶּרֶת מֹר וּלְבוֹנָה מִכֹּל אַבְקַת רוֹכֵל:
ז הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים
סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל: ח כֻּלָּם אֲחֻזֵי
חֶרֶב מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה אִישׁ חַרְבּוֹ עַל־יְרֵכוֹ
מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת: ט אַפִּרְיוֹן עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה מֵעֲצֵי הַלְּבָנוֹן: י עַמּוּדָיו עָשָׂה כֶסֶף

רפידתו

תרגום

קַלִיל עֲבָרֵית מִנְהוֹן עַדְמָא דְאַשְׁכַּחִית יָת דְרַחֲמַת נַפְשִׁי אֲחַדְתֵּהּ וְלָא אַרְפֵּיתֵהּ עַדְמָא דְאַעֲלְתֵּהּ לְבֵית אִמִּי וּלְקִיטוֹנַהּ דִילְדַתִי: ה. אוֹמֵיתְכֵין בְּנָת אוּרְשְׁלֵם בְּטַבְיָא אוֹ בְעִזַּיְלָא דְחַקְלָא אִן תְּעִירוּן וְאִן תְּעִירוּן יָת רְחַמְתָּא עַדְמָא דְתִצְבֵּא: ו. מַן הִי הָדָא דְסָלְקָא מִן מַדְבְּרָא אֵיךְ עַטְרָא דְתַנְנָא מְבַסְּמָא בְמוּרָא וּבְלְבוֹנְתָא מִן כָּל חֲלָא דְבֶסְמָא: ז. הָא עַרְסֵהּ דִשְׁלֵימוֹן שִׁתִּין גִּבָּרִין כְּרִיכִין לֵהּ מִגִּבָּרֵי דְאִיסְרָאֵל: ח. כֻּלְּהוֹן אֲחִידֵי חַרְבָּא וּמַלְּפֵי קְרָבָא גְּבַר חַרְבֵּהּ עַל עַטְמֵהּ מִן דַּחַלְתָּא דְלֵילָוָתָא: ט. כּוּרְסְיָא עֲבַד לֵהּ מַלְכָּא שְׁלֵימוֹן מִן קֵיסָא דְלִבְנָן: י. עַמּוּדוֹהִי עֲבַד דְסַאמָא

באור התרגום

דלמא. (ד) כמעט שעברתי: כד קליל עברת, כשעברתי מעט. (ה) את האהבה: ית רחמתא, לפי הניקוד נראה שת' כאילו כת' את האהובה (וכן לעיל ב' ז') ויתכן שהוא רק טעות המנקד ג"ס וצריך להנקד רחמתא ואז הוא אהבה כמו לפנינו במקר': (ו) כתימרות: איך עטרא, וכן ת' אונק' והר סיני עשן, עטר. והוא אחד עם קטר בחילוף קו"ף ועי"ן כמו ארעא וארקא. אבקת: חלא, מענין אבק, וכן נחום א' ג' אבק רגליו ת"ם חלא דרגלוהי. רוכל: בסמא, ת' כאן לפי הענין, ובמקו' אחר ת' רוכל תגרא. (ח) על ירכו: על עטמה, ובל' חכמים נתחלף העי"ן לאל"ף אי דדפנא אי דאטמא (ב"מ כ"ד). (ט) אפריון: כורסיא, תרגמו מענין כסא, וכן העתיקו השבעים במלה הדומה למלה העברית φορειον (טראג=זעססעל) וכן בל' חכמים מדרש במ"ר עשו

לה

פירוש המקרא

(ד) אל בית אמי וכו'. לרוות עמו דודים בלי בשת: (ה) השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות וכו'. מפורש למעלה, וכאשר פת' בערי לרפת: (ו) מי זאת עלה. מעשה היה שהלכה לטייל ובשחזרה ראה אותה שלמה ושיבחה בשירה זאת כתימרות. מקושטת בבשמים ומתמר עישון קישוטיה כתימרות עשן, לשון חכמים מתמר ועולה כמקל: מכל אבקת רוכל. מכל בשמים של סוחר: (ז) הנה מטתו וכו'. היא משיבתו כך ראוי לי להתקשט בכל בשמים משונים שהרי יש לי לשכב עלייה משונה כל כך, על כן נאה וראוי לי להיות מקושטת להריח לאוהבי: שלשלמה. דודי שיש לי בלילות: (ט) אפריון. הוא נתון על העמודים כמו מכסה לאהל: מעצי הלבנון. לפי פשוטו יער היה סמוך לירושלים והיו בו עצים נאים ומאותם עצי' עשה פלטון: (י) רפידתו.

רליפתו

ט לִבַּבְתִּנִי אֲחֹתִי כַלָּה לִבַּבְתִּנִי בְּאַחַד
מֵעֵינַיִךְ בְּאַחַד עֲנָק מִצַּוְּרֹנָיִךְ׃ י מַה־יָּפוּ
דֹדַיִךְ אֲחֹתִי כַלָּה מַה־טֹּבוּ דֹדַיִךְ מִיַּיִן
וְרֵיחַ שְׁמָנַיִךְ מִכָּל־בְּשָׂמִים׃ יא נֹפֶת
תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתַיִךְ כַּלָּה דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת
לְשׁוֹנֵךְ וְרֵיחַ שַׂלְמֹתַיִךְ כְּרֵיחַ לְבָנוֹן׃ יב גַּן ׀
נָעוּל אֲחֹתִי כַלָּה גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם׃
יג שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים עִם פְּרִי מְגָדִים
כְּפָרִים עִם־נְרָדִים׃ יד נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם קָנֶה
וְקִנָּמוֹן עִם כָּל־עֲצֵי לְבוֹנָה מֹר וַאֲהָלוֹת
עִם כָּל־רָאשֵׁי בְשָׂמִים׃ טו מַעְיַן גַּנִּים
בְּאֵר מַיִם חַיִּים וְנֹזְלִים מִן־לְבָנוֹן׃ טז עוּרִי
צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו
יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו׃

באחת קרי   באתי

ט. לַבֶּבְתִּינִי חָתִי כַּלְּתָא לַבֶּבְתִּינִי בַּחֲדָא מֵעֵינַיְכִי כְּחַד עֲקָא מִן צַוְּרְכִי׃ י. וּמָא שַׁפִּירִין דַּדַּיְכִי חָתִי כַּלְּתָא מָא שַׁפִּירִין דַּדַּיְכִי מִן חַמְרָא וְרֵיחַ בֻּסְמָנַיְכִי מִן כָּל בֻּסְמָנִין׃ יא. כְּבָרִיתָא מְטַפָּן סִפְוָתְכִי כָּל דִּבְשָׁא וְחַלְבָּא תְּחוֹת סִפְוָתְכִי וְרֵיחַ תַּכְסִיתְכִי אֵיךְ רֵיחַ לִבְנָן׃ יב. גִּנְּתָא דַּאֲחִידָא חָתִי כַּלְּתָא גִּנְּתָא דַּאֲחִידָא מְעִינָא דַּחֲתִימָא׃ יג. שְׁלִיחָתַיְכִי פַּרְדֵּיסָא דְּרוּמָנָא עִם פֵּירֵי דְּאִבְּבָא כּוּפְרָא עִם נִרְדִּין׃ יד. וְכוּרְכְּמָא קַנְיָא וְקוּנָּמוֹן עִם קֵיסָא דִּלְבוֹנְתָא מוּרָא וְעַלְוֵי עִם כָּל רֵישׁ בֻּסְמָנָא׃ טו. מְעִינָא דְּגִנָּא בֵּרָא דְּמַיָּא חַיָּא דְּרָדְיָן מִן לִבְנָן׃ טז. אִתְּעִירִי גַּרְבְּיָא וְתֵי תֵּימָנָא שַׁבִּי בְּגִנְּתִי נִדְּרוּן בֻּסְמָנֵי׃

פירוש המקרא

לעיל ותבואי ללבנון ומשם תשורי וכו', כשתהיי שם תהא מבטת אמנה מראש הרים לאשורים: (ט) לבבתיני. פת' עשית לבי משוך עליך באהבה: באחת מעיניך. אם לא אראה כי אם עינך אחת לבי הומה בקרבי מרוב אהבתך: מצורניך. שבצורניך וע"ש צואר נקרא צורנים: (יא) נפת. שנפת מתוק הוא מן הדבש כך שפתותיך מדברות דברים מתוקי': וריח שלמותיך. נודף כריח לבנון: (יב) גן נעול. שחשוב ונעול מפני חשיבותו: אחותי. כך אחותי חשובה: גל נעול. כמו גלות עליות, ומעין חתום כפל מלה לו. (יג) שלחיך. הענפי': (טו) מעין גנים באר וכו'. הם משקי' הפרדס והשלחים שלך ואותן המים נוזלי' מן לבנון: (טז) עורי צפון. היא משיבה כנגד דבריו: צפון. רוח צפוני': תימן. רוח דרומי': הפיחי. הפריחי: בשמיו. של גני: יבוא. כדי שיבוא דודי לגנו:

(א) באתי

באור התרגום

הע'. (י) דדיך: תדיך, כאילו נקוד דַּדֵּיךְ וכן העתיקו הע'. שמניך: בסמניכי, מענין שמן בשמים, והע' העתיקו כאילו כת' גם כאן שלמתיך כמו בפסו' הבא. (יא) נפת: ככריתא, והוא ככר של שעוה שיש בו עוד הדבש (האָניגשייבע), וכן העתיקו גם הע' *עסוסקוא*, מכאן נראה להגיה מה שהביא בערוך ת"י של נפת, ככדיתא וצ"ל ככריתא כמו כאן, וגם מה שמביאו לוקוס כ"ד מ"ד כבריתא כ"ל טעות וצ"ל ככריתא. כלה: ת' הסורי כאילו כת' כל. (יב) נעול: דאחידא, בראשית י"ט י' סגר אחריו ת"א אחד בתרוהי, וכן גם הוראת אחז בעברית נחמי' ז' ג'. גל נעול, ת"ס כאילו כת' גן נעול, וכן העתיקו הע'. (יג) מגדים: דאבבנא, וכן ת' מגד בכל מקום אבא. (יד) נרד, חסר בת"ס. (טז) צפון: גרביא, וכן משלי כ"ה כ"ג הצפון ת"י גרבית'. בשמיו: בסמני, כאילו כת' בשמי. יבוא דודי וכו', בזה מתחיל הס' פרש"ה'.

תרגום

צלפא דרומנא: ד. קדלכי מטל שתקכי איך מגדלה דדויד צורכי בנא כתכא אלף סכרין תלין עלוהי כל שלטא דגנברא: ה. תרין תדיכי איך תרין עזילא תאמא דטביא דרעין בשושנא: ו. עד נפוג יומא ונרכנון טללא זלי לטורא דמורא ולרמתא דלבונתא: ז. כלכי שפירתי קריבתי ומומא לית בכי: ח. תי מן לבנן חתי כלתא תי מן לבנן תאתין ותעברין מן ריש אמנא ומן ריש סניר וחרמון מן מרבועיתא דאריותא ומן טורי נמרא:

רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ׃ ד כְּמִגְדַּל דָּוִיד צַוָּארֵךְ בָּנוּי לְתַלְפִּיּוֹת אֶלֶף הַמָּגֵן תָּלוּי עָלָיו כֹּל שִׁלְטֵי הַגִּבּוֹרִים׃ ה שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תְּאוֹמֵי צְבִיָּה הָרוֹעִים בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃ ו עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים אֵלֶךְ לִי אֶל־הַר הַמּוֹר וְאֶל־גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה׃ ז כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ׃ ח אִתִּי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה אִתִּי מִלְּבָנוֹן תָּבוֹאִי תָּשׁוּרִי מֵרֹאשׁ אֲמָנָה מֵרֹאשׁ שְׂנִיר וְחֶרְמוֹן מִמְּעֹנוֹת אֲרָיוֹת מֵהַרְרֵי נְמֵרִים׃

לבבתני

באור התרגום

קדלך, (ויקרא ה' ח') ערפו ת"א קדליה. מ ב ע ד: מטל, כאילו הוא מלת הסבה ולא כמו שת' בפסוק א' ל ב ר מ ן. ופתרון המאמר לפי הת', מפני שתיקתך (כשאינך מתנועע' בדיבור) דומה ערפך למגדל דויד, ומכוון כנגד זה נוארך בנוי לתלפיות. והע' העתיקו ר ק ת ך מענין לקיים (ומנגע), וכן העתיק גם סומכוס היוני, ונור'העתקתו, ר ק ת ך מ ב' ל צ': לחייך מכוסו' בצעיף. (ד) ב נ ו י ל ת ל פ י ו ת: בנא בתכא. ב ת כ א פי' ג"ם בהעתקתו הרומית cum balaustiis שהם נצני הרמון, וזה אין לו מובן כלל. ונ"ל שהמלה ת כ א בתרגומנו היא כמו תיכין שת"א על שרשרות גבלות וכן ב"ק קי"ט ע"ב ובבכורות כ"ט ע"ב מהו אריג? תיכי — וכוונת התרגו' על הענקים ושרשרות זהב שהם סביב לצואר, ולפי שדמה ערפה למגדל וגם שם יש שרשרות מקלה החומה אל קנה כדי לתלות עליהן כלי זין, אמר במקרא אלף המגן תלוי עליו. והע' לא פירשו המלה כלל והניחו אותה כצורתה εις θαλπιωθ ועקילס העתיקו εις επαλξεις והוא מה שקוראין בל"א ליננען שהוא החלק בתכלית גובה המגדל, וכן העתיק גם סומכוס ὕψος שהוא גובה. ה מ ג ן: סכרין, כן תרג' מגן בכל מקום כאילו שרשו מגן, וידוע שפעל מ ג ן ו ס כ ר ענין שניהם הוא מסירה, ורק שתי פעמים שנמצא מ ג ן בתורה (ברא' ט"ו א', דברי' ל"ג כ"ט) לא ת' ס כ ר א כי אם הראשון א נ כ י מ ג ן ל ך ת' אנא אסיעך, וכן גם השני מ ג ן עזרך, מסיע, עדרך אלה'. משרש גנן. (ח) א ת י: תי, כאילו הוא הצווי מפעל אתא. וכן העתיקו גם הע' δευρο. ת ש ו ר י: ותעברין, מענין הליכה כמו כונן אשורי. וכן העתיקו גם הע'

פירוש המקרא

רקתך, עצם הבולט בתוך הפנים, והוא עגול ואדום באדם בריא ויפה. ויש לפרש רקתך עצם המצח, מ ב ע ד ל צ מ ת ך, מתוך המסוה נראת, שהצמה תלוי' בפנים דרך צניעות: (ד) כמגדל דויד. שעשוי בשורה ולא עקום ויפה ונאה למראה כך צוארך שוה ונאה: בנוי לתלפיו'. המגדל בנוי הוא לתלות בו כלי זיין, וזה לפי הענין וכן מוכיח אלף המגן תלוי עליו: שלטי. אשפות שנותנין בהן חצים: (ה) תאמי צביה. שאניה' שוים יחד ואין זה גדול מזה כך שדיך שווי': (ו) עד שיפוח היום. עד שיתחמם היום: אלך לי וכו'. לטייל: גבעת הלבונה. אשר לבונה גדלה שם, וכשיתחמם היום אבואה לרעיתי: (ז) כלך יפה. סוף דבר כולך את יפה: ומום אין בך. מכף רגל ועד קדקד: (ח) אתי מלבנון וכו'. פת' אתי תלכי לטייל

עָבָר נַפְשִׁי יָצְאָה בְדַבְּרוֹ בִּקַּשְׁתִּיהוּ וְלֹא
מְצָאתִיהוּ קְרָאתִיו וְלֹא עָנָנִי׃ ז מְצָאֻנִי
הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר הִכּוּנִי פְצָעוּנִי
נָשְׂאוּ אֶת־רְדִידִי מֵעָלַי שֹׁמְרֵי הַחֹמוֹת׃
ח הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם אִם־
תִּמְצְאוּ אֶת־דּוֹדִי מַה־תַּגִּידוּ לוֹ שֶׁחוֹלַת
אַהֲבָה אָנִי׃ ט מַה־דּוֹדֵךְ מִדּוֹד הַיָּפָה
בַּנָּשִׁים מַה־דּוֹדֵךְ מִדּוֹד שֶׁכָּכָה הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃
י דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם דָּגוּל מֵרְבָבָה׃ יא רֹאשׁוֹ
כֶּתֶם פָּז קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב׃
יב עֵינָיו כְּיוֹנִים עַל־אֲפִיקֵי מָיִם רֹחֲצוֹת
בחלב

נַפְשִׁי נָפְקַת כְּמַמְלְלֵהּ בְּעֵיתֵהּ
וְלָא אַשְׁכַּחְתֵּהּ קְרֵיתֵהּ וְלָא
עֲנָנִי׃ ח. אַשְׁכְּחוּנִי נָטוֹרָא
דְּמִתְכַּרְכִין בִּמְדִינְתָא מְחָאוּנִי
וְצַלְפוּנִי נְסַבוּ אֲרְדִידִי מִנִּי
נָטְרֵי שׁוּרָא׃ ט. אוֹמֵיתְכֵין בְּנָת
אוּרְשְׁלֵם אִן תִּשְׁכְּחֵן לְדוֹדִי
אִשְׁתַּעְיָן לֵהּ דִּבְרִיחֵית רְחִמְתָא
אֲנָא׃ י. מְנוּ דְהָכִי מִן דְּדָא
שַׁפִּירַת בִּנְשָׁא מְנוּ דְּהָכִי מִן
דְּדָא דְהָכְנָא אוֹמֵיתִין׃ יא. דּוֹדִי
חֲוַר וְסוּמָק וְגַבָּא מִן רִבְוָתָא׃
יב. רֵישֵׁהּ אֵיךְ כַּאפָא דְדַהֲבָא
קְוֻצָּתֵהּ מְכַשְׁטָן אוּכְמָן אֵיךְ
עוֹרְבָא׃ יג. עֵינוֹהִי אֵיךְ יוֹנָא
עַל שַׁבְקָא דְמַיָּא דְסַחְיָן

פירוש המקרא

ופתחתי לו: נפשי יצאה. בתחילה כשדבר אלי פתחי לי כמעט לא יצאה נפשי מרוב חיבתו: בקשתיהו. וכשעבר קמתי אני ובקשתיו: (ז) מצאוני. בסובבי בעיר: (ח) השבעתי אתכם. לריעותיה היא מדברת: שחולת. הגידו לו שחולת אהבה אני: (ט) מה דודך מדוד. הן משיבות במה משונה דודך מדוד שלנו: (י) דודי. היא משיבה להן אם תרצו להכיר אותו ולידע על מה אני משבע' אתכם ומתאוה לו: צח ואדום. זה יופיות באדם, צח כמו צחו מחלב: דגול מרבבה. אותותיו נכרו בתוך רבבה אנשים ביפיותו: (יא) ראשו כתם פז. כתכשיט של זהב: כתם פז. כאדמימות של זהב מופז: כתם. כמו נכתם: קוצותיו תלתלי'. תילי תילים קווצות ראשו: (יב) עיניו כיונים. כעיני היונה: על אפיקי מים. הבריאות להביע על אפיקי מים, מרוו' מים בלי נזק: רחצות
בחלב

באור התרגום

מענין נטייה, וכן גם עקילס εκλινεν, וסומכו' העתי' απονευσας παρηλθε כלו' נטה ראשו מצד לצד כאילו רצה לומר לא חפצתי בכך והלך לו, ולזה מסכים המשך הכת' נפשי יצאה בדברו, קראה היא נטיית ראשו דבורו ואמרה שנפשה יצאה כאשר הבינה שאינו חפץ בה. ובירמי' ל"א כ"ב עד מתי תתחמקין ת"ס מתפלגא אנתי, ויונתן ת' גם מענין סתירה כמו שדרשו כן גם חז"ל לשון חמוקי ירכיך במ"ק ט"ז ע"א. וסומכוס העתיק תתחמקין כאילו כת' תתעמקין, כלו' עד מתי תהי' שקועה בעומקה של חטאתך. והע' לא העתיקו כאן חמק כלל. (ח) מה תגידו לו: אשתעין לה, כאילו כת' הגידו לו. (י) צח: חור, בענין צחו מחלב, וכן העתיקו גם הע' λαμπρος מענין לובן, וסומכוס העתיקו ς מאיר, וכן כאן צח עלי אור. ואדום: וסומק, והוא בל"ס וערבי אדום, ונמצא בתוספת רי"ש (ברא' כ"ה כ"ה) אדמוני ת"י סומורקי. (יא) כתם פז: כאפא דדהבא, כאפא ענינו אבן ושמשו בו גם חז"ל כיפי דברדא, ובאיוב ל' ו' חרי עפר וכפים ת"י ואבניא. וכן העתיק גם עקילס כאן λιθεα του χρυσιου. והשבעים העתיקו χρυσιου κεφας נראה שקראו כתם כפז והניחו מלת כפז וכתבו אותה באותיות יוניות. תלתלים: מכשטן, תלויים ונכשטים למטה. והשבעי' העתיקו תלתלים ελαται והם ענפי התמר ונקראו תלתלים מפני שמתנועעים תמיד, שכן בל' ערבי תלתל הוראתו מתנועע מצד לצד, ודמה הקוצות לענפי התמר מפני שגם הן מתנועעות כשהאדם מתנועע. (יב) כיונים: איך דיונא, בעיני היונה. אפיקי מים: שבקא דמיא, מעינות שמניחין מימיהן לנחת, ולא הניח לאיש ת"י

ה א בָּאתִי לְגַנִּי אֲחֹתִי כַלָּה אָרִיתִי מוֹרִי
עִם־בְּשָׂמִי אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם־דִּבְשִׁי
שָׁתִיתִי יֵינִי עִם־חֲלָבִי אִכְלוּ רֵעִים שְׁתוּ
וְשִׁכְרוּ דּוֹדִים׃ ב אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר קוֹל
דּוֹדִי דוֹפֵק פִּתְחִי־לִי אֲחֹתִי רַעְיָתִי יוֹנָתִי
תַמָּתִי שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא־טָל קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי
לָיְלָה׃ ג פָּשַׁטְתִּי אֶת־כֻּתָּנְתִּי אֵיכָכָה
אֶלְבָּשֶׁנָּה רָחַצְתִּי אֶת־רַגְלַי אֵיכָכָה
אֲטַנְּפֵם׃ ד דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ מִן־הַחֹר וּמֵעַי
הָמוּ עָלָיו׃ ה קַמְתִּי אֲנִי לִפְתֹּחַ לְדוֹדִי וְיָדַי
נָטְפוּ־מוֹר וְאֶצְבְּעֹתַי מוֹר עֹבֵר עַל כַּפּוֹת
הַמַּנְעוּל׃ ו פָּתַחְתִּי אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי חָמַק

ר' דגושה

עבר

תרגום

ה א. נֵאתָא דָדִי לְגִנְתֵּהּ
וְנֵאכוֹל מִן פֵּרָא
דְאִבְּכְנוּהִי׃ ב. אֲתִית לְגִנְתִּי
חָתִי כַלְּתָא אֲתִית לְגִנְתִּי חָתִי
כַלְּתָא אֲתִית לְגִנְתִּי קְטָפֵת
מוֹרִי עִם בֻּסְמָנַי אֲכָלֵת
בְּסִימוּתִי עִם דִּבְשִׁי אִשְׁתִּית
חַמְרִי עִם חַלְבִּי אֲכוּלוּ חַבְרַי
וְאִשְׁתּוֹ וְרַוּוֹ דָדַי׃ ג. אֲנָא
דְמִכָא וְלִבִּי עִיר קָלֵהּ דְדָדִי
דְנָקֵשׁ פְּתַחִי לִי חָתִי קְרִיבְתִּי
יוֹנִי תְמִימְתָא מִטַּל דְרֵישִׁי
אִתְמְלֵי טַלְלָא וְקוּצָתִי מִן
רְסִיסֵי לֵילְיָא׃ ה. שְׁלָחֵת
כִּתּוּנִי אֵיכְנָא אֶלְבְּשִׁיהּ
אַשְׁיגֵת רַגְלַי אֵיכְנָא אֲטַנֵּף
אִנִּין׃ ה. דָדִי אוֹשֵׁט אִידֵהּ מִן
נֶקְבָא וּמְעַי גְלוֹ עֲלוֹהִי׃ ו. קָמֵת
אֲנָא דְאִפְתַּח לְדָדִי וְאִידַי
נָטְפַת מוֹרָא וְצִבְעָתִי מוֹרָא נָטְפֵי עַל יַד סוּכְרָא׃ ז. פְּתַחַת אֲנָא לְדָדִי וְדָדִי אִרְכֵן עֲבַר

באור התרגום

ה (א) באתי לגני וכו', הוא פס' ב' בת"ס, ות' כאילו כת' ב' פעמים באתי לגני אחתי כלה, ומוסיף עוד הפעם באתי לגני, והע' העתיקו כמו שהוא לפנינו במקרא. ושכרו: ורוו, ל' מקרא למען ספות הרוה, וכן בל"מ שבקי' לרויא (שבת ל"ב ע"א). (ב) דופק: דנקש, מל' דא לדא נקשן (דניאל ה' ו'). (ג) פשטתי: שלחת, וכן ישעי' ל"ב י"א פשטה וערה ת"ס שלחין ערטל, ומזה הלשון שנו (שבת מ"ט ע"א) עומנין בשלחין והם העורות שנפשטו. רחצתי: אשיגת, שוג ענינו בל"ס רחיצה, וכן איוב ט' ל' אם התרחצתי ת"ס ואן אתשיג. (ה) וידי נטפו, ת"ס כאילו כת' ביחיד וידי נטפה. מור עבר: מור נטפי, נטפי מוסב על ואצבעתי ות' כאילו כת' עברו ברבים, ומה שת' שרש עבר מענין נטיפה שכן הוראתו גם בל' ערבי. והשבעי' העתיקו עבר πληρη מענין מילוי ושפע מלשון שנה מעוברת. וסומכוס העתיקו προτειαν שהוא הראשון והטוב ועובר לפני כל המור, וכן בשמים ראש, וראשית שמנים. (ו) חמק: ארכן,

פירוש המקרא

ה (א) באתי לגני. לאחר ביאתו הוא משיב לה: אריתי. אספתי וכן וארוה כל עוברי דרך: מורי עם בשמי. מור קליפה שהבשם גדל בה, וכן יערי עם דבשי, שיער הוא שגדל בו הדבש כאשר מלינו ביהונתן ויטבל ביערת הדבש: אכלו רעים. השיב שלמה לאנשיו שהיו עמו: (ב) אני ישנה. מעשה אירע שלא הי' בביתו ואשתו היתה ישנה לבדה וכבר פשטה את תכשיטה ובא שלמה בלילה ודפק בפתחים ועל זה אמרה השירה הזאת: ולבי ער. מתאונן: קול. טעמו וניקודו [?] מוכיח פתרונו שהוא סבבני הקול: דודי הולך ודופק: רסיסי. תרגו' של רביבי': (ג) פשטתי. לא שמעתי לקול תחינתו ואמרתי פשטתי את כתנתי וכו': (ד) דודי שלח. מרוב תשוקתו עלי שלח ידו מן החור לפתוח: ומעי. גם אני מעי המו עליו בראותי אותו שמתאוה אלי: (ה) מור עובר. שעובר לסוחר: על כפות המנעול. על עץ המחק שהוטס בו המנעול: (ו) פתחתי אני. סבותי שיבוא: חמק עבר. נסתר ועבר עד שקמתי

ופתחתי

ירד לגנו לערוגות הבשם לרעות בגנים
וללקט שושנים: ג אני לדודי ודודי לי
הרעה בשושנים: ד יפה את רעיתי
כתרצה נאוה כירושלם אימה כנדגלות:
ה הסבי עיניך מנגדי שהם הרהיבני
שערך כעדר העזים שגלשו מן־הגלעד:
ו שניך כעדר הרחלים שעלו מן־הרחצה
שכלם מתאימות ושכלה אין בהם: ז כפלח
הרמון רקתך מבעד לצמתך: ח ששים
המה מלכות ושמנים פילגשים ועלמות
אין מספר: ט אחת היא יונתי תמתי

אחת

ו א. דדי נחת לגנתה ולמשכבתא דבסמא דנרעא בגנא ונלקיט שושנא: ב. אנא לדדי ודדי לי דרעא בשושנא: ג. שפירתי קריבתי איך צבינא יאיתי איך אורשלם ודחילתי איך גביתא: ד. אהפכי עיניכי מוליקבלי מטל דהגין אפרדני סערכי איך גזרא דעזא דסלק מן טורא דגלעד: ה. שניכי איך גזרא דגזיזתא דסלק מן מסחותא דכלהין מתאמן ודמגזא לית בהין: ו. איך פלפא דרומנא קדלכי לבר מן שתקכי: ז. שתין אנין מלכן ותמנין דרוכן ועלימתא דלית להין מנין: ח. חדא הי יוני

פירוש המקרא

אנה הלך ונבקשנו עמך: (ב) דודי ירד. היא משיבה להם אנה הלך: (ג) אני לדודי. אני אלך לדודי ואבקשנו ולא אתם: ודודי לי. לא יחפוץ לטייל עמכם: (ד) כתרצה. מלך תרצה אחד, והיא נאה בבנינה: איומה כנדגלות. כחיל כבד ההולך בדגלים: (ה) הסבי עיניך מנגדי. פת' הסבי עיניך ופניך שהיו מנגדי, לקראת פני ואסתכל עליך שהן נאות ועריבות עלי: הרהיבוני. הגיסו לבי. וי"ל הסבי עיניך החזירי עיניך מראות נגדי שלא אהיה גם ביפיך לעיני העמים: כעדר העזים. בשער: (ח) מלכות. בנות מלכות: (ט) אחת היא. מכולן אחת היא לי: אחת היא

באור התרגום

ו (ב) דודי ירד וכו', הוא פסוק א' בת"ס. (ד) כתרצה: איך צבינא, תרגמו מענין רצון, וכן העתיקו גם הע' κατ' ευδοκια ως וגם עקילס העתיק ευδοκιαν כלומר יפה את כפי הרצון והאהבה. (ה) הרהיבוני: אפרדני, רהב ענינו בל"ס וערבי מהומה ומהירו', ונמצא לרוב בל"ס בתוספת סמ"ך וכן גם בל"ת הוא קא מסרהב ואכיל (ברכות מ"ז ע"א) ות' אפרדני, שכן גם פעל פרד קרוב בהוראתו לענין זה, הומיה היא וסוררת ת"י ופרידתא. ובב"ר פרש' י"ח ולא מן הרגל שלא תהא פרדנית (כך היא גרס' הערוך ולפנינו איתא פרסנית) ומקורו בל' עברית מענין פרידה ופרישה ממקום למקום, ובחנס' דחיקת בעל המשביר לבאר המלה מלשון יוני περιοδος. מן הגלעד: מן טורא דגלעד, מהר גלעד כמו למעלה פ' ד' פסוק א'. והע' העתיקו גם למעלה כאילו כת' מן הגלעד. (ו) שניך וכו', הס' ת' כמו שהוא לפנינו במקרא, והע' הוסיפו בסוף הפסוק הזה מה שחסר כאן ונמצא למעלה (פרשה ד' פסוק ג') כחוט השני שפתותיך ומדברך נאוה. (ז) כפלח הרמון, מוסב כאן לפי התרגום על רקתך, ולעיל לא תרגם כן, ע' בביאורנו פ' ד' פס' ג'. (ח) פלגשים: דרוכן, והוא מענין ירמיה אחי העביר עלי את הדרך (סנהדרין ל"א ע"ב) ומזה הענין דרש ר' יוחנן גם דרך גבר בעלמה (ע' ילקוט ח"ב ד' תתקס"ג). [א"א. מזה הלשון ראיתי לפרש מלה שלא מצאתי לה פי' הגון עד עתה. דיודור סיק' בסיפוריו ספר ב' סימן ד' מביא אלילה אחת אשר כיבדוה הסורים מאד והיא נודעת אצלו בשם Δερκετω ולפי מה שספר שם ממנה וממה שכתבו עוד כותבים אחרים נראה לי שהשם הזה מקורו בל"ס והוא „דרוכתא".

והחוקרים

בְּחַלְבָּא וְיָתְבָן עַל שַׁלְמוּתָא:
יד. פַּכּוֹהִי אֵיךְ מַשְׁכְּבָתָא
דְּבֻסְמָא סַפְוָתֵהּ אֵיךְ שׁוֹשַׁנָּא
דְּנָטְפָן מוֹרָא וְנַרְדִּין: טו. אִידוֹהִי
אֵיךְ כֶּרְכָּא דְּדַהְבָא דַּמְלֵא
כָּאפֵי דַּהְבָא כְּרֵסֵהּ עֶבְרָא
רְשַׁנָּא עַל מַפְּחָא דְּסַפִּילָא:
טז. שָׁקוֹהִי עַמּוּדֵי דְּשִׁישָׁא
דְּמִתְקְנִין עַל הוּמְרָא דְּדַהְבָא
חֶזְיֵהּ אֵיךְ דְּלֶבְנָן וְגַבָּא אֵיךְ
אַרְזָא: יז. חֶכֵּהּ אֵיךְ כַּכָּרִיתָא
דְּחַלְיָן וּמָאנוֹהִי רְגִיגִין הָנוּ דָּדִי
וְהָנוּ חַבְרִי בְּנָת אוֹרִשְׁלֶם:
יח. לְאֵיכָא אֲזַל דָּדֵיכִי שַׁפִּירַת
בְּנָשָׁא לְאֵיכָא פְּנָא דָּדֵיכִי
דְּנִבְעֵיוֹהִי עִמְּכִי:

בְּחָלָב יֹשְׁבוֹת עַל־מִלֵּאת: יג לְחָיָו כַּעֲרוּגַת
הַבֹּשֶׂם מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים
נֹטְפוֹת מוֹר עֹבֵר: יד יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב
מְמֻלָּאִים בַּתַּרְשִׁישׁ מֵעָיו עֶשֶׁת שֵׁן מְעֻלֶּפֶת
סַפִּירִים: טו שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ מְיֻסָּדִים
עַל־אַדְנֵי־פָז מַרְאֵהוּ כַּלְּבָנוֹן בָּחוּר
כָּאֲרָזִים: טז חִכּוֹ מַמְתַקִּים וְכֻלּוֹ מַחֲמַדִּים
זֶה דוֹדִי וְזֶה רֵעִי בְּנוֹת יְרוּשָׁלָםִ:
ו א אָנָה הָלַךְ דּוֹדֵךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים אָנָה
פָּנָה דוֹדֵךְ וּנְבַקְשֶׁנּוּ עִמָּךְ: ב דּוֹדִי
ירד

באור התרגום

שבק. ובמקומות אחרים אפיק ת"ס פלירא והוא מלשון פוטר מים בחלוף ל' וט'. (יג) כערוגת: איך משכבתא, וכן העתי' גם עקילס. והע' העתיקו *φιαλαι* והם כלים כמין קערה שכן ת"יר קערותיו, במזרקי יין ת' יונתן בפיילי. מגדלות מרקחים, בת"ס ליתא. והע' העתיקו כאילו נקוד מגדלות ומוסב על ערוגת שהעתיקו הם כאילו כתוב ברבים. מור עובר, הסורי ת' כאילו כת' מור ונרד. (יד) תרשיש: כאפא דדהבא, וכן גם בהעתק' היונית הנודע' בשם Editio sexta ת' בתרשיש *χρυσολιθων*. עשת: עבדא כאילו כת' בשין שמאלית מענין עשייה וכן ביחזקאל כ"ז י"ט ברזל עשות ת"ס פרזלא דתפלחין, כאילו כת' לעשות בשי"ן שמאלי'. מעולפת: על מפחא, על בסיס של ספירים, וקרוב לזה העתיקו הע'. (טו) על אדני: על חומרא, וכן שמות כ"ו י"ט אדני כסף ת"י חומרין דכסף. מראהו: חזיה, החזה שלו, ואולי צריך לתקן חזוה שהוא תרגו' של מראהו. (טז) ממתקים: איך כבריתא דחלין, כבריתא ככר פי' לעיל פ' ד' פס' י"א. וכלו: ומאנוהי, ת' כאילו כת' במקרא וכליו והוא מל' מאניא די מתיהבין (עזרא ז' י"ט). פסוק א' של פרשה הבאה הוא בת"ס סוף לפרשה ה'.

(ב) דודי

פירוש המקרא

בחלב. כאילו נרחצות בחלב: ישבות על מלאת. לא בולטות ולא שוקעות כי אם במילוי: (יג) לחיו. דברים היוצאים מלחייו ריחם נודף כמו ריח ערוגת הבשם. וי"ל כשתי ערוגות שהן שוות ונאות כן לחייו: מגדלות. שם דבר, גידול של בשמים וכפל מלה הוא: שפתותיו שושנים. כשושנה דקה ואדומה כך שפתי דודי: נטפות מור עובר. דבר היוצא משפתותיו מתוק תמיד כמור ובושם העובר בכל מקום לסוחר: (יד) ידיו גלילי זהב. כאופן של זהב, וי"ל כדף של זהב קטן שהוא עגול, וכן על גלילי כסף, ועל כן מדמה הידים להם לפי שהידי' כמו כן עגולות סביב כמעט: ממלאי' בתרשיש. כגלילי זהב הממולאים בתרשיש שהוא אבן יקרה בתוך הזהב שנאה ויפה כך ידיו נאו': עשת. עובי כמו עשתות שאון: מעולפת. מוסב על עשת, ופת' כעשת ועובי המעולפת ומסובבת בספירים והעשת בולטת כך מעיו של דודי: עשת שן. פת' עשת של שן הפיל: (טו) מיסדים על אדני פז. כך שוקיו נאות תקועות בכפות רגליו: (טז) חכו ממתקים. דברים היוצאים מחכו מתוקי': וכלו מחמדי'. גמרו של דבר כלו אהוב ונחמד למראה: זה דודי. ששאלתם לי מה דודך מדוד: ו (א) אנה הלך. ריעותיה משיבות לה הואיל שכך הוא נאה דודך הגידי לנו

אנה

כְּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם׃ ב מַה־יָּפוּ פְעָמַיִךְ
בַּנְּעָלִים בַּת־נָדִיב חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ כְּמוֹ
חֲלָאִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָּן׃ ג שָׁרְרֵךְ אַגַּן
הַסַּהַר אַל־יֶחְסַר הַמָּזֶג בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת
חִטִּים סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃ ד שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי
עֳפָרִים תָּאֳמֵי צְבִיָּה׃ ה צַוָּארֵךְ כְּמִגְדַּל
הַשֵּׁן עֵינַיִךְ בְּרֵכוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן עַל־שַׁעַר
בַּת־רַבִּים אַפֵּךְ כְּמִגְדַּל הַלְּבָנוֹן צוֹפֶה פְּנֵי
דַמָּשֶׂק

ז א. מָנָא תֶּחֱזוֹן בְּשִׁילוֹמִיתָא
דְּנָחְתָא אֵיךְ חֲדוּתָא וְאֵיךְ
חֲדוּתָא דְּמַשְׁרְיָתָא׃ ב. מָא
שַׁפִּירָן רִגְלַיְכִי בְּמְסָנָא בְּרַת
מְטִיבָא וְצוּרַת עַטְמָתְכִי אֵיךְ
חַרְקָא עֲבַד אִידֵי אוּמָנָא׃
ג. שֶׁרְכִי אַגָּנָא דְּבְרִיקָא דְּלָא
חָסַר בַּהּ מְזָגָא כְּרֵסְכִי עֲרֵמְתָא
דְּחִטֵּא דְּסִיגָא בְּשׁוֹשַׁנָּא׃
ד. תְּרֵין תְּדַיְכִי אֵיךְ תְּרֵין
עוּזִילָא תָּאמֵא דְּטַבְיָא דְּרָעֵין
בְּשׁוֹשַׁנָּא׃ ה. צַוְרְכִי אֵיךְ
מַגְדְּלָא דְּשֶׁנָּא עַיְנַיְכִי אֵיךְ
יַמְמָתָא דְּחֶשְׁבּוֹן עַל תַּרְעָא דְּבְרַת סַגִּיאָא נְהִירְכִי אֵיךְ מַגְדְּלָא דְּלְבְנָן דְּחָאַר לְאַפֵּי
דְּדַרְמְסוּק

פירוש המקרא

כל כך תרצו לחזות הרבה בשולמי'. כמחולת המחנים. כמחול המחנים של משחקי' שאחד רואה את פני חברו: (ב) חמוקי ירכיך. סתרי ירכיך: כמו חלאים. כמין תכשיטין נאים שהם מעשה ידי אומן באומנות, חלאים כמו וחלי כתם וכן נזמה וחלית': (ג) המזג. ביאורו לפי ענינו עיגול לפי שהאגן עגול, כאגן הזה של מתכת שהוא נוהר ומוזהר ואינו חסר כלום בעיגולו אלא עגול בשוה כך נאה את בטבורך לפי שהטבור עגול הוא: (ד) כשני עפרי'. מבואר למעל': (ה) כמגדל השן. הוא מגדל דויד האמור למעלה ומשן היה עשוי וכאשר באמרתי למעלה שמדמהו למגדל שהוא זקוף פשוט ושוה ולא עקום: עיניך ברכות בחשבון וכו'. משער בת רבים היה יכול להסתכל על ברכות מים המשוכים בעיר חשבון, וזה הוא שביארתי למעלה עיניך הם חזקים ובריאים להסתכל מעל שער בת רבים על ברכות מים שבחשבון ואינן נזקות: כמגדל הלבנון צופה וכו'. מגדל אחד בנוי גבוה מעצים יפים שבלבנון, שיכול לראותו מאת פני דמשק, והיה שוה ותיקון מראהו נאה
וכמוהו

באור התרגום

הנראה והמקובל. שולמית: שילומית', מענין שלמות, ועקילס העתיקו εἰρηνευ-ουσα מענין שלום, והע' כתבו ἡ Σου-ναμιτις כאילו כת' שונמית. כמחול', הסורי מוסיף דנחתא איך חדותא, כאילו כת' היורדת כמחולה וכמחול' המחני'. וכן הוסיפו הע' ἡ ερχομενη. מחולה חדותא, מענין חדוה ושמחה, וכן נהפך לאבל מחלנו ת"ם חדותן. (ב) פעמיך: רגליך, ת' לפי הענין ודקדק בתרגומו, ובמקום אחר, פעמי דלים תרגם הלכתא דמסכנא. חמוקי: נורת, ולמעל' (ה' ו') חמק ת' ארכן. חלאים: חרקא, תרגם חלאים מענין חוליות הנהוג בל"ח. ומזה הענין מה ששנו (פרה פי"ב מ"ח) „החרוקות" ובשבת מ"ו ע"א מאי חוליו'? כעין חוליות דאית בה חדקי, והערוך ג' חרקא, ומכאן נראה שגי' הערוך היא הנכונה שכן גם הס' ת' חלאים מל' זה. ובמקומות אחרים ת' וחלי כתם וגם נזמה וחליתה מענין אבן טוב ורק כאן מפני שמדמה הירך לחלאים תרגם מענין חוליא ועגולה. (ג) המזג: מזגא, וכן בל"ח מוזג לו כוס, והוא יין מעורב במים וכן הוא בל"י μισγω ובל"ר misceo ובל"א ויטען. וגם השבעי' העתיקו מזג מזה הענין κραμα. (ד) תאמי צבי', הסורי מוסיף „דרעין בשושנא" כאילו כתב „תאמי צביה הרועי' בשושני'". (ה) ברכות: יממתא, מל' ואת ים הנחשת (מלכים ב'

תרגום

תַּמִימְתָּא חֲדָא הִי לְאִמָּהּ
וְגַבְיָא הִי לְיָלַדְתָּהּ חֲזְיָהּ בְּנָתָא
וְשַׁבְּחָהּ מַלְכָתָא וְדֵרוּכָתָא
וְשַׁבְּחָהּ: ט. מַו הִי הָדָא
דְמַרִיקָא אֵיךְ צַפְרָא שַׁפִּירָא
אֵיךְ סַהְרָא רַבְיָא אֵיךְ שִׁמְשָׁא
דְחֵילָא אֵיךְ רְבְוָתָא: י. לְגַנַּת
גוֹזָא נְחֵתֶת דְאֶחְזֶא בְאַבָּא
דְנַחְלָא לְמֶחְזָא אֶן פְּרַעַת
גֻּפְתָּא וְאֶן בְּלַצוּ רוּמָנָא:
יא. לָא יָדְעַת נַפְשִׁי סָמְתַנִי
בְּמַרְכַּבְתָּא דְעַמָּא דְמַטִּיב:
יב. תּוּבִי תּוּבִי שִׁילוֹמִיתָא
תּוּבִי תּוּבִי וְנֶחְזֵר בֶּכִי:

שיר השירים

אַחַת הִיא לְאִמָּהּ בָּרָה הִיא לְיוֹלַדְתָּהּ רָאוּהָ
בָנוֹת וַיְאַשְּׁרוּהָ מְלָכוֹת וּפִילַגְשִׁים וַיְהַלְלוּהָ:
י מִי זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ־שָׁחַר יָפָה כַלְּבָנָה
בָּרָה כַּחַמָּה אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת: יא אֶל־גִּנַּת
אֱגוֹז יָרַדְתִּי לִרְאוֹת בְּאִבֵּי הַנָּחַל לִרְאוֹת
הֲפָרְחָה הַגֶּפֶן הֵנֵצוּ הָרִמֹּנִים: יב לֹא
יָדַעְתִּי נַפְשִׁי שָׂמַתְנִי מַרְכְּבוֹת עַמִּי נָדִיב:
ז א שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית שׁוּבִי שׁוּבִי
וְנֶחֱזֶה־בָּךְ מַה־תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית

כמחלה

באור התרגום

והחוקרים הנעימי' יחפשו וימלאו שהשערתי קרובה לאמת, וכאן אין מקומו להאריך].
(ט) ברה: וגביא, דגולה ונבחרת, ובפס' הסמוך ברה כחמה תרגם דכיא מענין טוהר וזוהר, והע' העתיקו גם שם כמו כאן εκλεκτη. (י) כנדגלות: איך רבותא, ולעיל פסוק ד' ת' איך גביתא.
(יא) הפרחה: אן פרעת, פרע בל"ס כמו פרח בעברית בחילוף חי"ת ועי"ן, ויש גם פרח מענין מהירות, פרח בתרי', עוף הפורח, וכן פרע ענינו מהירות ג"כ כמו סרו מהר ת"א סטו בפריע. הנצו: ואן בלצו, בלץ הוא כמו בלע בחילוף טי"ת ולד"י, והאחרון ידוע בל"ח ועיניה בולטות (חולין ע"ו ע"א). (יב) לא ידעתי: לא ידעת, לפי הנקוד משמע שקרא לא ידעה נפשי, ואולי צריך להגיה ולנקוד על נכון ידעת תמור' ידעת.
עמי נדיב: עמא דמטיב, ולפי העתקת הע' הוא שם עצם, וקראו עמינדב ת' עמי נדיב. והס' ת' עמי נדיב כאילו היו"ד של עמי נוספת, ומטיב ענינו מובן ומזומן שכן והכינו את אשר יביאו ת"ם נטיבון קדם דניתון. וקרוב לזה הענין שנו (שביעית פרק ד' מ"ב) שנטייבה או שנדיירה. — הס' מסיים הפרשה בחצי פסוק א' של פרשה הבאה.
ז (א) הסורי מתחיל הפרשה באמצע הפס' מה תחזו וכו', ובהעתקת הע' מחובר כל פסוק זה לפרשה שלמעלה. ונחזה: ונחור, חאר בל"ס וערבי ענינו ראה, וכן משלי כ"ג ל"ג יראו ת' יונתן יחוורון, וכן לקמן פסוק ה' צופה ת"ם דחאר, ומזה הענין השתמשו בלשון חכמים מחוורתא כדשנינן מעיקרא כלומר

הנראה

פירוש המקרא

היא לאמה. לא תאמר לי לבדי אהובה ביותר אלא אפי' לאמה היתה אחת, אהובה לה יותר משאר בנותיה: ברה היא. נאה ונקייה כמו ברה כחמה: ויאשרוה. שאינן רואות יפה כמוה: (י) הנשקפה. נראת לבני אדם מאירה כמו שחר: יפה כלבנה וברה כחמה. לפי שהלבנה [צריך לדרוש] ולחקור ביפיה [עד שהיא] מלאה [אבל השמש] ברירה ומאירה תמיד מאד על כן אמר ברה כחמה. (יא) באבי. בפירות שכן פירות תרגום איבי: (יב) לא ידעתי. היא מדברת, זאת אני לא ידעתי שדודי ירד לגנו לטייל שם, והייתי אז בגן: נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב. עמי נדיב שם אומן שהי' עושה מרכבות, וזה הוא שאומרת נפשי שמתני כלומר נטה דעתי לרכב שם על מרכבות עמינדיב ולא ידעתי שדודי הוא בגן ונסעתי משם והנה דודי קורא שובי שובי:
ז (א) השולמית. שלימה ותמימ' כמו שאמר למעלה ומום אין בך: ונחזה בך. ונסתכל בך: מה תחזו. היא משיבתו, מה

כל

לַכְּרָמִים נִרְאֶה אִם־פָּרְחָה הַגֶּפֶן פִּתַּח
הַסְּמָדַר הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים שָׁם אֶתֵּן אֶת־
דֹּדַי לָךְ׃ יד הַדּוּדָאִים נָתְנוּ־רֵיחַ וְעַל־
פְּתָחֵינוּ כָּל־מְגָדִים חֲדָשִׁים גַּם־יְשָׁנִים
דּוֹדִי צָפַנְתִּי לָךְ׃
ח א מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי יוֹנֵק שְׁדֵי אִמִּי
אֶמְצָאֲךָ בַחוּץ אֶשָּׁקְךָ גַּם לֹא־יָבֻזוּ
לִי׃ ב אֶנְהָגֲךָ אֲבִיאֲךָ אֶל־בֵּית אִמִּי תְּלַמְּדֵנִי
אַשְׁקְךָ מִיַּיִן הָרֶקַח מֵעֲסִיס רִמֹּנִי׃ ג שְׂמֹאלוֹ
תַּחַת רֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי׃ ד הִשְׁבַּעְתִּי
אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלָ͏ִם מַה־תָּעִירוּ וּמַה־
תְּעֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד־שֶׁתֶּחְפָּץ׃ ה מִי
זֹאת עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל־דּוֹדָהּ
תַּחַת הַתַּפּוּחַ עוֹרַרְתִּיךָ שָׁמָּה חִבְּלַתְךָ אִמֶּךָ
שָׁמָּה חִבְּלָה יְלָדַתְךָ׃ ו שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל־
לִבֶּךָ כַּחוֹתָם עַל־זְרוֹעֶךָ כִּי־עַזָּה כַמָּוֶת

נחזא אן פרעת גפתא ונפקו
סמדרא ובלצו רומנא תמן
אתל לך תדי: יד. יברוחא
יהבו ריחא ועל תרעין כל
אבנין חדתין ועתיקין דדי
נטרת לך:
ח א. מן נתלך איך אחא לי
אינקו תדי אמרי אשכחך
בשוקא אשקך ולא נבסרונני:
ב. אדברך ואעלך לבית אמי
ולקיטונה דילדתי אשקיך מן
חמרי בסימא ומן חליותא
דרומני: ג. סמלה תחית רישי
וימינה תעבקני: ד. אומיתכין
בנת אורשלם אן תעירן ואן
תעירן ית רחמתא עדמא
דתצבא: ה. מן הדי הדא
דסלקא מן מדברא ומסתמכא
על דדה תחית חזורא עירתכי
ותמן חבלתכי אמכי תמן
חבלתכי ילדתכי: ו. סימיני
חתמא על לבך ואיך חתמא
על דרעך מטל דתקיפא איך

באור התרגום

בעלבי תתפנין. (יג) דדי: תדי, כאילו נקוד דַדַי, וכן העתיקו גם הע'. (יד) הדודאים: יברוחא, וכן דודאים בשדה ת"א יברוחא בחקלא, וכן נקראו הדודאים גם בל' ערבי, ונ"ל שהמלה היא קיצור מן יהב ריחא, ונקראו כן הדודאים בעבור ריחם הטוב.

ח (א) יונק שדי אמי: אינקו תדי אמרי, פי' הניקו שדי את כבשי, וכן העתיקו ג"ם lactarunt ubera mea agnos meos וזה אין לו מובן כלל.

ונראה לי שאיזה מגיה טועה מצא כתוב בת' „ינק תדי אמרי" תמורת „ינק תדי אמי" וחשב שהשם תדי הוא נושא המאמר ואמרי הוא בינוי הפעול, וכדי שיהיה הנשוא מסכים עם הנושא תקן במקום שעיות וכת' אינקו בעבר של אפעל נסתר נרבים, תמ' ינק בינוני פועל של פעל, וע"י הגה' זאת חשך תואר המאמר עד שאין נוגה לו. יבוזו לי: נבסרונני, וכן דבר ד' בזה ת"א בסר. (ב) תלמדני: בת"ס ליתא, ותמורתו הוסיף ולקיטונה דילדתי כמו למעלה (ג' ד') ואל חדר הורתי, וכן הוא גם בהעתקת הע'. מעסים: ומן חליותא, משקה המתוק היוצא מן הרמון. (ד) את האהבה: ית רחמתא, ע' מה שכתבתי בבאור התר' לעיל ג' ה'. (ה) מן המדבר: מן מדברא, כמו שהוא לפנינו במקרא, ובהעתקת השבעים יש λελευκαν θισμενη מלובנת בפרחים, ולא ידעתי לכוון העתקתם על לשון המקרא, ולמעלה ג' ו' העתיקו כמו שהוא לפנינו. מתרפקת: מסתמכא, מענין סמיכה והשענה וכן העתיקו גם הע'. שמה חבלתך אמך שמה חבלה ילדתך, נ"ל הראשון ענינו תחילת ההריון ולפיכך נופל לומר חבלתך בכנוי הפעול כמו יחבל חנן, והשני הוא מענין צער וחבלי לידה ולכך אמר חבלה ילדתך, ולא חבלתך. והש'

דַּמָּשֶׂק׃ ו רֹאשֵׁךְ עָלַיִךְ כַּכַּרְמֶל וְדַלַּת
רֹאשֵׁךְ כָּאַרְגָּמָן מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים׃
ז מַה־יָּפִית וּמַה־נָּעַמְתְּ אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים׃
ח זֹאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר וְשָׁדַיִךְ
לְאַשְׁכֹּלוֹת׃ ט אָמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְתָמָר אֹחֲזָה
בְּסַנְסִנָּיו וְיִהְיוּ־נָא שָׁדַיִךְ כְּאֶשְׁכְּלוֹת הַגֶּפֶן
וְרֵיחַ אַפֵּךְ כַּתַּפּוּחִים׃ י וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב
הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים׃
יא אֲנִי לְדוֹדִי וְעָלַי תְּשׁוּקָתוֹ׃ יב לְכָה דוֹדִי
נֵצֵא הַשָּׂדֶה נָלִינָה בַּכְּפָרִים׃ יג נַשְׁכִּימָה
לכרמים

תרגום

דְּרַמְסוּק׃ ו. רֵישְׁכִי עֲלַיְכִי אֵיךְ כַּרְמְלָא וְגַדְוְלָא דְּרֵישְׁכִי אֵיךְ אַרְגְּוָנָא דְּמַלְכָּא דְּאָסִיר בְּרָהְטָא׃ ז. מָא שַׁפִּירַתִּי מָא בְּסִימַת אָו רְחִימְתָא בְּרַת פּוּנָקָא׃ ח. וְהָדָא קוֹמְתֶכִי דְּמְיָא לְדֶקְלָא וְתֶדַיְכִי לְסַגּוּלֶא ט. אֶמְרֵת אֶסַּק בְּדֶקְלָא וְאֶחוּד בְּסוֹכוֹהִי וְנֶהֱוֹן תְּדַיְכִי אֵיךְ סַגּוּלֵי גּוּפְנָא וְרֵיחַ אַפַּיְכִי אֵיךְ חַזּוּרָא׃ י. וְחֶכְּכִי אֵיךְ חַמְרָא טָבָא דְּאָזֵל לְדָדִי לְתְרִיצוּתָא דְּמַזִּיע סֶפְוָתִי וְשֶׁנַּי׃ יא. אֶנָא לְדָדִי וַעֲלַי פֶּנְיָתֶה׃ יב. תָּא דָדִי נֶפּוּק לְחַקְלָא נְבוּת בְּכַפְרָא׃ יג. וְנַקְדֶּם לְכַרְמָא

באור התרגום

כ"ה י"ע). דמשק: דרמסוק, בתוספת רי"ש כנהוג בסורי. (ו) כארגמן מלך וכו': איך ארגונא דמלכא, ארגמן בסמיכו' אל מלך, והע' העתיקו כפי פיסוק הטעמי' שלפנינו ארגמן במפסיק. ברהטים: ברהטא, פי' ג"ס in stadiis והוא מקום המרוצה (דיא רעננבאהן). (ז) אהבה: או רחימתא, או היא מלת הקריאה, ות' אהבה כאילו כת' אהובה. בתענוגים: ברת פונקא, כאילו כת' בת תענוגים, וכן העתיק גם עקילס, והע' העתיקו כאילו כת' בתענוגיך. (י) שפתי ישנים: ספותי ושני, כאילו כת' שפתי ושני, והע' העתיקו כאילו כת' שפתי ושנים, וכן העתיק גם עקילס. (יא) תשוקתו: פניתה, וכן ואל אישך תשוקתך ת"ס ועל

בעלכי

פירוש המקרא

וכמוהו משנה אותה: (ו) ככרמל. ככרמל הזה שהקנה זקוף ולא עקום ושבולת עליו עומד בשוה ונאה לראות כך הראש עומד נאה עליך: ודלת ראשך. אמצעית הראש על שם שהוא (מן דקל) [אולי צ"ל מודלה] ומעולה יותר, נאה הוא [בשערך] כארגמן: מלך אסור ברהטי'. ביאורו אסור במרוצה, מה שתאמר שלא ידעת ולא סברת [שירדתי לגני] עודני ממתינך מרוב אהבתך שכלך יפה וחמודה לכן אסור אני במרוצתי, שלא רצתי מן הגן עד שתבואי לטייל עמי: (ז) מה יפית וכו'. מאד יש לי להדבק עמך באהבה ודודים בתענוגים ולא לרוץ להתפרש ממך: (ח) זאת קומתך דמתה לתמר. כלומר גבוהה את הרבה כתמר, ואדם גבוה הוא נאה: ושדיך לאשכולות. גדולים לאשה מום הוא לה, וזה שמשבח', גבוה את כתמר ואפי' כך שדיך אינן גדולו' כענפי תמר אלא דומות לאשכולות שהן קטנות: (ט) אמרתי אעלה בתמר וכו'. כדוגמא דתמר מדבר עליה, וכן ביאורו אני אמרתי יש לי לבוא אליך כמו לעלות אל תמר, וגם לאחוז בשדיך כמו בסנסני ענפים כלומ' שהם גדולים ואין זה יופים, ויהיו נא שדיך כאשכולות, ביאורו והנה הם שדיך כאשכלות הגפן שוים לא גדולים ולא קטני' מאד: (י) הולך לדודי למישרים. באורו, הולך לאהבתי למישרים לאהבת מישור ולא בלב ולב: דובב שפתי ישנים. שותים והם דובבים, מרקיש פיהם מרב חזקתו, כך דברי חכך נעימים ונחמדים אלי מאד: (יב) לכה דודי. היא מדברת לו, מה שתקראני לילך לטייל בין הגפנים קומה לכה דודי וכו': נלינה בכפרים. אל בני הכפרים: (יג) נשכימה. לבקר נשכימה לכרמים הסמוכים אל הכפרים: [על כל פרשה ח' פירוש המקרא בכ"י ליתא רק על הפסוק האחרון]:

יד בְּרַח דּוֹדִי וּדְמֵה־לְךָ לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר
הָאַיָּלִים עַל הָרֵי בְשָׂמִים:

דְּהִי דָּמֵי לָךְ לְטַבְיָא וּלְעִזֵּילָא
רַאיָרָא עַל טוּרֵי בֶסְמַנָּא:
שְׁלָמַת חָכְמַת חָכְמָתָא
דְּהִי שִׁירַת שִׁירִין:

פירוש המקרא

(יד) ברח דודי. עד אותה שעה שיפוח היום ונסו הצללים: על הרי בשמי'. לעייל שם, ובאותה שעה שיפוח היום ויתחמם אז תבואי אלי:

נחסלה שיר השירי'. שבח לשוכן ברום אוריים.

באור התרגום

שמעני. (יד) ברח: אתהפך, כאילו כת' גם כאן סב כמו למעלה ב' י"ז. והע' העתיקו מענין בריחה כמו שהוא לפנינו במקרא:

אַהֲבָה קָשָׁה כַשְּׁאוֹל קִנְאָה רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי
אֵשׁ שַׁלְהֶבֶתְיָה*: ז מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ
לְכַבּוֹת אֶת־הָאַהֲבָה וּנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ
אִם־יִתֵּן אִישׁ אֶת־כָּל־הוֹן בֵּיתוֹ בָּאַהֲבָה
בּוֹז יָבוּזוּ לוֹ: ח אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם
אֵין לָהּ מַה־נַּעֲשֶׂה לַאֲחֹתֵנוּ בַּיּוֹם שֶׁיְּדֻבַּר
בָּהּ: ט אִם־חוֹמָה הִיא נִבְנֶה עָלֶיהָ טִירַת
כָּסֶף וְאִם־דֶּלֶת הִיא נָצוּר עָלֶיהָ לוּחַ אָרֶז:
י אֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת אָז הָיִיתִי
בְעֵינָיו כְּמוֹצְאֵת שָׁלוֹם: יא כֶּרֶם הָיָה
לִשְׁלֹמֹה בְּבַעַל הָמוֹן נָתַן אֶת־הַכֶּרֶם
לַנֹּטְרִים אִישׁ יָבִא בְּפִרְיוֹ אֶלֶף כָּסֶף:
יב כַּרְמִי שֶׁלִּי לְפָנָי הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה
וּמָאתַיִם לְנֹטְרִים אֶת־פִּרְיוֹ: יג הַיּוֹשֶׁבֶת
בַּגַּנִּים חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים לְקוֹלֵךְ הַשְׁמִיעִנִי:

*מלה אחת

ברח

תרגום

מותא רחמתא וקשיא איך
שיול טננא זליקיה זליקי נורא
ושלהביתא: ז. מיא סגיאא לא
משכחין למטפי לרחמתא
ונהרותא לא גרפין לה אן
נתל גברא כלה עותרא
דביתה ברחמתא ממיקו
נמיקון בה: ח. חתא אית לן
זעורתא ותדין לית לה מנא
נעבד לחתן ביומא דמתמלל
בה: ט. אן שורא הי נבנא
עליה עלין דכסף ואן תרעא
הי נצור עליה לוחא דארזא:
י. אנא שורא ותדי מגדלא
הדין איתי הוית בעינוהי איך
משכחת שלמא: יא. כרמא
אית הוא לשלימון ואבה סגי
יהבת כרמא לנטורא גברא
יהב בפארוהי אלף דכספא:
יב. כרמי דילי קדמי אלף לך
שלימון ומאתין לנטרי פארא:
יג. אילין דיתבין בגנא וציתין
לקלך אשמעיני: יד. אתהפך

ביאור התרגום

ת' כאילו כת' שניהם חבלתך, וכן גם הע'. (ו) קנאה: טנאה, וכן כי קנאה חמת גבר ת"י מטול דטנאה, ויפה אמר ר"ב (ערך טן הג') שמזה הל' השתמשו חכמי' טינא היתה בלבם (חגיגה ט"ו). רשפיה: זליקיה, וכן כאש נרבת ת"י זליקין והוא מן דלק בחילוף דלי"ת וזי"ן. שלהבתיה: ושלהביתא, כאילו כת' „רשפי אש ושלהבת", והע' העתיקו כאילו נקוד שַׁלְהֲבֹתֶיהָ. (ז) ישטפוה: גרפין לה, מלשון נחל קישון גרפם. בוז יבוזו: ממיקו נמיקון, וכן במושב לצים ת"י ובסיעת ממיקני (והוא נכון, ובחנם הגיה החכם טינדזער באוצר השרשים שלו שצריך להיות ממיקין תמור' ממיקני שכן גם הס' ת' מותבא דממיקנא, רק שהיונתן כמנהגו כת' יו"ד נ"נ אחר הכיר"ה תמ' אל"ף) והוא ל' המקרא ימיקו ידברו ברע (תהלים ע"ג ח') ושם ת' הס' אתחשבו כאילו כת' יעמיקו, וגם ביונית μωκαω ענינו מתלוצץ, והשתמשו בו חכמי', מוקיון (ע"ז י"ח) μωκος לץ המשחק. (ט) טירת: עלין, כאילו כת' נדבים, וכן העתיקו גם הע'. (יא) בבעל המון: בת"ם ליתא, ותמ' כת' ואבה סגי, ופריו רב. נתן: יהבת, כאילו כת' נתתי. (יג) היושבת: אילין דיתבין, כאילו כת' היושבים, וכן העתיק גם סומכוס, והע' העתיקו כאילו כת' היושב בגנים. השמיעני: אשמיעני, כמו שהוא לפנינו במקרא, והע' העתיקו כאילו כת'

שמעני

וְעַל־סְבִיבֹתָיו שָׁב הָרוּחַ׃ ז כָּל־הַנְּחָלִים
הֹלְכִים אֶל־הַיָּם וְהַיָּם אֵינֶנּוּ מָלֵא אֶל־
מְקוֹם שֶׁהַנְּחָלִים הֹלְכִים שָׁם הֵם שָׁבִים
לָלָכֶת׃ ח כָּל־הַדְּבָרִים יְגֵעִים לֹא־יוּכַל
אִישׁ לְדַבֵּר לֹא־תִשְׂבַּע עַיִן לִרְאוֹת וְלֹא־
תִמָּלֵא אֹזֶן מִשְּׁמֹעַ׃ ט מַה־שֶּׁהָיָה הוּא
שֶׁיִּהְיֶה וּמַה־שֶּׁנַּעֲשָׂה הוּא שֶׁיֵּעָשֶׂה וְאֵין
כָּל־חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ י יֵשׁ דָּבָר שֶׁיֹּאמַר
רְאֵה־זֶה חָדָשׁ הוּא כְּבָר הָיָה לְעֹלָמִים
אֲשֶׁר הָיָה מִלְּפָנֵנוּ׃ יא אֵין זִכְרוֹן לָרִאשֹׁנִים
וְגַם לָאַחֲרֹנִים שֶׁיִּהְיוּ לֹא־יִהְיֶה לָהֶם זִכָּרוֹן
עִם שֶׁיִּהְיוּ לָאַחֲרֹנָה׃ יב אֲנִי קֹהֶלֶת הָיִיתִי
מלך

רוּחָא וְלַאֲדָרְתֵהּ תָּאֵב רוּחָא׃
ז. כָּל נַחְלַיָּא רָמַיִן בְּיַמָּא וְיַמָּא
לָא מִתְמְלֵא לַאֲתַר דְּאָזְלִין
נַחְלַיָּא לְתַמָּן הִנּוּן תָּיְבִין
לְמֵיזַל׃ ח. כָּלְהוֹן פִּתְגָּמַיָּא
לָאֲיוֹלָא נִסְבַּע גַּבְרָא לְמַמְלְלוּ
וְלָא סָבְעָא עֵינָא לְמֶחֱזֵא וְלָא
מַלְיָא אֻדְנָא לְמִשְׁמַע׃ ט. מָא
דַּהֲוָא הוּ הֲוֵא וּמָא דְּאִתְעֲבֵד
הוּ מִתְעֲבֵד וְלֵית מִדָּם חֲדַת
תְּחֵית שִׁמְשָׁא׃ י. כָּל דְּנִמְלַל
וְנֵאמַר חֲזִי הָנָא חֲדַת הוּ כְּבַר
הֲוָא מִן עָלְמַיָּא דְּמִן לְקוּדְמִין׃
יא. לֵית דּוּכְרָנָא לְקַדְמָאֵי
וְאַפְלָא לְאַחְרָאֵי דְּהָוְיָן לֵית
לְהוֹן דּוּכְרָנָא עִם אִלֵּין דְּהָוְיָן
לְאַחְרָיְתָא׃ יב. אֲנָא קוֹהֶלֶת
הוית

פירוש המקרא

מערבי וכל כותל צפון עד שיגיע כשיעלה עמוד השחר לכותל מזרחית: ועל סביבותיו שב הרוח. מסבב והולך בלילה עד שישוב אל מקומו: הרוח. פת' קרן זוית שלו, כמו לפיאה האחת שתרג' לרוח קדם: (ז) כל הנחלים וכו'. וא"ת מאחר שכל הנחלים הולכים אל הים מה זה שאין הים מתמלא וממלא את כל העולם? תשובה לדבריך, זה שהים אינו מלא דבר זה גורם אל מקום שהנחלים הולכים וכו' למקום מוצאם מקודם שם הם שבים ללכת, כן סדר הילוכ' לעולם וחוזרין תחת הקרקע אל מקומם, למדת שאף הנחלים אינם דבר עובר ובטל אלא עומד ואינו הבל: (ח) כל הדברי' יגעים, פת' יגעים אותי, לפי שהם רבים, ולהג הרבה יגיעת בשר, ואם באתי להזכירם לא יוכל איש לדבר: לא תשבע עין וכו'. לפי שכל מה שהוא רואה דומה בעיניו כאילו הוא חדש, וכן כל מה שהוא שומע דומה בעיניו כאילו לא שמע מעולם כזאת, ואינו כן אלא מה שהיה הוא שיהיה וכו': (י) יש דבר שיאמר עליו וכו'. ואינו כן אלא כבר היה לעולמים, אבל לפי שאין זכרון לראשונים דומה בעיניו כאילו הוא דבר חדש, וכמו שאין אתה זוכר דור הראשונים כמו כן דור בניך שיעמדו אחריך לא יהי' להם זכרון עם בני בנים שיעמדו אחריה', כמו שמפרש גם לאחרונים שיהי' וכו' שדור הולך ודור בא, לפיכך אני אומר שהאדם כולו הבל: (יב) אני קהלת וכו'. אל תאמר שזה שאני אומר שכל אדם שעמל תחת השמש הבל הוא, מפני שהייתי חסר מהם, ולא נסיתי בהם אבל אילו כנסתי כסף וזהב

באור התרגום

תמן תוב נדנח, השמש שב למקו' זריחתו אתמול, כדי שיזרח משם גם היום. והוא כפי' רש"י. והע' בהעתקתם משכו מלת שם לפסוק הבא, שם הולך וכו'. (ו) ועל סביבותיו: ולאדרתה, אדר הדר וחזר הם כלם ענין סיבוב. (ז) הולכים: רמין, מל' רמה בים, משליכים ומפילים מימיהם לתוך הים. שם: לתמן וכו', וסומכוס העתיק כאילו כת' אל מקום שהנחלים הולכי' (באים) משם, שם הם שבים ללכת. (ח) לא יוכל: לא נסבע, כאילו כתב לא ישבע איש לדבר. (ט) הוא שיהי' וכן גם הוא שיעשה לא ת' הם' בעתיד כי אם בהווה. חדש: חדת בחילוף שי"ן ותי"ו. (י) יש דבר שיאמר: כל דנמלל ונאמר, כאילו כתב יש מדבר שיאמר.
וכן

קהלת א

א א דִּבְרֵי קֹהֶלֶת בֶּן־דָּוִד מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלָֽםִ׃
ב הֲבֵל הֲבָלִים אָמַר קֹהֶלֶת הֲבֵל
הֲבָלִים הַכֹּל הָֽבֶל׃ ג מַה־יִּתְרוֹן לָֽאָדָם
בְּכָל־עֲמָלוֹ שֶֽׁיַּעֲמֹל תַּחַת הַשָּֽׁמֶשׁ׃ ד דּוֹר
הֹלֵךְ וְדוֹר בָּא וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמָֽדֶת׃
ה וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ וְאֶל־מְקוֹמוֹ
שׁוֹאֵף זוֹרֵחַ הוּא שָֽׁם׃ ו הוֹלֵךְ אֶל־דָּרוֹם
וְסוֹבֵב אֶל־צָפוֹן סוֹבֵב ׀ סֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ

ועל

תרגום

כתבא דקוהלת דהו שלימון בן דויד מלכא דאיסראיל:

א א. פִּתְגָּמוֹהִי דְקוֹהֶלֶת בַּר דָּוִיד מַלְכָּא דִּאוּרְשְׁלֵם:
ב. הֲבֵל הֲבָלִין אֲמַר קוֹהֶלֶת הֲבֵל הֲבָלִין כָּל מַהַב הֲבָלָא:
ג. מָנָא יִתְרָנָא לְבַרְנָשָׁא בְּכָל עַמְלָא דְהוּ עָמֵל תְּחֵית שִׁמְשָׁא
ד. דָּרָא אָזֵל וְדָרָא אָתֵא וְאַרְעָא לְעָלַם קָיְמָא: ה. דָנַח שִׁמְשָׁא וְעָרֵב שִׁמְשָׁא וְלַאֲתַר דְּדָנַח הוּ תָּאֵב דְּמֶן תַּמָּן תּוּב נָדְנַח:
ו. אָזֵל לְתֵימְנָא וּמִתְכְּרֵךְ לְגַרְבְּיָא מִתְכַּרְכוּ מִתְכַּרְכָוְאָזֵל

באור התרגום

א (ה) וזרח: דנח, נעשה משרש זרח בחילוף זי"ן בדלי"ת ורי"ש בנו"ן, ומזה הלשון נקרא מסורת בני מזרח מדינחאי, ובויק"ר פ' אמור באתרכון שמשא דנחא. ואל מקומו: ולאתר דד׳נח, ת' מקומו מקום הזריחה, שואף, תאב, כאילו כת' שב, כמו בפסוק שלאחר זה, שב הרוח. וכן העתיק גם סומכוס, וקרוב לזה העתיקו גם הע'. ועקילס העתיקו מענין שאפה רוח. זורח הוא שם: דמן תמן

פירוש המקרא

א (א) קהלת. על שם שקיבץ את החכמה נקרא קהלת, וכן מצינו שהניחו חכמים שם שקראוהו אביו ואמו וקורין אותו ע"ש אומנתו, שכך הי' דורש בפסיקתא שאלו לתורה כשהוא רוצה לומר שאלו למשה וכשרוצה לומר שאלו ליחזקאל הוא אומר שאלו לנבואה וכשהוא רוצה לומר שאלו לשלמה הוא אומר שאלו לחכמה, וכן מצינו ביחזקאל בשהוא מדבר לחירם מלך צר הוא קראו כרוב ממשח הסוכך וכך מדמהו לעוף שפורש כנפיו ומסכך תחתיו את הכל על שם מלכותו, אף כאן על שם שהקהיל את החכמה: (ב) הבל הבלים. פת', כך אמר, איזהו דבר שיהא הבל מכל הבלים, לפי שיש דברים הרבה שעומדים לעולם, יש דבר שכולו הבל, וזה הוא האדם וכן מפרש והולך: (ג) מה יתרון. פת' מה מועיל לאדם: בכל עמלו. בכל פעלו: שיעמול תחת השמש, פת' שיעמול בעולם הזה, היום יעמול עליו ומחר ימות ומניחו לאחרים כמו שמפרש: (ד) דור הולך וכו'. פת' כל הדורות עוברים ובטלים דור אחר דור כמה שעברו דורות הראשונים כך יעברו דורות הבאים אחריהם לפיכך אני אומר על האדם שכולו הבל, אבל הארץ אינה הבל לפי שהיא לעולם עומדת: (ה) וזרח השמש וכו'. וא"ת גם על השמש יכול אני לומר שהוא הבל, שהוא בבקר זרח ממזרח ולערב שוקע, אין לומר כן שאם ראיתו שוקע אתמול, ממקום שראיתו זורח אתמול, משם תראהו גם היום זורח הוא שם: שואף. כמו ישאף צל, אף כאן שואף פת' מצפה מתי תבוא שעתו וזרח במקומו: (ו) הולך אל דרום וכו'. וא"ת זה שזרח היום לא היה שמש שזרח אתמול, איזה דרך הלך בלילה שאינו נראה בעולם, אלא על כרחך לא הוא זה שזורח היום, שאותו שזרח אתמול עבר ובטל ולא ישוב עוד, וא"כ גם על השמש יכול אני לומר שהוא הכל הבל? תשובה לדבריך, מיום שבראו הקב"ה העמידו לעד לעולם, חק נתן ולא יעבר, וזה שאינו נראה בלילה לפי שהולך אל דרום אפילו ביום קצר וסובב אל צפון בלילה מאחרי כיפה למעלה כדברי חכמים, ולדברי האומרים העולם מאחרי כיפה ולמטה לפיכך לא נראה בלילה: סובב אל צפון. בלילה אפי' ביום ארוך, אבל מזרח ומערב פעמי' מהלכתן, ביום ארוך, ופעמים מסבבתן ביום קצר: סובב סובב הולך הרוח, פת' סובב סובב בלילה כותל

הוּא רַעְיוֹן רוּחַ׃ יח כִּי בְּרֹב חָכְמָה רָב־
כָּעַס וְיוֹסִיף דַּעַת יוֹסִיף מַכְאוֹב׃
ב א אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי לְכָה־נָּא אֲנַסְּכָה
בְשִׂמְחָה וּרְאֵה בְטוֹב וְהִנֵּה גַם־הוּא
הָבֶל׃ ב לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל וּלְשִׂמְחָה
מַה

טוּרְפָא הוּ דְרוּחָא׃ יח. מְטוּל
דִּבְסַגִּיאוּת חָכְמְתָא סַגִּיאַת
רוּגְזָא וְדִמוֹסֵף לְמַדַּע מוֹסֵף
כְּאֵבָא׃
ב א. אֲמְרֵת אֲנָא לְלִבִּי תָא
אֲבַקְּיָךְ בְּחֶדְוְתָא וַחֲזִי
טָבְתָא וְהָא אַף הָנָא הֶבְלָא׃
ב. לְגוּחְכָא אֲמְרֵת מָנָא הֲנֵין

פירוש המקרא

שכל כך היא שבחה של חכמה שמשמרת את בעליה שלא יבוא לידי עניות ולא לידי חסרון א"כ למה אמרתי שראיתי את כל המעשים וכו' והנה הכל הבל, הלא החכמה אם יעמול בה האדם איננה הבל? לפיכך הוא אומר אחריו ידעתי שגם זה הוא הבל, כמו שמפרש: (יח) כי ברב חכמה רב כעס. כיצד? אדם אוסף מתוך חכמתו מלוא ביתו כסף וזהב, וכשמחשב שימות ומחר אחרים יורשים נכסיו כועס על עצמו שאספס ושונא את כל עמלו שעמל תחת השמש:

ב (א) אמרתי אני בלבי. כשלבי אומר לי מאחר שסופך שתעזוב לאחרי' חיליך לכה נא ואנסכה בשמחה: וראה בטוב. מעמל שעמלת: והנה גם הוא הבל. שהרי לשחוק אמרתי מהולל: (ב) לשחוק אמרתי מהולל. שהרי שמחה של משתה אחריתה מהולל. מהולל אף הוא לשון סכלות

באור התרגום

משל, ועקילס העתיקו πλανας מענין טעות ושגגה. ולמטה פרשה ז' פסוק כ"ה והסכלו' הוללות ת"ס וסכלות' ומתעברנות', וגם הע' העתיקו και οχληριαν και περιφοραν שהוא מענין סכלות וטרוף הדעת. וכבר רצו חכמים להגיה שגם כאן צריך להיו' παραβολα תמ' περιφορα ואינו נכון, כי מכמה שנויי' שנמצאו בסורי ולא נמצאו בהעתקת השבעי', וכן נהיפך מאלה שנמצאו בהעתקת הע' ולא נמצאו בת"ס נראה לעין שלא תרגם הסורי מתוך העתקת הע', וכאן מסכים הס' בתרגומו עם הע', ואם נאמר שנפל טעות בהעתקה היונית, איך נפל אותו טעות גם בת"ס שלא הלך בעקבות השבעים? ועוד יגיד עליו ריעו שכן ושכלות הסמוך אצל הוללות ת"ס וסכולתנותא וכן העתיקו הע' και επιστημην שעניינו תבונה, ואיך יתכן עירוף הדעת עם תבונה? ואומר אני שטעם אחד היה שהניע השבעים וגם הסורי לשנות כאן טעמם בהעתקתם, שכן נמסר גם במסרה, כל לשון עפשותא כתיב בסמ"ך בר מן חד כתיב בשי"ן ודעת הוללות ושכלות, והיוני והסורי לא חשבו ושכלות דכאן ליוצא מן הכלל ופירשוהו כהלכתו מענין שכל טוב, ומפני הסמיכות של הוללות אצל ושכלות פירשו גם הראשון מענין טוב, ותרגמוהו לפי הענין על המשל שבכל משל עם כל החכמה שנמצא' בו, יש בו גם כן הוללות.

ב (א) אנסכה: אבקיך, בקא עניינו בל' סורי בחינה ובדיקה, וכן משלי י"ז ג' ובוחן ת"י ובקי, וכן בל"ח זיל בקי מאי דינא בריש גמרא דפסחי', ומזה הלשון אמרו בקי על אדם בדוק ומנוסה בחכמה או באומנות מה, ות' אנסכה מל' אנסה אותך, וכן העתיקו גם הע' והוא כי"א שהביא הרא"ע. (ב) לשחוק, לגוחכא, נראה שמקור המלה הוא בלשון יונית καγχαζω ונתהוה ממנו בל' סורי גחך, והשתמשו בו גם בחסרון גימ"ל חוך שכן ת"י כאן לחוכא אמרית, ובל"ח נמצאו שניה', לית אנא מגחיך בהדין סבא דיהודאי (מד"ר קהלת י' ז') ובעירובין כי היכי דלא ליהוו מילי דרבנן כחוכא ועלולא. מהולל: מנא הנין, כלו' מה הנאה ותועל' יש בו, ותרגם כאילו כת' מה הועיל. עשה: עבדתי, בעבר נוכח לנקבה, ומוסב על השמחה כאילו מדבר עמה, ולא פי' ולשמחה כמו על השמחה, אלא שהאמיר' היתה לשמחה, וענין האמיר', מה זה את עושה? וכענין זה העתיקו גם הע' τι τουτο

הֲוֵית מַלְכָּא עַל אִיסְרָאֵיל
בְּאוּרְשְׁלֶם: יג. וִיהָבִית לִבִּי
לְמִבְעֵא וּלְמִתְבַּיָּנָא בְּחָכְמְתָא
עַל כָּל דְּאִתְעֲבִד תְּחוֹת שִׁמְשָׁא
עִנְיָנָא בִּישָׁא יְהַב מָרְיָא לִבְנֵי
נָשָׁא לְהִתְעַנּוּן בֵּהּ: יד. חֲזֵית
כָּל עֲבָד דְּאִתְעֲבֵד תְּחוֹת
שִׁמְשָׁא וְהָא כָל מִדַּם הֲבָלָא
וְטוּרְפָא דְרוּחָא: טו. מְרוּדָא
לָא מִשְׁכַּח לְמִתְקָן וְחֶסִירָא לָא
מִשְׁכַּח לְמִתְמְנֵי: טז. מַלְּלֵית
אֲנָא עִם לִבִּי לְמֵימַר אֲנָא
הָא יְרֵבִית וְאוֹסְפֵית חָכְמְתָא
עַל כָּל דַּהֲווֹ קֳדָמַי בְּאוּרְשְׁלֶם
וְלִבִּי חֲזָא סוּגְאָה דְחָכְמְתָא
וּדְעַתָּא: יז. וִיהָבִית לִבִּי לְמִדַּע
חָכְמְתָא וּדְעְתָּא וּמַתְלָא
סַכְּלְתָנוּתָא וִידַעִית דְּאַף הָדָא

מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלָםִ: יג וְנָתַתִּי אֶת־
לִבִּי לִדְרוֹשׁ וְלָתוּר בַּחָכְמָה עַל כָּל־אֲשֶׁר
נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמָיִם הוּא עִנְיַן רָע נָתַן
אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת בּוֹ: יד רָאִיתִי
אֶת־כָּל־הַמַּעֲשִׂים שֶׁנַּעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ
וְהִנֵּה הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ: טו מְעֻוָּת לֹא־
יוּכַל לִתְקֹן וְחֶסְרוֹן לֹא־יוּכַל לְהִמָּנוֹת:
טז דִּבַּרְתִּי אֲנִי עִם־לִבִּי לֵאמֹר אֲנִי הִנֵּה
הִגְדַּלְתִּי וְהוֹסַפְתִּי חָכְמָה עַל כָּל־אֲשֶׁר־
הָיָה לְפָנַי עַל־יְרוּשָׁלָםִ וְלִבִּי רָאָה הַרְבֵּה
חָכְמָה וָדָעַת: יז וָאֶתְּנָה לִבִּי לָדַעַת חָכְמָה
וְדַעַת הֹלֵלוֹת וְשִׂכְלוּת יָדַעְתִּי שֶׁגַּם־זֶה
הוא

באור התרגום

וכן העתיקו גם הע' ὅς λαλήσει καὶ ἐρεῖ. (יג) לדרוש: למבעא, בעא ענינו דרישה וחפוש, ואמר ר"ב (ערך בע הג') שמזה הענין שנו (פאה פ"ד מ"ה) שלש אבעיות ביום. תחת השמים: תחות שמשא, כאילו כת' תחת השמש: הוא ענין רע: ענינא בישא, לא תרג' הוא שכת' במקרא, ונראה מתוך תרגומו, לא שהדרישה והחקירה בחכמה הוא ענין רע, אלא ע"י הדרישה והחקיר' מצא שנתן הקב"ה לאדם ענין רע, ומה הוא הענין הרע מפורש בפס' הבא. (יד) ורעות: וטורפא, ותפעם רוחו ת"א ומטרפא רוחיה, והוא ענין בלבול, וכן בל"ח (כלאים פ"ט מ"א) צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן. והשבעים העתיקו רעות מענין שיש לשם זה בל"ס προαίρεσις רצון, ועקילס העתיקו νομή לשון מרעה. (טו) מעות: מרודא, אדם פרא ומורד, שכן ת"א פרא אדם, מרוד באנשא. (יז) הללות, ומתלא, וכן העתיקו גם הע' παραβολὰς מענין משל

פירוש המקרא

ודברים חמודי' לא הייתי מגנה בהם לחשוב עליהם שהם הבל, אל תאמר כן שהרי אני קהלת הייתי מלך וכו': (יג) הוא ענין רע, שבכל שיעמול בו האדם הוא ענין רע, פת' עינוי רע: לענות בו. כמו עד מתי מאנת לענות, ומתרג' לאיתכנע ופת' לענות בו להכניע בו את האדם, שזה שעשה הקב"ה שכל עמל האדם הבל, כדי שיהי' הבריות נכנעים לפניו: (יד) והנה הכל הבל. לפי שהייתי אני מלך יכול אני לומר שהכל הבל: (טו) מעות לא יוכל לתקן. תחילת דיבור הוא ואינו מחובר למעלה, וזה פת', לפי שהסכלות גורם לאדם שעושה דבר מעות לא יוכל לתקן אחריו, וסכלות גורם חסרון שלא יוכל להמנות, וכשאני רואה שהסכל עושה דבר שאינו יכול לתקנו ויחסר מתוך שטותו דבר שאינו יכול למלאותו עוד, ראיתי ולקחתי מוסר, כמו שמפרש דברתי אני עם לבי: (טז) ולבי ראה הרבה חכמה. פת' בחרתי אני חכמה ודעת, כמו פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה, שפת' בכל מקום אשר תבחר: (יז) לדעת חכמה ודעת הוללות וסכלות, נתתי לבי לדעת מה גורם לסכל סכלותו כדי להזהר שלא אעשה דבר מתוך סכלות שלא יוכל לתקן, ושלא תחסר מתוך אולתי דבר שלא אוכל למלאותו, לפיכך בחרתי בחכמה ואתרחק מסכלות: ידעתי שגם זה וכו'. וא"ת לאחר שכל

וְתַעֲנֻגֹת בְּנֵי הָאָדָם שִׁדָּה וְשִׁדּוֹת׃ ט וְגָדַלְתִּי
וְהוֹסַפְתִּי מִכֹּל שֶׁהָיָה לְפָנַי בִּירוּשָׁלָם אַף
חָכְמָתִי עָמְדָה לִּי׃ י וְכֹל אֲשֶׁר שָׁאֲלוּ עֵינַי
לֹא אָצַלְתִּי מֵהֶם לֹא־מָנַעְתִּי אֶת־לִבִּי
מִכָּל־שִׂמְחָה כִּי־לִבִּי שָׂמֵחַ מִכָּל־עֲמָלִי
וְזֶה־הָיָה חֶלְקִי מִכָּל־עֲמָלִי׃ יא וּפָנִיתִי אֲנִי
בְּכָל־מַעֲשַׂי שֶׁעָשׂוּ יָדַי וּבֶעָמָל שֶׁעָמַלְתִּי
לַעֲשׂוֹת וְהִנֵּה הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ וְאֵין
יִתְרוֹן תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ יב וּפָנִיתִי אֲנִי לִרְאוֹת
חָכְמָה וְהוֹלֵלוֹת וְסִכְלוּת כִּי מֶה הָאָדָם
שֶׁיָּבוֹא אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵת אֲשֶׁר־כְּבָר

עשוהו

ומשכבניתא וכסימותא
כבנישא עבדת לי שקותא
ושקיתא: ט. ורבת ואוספת
יתיר מן כל דהוו קדמי
באורשלם ואת חכמתי קמת
לה: י. וכל דשאל עיני לא
כלית מנהון ולא כלית לבי
מן כל חדוא מטל דלבי חדי
בכל עמלי והדא הות מנתי
מן כלה עמלי: יא. וחרת אנא
בכל עבדא דעבדי אידי ובכל
עמלא דעמלת למעבד והא
כלמדם הבלא וטורפא דרוחא
ולית יותרן תחות שמשא:
יב. וחרת אנא למחזא חכמתא
ולמתעברנותא וסכלותא
מטל דמנו גברא דנעול בתר
מלכא בדינא כן עם מן

פירוש המקרא

שדה ושדות. כמו שדה תיבה ומגדל: (ט) אף חכמתי עמדה לי. בכל אלו לעזרה לעשות': (י) לא מנעתי את לבי מכל שמחה. פת' שמחתי בכל עמלי זה כל כך: (יא) ופניתי אני וכו'. לאחר השמח' שמחתי בהם פניתי אני לחשוב בכל מעשי אשר עשו ידי כבר ובעמל שעמלתי כבר לעשותו והנה הכל הבל: ואין יתרון. בכל אשר עמל אדם תחת השמש לפי שהיום עמל בהם ומחר יפטר ויניחם לאחרים: (יב) ופניתי אני לראות חכמה. מה ישתכר האדם בסופו כשעמל בחכמה, ולראות מה יקרהו כשעמל בהוללות וסכלות: כי מה האדם שיבוא וכו'. פת' לכך נתתי לבי לחשוב בתחיל' המעשה עד אשר לא עשיתיו מה יקרני באחריתו, כי מה מועיל לאדם שיעשה בסכלותו דבר שטות ולא חישב עליו קודם שיעשנו ויגזור עליו המלך לענשו, מאחר שקנסוהו על אולתו מה מועיל לו שיבוא אחרי המלך להתחנן לו אחרי אשר כבר עשוהו, לפיכך טוב לו שיבין בדבר בתחל' מעשה לא יבוא לידי עונש, וכן מפרש

והולך

באור התרגום

האדם: ובסימות' בבני נשא, כאילו כת' תענוגת ביחיד, ומה שת' בבנינשא ולא דבנינשא, נ"ל שפי' עשיתי לי — תענוגת בני אדם, מתוך בני אדם בקשתי ואספתי לי אלה שהם כי לתענוג כמו שרים ושרות שדה ושדות. שדה ושדות: שקות' ושקית', זכרים ונקבות הממוני' על המשקה למזוג לו היין, וכן העתיקו גם הע' οινοχοους και οινοχοας ופירשו המלה מענין שים לשרש שדא בל"ס שכן ת"ס שפך בכל מקו' שדא, ועקילס העתיק κυλικια και κυλικια כוסות גדולים וקטני' ג"כ מענין שפיכה, ששופכין שם היין. (ט) עמדה לי: קמת לה, כאילו כת' עמדה לה, כלו' עם כל תענוגות שעשיתי ואספתי לי גם חכמתי היה לה קיום ועמידה. (י) מכל עמלי: בכל עמלי, וכן העתיקו גם הע' כאילו כת' בכל. (יא) ופניתי אני: וחרת אנא, מענין ראייה, וכן גם השבעי'. (יב) והוללות: ולמתעברנותא, מלשון וכסיל מתעבר. כי מה האדם: מנו גברא, כאילו כת' מי האדם, וכן העתיקו גם הע'. שיבוא אחרי המלך, בסורי יש הוספה לפרש ענין הביאה, דנעול בתר מלכא בדינא, מי האדם שיבוא לדון עם מלכו. את אשר כבר עשוהו: כן עם מן דעבדה, כן ענינו כאן כמו כל שכן

הנהוג

מַה־זֶּה עֹשָׂה: ג תַּרְתִּי בְלִבִּי לִמְשׁוֹךְ בַּיַּיִן
אֶת־בְּשָׂרִי וְלִבִּי נֹהֵג בַּחָכְמָה וְלֶאֱחֹז
בְּסִכְלוּת עַד אֲשֶׁר אֶרְאֶה אֵי־זֶה טוֹב לִבְנֵי
הָאָדָם אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמַיִם מִסְפַּר
יְמֵי חַיֵּיהֶם: ד הִגְדַּלְתִּי מַעֲשָׂי בָּנִיתִי לִי
בָּתִּים נָטַעְתִּי לִי כְּרָמִים: ה עָשִׂיתִי לִי
גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים וְנָטַעְתִּי בָהֶם עֵץ כָּל־פֶּרִי:
ו עָשִׂיתִי לִי בְּרֵכוֹת מָיִם לְהַשְׁקוֹת מֵהֶם
יַעַר צוֹמֵחַ עֵצִים: ז קָנִיתִי עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת
וּבְנֵי־בַיִת הָיָה לִי גַּם מִקְנֶה בָקָר וָצֹאן
הַרְבֵּה הָיָה לִי מִכֹּל שֶׁהָיוּ לְפָנַי בִּירוּשָׁלָ͏ִם:
ח כָּנַסְתִּי לִי גַּם־כֶּסֶף וְזָהָב וּסְגֻלַּת מְלָכִים
וְהַמְּדִינוֹת עָשִׂיתִי לִי שָׁרִים וְשָׁרוֹת

ותענגות

תרגום

וּלְחֶדְוְתָא מָנָא עָבְדַת: ג. רְנֵית
בְּלִבִּי לְמַבְסָמוּ בְּחַמְרָא בִּסְרִי
וְהֶסְכֵּת אֲנָא דְאֲשִׁישׁ יָת לִבִּי
וְלִבִּי רָנָא בְּחָכְמְתָא וַאֲחִיד
בְּסַכְלְתָנוּתָא עַדְמָא דְאֶחְזֵא
אֵיתָא טָב לִבְנֵינָשָׁא דְנֶעְבְּדוּן
תְּחוֹת שִׁמְשָׁא מִנְיָן יוֹמֵי חַיֵּיהוֹן
ד. אַסְגֵּית לִי עֲבָדָא בְּנֵית לִי
בָּתָּא נַצְבֵית לִי כַּרְמָא: ה. עֲבָדֵית
לִי גִּנָּא וּפַרְדֵּיסָא וְנַצְבֵית בְּהוֹן
אִילָנִין דְכָל פֵּירִין: ו. עֲבָדֵית
לִי יַמְמָתָא דְמַיָא לְמַשְׁקְיוּ
מִנְהוֹן עָבָא דְמַפְרַע וְאִילָנָא:
ז. קְנֵית לִי עַבְדָא וְאַמְהָתָא
וּבְנֵי בַיְתָא הֲווֹ לִי סוּגָאָא וְאַף
קִנְיָנָא דְתוֹרָא וְעָנָא סַגִּי הֲוָא
לִי מִן כָּל דַהֲווֹ קֳדָמַי
בְּאוּרְשְׁלֵם: ח. כְּנַשֵׁית לִי אַף
כַּסְפָּא וְדַהֲבָא וְקִנְיָנָא דְמַלְכֵא
וְדִמְדִינָתָא עֲבָדֵית לִי מְשַׁבְּחָנָא

באור התרגום

ποιεις בנוכח. (ג) תרתי: רנית, וכן
ולבי נהג בחכמה, רנא בחכמתא,
רנא ורנן ענינם הגיון ומחשבה, וכן
יהגו ריק ת"י מרננין סריקותא, והוא
ידוע גם בל"ח. למשוך: למבסמו, תרג'
לפי הענין כי הלב נמשך ונגרר אחר מה
שערב ומתוק לו. — ונמצא כאן הוספה
בת"ס והפכת אנא דאשיש ית לבי,
והוא לפי דעתי תרגום אחר של תרתי
בלבי למשוך ביין, ולפי התרגום הזה מוסב
למשוך ביין על לבי, דאשיש, שוש,
לפי ענינו הוראתו מפנק ומתענג, ואולי
הוא קרוב למה שת"יר כלפיקית בדבש
כששין בדבש. והע' העתיקו כאילו כת'
במקרא תרתי אם לבי ימשוך כיין את בשרי, ולבי נוהג (מל' אותי נהג
ויולך) בחכמה (ומה היא החכמה?) ולאחוז בסכלות עד וכו'. בסכלות: בסכולתנות',
בתבונה מקביל אל נוהג בחכמה. והשבעים העתיקו סכלות εὐφροσύνη מענין
שמחה ותענוג, ולפי הנראה מהירוני"מוס צריך לתקן ἀφροσύνη שהוא סכלו' ממש.
תחת השמים: תחית שמשא, וכן הוא גם בהעתקת הע'. (ד) נטעתי: נצבת,
וכן ת"ס נטע בכל מקום, וכן גזע ונטע ת"י נצבא ובל' חכמים מד"ר קהלת ב' י"ז
למינצב נציבין. (ו) עצים: ואילנא, כאילו כת' בוי"ו החבור, ות' כן מפני שכת' צומח
ולא מצמיח. (ז) ובני בית היה לי, הס' מוסיף סוגאא. (ח) ותענגות בני

האדם

פירוש המקרא

סכלו' כמו ויתהולל בידם: (ג) תרתי בלבי
וכו'. פת' לבי אמר לי רצונך לידע מה
הפרש בין חכמה לסכלות אחוז בשתיהן
ותראה מה יקרך כשתאחוז בחכמה ומה
יקרך כשתאחוז בסכלו', וכן עשיתי הנהגתי
ואחזתי בישובו של עולם כמו שמפרש והולך
בניתי לי בתים וכו': (ה) גנות. גני ירק:
ופרדסים. אילני פירות: (ח) וסגלת מלכי'
והמדינות. דברים חמודים שמלכים ושרי
מדינות מסגלי' אותם: שרים ושרות. בני
אדם היודעי' בכל כלי שיר, ופת' עשיתי
לי, תקנתי לי זכרי' ונקבות לשורר לפני.
ויש מפרשים שרים ושרות כלי זמר הם:

שדה

בשכבר הימים הבאים הכל נשכח ואיך
ימות החכם עם־הכסיל: יז ושנאתי את־
החיים כי רע עלי המעשה שנעשה תחת
השמש כי־הכל הבל ורעות רוח: יח ושנאתי
אני את־כל־עמלי שאני עמל תחת
השמש שאניחנו לאדם שיהיה אחרי:
יט ומי יודע החכם יהיה או סכל וישלט
בכל־עמלי שעמלתי ושחכמתי תחת
השמש גם־זה הבל: כ וסבותי אני ליאש את
לבי על כל־העמל שעמלתי תחת השמש:
כא כי־יש אדם שעמלו בחכמה ובדעת
ובכשרון ולאדם שלא עמל־בו יתננו
חלקו גם־זה הבל ורעה רבה: כב כי מה־
הוה לאדם בכל־עמלו וברעיון לבו שהוא

עמל

סכלא לעלם איך יומתא דמן
כדו אתיין וכל מתטעא ואיכנא
נמות חכימא עם סכלא:
יז. וסנית אנא לחיא מטל
דביש עלי עבדא דאתעבד
תחות שמשא מטל דכלמדם
הבלא וטורפא דרוחא:
יח. וסנית אנא כל עמלי דאנא
עמלת תחות שמשא מטל
דשבק אנא לה לגברא דהוא
בתרי: יט. ומן ידע אן נהוא
חכים ואן סכל ונשתלט
בכל עמלי דאנא עמלת
ודאתחכמת תחות שמשא ואף
הנא הבלא: כ. והפכת אנא
למפסו לבי על כל עמלא
דעמלת תחות שמשא:
כא. מטל דאית גברא
דעמלה בחכמתא ובידעתא
ובכשירותא ולאנשא דלא
עמל בה יהב לה מנתה ואף
הנא הבלא ובישתא רבתא: כב. דמנא הוא לברנשא בכל עמלה ובצבינא דלבה דהו

פירוש המקרא

לשניהם אין זכרון, למה? בשכבר הימים הבאים וכו'. פת' הנה ימים באים שכבר הכל נשכח, שדורות האחרוני' ישכחו דורות הראשוני': ואיך ימות וכו'. ולפיכך ושנאתי את החיי': (יח) ושנאתי אני את כל עמלי. לפי שסופו שאניחנו לאד' שיהי' אחרי: (יט) החכם יהי'. ויתקיים עמלי בידו: או סכל. ויאבד אותו ממון מתוך סכלותו, לפיכך וסבותי אני וכו': (כ) ליאש את לבי. שלא לשמוח בעמלי שסופו שאניחנו לאדם אחר כמו שמפרש כי יש אדם שעמלו בחכמה וכו': (כב) כי מה הוה. פת' מה הנאה יש לו לאדם בכל עמלו: וברעיון לבו. פת' ובמפץ לבו

באור התרגום

αφρως εκ περισσευματος λαλει, ופי' ההוספה למדין אנו מת"י שמוסיף ג"כ בסוף הפסוק הקודם „ולית אלהן גזרת מימרא דד'" כלו' כל מה שהכסיל מדבר הוא אך למותר, כי רק דבר ה' נצב לעול' והאדם ודברו עובר ולא יקום. בשכבר הימים הבאים: איך יומתא דמן כדו אתין, כאילו כת' כשכבר בכ"ף הדמיון, ופי' כאותן הימים שכבר באו והלכו להם אין להם זכרון כך אין זכרון לחכם עם הכסיל, ות' הכל נשכח כאילו כת' בוי"ו החבור והוא מאמר בפני עצמו ואיננו מחובר אל בשכבר הימים הבאים. (יח) שאניחנו: מטל דשבק אנא לה, והוא טעם למה שאמר ושנאתי אני את כל עמלי, וכן העתיקו גם הע', וכן ת"י בגין דאישבקיניה. (כ) ליאש: למפסו, מענין פיוס ורצוי, כלו' לפיים את לבי על שאני מיאשו על כל עמלי, ויותר נראה לי שקרא ליאת תמ' ליאש, וענין למפסו הוא נתינת רשות, וכן בדיתיקא מדתא יוחנן י"ט ל"ט ואפס פילטוס, ויהיה פירוש הכתוב וסבותי אני ליאות את לבי על כל העמל שעמלתי, פניתי לעשות רצון לבי להשליטו וליתן לו רשות על כל עמלי. (כב) וברעיון לבו: ובצבינא דלבה,

ת'

עָשׂוּהוּ׃ יג וְרָאִיתִי אָנִי שֶׁיֵּשׁ יִתְרוֹן לַחָכְמָה
מִן־הַסִּכְלוּת כִּיתְרוֹן הָאוֹר מִן־הַחֹשֶׁךְ׃
יד הֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ וְהַכְּסִיל בַּחֹשֶׁךְ
הוֹלֵךְ וְיָדַעְתִּי גַם־אָנִי שֶׁמִּקְרֶה אֶחָד יִקְרֶה
אֶת־כֻּלָּם׃ טו וְאָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי כְּמִקְרֵה
הַכְּסִיל גַּם־אֲנִי יִקְרֵנִי וְלָמָּה חָכַמְתִּי אֲנִי
אָז יֹתֵר וְדִבַּרְתִּי בְלִבִּי שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל׃
טז כִּי אֵין זִכְרוֹן לֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל לְעוֹלָם

בשכבר

תרגום

דַעֲבָדֵהּ: יג. וַחֲזֵית דְּאִית
יִתְרָן בְּחָכְמְתָא יַתִּיר מִן
סָכְלוּתָא אֵיךְ דְּיַתִּיר נְהוֹרָא
מִן חֲשׁוֹכָא: יד. חַכִּימָא עֵינוֹהִי
בְּרֵישֵׁהּ וְסַכְלָא בַּחֲשׁוֹכָא אָזֵל
וִידַעֵת דְּגֶדְשָׁא חַד גָּרֵשׁ
לְכֻלְּהוֹן: טו. וֶאֶמְרֵת אֶנָא בְּלִבִּי
אִן אֵיךְ גֶּדְשָׁא דְסַכְלָא אָף לִי
נֶגְרֵשׁ וְלְמָנָא אֶתְחַכְּמֵת אֶנָא
יַתִּירָאִית וּמַלְלֵת בְּלִבִּי דְּאָף
הָנָא הֶבְלָא הוּ: טז. מֵטֻל
דְסַכְלָא מִן יַתִּיר מְמַלֵּל מֵטֻל
דְלֵית דּוּכְרָנָא לְחַכִּימָא עִם

באור התרגום

הנהוג בל"ת, ובת"י איוב כ"ה ו' אף כי אנוש רמה, אף כל דכן. את, ת' עם. עשוהו, כאילו כת' עשהו ביחיד, או שהי' גם לפני הסורי עשוהו ברבי' ותרגמו ביחיד לפי שמוסב על הקב"ה, שכן ישמח ישראל בעושיו, בועליך עושיך. ופי' המקרא לפי ת"ס הוא ע"ד ק"וח, אם אחר מלכו (מלך בשר ודם) לא יבוא האדם לדון עמו, כל שכן לא יבוא לדון עם זה אשר עשהו (עם בוראו). והע' וגם עקילס העתיקו אחרי המלך οπισω της βουλης מלשון מלכי ישפר עלך (דניאל ד' כ"ד) ענין עצה. ולפי העתקת' נ"ל פי' הכתוב, פניתי אני לראות חכמה וכו' כלו' בקשתי עצות בנפשי להישיר מעשי קודם שאעשה אותם, כי מי האדם אשר יבוא אחרי המלך (מה תועיל לאדם העצה) אחר אשר כבר עשה המעשה בלא עצה. (יד) שמקרה: דגדשא, גדש ענינו מקרה קרה ובא, וכן לוקוס י' ל"א וגדש כהנא חד נחת, ונ"ל ענינו ג"כ הליכה וביאה לאיזה מקום, שכן גם בעברית שמשו בשרש קרה על הביאה וההגעה לאיזה מקום כמו ואנכי אקרה כה, והשתמשו בו חכמים בבנין פעל על המנהיג ומנהל, מד"ר קהלת ה' ו' פתיח גדיש לסמיא. ולפי ת"ס נמצא שרש זה גם בעברית בהוראה זאת של מקרה, שכן איוב כ"א ל"ב ועל גדיש ישקוד ת"ס ולגדשא מתנטר, כלומר שהוא שמור למקרה, והוא כנוי למיתה (ות"י שם מסכי' עם העתקת הע') וכל גדיש במקום אחר ת"ס גדישא. (טו) ולמה חכמתי אני אז יותר, הסורי ת' לפי פיסוק הטעמים שלפנינו, והע' העתיקו, למה חכמתי אני אז? יותר דברתי בלבי וכו'. וסומכוס העתיק כאילו כת' „ולמה חכמתי לי". (טז) כי אין זכרון, בתחל' הפסוק יש כאן הוספה בת"ס „מטל דסכלא מן יתיר ממלל" והוספה זאת נמצאה גם בהעתקת הע' בסוף הפסוק שלפני זה διότι ὁ

פירוש המקרא

והולך: (יג) וראיתי אני שיש יתרון לחכמה וכו'. כי החכם חכמתו מאירה לו ומלמדתו מה לעשות ותורנו דרך שלא יכשל בה, כאדם שהולך לאור היום, והסכל שאינו מחשב המעשה קודם שיעשה אותו דומה לזה שהולך בחשך ונכשל כמו שמפרש: (יד) החכם עיניו בראשו. פת' החכם חכמתו מלמדתו ומאירה לו כזה שהוא הולך לאור היום ועיניו שבראשו מישרים אותו ללכת בדרך ישר שלא יכשל: והכסיל בחשך הולך. דומה לזה שהולך בחשך ואינו יודע עד שנכשל לשעה קלה: וידעתי גם אני וכו'. וא"ת מאחר שגדול כ"כ שבחה של חכמה שמאירה לבעליה, אל תגנה בה לומר עליה שהיא הבל, תשובה לדבריך ידעתי גם אני שמקרה אחד יקרה את כולם. ולפי שמקר' החכם ומקרה הכסיל שוים על כן אמרתי שגם היא הבל וכמו שמפרש והולך ואמרתי אני בלבי וכו': (טז) כי אין זכרון לחכם עם הכסיל. כאילו אומר החכם והכסיל

לשניהם

לַעֲקוֹר נָטוּעַ: ג עֵת לַהֲרוֹג וְעֵת לִרְפּוֹא
עֵת לִפְרוֹץ וְעֵת לִבְנוֹת: ד עֵת לִבְכּוֹת וְעֵת
לִשְׂחוֹק עֵת סְפוֹד וְעֵת רְקוֹד: ה עֵת
לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים וְעֵת כְּנוֹס אֲבָנִים עֵת
לַחֲבוֹק וְעֵת לִרְחֹק מֵחַבֵּק: ו עֵת לְבַקֵּשׁ
וְעֵת לְאַבֵּד עֵת לִשְׁמוֹר וְעֵת לְהַשְׁלִיךְ:

נְצִיבָא: ג. זִבְנָא לְמִקְטַל וְזִבְנָא לְמַחְיוּ זִבְנָא לְמִסְתַּר וְזִבְנָא לְמִבְנָא: ד. זִבְנָא לְמִבְכָּא וְזִבְנָא לְמִגְחַךְ זִבְנָא לְמִרְקְדוּ וְזִבְנָא לְמִרְקְדוּ: ה. זִבְנָא לְמִרְמְיוּ כֵּאפָא וְזִבְנָא לְמִכְנְשׁוּ כֵּאפָא זִבְנָא לְמִעְפַּק וְזִבְנָא לְמִרְחָקוּ מִן עִפּוּקְיָא: ו. זִבְנָא לְמוּבְדוּ וְזִבְנָא לְמִבְעָא זִבְנָא לְמִקְטַר וְזִבְנָא לְמִשְׁרָא:

פירוש המקרא

שיבוא עת לעקור נטוע לא הי' שמח עליה, וכן כולם עתים הללו פעמים שתחילתו שמחה ואחריתו מרה, ופעמי' שהביא דברים שתחילתן מרה ואחריתן שמחה, עת ללדת ועת למות הרי דבר שתחילתו שמחה ואחריתו מרה, עת להרוג ועת לרפוא הרי דבר שתחילתו מרה ואחריתו שמחה, ובסוף הענין מפרש שהעלים הקב"ה מבריותיו מבלי אשר לא ימצא האדם את המעשה אשר עשה האלהי' מראש ועד סוף, שאילו ידע האדם מה יהי' בסוף לא היה שמח בעת שמחה ולא הי' מצטער בשעת אבלו: (ט) מה

באור התרגום

כמנהגו תמיד שמשא. (ג) ועת לרפוא: וזבנא למחיו, בכל מקום ת' הסורי רפא בשרש אסא וכאן למחיו שהוא התרגו' של להחיות, מפני שנגד להרוג נופל לומר ההיפך להחיות, וענינו קיום החיים. לפרוץ: למסתר, מל' וביתה דנה סתרה (עזרא ה' י"ב). (ד) עת ספוד ועת רקוד: זבנא למרקדו וזבנא למרקדו, שרש רקד באפעל ענינו קפיצה מחמ' כאב וצער והושאל על הבכייה והספד, וכן לוקוס ח' כ"ב כלהון דין בכין הוו ומרקדין עליה, ובפעל ענינו רקיד' מחמת שמחה, ונ"ל שהשתמשו גם חז"ל בשרש רקד על המתענג אל לבו ומצטער, ונפרש עפ"ז היטב מה שנמצא מ"דר איכה פתיחה י"ב „ושר בשרים על לב רע, אמר רבי ברכיה כל דזמר זמרא לא עייל באודני' דרקדא" וסמוך אל זה נמצא שם „כל דזמר זמר ברא דטפשא לא שמע" ונראה לעין שהמאמר האחרון הוסיפו איזה כותב לפרש ענין „רקדא" וחשב שהוא איש מרקד ומקפץ מחמת הוללות וע"כ כת' „ברא דטפשא" וזה איננו נכון, כי מי יטה אזן לשיר וזמר יותר מזה שמרקד במחול ומקפץ כדי לשמח לבו (ונמצא הוספות כאלה לרוב במד"ר וכן קה"ר א' א' „ולא הסרה שכינתו אלא על הדין קטוע לישנא פסילוסא" גם כאן „קטוע לישנא" היא הוספה מאיזה סופר שחשב כי פסילוסא הוא מלשון פסל שענינו קטע קצץ, ופי' לפ"ז פסילוסא „קטוע לישנא" ואנחנו ידענו היטב שהוא מל' יוני ψελλος שהוא מגמגם ועמום בלשונו. ובמקומות אחרים הבאתי עוד דוגמאות על הוספות כאלה) ובעל אסיפת אמרים הרגיש שאינו עולה יפה פשט המדרש ורצה להגיה „דדקרא" תמ' „דרקדא" „פי' למי שמדוקר בחרב, ר"ל כי מי שהוא בצער אינו שומע לקול משחקים ומזמרי'", ודחק לפרש ההמשך בין „כל דזמר זמר לא עייל באודני' דרקדא" והבא אחריו „כל דזמר זמר ברא דטפשא לא שמע" ולפי דברינו אין צורך לשום הגהה, כי באמת „רקדא" כאן הוא כמו מרקדא, מתעצב ונאנק, והוא בדברי ר' ברכי' פי' של לב רע, והמאמר הבא אחריו איננו מגוף המדרש. (ו) עת לבקש ועת לאבד, בת"ס הפך הסדר, תחלה לאבד ואח"כ לבקש. עת לשמור ועת להשליך: זבנא למקטר וזבנא למשרא, נראה' שקרא לקשור תמ' לשמור, ותקשור (בראש' ל"ח י"ז) ת"א וקטרת, וכן להשליף תמ' להשליך שכן שלף איש נעלו ת"ס שרא גברא מסאנה. והע' העתיקו כמו שהוא לפנינו במקרא.

עָמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ כג כִּי כָל־יָמָיו מַכְאֹבִים
וָכַעַס עִנְיָנוֹ גַּם־בַּלַּיְלָה לֹא־שָׁכַב לִבּוֹ גַּם־
זֶה הֶבֶל הוּא׃ כד אֵין־טוֹב בָּאָדָם שֶׁיֹּאכַל
וְשָׁתָה וְהֶרְאָה אֶת־נַפְשׁוֹ טוֹב בַּעֲמָלוֹ גַּם־
זֹה רָאִיתִי אָנִי כִּי מִיַּד הָאֱלֹהִים הִיא׃
כה כִּי מִי יֹאכַל וּמִי יָחוּשׁ חוּץ מִמֶּנִּי׃ כו כִּי
לְאָדָם שֶׁטּוֹב לְפָנָיו נָתַן חָכְמָה וְדַעַת
וְשִׂמְחָה וְלַחוֹטֶא נָתַן עִנְיָן לֶאֱסֹף וְלִכְנוֹס
לָתֵת לְטוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים גַּם־זֶה הֶבֶל
וּרְעוּת רוּחַ׃

ג א לַכֹּל זְמָן וְעֵת לְכָל־חֵפֶץ תַּחַת הַשָּׁמָיִם׃
ב עֵת לָלֶדֶת וְעֵת לָמוּת עֵת לָטַעַת וְעֵת
לעקור

תרגום

עמל תחות שמשא: כג. מטל
דכל יומוהי כאבא ורוגזא
ענינה ואף בליליא לא שכב
לבה ואף הנא הבלא: כד. לית
דטב לגברא אלא דנאכול
ודנשתא ודנחוא טבתא
לנפשה בעמלה ואף הדא
חזית דמן אידא הי דמריא:
כה. מטל דמנו נאכול ומנו
נשתא לבר מנה: כו. מטל
דלגברא דטב קדמוהי יהב
חכמתא וידעתא וחדותא
ולחטיא יהב ענינא למוספו
ולמכנשו ולמתל לדטב קדם
מריא ואף הנא הבלא וטורפא
דרוחא:
ג א. לכל מדם זבנא וזבנא
לכל צבו תחית שמשא:
ב. זבנא למאלד וזבנא לממת
זבנא למצב וזבנא למעקר

באור התרגום

ת' רעיון מענין רצון שכן רעא הוא כמו רצה בעברית. (כג) באדם: לגברא, כאילו כת' לאדם, וכן העתיקו גם הע'. (כה) ומי יחוש: ונשתא, כאילו כת' וישתה, וכן העתיקו גם השבעי'. חוץ ממני: בר מנה, כאילו כת' ממנו, וכן הוא גם בהעתק' הע', ונ"ל שלפי תרגומם מוסב ממנו על הקב"ה, לפי שאמר בפס' הקוד' אין טוב באדם וכו' גם זה ראיתי אני כי מיד אלהי' היא, הוסיף עתה לבאר כי מי (בבני אדם) יאכל וישתה חוץ ממנו, כלו' חוץ לרצונו של הקב"ה וכמו שהולך ומפרש בפס' הבא כי לאדם שטוב וכו'.
ג (א) זמן: זבנא, נעשה מן זמן בחילוף ב"ית ומ"ם וכל ל' זבין הנהוג בל"א על מקח וממכר, וכן עדנא אנתון זבנין (דניאל ב' ח') כולם מל' זימון הם. חפץ: צבו, כמו שנבנה מן חפץ השם חפץ, כן מן צבא שהוא ג"כ רצוי וחפיצה השם צבו. תחת השמים: ת' הסורי כמנהגו

פירוש המקרא

לבו, ודומה שגם רעות רוח הוא תאות רוח, תאות שטות, שרעיון לשון רצון ולשון תאוה כמו רעיונך על משכבך סליקו: (כד) כי מיד האלהים היא. אדם שהראה את נפשו טוב בעמלו אומר אני שמיד האלהי' בא לו אותו הממון להנות ממנו, ורוח המקו' נוחה הימנו והביא לידו עושר ונכסים להנות מהם: (כה) כי מי יאכל. פת' מי ראוי להנות מנכסי לבד ממני, אם עמלתי בהם לי ראוי לאכלם: ומי יחוש. למי ראוי למהר לאכלם קודם שיפלו נכסי ביד אחרים: חוץ ממני. פת' לבד ממני שעמלתי בהם: (כו) כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת. לאסוף ממון: ושמח'. להנות ממנו ולשמוח בחלקו: ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס. ולא להנות ממנו, אלא הביאו הקב"ה לידו להניח ולתת אותו לטוב לפני האלהים:
ג (א) לכל חפץ. פת' לכל דבר: (ב) עת ללדת. בשעה שנולד בן לאדם הוא שמח ומשמח את אחרים ואילו משים לבו בשעת מיתה ושמחה שבן שנולד לו סופו למות לא היה שמח עליו אילו זכר שיבוא עתו למות: עת לטעת. ומנהג בני אדם לשמוח בשעת נטיעה, ואילו שם אל לבו
שיבוא

עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ אֵין לִגְרוֹעַ
וְהָאֱלֹהִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו׃ טו מַה־
שֶּׁהָיָה כְּבָר הוּא וַאֲשֶׁר לִהְיוֹת כְּבָר הָיָה
וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת־נִרְדָּף׃ טו וְעוֹד
רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט שָׁמָּה
הָרֶשַׁע וּמְקוֹם הַצֶּדֶק שָׁמָּה הָרָשַׁע׃
יז אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי אֶת־הַצַּדִּיק וְאֶת־
הָרָשָׁע יִשְׁפֹּט הָאֱלֹהִים כִּי עֵת לְכָל־חֵפֶץ
וְעַל כָּל־הַמַּעֲשֶׂה שָׁם׃ יח אָמַרְתִּי אֲנִי
בלבי

עֲלוֹהִי לֵית לְמוֹסְפוּ וּמִנֵּהּ
לֵית לְמִבְצַר וּמָרְיָא עֲבַד
דְּנִדְחֲלוּן מִנֵּהּ: טו. מָא דַּהֲוָא
מִן כַּדּוּ אִיתוֹהִי וְכָלְמָא דַּהֲוָא
מִן סַגִּי הֲוָא וֶאֱלָהָא נֶבְעֵא
לִרְדִיפָא דְּמִתְרְדֵף: טז. וְתוּב
חֲזֵית תְּחוֹת שִׁמְשָׁא אֲתַר
דִּינָא תַּמָּן רוֹשְׁעָא וַאֲתַר
דְּזֵדְקָא תַּמָּן עַוְלָא: יז. וְאָמְרֵית
אֲנָא בְּלִבִּי יָת זַדִּיקָא וְיָת
רַשִּׁיעָא אֱלָהָא דָּאֵן מְטוּל
דִּזְמַנָּא לְכָל צְבוּ וּלְכָל עֲבַד
תַּמָּן: יח. אֲמָרֵית אֲנָא בְּלִבִּי
על

פירוש המקרא

פת' כך ראוי להיות בעולם: עליו אין להוסיף, שאם יאמר אדם בדין הי' שיאריך אדם ימים עד שיאכל וישתה כל עשרו ולא יאכלו אחרים את יגיע כפו לכך נאמר עליו אין להוסיף: וממנו אין לגרוע. שתתקצר מדת ימיו הקרובים לו שהרי במיעוט ימיו נהנה ממנו: והאלהי' עשה שייראו מלפניו. פת' דבר שיעשה הקב"ה שמה שזה עמל אחרין אוכלין כדי שיהיו הבריות יראים מפניו שישימו אל לבם לומר הלא מעט ימי אם איני מחלק לעניים היום מנכסי וקונה מהם חיי עולם הבא מחר אמות ואחרין אוכלין אותם, אבל אילו היו מאריכין ימים לא היו משימים אל לב לעשות טוב: (טו) מה שהיה כבר הוא. פת' את שאירע כבר דבר זה ראו עיניך: ואשר להיות כבר היה. פת' ממה שכבר היה אתה יכול ללמוד את העתיד להיות, כי מה שיהי' כבר הי' בכל דורות שעברו: יבקש את נרדף. מיד הרודפים, וכן להבא האלהים יבקש את נרדף לפיכך יזהר האדם שלא יהי' מן הרודפי': (טז) מקום המשפט שמה הרשע. פת' מקום שהיו אנשי משפט וצדק יושבין, עוברים ויושבין במקומ' אנשי רשע: (יז) אמרתי אני בלבי. וכשראיתי כן אמרתי בלבי את הצדיק ואת הרשע ישפוט האלהים, ראשונים שהיו גם אע"פ שהיו אנשי משפט ואנשי צדק אי אפשר שלא חטאו במיעוט ושפט אותם האלהים וגזר עליהם שיפנו משם ויבואו רשעים וישבו שם במקומם, וכן מצינו כשחטאו עשרת השבטים בא סנחריב והגלם משם והושיב שומרוני' במקומן הרי למדת שהקב"ה גובה מן הצדיק מיעוט מעשים, כל שכן שסופך תראה שגם את הרשע ישפוט השם, כמו שאמר את הצדיק ואת הרשע ישפוט האלקים: כי עת לכל חפץ. שישפוט האלקים על כל המעשה אשר נעשה שם, כשם שגלו את הצדיקים משם על שחטאו במקצת כל שכן שסופך שתראה עת שיאבדו רשעים משם על
שחטאו

באור התרגום

אין לגרוע: לית למבצר, ל"מ הוא, לא יבצר (ברא' י"א ו') ובל"ח (סנהדרין ק"ח ע"ב) לא בציר משיתא. (טו) את נרדף: לרדיפא דמתרדף, אולי הוסיף רדיפא מפני חסרון ה"א הידיעה אצל נרדף ותרגם כאילו כת' את הרדוף אשר נרדף. וסומכוס העתיק את נרדף ὑπὲρ των ενδιωκομενων כלו' הקב"ה יטול את הדין על אלה שגורשו מביתם ומנחלתם, ויפה לפי זה ההמשך מקום המשפט שמה הרשע. (טו) הצדק: דזדקא, נעשה מן צדק בחילוף ז"ין וצד"י. (יז) ועל כל המעשה, ת"ם כאילו כת' ולכל מעשה. (יח) על
דברת

ז. זבנא למצרא וזבנא למחט
זבנא למשתק וזבנא לממללו
ח. זבנא למרחם וזבנא
למסנא זבנא דקרבא וזבנא
דשלמא: ט. ומנא יותרן
בעבדא דהו עמל: י. חזית
ענינא דיהב מריא לבנינשא
למתעניו בה: יא. כל דעבד
דשפיר בזבנה וית עלמא יהב
בלבהון איךדלא נשכח אנשא
עבדא דעבד מריא מן רישיתא
ועדמא לאחריתא: יב. וידעת
דלית דטב בהון אלא למחדא
ולמעבד דטב בחייהון: יג. ואף
כל אנש דנאכול ונשתא ונחזא
טבתא בכל עמלה מוהבתא
הי דמריא: יד. ידעת דכל
דעבד מריא הו דנהוא לעלם
עלוהי

ז עֵת לִקְרוֹעַ וְעֵת לִתְפּוֹר עֵת לַחֲשׁוֹת וְעֵת
לְדַבֵּר׃ ח עֵת לֶאֱהֹב וְעֵת לִשְׂנֹא עֵת
מִלְחָמָה וְעֵת שָׁלוֹם׃ ט מַה־יִּתְרוֹן הָעוֹשֶׂה
בַּאֲשֶׁר הוּא עָמֵל׃ י רָאִיתִי אֶת־הָעִנְיָן
אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת בּוֹ׃
יא אֶת־הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְעִתּוֹ גַּם אֶת־הָעֹלָם
נָתַן בְּלִבָּם מִבְּלִי אֲשֶׁר לֹא־יִמְצָא הָאָדָם
אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר־עָשָׂה הָאֱלֹהִים מֵרֹאשׁ
וְעַד־סוֹף׃ יב יָדַעְתִּי כִּי אֵין טוֹב בָּם כִּי
אִם־לִשְׂמוֹחַ וְלַעֲשׂוֹת טוֹב בְּחַיָּיו׃ יג וְגַם
כָּל־הָאָדָם שֶׁיֹּאכַל וְשָׁתָה וְרָאָה טוֹב בְּכָל־
עֲמָלוֹ מַתַּת אֱלֹהִים הִיא׃ יד יָדַעְתִּי כִּי
כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים הוּא יִהְיֶה לְעוֹלָם
עָלָיו

באור התרגום

(ז) לקרוע: למצרא, וכן בת"ש ויקרע מרדכי וצרא, וכן בצ"ח (ע"ז לי ע"א) דמצרי זיקי. לתפור: למחט, שק תפרתי ת"י חיטת. (ט) העושה: בעבדא, כאילו כת' במעשה. (יא) מבלי אשר לא ימצא: איך דלא נשכח, וכן העתיקו השבעים ὅπως μὴ εὕρῃ וכן גם עקילס ὡς οὐχ εὑρήσει כולם כאילו כת' איך אשר לא ימצא. (יב) בחייו: בחייהון, דקדק לתרגם כן בעבור מספר הרבים שקדם כי אין טוב בם. (יד) אשר יעשה: דעבד, בעבר כמו שהוא נכון לפי הענין. אין

פירוש המקרא

(ט) מה יתרון העושה וכו'. מקרא זה מוסב על דברים שתחלתן שמחה ולבסוף תוגה וכה פת' מאחר שסוף הכל לכלייה והכל למיתה הם עומדים מה יתרון העושה באשר הוא עמל, פת' תמהני על מה הם משמחים בזמן שהם עמלים בהם הואיל ויודעים שסופן להיבטל, אלא שזה הטעם את הכל עשה יפה וכו': (יא) את הכל עשה יפה בעתו. פת' כל דבר שאדם עמל בו בעת שהוא עושה אותו יפה בעיניו לעשותו, בשעת שמחה שמחה, בשעת אבלה אבלה: גם את העולם נתן בלבם. פת' לפי שהעולם רואה בשעת הרוחה נתן הקב"ה בלב האדם לשמוח בשעת הרוחה לבנות בית וליטע כרם ולשמוח במה שרואה בעולם של שמחה, והעלים מהם שאינו מחשב בשעת שמחה מה יהיה בסוף כמו שמפרש: מבלי אשר לא ימצא האדם וכו' מראש ועד סוף. שלא ימצא האדם מראש המעשה מה בסופו, שאילו ראה מראש מה יהיה בסוף לא היה שמח: (יב) אין טוב בם. בכל העתים הללו האמורים למעלה אין בהם יתרון כי אם מה שהוא שמח בשעה קלה ועושה הנאה לעצמו בחייו: (יג) וגם כל האדם וכו'. פת' זה בלבד שהוא אוכל ושותה ורואה טוב בעמלו, מתת אלהים היא, זה נתן לו אלהים מכל נכסיו והשאר יאכלוהו אחריו: (יד) כל אשר יעשה האלהים. כל מה שהקב"ה עושה שזה עמל ואחד אוכל: הוא יהי' לעולם. פת'

יִשְׂמַח הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו כִּי־הוּא חֶלְקוֹ כִּי
מִי יְבִיאֶנּוּ לִרְאוֹת בְּמֶה שֶׁיִּהְיֶה אַחֲרָיו:

ד א וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֶרְאֶה אֶת־כָּל־הָעֲשֻׁקִים
אֲשֶׁר נַעֲשִׂים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְהִנֵּה׀ דִּמְעַת
הָעֲשֻׁקִים וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם וּמִיַּד עֹשְׁקֵיהֶם
כֹּחַ וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם: ב וְשַׁבֵּחַ אֲנִי אֶת־
הַמֵּתִים שֶׁכְּבָר מֵתוּ מִן־הַחַיִּים אֲשֶׁר הֵמָּה
חיים

בְּעֻבְדוֹהִי מְטֻל דְּהִיהִי מְנָתֵהּ
מְטֻל דְּמַנּוּ נֵיתְיֵיהִי לְמֶחֱזָא
בְּכָל דְּנֶהֱוֵא מִן בָּתְרֵהּ:
ד א. וְהֶפְכֵת אֲנָא וַחֲזֵית יָת
כָּל טְלוּמַיָּא דְּמִתְעַבְדִין
תְּחוֹת שִׁמְשָׁא וְהָא דִּמְעָא
דִּטְלִימַיָּא וְלֵית לְהוֹן מְכַיְאָנָא
מִן אִידָא דְּטָלוּמֵיהוֹן חֵילָא
וְלֵית לְהוֹן מְעַדְרָנָא: ב. וְשַׁבַּחֵית
אֲנָא לְמִיתַיָּא דִּכְבַר מִיתוּ מִן
חַיַּיָּא דְּהֶנּוּן חַיִּין עַד כְּעַן לְהָשָׁא:

פירוש המקרא

הכל יירשוהו אחרים: כי מי יביאנו וכו'. ואח"ת עד שהוא שמח במעשיו יתענג ע"ש שמניח נכסיו אחריו לבניו ואינו יודע החכם יהי' ויתקיים בידו או סכל ויאבד את הכל, תשובה לדבריך, ישמח בעולם שהוא עומד בו ואל יתענג במה שיהי' אחריו, כי מי יביאנו לראות במה שיהי' אחריו:

ד (א) ושבתי אני ואראה וכו'. כאדם האומר עוד אני חוזר לדברי הראשון, למעלה דבר הכת' בדור שהעושקי' רמים על הנעשקים כמו שאמר מקום המשפט וכו' ולימד שאם ראית דור שהרשע מושל בצדיק אל תתמה על החפץ כמו שמפרש עד כי מי יביאנו לראות וכו' [ועכשו חוזר אל ענין זה] כמו שמספר ושבתי אני ואראה את כל העשוקים וכו': והנה דמעת העשוקי'. פת' בוכים ואין מושיע אותם מיד עושקיה': מיד עושקיהם כח. שבאין עליהן בכח, לפיכך ושבח אני וכו': (ב) את המתים.
לפי

באור התרגום

ד (א) העשוקים: טלומיא, טלם בל"ס, ובל' ערבי טלם בעי"ת מנוקדת, ענינו הכאה דחיפה רציצה ועשיקה, אדם בליעל (משלי ו' י"ב) ת"י בר נש טלומא, ואמר ר"ב (ע' טלם הב') שהוא לקוח מהיוני Τολμα. ואין ענין המלה היונית דומה לאל שלפנינו, כי τολμαω נופל על אדם המרהיב נפשו לבצע דבר גדול וקשה, ועושה מה שלבו חפץ אם גם יסבול עליו מכאובות ויסורים, שעיקר הפעל הזה הוא נשיאה וסבילה, וממנו בל"ר tollo וגם tolero, וטלם שלפנינו הונח על המכאיב ומזיק ומביא יסורין על זולתו, ולא קרב זה אל זה בענין. ואומר אני שהפעל טלם יצא מאהלו של שם ועבר ואיננו מיפיפיתו של יפת ועיקר הוראתו הכאה, כמו שאמרו (ויק"ר י"ב) הלמוני בל ידעתי, טלמון לי'. ולפ"ד נמצא שריד כמעט מזה השרש גם בעברית במלת צלם בחלוף צד"י וטי"ת, ואמרו מן צלם שהוא הכאה צלם על התמונה כמו שיאמ' גם ביוני מן τυπτω שהוא הכאה τυπος שהוא התמונה והצלם, ונעש' מן צלם בחלוף מ"ם ופ"א צלף על הפליע' וכן צלב על הנגידה, ובל' ערבי צרב (בצד"י מנוקדת ובחלוף למ"ד ברי"ש ומ"ם בבי"ת) על ההכאה, וממנו אצראב שהוא תמונה forma, species, וכן האשכנזי מן שלאגען על המין והסוג שלאג שהוא רשום ברושם אחד. (וכן לרבת ויקרא י"ג, כ"ג וכ"ח ת"א רושם, וכן ונצרבו יחזקאל כ"א ג' ת"י ויתרשמון, והוא הרושם הנשאר ע"י ההכאה). והשבעים העתיקו עשוקים συκοφαντιας מענין רכילות ומסירה. מנחם: מביאנא, עי' באור הת' רות ב' י"ב. מנחם: מעדרנא, עדר הוא כמו עזר בחילוף דלי"ת וזי"ן, ות' כאילו כת' ואין להם עוזר, והוא מכוון נגד ומיד עושקיהם כח. (ב) עדנה: עדמא להשא כאילו כת' עד הנה וכן בפסוק הבא עדן, דעדכיל שהוא כמו עד הכיל, עד עתה, והע' העתיקו עדנה νυν εως το ג"כ כאילו כת' עד הנה, ובפסוק הבא אשר עדן לא.. οστις ουπω כאילו כת' אשר עוד
לא

בְּלִבִּי עַל־דִּבְרַת בְּנֵי הָאָדָם לְבָרָם הָאֱלֹהִים
וְלִרְאוֹת שְׁהֶם־בְּהֵמָה הֵמָּה לָהֶם׃ יט כִּי
מִקְרֶה בְנֵי־הָאָדָם וּמִקְרֶה הַבְּהֵמָה וּמִקְרֶה
אֶחָד לָהֶם כְּמוֹת זֶה כֵּן מוֹת זֶה וְרוּחַ אֶחָד
לַכֹּל וּמוֹתַר הָאָדָם מִן־הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי
הַכֹּל הָבֶל׃ כ הַכֹּל הוֹלֵךְ אֶל־מָקוֹם אֶחָד
הַכֹּל הָיָה מִן־הֶעָפָר וְהַכֹּל שָׁב אֶל־הֶעָפָר׃
כא מִי יוֹדֵעַ רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם הָעֹלָה הִיא
לְמָעְלָה וְרוּחַ הַבְּהֵמָה הַיֹּרֶדֶת הִיא לְמַטָּה
לָאָרֶץ׃ כב וְרָאִיתִי כִּי אֵין טוֹב מֵאֲשֶׁר

ישמח

תרגום

עַל מְמַלְלָא דִבְנֵי אֱנָשָׁא דִבְרָא
אִנּוּן אֱלָהָא וְלַמְחֲוֵי דְהֵנוּן אֵיךְ
בְּעִירָא אִנּוּן: יט. לְהוֹן מָטָא
גֶּדְשָׁא דִבְנֵי אֱנָשָׁא וְגֶדְשָׁא
דִבְעִירָא גֶּדְשָׁא, חָד גֶּדֶשׁ
לְכֻלְּהוֹן אֵיךְ מוֹתֵיהּ דְהָנָא
הָכְנָא מָאֵת הָנָא וַחֲדָא רוּחָא
לְכֻלְּהוֹן וּמִיתְרוֹתֵיהּ דְּבַרְנָשָׁא
מִן בְּעִירָא לֵית מְטוּל דְכָלְמֶדֶם
הֶבְלָא: כ. כֹּל אָזֵל לְאַתְרָא
חַד כֹּל הֲוָא מִן עַפְרָא וְכֹל
הָפֵךְ לְעַפְרָא: כא. וּמַנּוּ יָדַע
אִן רוּחַ בְּנֵינָשָׁא סָלְקָא לְעֵל
וְרוּחַ בְּעִירָא נָחֲתָא הִי לְתַחַת
לְאַרְעָא: כב. וַחֲזֵית דְּלֵית
דְטַב בְּהוֹן אֶלָּא דְנֶחְדֵּא אֱנָשׁ

באור התרגום

דברת: על ממללא, כלו' על מה שבני אדם מדברים, וכן העתיקו גם השבעים. לברם: דברא אנון, כאילו כת' לבראם, והע' העתיקו מענין ברר. ולראות: ולמחויו, כאילו נקוד ולַראות, וכן העתיקו גם הע'. שהם בהמה המה: ת' כאילו כת' כבהמה בכ"ף הדמיון. ומה שכתוב לפנינו בסוף הפסוק להם, הוא מחובר בת"ס וכן גם בהעתק' הע' לפסוק הבא. ושיעור הכת' לפי הת', על מה שבני אדם מדברים ומתרעמים על הקב"ה שבראם כך להיות גופם עלול להפסד, אמרתי אני בלבי שבראם הקב"ה כך כדי להראות שמלד גופם המה כבהמה, ומפרש והולך: (יט) כי מקרה בני האדם וכו': להון מטא גדשא דבני אנשא וגדשא דבעירא, כלו' יש להם לבני אדם מקרה בני האדם (מקרה מיוחד מפאת נפשם) וגם יש להם מקרה הבהמה (מפאת גופם) ומקרה אחד להם (כלו' בזה האחרון, במקרה הגוף) גדשא חד גדש לכלהון, שאין הפרש בין מיתת הבהמה למיתת ב"א כי כרוח חיים של זה כן רוח חיים של זה. (כא) מי יודע רוח, ת' כאילו כת' ומי יודע אם רוח וכו'. (כב) כי אין טוב: דלית דטב בהון, כאילו כת' כי אין טוב בם כמו למעלה פסוק י"ב.

(א) העשוקים

פירוש המקרא

שמעלו הרבה: (יח) על דברת בני האדם לברם האלהים. על דבר מקנת עון שעשו ראה הקב"ה לבחרם שיתריבו' וישבו במקומ': ולראות שהם בהמה המה להם. פת' עד שיהיו רואים בני ויכירו שאפילו במעשה שלהם הם כבהמה, תוהים כשרואים את הרשע מכתיר את הצדיק, ואינו על חנם. ירמי' אומר צדיק אתה ד' וכו' וכן חבקוק מתרעם על כן תפוג תורה וכו' כי רשע מכתיר וכו' וסוף שהקב"ה מראה לו שעל חנם הוא צועק. ד"א ולראות שהם בהמה המה להם, לפיכך עשה הקב"ה דבר זה שאלו עוברין ובאים אלו אחריה' ויושבים תחתיהם אע"פ שהם רשעים, כדי שידעו שהם בהמה אפילו במעשה שלהם: (כ) הכל הולך אל מקום אחד. גם האדם גם הבהמה: (כא) מי יודע רוח. מה שנעשה ממנה שאינה חוזרת עוד בין הבריו' וכן רוח הבהמה מה נעשה ממנה, כלומ' על הגוף יכול אני לחפש אחריו לפי שנשב אל העפר אבל הרוח מי יכול לתור אחריה לידע היאך מנוחתה: (כב) וראיתי כי אין טוב. מאחר שאני רואה שהכל שב אל העפר רואה אני כי אין טוב מאשר ישמח וכו': כי הוא חלקו. פת' שמחה שמשמח במעשיו זה חלקו בלבד מכל עמלו שיש לו והשאר

הכל

אֲנִי עָמֵל וּמְחַסֵּר אֶת־נַפְשִׁי מִטּוֹבָה גַּם־
זֶה הֶבֶל וְעִנְיַן רָע הוּא׃ ט טוֹבִים הַשְּׁנַיִם
מִן־הָאֶחָד אֲשֶׁר יֵשׁ־לָהֶם שָׂכָר טוֹב
בַּעֲמָלָם׃ י כִּי אִם־יִפֹּלוּ הָאֶחָד יָקִים אֶת־
חֲבֵרוֹ וְאִילוֹ הָאֶחָד שֶׁיִּפּוֹל וְאֵין שֵׁנִי
לַהֲקִימוֹ׃ יא גַּם אִם־יִשְׁכְּבוּ שְׁנַיִם וְחַם
לָהֶם וּלְאֶחָד אֵיךְ יֵחָם׃ יב וְאִם־יִתְקְפוֹ
הָאֶחָד הַשְּׁנַיִם יַעַמְדוּ נֶגְדּוֹ וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ
לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק׃ יג טוֹב יֶלֶד מִסְכֵּן
וְחָכָם מִמֶּלֶךְ זָקֵן וּכְסִיל אֲשֶׁר לֹא־יָדַע
לְהִזָּהֵר עוֹד׃ יד כִּי־מִבֵּית הָסוּרִים יָצָא
לִמְלֹךְ כִּי גַּם בְּמַלְכוּתוֹ נוֹלַד רָשׁ׃ טו רָאִיתִי

את

וּלְמַן אֲנָא עָמֵל וּמְחַסַּר נַפְשִׁי מִן טָבְתָא וְאַף הָדָא הֲבָלָא הוּא וְעִנְיָנָא בִּישָׁא: ט. טָבִין תְּרֵין מִן חַד דְּאִית לְהוֹן אַגְרָא טָבָא בַּעֲמָלְהוֹן: י. דְּאִן נָפְלִין חַד מְקִים חַבְרֵהּ דְּוֵי לֵהּ לְחַד דְּאִן נָפֵל לֵית מַן דִּנְקִימִיוּהִי: יא. וְאִן נִשְׁכְּבוּן תְּרֵין נִשְׁחֲנוּן וְחַד אֵיכַן נִשְׁחַן: יב. וְאִן נֶעְשַׁן חַד תְּרֵיהוֹן נְקוּמוּן לְקוּבְלֵהּ וְחוּטָא דִתְלָתָא לָא עֲגַל מִתְפְּסַק: יג. טָב טַלְיָא דְּמִסְכֵּין וְחַכִּים מִן מַלְכָּא סָבָא דְּסָכָל וְלָא יָדַע לְמִזְדְּהָרוּ תּוּב: יד. מְטוּל דְּמִן בֵּית אֲסִירָא נְפַק לְמַמְלָכוּ מְטוּל דְּאַף בְּמַלְכוּתֵהּ אִתְיְלֵד מִסְכֵּין: טו. חֲזֵית אֲנָא

כל

פירוש המקרא

אינו נשבע אלא עמל תדיר אחר הממון: ולמי אני עמל. והיה לו לשום אל לבו ולומר למי אני עמל ומחסר וכו'. שאני [עמל] תדיר ולמחר אני מת ואחרים' אוכלין אותו: גם זה הבל. כל מי שעושה זה, הבל וענין רע הוא: (ט) טובים השנים. טוב לו לאדם שישא אשה שיוליד ממנה בנים כמו שמפרש אשר יש להם שכר טוב בעמלם ואין שכר טוב אלא בנים שנא' הנה נחלת ד' בנים שכר פרי הבטן: (י) כי אם יפלו. אילו ראוי לו לאדם שיפול: ואין שני להקימו. לפיכך יעסוק אדם בפריה ורביה כדי שיעמדו לו [בניו] לעת זקנותו: (יא) גם אם ישכבו שנים. יחדו: וחם להם. נולד בן משניה' כמו ויחמו הצאן אל המקלו': [מכאן עד סוף מגלת קהלת לא נמצא פי' המקרא בכ"י]:

באור התרגום

(ט) שכר: אגרא, מל' אוגר בקיץ כלו' השכר והתבואה שהאדם אוסף חלף עבודתו, והושאל גם על פעולת השכירה, אגיר לה (ב"ק נ"ט). (י) ואילו האחד: דוי לה לחד, כאילו כת' ואוי לו לאחד, וכן העתיקו גם הע' *και ουαι αυτω τω ενι*. ואין שני: 'לית 'מן, תרג' לפי הענין כאילו כת' ואין מי להקימו. (יא) וחם להם: נשחנון, שחן בל"ס ענינו חימום, וכן בל"ח (ערכין ל"א ע"ב) שאין נורא, וכן שנה זו שחונה (יומא נ"ג ע"ב) וכן לפום גמלא שחנא (כתובו' ק"ד ע"א) לפי שהמשא מחממת גוף הנושא שכן גם בלי' ערבי סחן ענין חימום וענין משא יש לו. (יב) ואם יתקפו: ואן נעשן, כאילו כת' ואם יתקוף, וכן העתיקו גם הע'. במהרה: עגל, וכן איוב כ' ה' מקרוב ת"י בעגל, וכן בל"ח דלישתריף לעגל, וכן בל' ערבי עגל הליכה במהירות, וכל זה מענין עגול, לפי שהדבר העגול כמו הכדור מתנועע מהר. ינתק: מתפסק, פסק בל"ס וערבי ענינו חתיכה והבדלה, ומזה הושאל בל"ח על סוף הדבר וקלו כמו קלא דלא פסיק. (יג) ילד: טליא, מנעוריו (בראשי' ח' כ"א) ת"י מן טליותא, ובל"ח (ב"ב נ"א ע"ב) טליא וטליותא, ובל' ערבי נקראה הבהמה והחיה כשהיא קטנה ורכה טלא, ובל' עברי טלה על הקטן ורך בצאן, והושאל גם על האדם בראשית חייו. (יד) כי מבית הסורים וכו' כי גם במלכותו וכו', לא נתברר מתוך ת"ם על מי מוסב אם על הילד המסכן או על

המלך

ג. טב דין מן תריהון הלין מן
דעדכיל לא הוא מטל דלא
חזא עבדא בישא דאתעבד
תחית שמשא: ד. וחזית אנא
כל עמלא וכל כשרא דעבדא
מטל דטננה דגברא מן חברה
ואף הנא הבלא וטורפא
דרוחא: ה. סכלא מעפק
אידוהי ואכל בסרה: ו. טב
מלא שועלא ניחא מן מלא
חופנא עמלא וטורפא דרוחא
ז. והפכת אנא וחזית הבלא
תחית שמשא: ח. אית חד
ולית תרין ברא ואחא לית
לה ולית סוף לכל עמלה
ואף עינה לא סבעא עותרא
ולמן

חַיִּים עֲדֶנָה׃ ג וְטוֹב מִשְּׁנֵיהֶם אֵת אֲשֶׁר־
עֲדֶן לֹא הָיָה אֲשֶׁר לֹא־רָאָה אֶת־הַמַּעֲשֶׂה
הָרָע אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ ד וְרָאִיתִי
אֲנִי אֶת־כָּל־עָמָל וְאֵת כָּל־כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה
כִּי הִיא קִנְאַת־אִישׁ מֵרֵעֵהוּ גַּם־זֶה הֶבֶל
וּרְעוּת רוּחַ׃ ה הַכְּסִיל חֹבֵק אֶת־יָדָיו וְאֹכֵל
אֶת־בְּשָׂרוֹ׃ ו טוֹב מְלֹא כַף־נָחַת מִמְּלֹא
חָפְנַיִם עָמָל וּרְעוּת רוּחַ׃ ז וְשַׁבְתִּי אֲנִי
וָאֶרְאֶה הֶבֶל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ ח יֵשׁ אֶחָד
וְאֵין שֵׁנִי גַּם בֵּן וָאָח אֵין־לוֹ וְאֵין קֵץ לְכָל־
עֲמָלוֹ גַּם־עֵינָיו לֹא־תִשְׂבַּע עֹשֶׁר וּלְמִי

ולמן — עינו קרי — אני

באור התרגום

לא.. (נ) וטוב משניהם את..: טב דין מן תריהון הלין, הס' מוסיף הלין, וכן גם בהעתקת הע' υπερ τους δυο τουτους, ונראה שקראו שניה' אלו תמ' את הקשה במקר'. אשר לא ראה: מטל דלא חזא, לפי הת' אשר הוא נתינ' טעם כמו אשר יש להם שכר טוב, מפני מה טוב משניהם אשר עדן לא היה? אשר לא ראה וכו' בעבור שלא ראה. ושאר המעתיקי' העתיקוהו כאילו הוא כנוי הרומז, ואז הוא כפל על אשר עדן לא הי'. (ו) מלא כף: מלא שועלא, ל"מ מי מדד בשעלו.
(ע) שכר

פירוש המקרא

לפי שאין אדם עושקן: (ג) וטוב משניה'. מן החיים ומן המתים: את אשר עדן לא הי'. דור שעדיין עתיד לקום אחריהם: אשר לא ראה וכו'. ובטוב זה טוב לו כי לא היה לא מן העושקים ולא מן העשוקים, ולא ראה את כל המעשה הרע, ושמא בימיו יתכשר הדור וישובו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם: (ד) את כל עמל. ראיתי את כל עמל שאדם' עמל כדי להתעשר: ואת כל כשרון המעשה. שמתכשר במלאכ' לבנות בית נאה ליטע כרס ולקנות עבדי' ושפחות: כי היא קנאת איש וכו'. כל זה איננו [אלא] משום קנאת איש מרעהו, רואה שחבריו עוסקין בבנינו של עול' ובישובו ומקנא בהם ומתכשר גם הוא במלאכ' עולם ובישובו, בונה בית ונוטע כרס, סבור שישב בו לעולם ואינו כן לפיכך גם זה הבל: (ה) הכסיל חובק את ידיו. וא"ת לאחר שהוא חושב להבל כל עמל וכל כשרון המעשה, לפיכך, שסופו מניחו, ישב לו [בטל]? לכך נאמר הכסיל חובק את ידיו, מלעשות מלאכה, ומה גורם לו הבטלנות, ואוכל את בשרו, גורם לו שאוכל את בשרו, מכלה נכסיו שהיה לו לפרנס בהם אנשי ביתו שהם בשרו: (ו) טוב מלא כף נחת. הרי גינה ותושב להבל אדם שמתיגע להוט אחרי הממון יותר מדי, וגם גינה את הכסיל שחובק את ידיו ובטל ממלאכתו לגמרי, אבל בילד יעשה, יעמול כדי פרנס' אנשי ביתו בנחת ואל יתיגע יותר מדי כדי למנות נכסים רבים כמו שנאמר טוב מלא כף נחת, פת' טוב לאדם שכר מועט שיבוא לו בנחת, ממלא חפנים וכו', משכר [רב] שיבוא לו בעמל ויגיעה יותר מדי: (ח) גם בן ואח אין לו. שיוכל לומר [שיגע] ועמל לצורך שיתפרנסו מנכסיו, ואעפ"כ ואין קץ לכל עמלו, שיעמול יומם ולילה לקבץ ממון: וגם עינו לא תשבע עושר. אף על פי שכנס ממון הרבה
איננו

כִּי אֵין חֵפֶץ בַּכְּסִילִים אֵת אֲשֶׁר־תִּדֹּר
שַׁלֵּם׃ ד טוֹב אֲשֶׁר לֹא־תִדֹּר מִשֶּׁתִּדּוֹר
וְלֹא תְשַׁלֵּם׃ ה אַל־תִּתֵּן אֶת־פִּיךָ לַחֲטִיא
אֶת־בְּשָׂרֶךָ וְאַל־תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ כִּי
שְׁגָגָה הִיא לָמָּה יִקְצֹף הָאֱלֹהִים עַל־קוֹלֶךָ
וְחִבֵּל אֶת־מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ׃ ו כִּי בְרֹב חֲלֹמוֹת
וַהֲבָלִים וּדְבָרִים הַרְבֵּה כִּי אֶת־הָאֱלֹהִים
יְרָא׃ ז אִם־עֹשֶׁק רָשׁ וְגֵזֶל מִשְׁפָּט וָצֶדֶק
תראה

למשלמותה מטל דלית
צבינא בסכלא אנת דין מה
דנדר אנת פרוע: ד. טב הוא
דלא תדור מן דתדור ולא
תשלם: ה. לא תתל פומך
למחטיו בסרך ולא תאמר
קדם אלהא דטועיי הי דלמא
נרגז אלהא על קלך ונחבל
עברא ראידיך: ו. מטל
דבסגיאות חלמא והבלא
ופתגמא סגיאא דטועיי אנת
לאלהא דחל: ז. ואן עולבנא
דמסכנא וחטופיא ודינא תחזי

באור התרגום

(ג) את אשר תדור: אנת דין מדם דנדר אנת, וכן גם בהעתקת הע' עוס συ ουν, ונראה שקראו אתה תמ' את, כנגד אין חפץ בכסילים (שנודרים ואינם משלמים) אמר אתה (אל תהיה מאלה הכסילי', כי אם) אשר תדור שלם. ודין האמור כאן בת"ס, ונהוג לרב גם בת"י הוא כמו δε ביונית, מלת החבור המורה על ההיפוך ממה שלפניו. שלם: פרוע, נ"ל כמו שהעברי משתמש בפעל גמל על בשול הפירות וגם על התשלום הן לטובה הן לרעה, כמו כן הסורי בפעל פרע (שהוא כמו פרח) על הצמיחה והפריח' וגם על התשלום הן לטובה הן לרעה, אם גמלתי שלמי ת"י אין פרעת לבעל שלמי, וכן כי גמל עלי ת"י דפריע עלי טבתא. ויהי' פורענות המורגל גם בל"ח על העונש, הצמח הרע אשר לץ המטה פרח הזדון, וכמו שנאמר מן שלם ושלמו ימי אבלך, על הקץ והסוף, כן גם מן גמל נעשה גמר (בחילוף למ"ד ורי"ש) וגם מן פרע משתמש הערבי פרע (בעי"ן מנוקדת) על הגומר דבר מה ad finem perduxit. (ה) לפני המלאך: קדם אלהא, וכן גם הע' עוס προ προσωπου του θεου. וריב"ל (ק"הר ה' ה') פתר קרא בפוסקי צדקה ברבים ואינם נותנים, ולפני המלאך, זה החזן (שליח צבור שבא לגבות הצדקה) והוא כפרש"י. למה יקצוף: דלמא נרגז, כל למה ת"ס למא וכאן דלמא שהוא ת' של פן, וכן גם בהעתקת הע' ινα μη ואולי הבינו כאן למה לפי הענין שיש למלת למא בל' סורי, כמו לעיל בת' ש"הש ג' ג' למא לדרחמת נפשי שהוא כמו דלמא. (ו) כי ברב חלומות וכו': מטל דבסגיאות חלמא וכו', מתוך ת"ס נראה הפי', לפי שאמר בפסוק הקודם אל תתן את פיך וכו' ואל תאמר לפני המלאך (האלהים) כי שגגה היא, למה (פן) יקצוף וכו' מוסיף עתה באזהרתו, ברב חלמות והבלים ובכל דברי שגגתך (שכן מוסיף הת' על ודברים הרבה, ופתגמא סגיאא דטועיי) אתה האלהים ירא, בכל הבלים יראתו תהיה תמיד על פניך, וכן העתיקו גם הע'. ולפי העתקת סומכוס, כי ברב חלמות והבלים ודברים הרבה, פי' מתוך רב חלמות באים הבלים ודברים הרבה. (ז) עשק: עולבנא, אמר ר"ב (ע' עלב) „פי' לב בל"י פועל מלבין פני חברו, מחרפו ומבזהו" נראה שכונתו על מלת λαβη שהיא מן λαμβανω וענינה אחיזה ותפיסה, והושאל גם על התופס חברו על שמץ פסול שנמצא בו, מאשימו ומלבינו והוא כמו בל"ר reprehensio מן prendere שכן λαβη ענינו גם accusatio. אולם לפ"ד אין צורך לכל זה, למה נביא ממרחק לחמנו אם יש שבר בבית, ובלי שום דוחק נוכל לומר כי עלב נעשה בהיפוך אותיות מן לעב הידוע במקרא (ד"הי ב' ל"ו י"ז) מלעיבים במלאכי ד'. וכן תלעג לכל גוים ת"י תתלעב, ובשופטים י"ט כ"ה ויתעללו בה ת"י ואתלעבו בה, ובקל"ס כת' ואתעלבו. והושאל עלוב על העני אשר

אֶת־כָּל־הַחַיִּים הַמְהַלְּכִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ
עִם הַיֶּלֶד הַשֵּׁנִי אֲשֶׁר יַעֲמֹד תַּחְתָּיו׃
טו אֵין־קֵץ לְכָל־הָעָם לְכֹל אֲשֶׁר־הָיָה
לִפְנֵיהֶם גַּם הָאַחֲרוֹנִים לֹא יִשְׂמְחוּ־בוֹ
כִּי־גַם־זֶה הֶבֶל וְרַעְיוֹן רוּחַ׃ יז שְׁמֹר
רַגְלְיךָ* כַּאֲשֶׁר תֵּלֵךְ אֶל־בֵּית הָאֱלֹהִים
וְקָרוֹב לִשְׁמֹעַ מִתֵּת הַכְּסִילִים זָבַח כִּי־
אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רָע׃
ה א אַל־תְּבַהֵל עַל־פִּיךָ וְלִבְּךָ אַל־יְמַהֵר
לְהוֹצִיא דָבָר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים כִּי
הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וְאַתָּה עַל־הָאָרֶץ עַל־
כֵּן יִהְיוּ דְבָרֶיךָ מְעַטִּים׃ ב כִּי בָּא הַחֲלוֹם
בְּרֹב עִנְיָן וְקוֹל כְּסִיל בְּרֹב דְּבָרִים׃ ג כַּאֲשֶׁר
תִּדֹּר נֶדֶר לֵאלֹהִים אַל־תְּאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ

יתיר י

כי

תרגום

כָּל חַיָּא דִמְהַלְּכִין תְּחוֹת
שִׁמְשָׁא עִם עֲלֵימָא תִּנְיָנָא
דִּיְקוּם חִלָּפוֹהִי: טז. וְלֵית סוֹף
לְכָל עַמָּא לְכֻלְּהוֹן דַּהֲווֹ
קֳדָמוֹהִי וְאַף אַחֲרָיָא לָא יֶחֱדוּן
בֵּהּ מְטוּל דְּאַף הָדָא הֲבָלָא
וְטוּרְפָא דְרוּחָא: יז. טַר רַגְלָךְ
מָא דְאָזֵל אַנְתְּ לְבֵית אֱלָהָא
וְקָרִיב לְמִשְׁמַע טַב מִן
מוֹהַבְתָּא דְדִבְחָא דְסַכְלָא
מְטוּל דְּלָא יָדְעִין לְמֶעְבַּד דְּטָב:
ה א. לָא תִסְתַּרְהַב בְּפוּמָךְ
וְלִבָּךְ לָא נִסְתַּרְהַב
לְמַפָּקוּ מִלְּתָא קֳדָם אֱלָהָא
מְטוּל דֶּאֱלָהָא בִּשְׁמַיָּא וְאַנְתְּ
בְּאַרְעָא מְטוּל הָדָא נֶהֱוֹן
פִּתְגָּמָךְ זְעוּרִין: ב. מְטוּל
דְּאָתֵא חֶלְמָא בִּסְגִיאוּת עִנְיָנָא
וְקָלֵהּ דְּסַכְלָא בִּסְגִיאוּת
פִּתְגָּמָא: ג. אֵמָתַי דְּנָדַר אַנְתְּ
נִדְרָא לֶאֱלָהָא לָא תִשְׁתַּוְהַר

באור התרגום

המלך הזקן, ובהעתקת סומכוס הובאה אצל הירונימו"ס נתפרש היטב, כי מבית הסורים יצא למלוך „Alter enim exit de carcere ad regnandum“ כלו' הילד המסכן בחכמתו יוצא מבית האסורים למלך, כי גם במלכותו נולד רש „Alter vero cum esset rex natus paupertate oppressus est“, כלו' המלך הזקן והכסיל אם גם נולד במלכותו (שהוא מלך משעת לידתו), רש הוא מפני סכלותו. ולפי העתקה זו צ"ל נולד במפסיק. (טו) ת ח ת י ו: חלפוהי, מל' חלף עבודתם (במדבר י"ח כ"א). (טז) ל פ נ י ה ם: קדמוהי, כאילו כת' לפניו ומוסב על הילד השני בפסוק הקודם. והע' העתיקו כמו שהוא לפנינו במקרא. (יז) ש מ ו ר ר ג ל ך וכו', בהעתקת הע' מתחלת כאן פרשה ה', ובסורי החלוקה כמו שהיא מסורה בידינו. ו ק ר ו ב, וקרוב, כאילו הוא נווי, כלו' קרב לשמוע שהוא טוב ממתת זבח הכסילים, וכן העתיק גם עקילס και εγγιζε.

ה (א) ת ב ה ל: תסתרהב, וכן י מ ה ר, נסתרהב, ב ה ל ו מ ה ר שניהם אחד, בחילוף בי"ת ומ"ם ולמ"ד ורי"ש, ובהיפוך האותיות מראש לסוף נעשה מן מ ה ר ר ה ב (בחילוף מ"ם בבי"ת) ומן ב ה ל ל ה ב, ונקרא כן לפיד האש על שם מהירות תנועתו שכן ד ל ק נופל על הבערת האש וגם על מהירות התנועה, ובתוספת סמ"ך נעשה מן ר ה ב ס ר ה ב ומן ל ה ב בתוספ' שי"ן ש ל ה ב. — מ ע ט י ם: זעורין, מלשון זעיר שם, ובחילוף זי"ן וצד"י, נעשה מן צ ע ר. (ב) כ י ב א ה ח ל ו ם: מטל דאתא חלמא. וסומכוס העתיק αποβησεται ονειρος, ולפי ההורא' שיש לפעל αποβαινω על הרב, יש לפרשו שע"י רב הענין תדד שנת האדם והלכה לה. וכן מצינו עוד בסומכוס שהעתיק הביאה על היציאה (ישעי' י"ג ב') ויבואו פתחי και εξελθετουσαν.

(ג) את

הָעֹשֶׁר הַהוּא בְּעִנְיַן רָע וְהוֹלִיד בֵּן וְאֵין
בְּיָדוֹ מְאוּמָה׃ יד כַּאֲשֶׁר יָצָא מִבֶּטֶן אִמּוֹ
עָרוֹם יָשׁוּב לָלֶכֶת כְּשֶׁבָּא וּמְאוּמָה לֹא־
יִשָּׂא בַעֲמָלוֹ שֶׁיֹּלֵךְ בְּיָדוֹ׃ טו וְגַם־זֹה רָעָה
חוֹלָה כָּל־עֻמַּת שֶׁבָּא כֵּן יֵלֵךְ וּמַה־יִּתְרוֹן
לוֹ שֶׁיַּעֲמֹל לָרוּחַ׃ טז גַּם כָּל־יָמָיו בַּחֹשֶׁךְ
יֹאכֵל וְכָעַס הַרְבֵּה וְחָלְיוֹ וָקָצֶף׃ יז הִנֵּה
אֲשֶׁר־רָאִיתִי אָנִי טוֹב אֲשֶׁר־יָפֶה לֶאֱכוֹל
וְלִשְׁתּוֹת וְלִרְאוֹת טוֹבָה בְּכָל־עֲמָלוֹ שֶׁיַּעֲמֹל
תַּחַת־הַשֶּׁמֶשׁ מִסְפַּר יְמֵי־חַיָּו אֲשֶׁר־נָתַן־
לוֹ הָאֱלֹהִים כִּי־הוּא חֶלְקוֹ׃ יח גַּם כָּל־
הָאָדָם אֲשֶׁר נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים עֹשֶׁר וּנְכָסִים
וְהִשְׁלִיטוֹ לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ וְלָשֵׂאת אֶת־חֶלְקוֹ
וְלִשְׂמֹחַ בַּעֲמָלוֹ זֹה מַתַּת אֱלֹהִים הִיא׃
יט כִּי לֹא הַרְבֵּה יִזְכֹּר אֶת־יְמֵי חַיָּיו כִּי
הָאֱלֹהִים מַעֲנֶה בְּשִׂמְחַת לִבּוֹ׃
ו א יֵשׁ רָעָה אֲשֶׁר רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ
וְרַבָּה הִיא עַל־הָאָדָם׃ ב אִישׁ אֲשֶׁר
יִתֶּן־לוֹ הָאֱלֹהִים עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְכָבוֹד
ואיננו

הוּ בְּעִנְיָנָא בִּישָׁא וְאוֹלֵיד בְּרָא וְלָא אִית מִדָּם בְּאִידֵהּ׃ יד. אֵיכְנָא דִנְפַק מִן כַּרְסָא דְאִמֵּהּ עַרְטֵל נְהַפּוּךְ לְמֵאזַל אֵיךְ דְּאָתָא וּמִדָּם לָא נְסַב בְּעַמְלֵהּ דְּנֵאזַל בְּאִידֵהּ׃ טו. וְאַף הָנָא כּוּרְהָנָא בִּישָׁא אֵיכְנָא גֵּיר דְּאָתָא הָכְנָא אָזֵל וּמָנָא יוּתְרָנָא בְּכָל דְּעָמֵל׳ לְרוּחָא׃ טז. וְאַף כֻּל יוֹמוֹהִי בְּחֶשׁוּכָא אָכֵל וּבְרוּגְזָא סַגִּיָּאָא וּבְחֶמְתָא וּבְאֶבְלָא וּבְכוּרְהָנָא׃ יז. הָנָא מִדָּם דַּחֲזִית אֶנָא קוֹהֶלֶת טָב הוּ וְשַׁפִּיר לְמֵאכַל וּלְמֶשְׁתָּא וּלְמֶחְזָא טָבְתָא בְּכָל עַמְלֵהּ דְּעָמֵל תְּחֵית שִׁמְשָׁא מִנְיָן יוֹמָתָא דְּחַיּוֹהִי דִּיהַב לֵהּ מָרְיָא מֶטֻל דְּהוּיוּ מְנָתֵהּ׃ יח. וְאַף כֻּלְנָשׁ דִּיהַבְלֵהּ מָרְיָא עוּתְרָא וְנֶכְסָא וְאַשְׁלְטֵהּ לְמֵאכַל מֶנְהוֹן וּלְמִסַּב מְנָתֵהּ וּלְמֶחְדָּא בְּעַמְלֵהּ אַף הָדֵא מוֹהַבְתָא הִי דַאלָהָא׃ יט. מֶטֻל דְּלוֹ סַגִּי נֶעְהַד יוֹמָתָא דְחַיּוֹהִי מֶטֻל דַּאלָהָא מַעְנֵא לֵהּ בְּחַדּוּתָא דְלִבֵּהּ׃

ו א. אִית בִּישְׁתָא דַּחֲזִית תְּחֵית שִׁמְשָׁא וְסַגִּיאָא הִי עַל בְּנַיְנָשָׁא׃ ב. גַּבְרָא דְּנָתֵל לֵהּ אַלָהָא עוּתְרָא וְנֶכְסָא וְאִיקָרָא וְלָא חָסִיר לְנַפְשֵׁהּ

באור התרגום

היא מעיקר המלה. (יג) והוליד בן: דאולד ברא, עד שהבן שנולד לו אין בידו מאומה. (יד) שילך: דנאזל, כאילו נקוד שֵׁילֵךְ, וכן העתיקו הע'. (טו) שיעמול: דעמל, עתיד במקום עבר. (טז) וכעס: וברוגזא, כאילו מוסב בי"ת של בחשך גם על כעס וחליו וקצף. ות' הסורי כאילו כת' וכעס הרבה וקצף ואבל וחלי. והע' העתיקו כאילו כת' גם כל ימיו בחשך, ואבל וכעס הרבה וכו'. ונ"ל שיש בסורי הרכבה מב' תרגומים, האחד קרא יאכל כמו שהוא לפנינו ות' אכל, והשני קרא ואבל כמו הע' ות' ובאבלא, ומהרכבת השנים נתהוה בלבול הסדר. (יז) אשר ראיתי אני: הסורי מוסיף, דחזית אנא קוהלת. טוב אשר יפה: טב הו ושפיר, כאילו כת' טוב הוא ויפה. והע' חלקו הכת' הנה אשר ראיתי אני טוב, אשר יפה לאכול וכו'. (יח) ממנו: מנהון, כמו שהי' ראוי להיות מהם. זה, הסורי מוסיף אף הדא. (יט) יזכור: נעהד, שהד בל' סורי ענינו זכירה, ונעשה מן עוד כמו רהט מן רוץ=רוץ. מענה: מענא לה, וכן העתיקו גם הע' *περισπα αυτον*.

קהלת ה

תִּרְאֶה בַמְּדִינָה אַל־תִּתְמַהּ עַל־הַחֵפֶץ כִּי
גָבֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ שֹׁמֵר וּגְבֹהִים עֲלֵיהֶם׃
ח וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל הִיא* מֶלֶךְ לְשָׂדֶה
נֶעֱבָד׃ ט אֹהֵב כֶּסֶף לֹא־יִשְׂבַּע כֶּסֶף וּמִי־
אֹהֵב בֶּהָמוֹן לֹא תְבוּאָה גַּם־זֶה הָבֶל׃
י בִּרְבוֹת הַטּוֹבָה רַבּוּ אוֹכְלֶיהָ וּמַה־כִּשְׁרוֹן
לִבְעָלֶיהָ כִּי אִם־רְאִית* עֵינָיו׃ יא מְתוּקָה
שְׁנַת הָעֹבֵד אִם־מְעַט וְאִם־הַרְבֵּה יֹאכֵל
וְהַשָּׂבָע לֶעָשִׁיר אֵינֶנּוּ מַנִּיחַ לוֹ לִישׁוֹן׃
יב יֵשׁ רָעָה חוֹלָה רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ
עֹשֶׁר שָׁמוּר לִבְעָלָיו לְרָעָתוֹ׃ יג וְאָבַד

הוא קרי   ראות קרי   העשר

תרגום

בְּמְדִינְתָּא לָא תֶּתְמַה בָּהּ
בְּצִבוּתָא מֶטֻּל דְּרָמָא לְעֵל מִן
רָמָא נָטֵר וְרָמִין עֲלֵיהוֹן:
ח. יוּתְרָנָא דְאַרְעָא בְּכֹל הוּ
מַלְכָּא לְחַקְלָא מִפְלַח:
ט. וְדָרְחֵם כַּסְפָּא לָא נִסְבַּע
כַּסְפָּא וּדְרָחֵם מָמוֹנָא לָא
נִקְדְיוֹהִי וְאַף הָנָא הֶבְלָא:
י. בְּסוּגָאא דְּטָבְתָא סְגִיו
אָכוּלֶיהָ וּמָנָא הָוַת כַּשִּׁירָא
לְקָנְיָהּ טָבְתָא אֶלָּא אֶן חָזְתָא
דְעֵינוֹהִי: יא. חַלְיָא שֶׁנְתָּא
לְפָלְחָא אֶן זְעוּר וְאֶן סַגִּי אָכֵל
וְסַבְעָא לְעַתִּירָא לָא שָׁבֵק לֵהּ
לְמִדְמַךְ: יב. אִית כּוּרְהָנָא
דְבִישְׁתָּא דַחֲזֵית תְּחוֹת שִׁמְשָׁא
עוּתְרָא דְמִתְנְטַר לְמָרֵהּ
לְבִישְׁתֵּהּ: יג. וְאָבֵד עוּתְרָא

באור התרגום

בעלי כח מתעללים בו ולמסתו ילעגו. ובל' ערבי עלב בעי"ן מנוקדת, המנצח את חברו וגבר עליו בכח. וגזל משפט: וקטופיא ודינא, כאילו כת' ומשפט, וצדק הנמצא לפנינו לא ת' כלל. והע' העתיקו על, נכון גזל של משפט ושל צדק. וגבוהים עליהם: ורמין עליהון, וכן גם הע' και υψηλοι, ולפי הנראה משריד כמעט אשר נשאר לנו מהעתקת סומכוס, מוסב גבוהים על הקב"ה, שלא העתיקו ברבים כ"א ביחיד και υψηλοτερος επανω αυτων, ויהי' גבוהים כאן כמו קדשים (יהושע כ"ד י"ט). (ח) ויתרון: יורתנא, כך הוא בספרים שלפני וצריך לתקן יותרנא. מלך לשדה נעבד: מלכא לחקלא מפלח, נראה פי' שיש יתרון לארץ על הכל שגם המלך צריך לעבוד אדמתו אם ירצה שתוציא תבואה ואינו יכול לצוות עליה שתתן יבולה אם אדם אין לעבדה ולשמרה. או יש לפרש שכל כך יש יתרון לארץ עד שזה שעובד אדמתו נקרא מלך. ולפי העתקת הע' מוסב נעבד על שדה ולא על מלך. (ט) ומי אוהב בהמון: ודרחם ממונא, כאילו כת' ומי אוהב בממון, ובת"י ומן דירחים למכנוש ממון יתיר. והע' העתיקו על דרך השאלה και τις ηγαπησεν εν πληθει αυτων γεννημα, ולזה אין לו מובן, וכבר הגיה חכם אחד מחכמי הנוצרים שנ"ל ουκ ου תמ' αυτων, ולפי הגה' זו יפה עולה פשט הכתוב, לפי שאמר אוהב כסף לא ישבע כסף, שואל עתה, ומי הוא שאוהב המון דבר מה שאין לו תבואה ממנו? — ול"נ יותר קרוב שקראו לו בוי"ו תמ' לא באל"ף, וצריך להגיה αυτου תמ' αυτων, ויהי' פירושו, ומי הוא שאוהב בהמון (שלא ישבע כסף) שיהי' לו תבואה (שיהי' לו הנאה מכספו)? — לא תבואה: לא נקדיוהי, קדי בל"ס הוראתו על קנין מה שיש ביד האדם (ונ"ל רחוק מה שאמר חכם אחד מחכמי הנוצרים שנעשה מן קנה, בחילוף דלי"ת ונו"ן). וכן יהי לך אשר לך ת"ם קדא דילך, ותרגם לא תבואה לפי הענין שלא יהי' לו קנין מאותו הממון. (יא) העבד: לפלחא, והע' העתיקו כאילו נקוד הָעֶבֶד. מניח: שבק, (דניאל ד' י"ב) בארעא שבקו. נ"ל מקור המלה מפעל בקי שהוראתו בערבית על מה שנשאר ונותר, ובשי"ן של שפעל נעשה ממנו שבק שענינו השאיר והותיר. וידוע שיש פעלים שאות השמוש שלהם נעשה כאילו היא

מראה עינים מהלך־נפש גם־זה הבל
ורעות רוח: י מה־שהיה כבר נקרא שמו
ונודע אשר־הוא אדם ולא־יוכל לדין עם
*שהתקיף ממנו: יא כי יש־דברים הרבה
מרבים הבל מה־יותר לאדם: יב כי מי־
יודע מה־טוב לאדם בחיים מספר ימי־
חיי הבלו ויעשם כצל אשר מי־יגיד
לאדם מה־יהיה אחריו תחת השמש:

ז א *טוב שם משמן טוב ויום המות מיום
הולדו: ב טוב ללכת אל־בית־אבל
מלכת אל־בית משתה באשר הוא סוף
כל־האדם והחי יתן אל־לבו: ג טוב כעס
משחוק כי־ברע פנים ייטב לב: ד לב
חכמים בבית אבל ולב כסילים בבית
שמחה: ה טוב לשמע גערת חכם מאיש

יתיר ה. ט רבתי שמע

ט. טב חזוא דעינא מן הלכתא דנפשא ואף הדא הבלא וטורפא דנפשא: י. מדם דהוא מן קדים אתקרי שמה ואתידע דהו ברנשא ולא משכח למדן עם מן דתקיף מנה: יא. מטל דאית פתגמא סגיאא דמסגין הבלא:

ז א. מנא יותרנא לברנשא מטל דמנו ידע מנא טב לברנשא בחיוהי מנין יומי חיי הבלה ועברו אנון איך טללא מנו נחוא לברנשא מנא נהוא מן בתרה תחית שמשא: ב. טב שמא טבא מן משחא טבא ויומא דמותא טב מן יומא דילידותא: ג. טב למאזל לבית בכא מן דלמאזל לבית משתותא מטל דהדא הי חרתא דכלהון בנינשא ודחי יהב טבתא ללבה: ד. טב רוגזא מן גוחכא מטל דבכישות אפא נטאב לבא: ה. לבא דחכימא בבית אבלא ולבא דסכלא בבית חדותא: ו. טב למשמע כאתא דחכימא

באור התרגום

חזוא דעינא וכו', ת' מלה במלה ולא נתפשט הפס' מתוך תרגומו, ומתוך העתקת סומכוס יפה נתפרש *Βελτιον προβλεπειν ᾿η ᾿οδευειν ᾿αυταρεσκεια*, כלו' טוב לראו' בעיניו ולבחון איזה דרך ילך, משילך שובב בדרך לבו אחר רצונו מבלי שיבור לו הדרך הטוב והמועיל, ויהי' לפ"ז מראה עינים, מענין האכם עיניו בראשו, ונפש מענין רצון. (י) מה שהיה: מדם דהוא, והע' העתיקו *ει τι εγενετο* אם מה שהי' כבר נקרא שמו, אז הלא נודע וכו'. (יא) כי יש דברים וכו', הסורי מסיים הפרשה באמצע פסוק זה, ובהעתקת הע' החלוקה היא כמו לפנינו במקרא. (יב) כי מי יודע: הסורי מושך מה יותר לאדם של פסוק הקודם אל פסוק זה. ויעשם: ועברו אנון, כך הוא לפני, ונראה שהוא טעות סופר שנתחלף דלי"ת ברי"ש וצ"ל ועבדו, והכנוי אנון הוא יחס הפעול. ות' ויעשם שבת' ביחיד ועבדו ברבים, לפי שמוסב על כל מין האדם. כצל: איך טללא, והע' העתיקו *εν σκια* כאילו כת' בצל.

ז (א) טוב שם, הסורי מוסיף טבא וכן הוא בת"י טב שמא טבא. (ב) והחי יתן אל לבו: ודחי יהב טבתא ללבה, כלומ' בעבור שיראה כי המות סוף כל האדם לא ימנע טובה מלבו כל עוד שהוא בחיים. והוספה זאת נמצאה גם בהעתקת הע' *δωσει αγαθον*. ואמר חכם אחד מחכמי העמים על הוספה זו בהעתק' הע' "glossema olet„ שהיא הערה מאיזה סופר מאוחר, ומזה שנמצאה הוספה זו גם בסורי נראה שהיו ספרי' שבת' בהם "יתן טובה אל לבו„ וסומכוס העתיק *προσεξει τη διανοια* יחשוב ויתבונן על הדבר. (ה) גערת: כאתא, שרשו כאא וענינו

וְאֵינֶנּוּ חָסֵר לְנַפְשׁוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר־יִתְאַוֶּה
וְלֹא־יַשְׁלִיטֶנּוּ הָאֱלֹהִים לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ כִּי
אִישׁ נָכְרִי יֹאכְלֶנּוּ זֶה הֶבֶל וָחֳלִי רָע הוּא׃
ג אִם־יוֹלִיד אִישׁ מֵאָה וְשָׁנִים רַבּוֹת יִחְיֶה
וְרַב שֶׁיִּהְיוּ יְמֵי־שָׁנָיו וְנַפְשׁוֹ לֹא־תִשְׂבַּע
מִן־הַטּוֹבָה וְגַם־קְבוּרָה לֹא־הָיְתָה לּוֹ
אָמַרְתִּי טוֹב מִמֶּנּוּ הַנָּפֶל׃ ד כִּי־בַהֶבֶל
בָּא וּבַחֹשֶׁךְ יֵלֵךְ וּבַחֹשֶׁךְ שְׁמוֹ יְכֻסֶּה׃ ה גַּם־
שֶׁמֶשׁ לֹא־רָאָה וְלֹא יָדָע נַחַת לָזֶה מִזֶּה׃
ו וְאִלּוּ חָיָה אֶלֶף שָׁנִים פַּעֲמַיִם וְטוֹבָה לֹא
רָאָה הֲלֹא אֶל־מָקוֹם אֶחָד הַכֹּל הוֹלֵךְ׃
ז כָּל־עֲמַל הָאָדָם לְפִיהוּ וְגַם־הַנֶּפֶשׁ לֹא
תִמָּלֵא׃ ח כִּי מַה־יּוֹתֵר לֶחָכָם מִן־הַכְּסִיל
מַה־לֶּעָנִי יוֹדֵעַ לַהֲלֹךְ נֶגֶד הַחַיִּים׃ ט טוֹב

מראה

מִדֵּם מֶן כֹּל מָא דְרָאֵג וְלָא
אַשְׁלְטֵהּ אֱלָהָא לְמֵאכַל מֶנֵּהּ
אֶלָּא גְּבַר נוּכְרָי נֶאכְּלִיהִי מֶן
בָּתְרֵהּ הָנָא הֶבְלָא וְכַרְיוּהוּתָא
הִי: ג. אֶן נוֹלֶד גַּבְרָא מְאָא
וּשְׁנִין סַגִּיאָן נֶחְיֵא וְנִסְגּוּן יוֹמָתָא
דִשְׁנוֹהִי וְנַפְשֵׁהּ לָא תֶסְבַּע מֶן
טָבְתָא וְאַתְקְבוּרְתָא לָא תֶהְוֵא
לֵהּ אֶמְרֶת דְטָב הוּ מֶנֵּהּ
יַחְטָא: ד. מֶטֻל דְבַהֶבְלָא אֶתָא
וּבְחֶשׁוּכָא נָאזֶל וּבְחֶשׁוּכָא
שְׁמֵהּ נֶתְכַּסֵּא: ה. אָף שֶׁמְשָׁא
לָא חֲזָא וְלָא יָדַע נִיחַ לְהָנָא
טָב מֶן דַלְהָנָא: ו. וְאֶלּוּ חְיָא
אַלְפְשְׁנִין דְתַרְתֵּין זַבְנִין וְטָבְתָא
לָא חֲזָא דַלְמָא לָא הְוָא לְחַד
אַתְרָא אָזֶל כֻּלָּא: ז. כֹּל דְעָמַל
אְנָשָׁא בְּפוּמֵהּ וְנַפְשֵׁהּ לָא
מַלְיָא: ח. מֶטֻל דְאִית יוּתְרָנָא
לְחַכִּימָא מֶן דַלְסַכְלָא לְמָנָא
דְמֶסְכְּנָא יָדַע לְמֵאזַל לְחַיֵּא׃

באור התרגום

ך (ב) אשר יתאוה: דראג, שרשו רוג ובבינוני פועל יחיד זכר תתהפך הוי"ו לאל"ף כמו מן תוב תאב, וכן בל"א מן קום דהתם קאימנא שהוא כמו קאם אנא. יאכלנו: הס' מוסיף מן בתרה, כאילו כת' יאכלנו אחריו. וחלי רע: הס' לא ת' רע. (ג) לא היתה לו: לא תהוא לה, ת' היתה כאילו הוא בעתיד שכן כל הפעלים בפס' הזה המוסבי' על איש כלם הם בעתיד. הנפל: יחטא, וכן נפל האמור איוב ג' ט"ז ת"ס יחטא והוא משרש חטא שענינו חסרון בדבר מה, והושאל על הולד שלא כלו לו חדשיו. ויש ספרים שכתב חיטא תמורת יחטא כאילו הוא משרש חוט, והוא טעות שנפלו בה הסופרי', מפני שתמונ' חי"ת בכתב סורי היא כשני יודי"ן זה אצל זה, וכשמחובר יו"ד עם חי"ת על נקלה יכול להתחלף י"ח בא"י. ויונתן ת' שטן (זכרי' ג' ב') יחטא, שהוא מחטיא את הרבי'. (ה) נחת לזה מזה: ניח להנא טב מן דלהנא, ניח הוא כמו בל"א נוח לו לאדם. ובהעתקת הע' שלפני (דפוס אמסטרדם, משנת אלף תרפ"ג למספרם) חלוקת הפסוק היא כזה: גם שמש לא ראה, ולא ידע נחת, לזה מזה. ונראה שהוא רק טעות המדפיסים שהם חברו και οὐκ ἔγνω ἀναπαύσεις, וצריך להחלק και οὐκ ἔγνω אל שלפניו, והמלה ἀναπαύσεις או כמו שכת' בס"א על נכון ἀνάπαυσις למה שאחריו. (ו) פעמים: דתרתין זבנין, זבנין הוא כמו זמנין הנהוג בת"א ובל"ח, ויעקבני זה פעמים ת"א תרתין זמנין. הלא: דלמא לא הוא, על דרך השאלה. (ז) וגם הנפש: ת' כאילו כת' ונפשו. (ח) כי מה יותר: מטל דאית יותרנא, כאילו כת' כי יותר לחכם, וכן העתיקו גם הע'. מה לעני יודע וכו': למנא דמסכנא ידע וכו', כלו' למה יש יתרון לחכם, כי העני (והוא החכם) יודע להלוך אל החיים, שכן ת"ס נגד החיים: לחיא. (ט) טוב מראה עינים וכו': טב

חזוא

טוֹבָה הֱיֵה בְטוֹב וּבְיוֹם רָעָה רְאֵה גַּם
אֶת־זֶה לְעֻמַּת־זֶה עָשָׂה הָאֱלֹהִים עַל־דִּבְרַת
שֶׁלֹּא יִמְצָא הָאָדָם אַחֲרָיו מְאוּמָה׃ טו אֶת־
הַכֹּל רָאִיתִי בִּימֵי הֶבְלִי יֵשׁ צַדִּיק אֹבֵד
בְּצִדְקוֹ וְיֵשׁ רָשָׁע מַאֲרִיךְ בְּרָעָתוֹ׃ טז אַל־
תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה וְאַל־תִּתְחַכַּם יוֹתֵר לָמָּה
תִּשּׁוֹמֵם׃ יז אַל־תִּרְשַׁע הַרְבֵּה וְאַל־תְּהִי
סָכָל לָמָּה תָמוּת בְּלֹא עִתֶּךָ׃ יח טוֹב אֲשֶׁר
תֶּאֱחֹז בָּזֶה וְגַם־מִזֶּה אַל־תַּנַּח אֶת־יָדֶךָ
כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים יֵצֵא אֶת־כֻּלָּם׃ יט הַחָכְמָה
תָּעֹז לֶחָכָם מֵעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים אֲשֶׁר הָיוּ
בָּעִיר׃ כ כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר
יַעֲשֶׂה־טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא׃ כא גַּם לְכָל־
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יְדַבֵּרוּ אַל־תִּתֵּן לִבֶּךָ אֲשֶׁר

לא

הֲוֵי בְּטָב וּבְיוֹמָא דְּבִישְׁתָא חֲזִי
נַפְשָׁךְ אַף הָדָא לָקֳבֵל הָדָא
עֲבַד אֱלָהָא עַל מַמְלְלָא דְּלָא
נֶשְׁכַּח בַּרְנָשָׁא מֶדֶּם בָּתְרֵהּ׃
יו. כֹּל מֶדֶּם חֲזִית בְּיוֹמַי הֶבְלִי
אִית זַדִּיקָא דְּאָבֵד בְּזַדִּיקוּתֵהּ
וְאִית רַשִׁיעָא דְּאָגַר בְּבִישְׁתֵהּ׃
יז. לָא תֶהְוֵא זַדִּיק סַגִּי וְלָא
תֶתְחַכַּם יַתִּיר דְּלָא תֶתְמַה׃
יח. לָא תַרְשַׁע סַגִּי דְּלָא
תֶסְתְּנֵא סַגִּי לָא תֶהְוֵא סְכַל
דַּלְמָא תְמוּת דְּלָא בְּזַבְנָךְ׃
יט. טָב דְּתֶאחוֹד בְּהָדָא וְאַף
מֶן הוֹ לָא תְרַפֵּא אִידָךְ מֶטֻל
דְּמַן דְּדָחֵל לַאלָהָא נָקֵף
לְכֻלְּהוֹן׃ כ. חֶכְמְתָא מְעַשְׁנָא
לְחַכִּימָא טָב מֶן עַסְרָא
שַׁלִּיטָנִין דְּאִית בַּמְדִינְתָא׃
כא. מֶטֻל דְּלַיְת אְנָשׁ דְּזַדִּיק
בַּאְרְעָא דְּנֶעְבֵּד דְּטָב וְלָא
נֶחְטֵא׃ כב. וְאַף לְכֻל פֶּתְגָּמִין
דְּנֶמַלְּלוּן רַשִׁיעֵא לָא תֶתֵּל לְבָּךְ

באור התרגום

מן דוד השם דוד על הכלי מפני רתיחת ותנועת הדבר שנתבשל בו, כן גם מן סור השם סיר על כלי הבישול, ג"כ מזה הטעם. — וגם הע' העתיקו את אשר עותו על האדם המעות, וסומכוס פי' על דבר המעות. (יד) וביום רעה ראה: וביומא דבישתא חזי נפשך, ראה עצמך כלו' פשפש במעשיך ותמצא גם את זה (הרעה הבאה עליך) לעומת זה (לעומת הרעה שיש בקרבך) עשה האלהים, על דברת שלא ימצא האדם אחריו מאומה, כשיפשפש האדם במעשיו ימצא תמיד שהסרחון תלוי בו וד' הוא הצדיק ודינו אמת וצדק, — ות"ס כאן מסכים עם מה שאמרו בק"הר, וביום רעה ראה, ראה איך לעשות תשובה. (טו) מאריך: דאגר, כמו לעיל ארך רוח, נגירות רוחא; ובל"ת נקראו הרגלים נגרי, אולי ג"כ מזה הלשון, מפני שמושכין את האדם ממקום למקום. (טז) למה תשומם: דלא תתמה, כמו תשתומם, שלא תבוא ע"י התחכמות הרבה לידי תמיהות וספיקות שאין בכח בינתך להתירם. וקרוב לזה הענין העתיקו גם הע' μη ποτε εκπλαγης שלא תשתומם בתמהון לבב, וסומכוס העתיק μη αδημονης שלא תבוא בצער וצרה. (יז) אל תרשע הרבה, הסורי מוסיף,דלא תסתנא סגי, כאילו כת' אחריו למה תשנא הרבה. (יח) יצא את כלם: נקף לכלהון, ידבק בכולם, יצא ידי חובתו בכולם, וכן העתיק גם סומכוס διεξελευσεται. (יט) החכמה תעז: חכמתא מעשנא, תחזק ותאמץ, וכן העתיק גם עקילס ενισχυσει; ולפי שהפעל תעז הוא בקל, אמר הראב"ע „כי יותר עוז וכח יש לחכמה" והרמב"מן דחק בפירושו בלי צורך, והחכם גיזיניוס אמר כי יש לפעל עזז גם בבנין הקל הוראת יוצא לשני, והוא כהמעתיקים העתיקים שהבאתי. (כא) אשר ידברו, הסורי מוסיף רשיעא, כאילו כת' אשר ידברו רשעים, וכן גם הע'

שְׁמַע שִׁיר כְּסִילִים: ו כִּי כְקוֹל הַסִּירִים
תַּחַת הַסִּיר כֵּן שְׂחֹק הַכְּסִיל גַּם־זֶה הָבֶל:
ז כִּי הָעֹשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם וִיאַבֵּד אֶת־לֵב
מַתָּנָה: ח טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ
טוֹב אֶרֶךְ־רוּחַ מִגְּבַהּ רוּחַ: ט אַל־תְּבַהֵל
בְּרוּחֲךָ לִכְעוֹס כִּי כַעַס בְּחֵיק כְּסִילִים
יָנוּחַ: י אַל־תֹּאמַר מֶה הָיָה שֶׁהַיָּמִים
הָרִאשֹׁנִים הָיוּ טוֹבִים מֵאֵלֶּה כִּי לֹא
מֵחָכְמָה שָׁאַלְתָּ עַל־זֶה: יא טוֹבָה חָכְמָה
עִם־נַחֲלָה וְיֹתֵר לְרֹאֵי הַשָּׁמֶשׁ: יב כִּי בְּצֵל
הַחָכְמָה בְּצֵל הַכָּסֶף וְיִתְרוֹן דַּעַת הַחָכְמָה
תְּחַיֶּה בְעָלֶיהָ: יג רְאֵה אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים
כִּי מִי יוּכַל לְתַקֵּן אֵת אֲשֶׁר עִוְּתוֹ: יד בְּיוֹם

טובה

מֻן גַבְרָא דְשָׁמַע זְמָרָא דְסַכְלָא
ז. מֶטֻל דַאיִךְ קָלָא דְכוּכָא
תְּחֵית קַדְסָא הָכַנָא גוּחְכָהוֹן
דְסַכְלָא וְאַף הָנָא הֶבְלָא:
ח. מֶטֻל דַעְשׁוּקְיָא מוּבֵה
לְחַכִּימָא וְמוּבְדָא לְלֶבָּא
מוֹהַבְתָא: ט. טָבָא הִי אַחֲרָיְתֵה
דְפִתְגָמָא מֶן קַדְמָיְתֵה וְטָבָא
נַגִירוּת רוּחָא מֶן רָמוּת רוּחָא:
י. לָא תֶסְתַּרְהַב בְּרוּחָךְ לְמֶרְגַז
מֶטֻל דְרוּגְזָא בְּעוּבָא דְסַכְלָא
נֶתְתְּנִיח: יא. לָא תֵאמַר מָנָא
הְוָא דְיוֹמָתָא קַדְמָיֵא טָבִין הְווֹ
מֶן הָלֵין מֶטֻל דְלָא הְוָא
בְּחֶכְמְתָא שָׁאֵל אַנְתְּ עַל הָלֵין
יב. טָבָא הִי חֶכְמְתָא מֶן מָאנֵי
זַיְנָא וְיַתִּיר לְחָזַיְ שֶׁמְשָׁא:
יג. מֶטֻל דְטֶלָלָא דְחֶכְמְתָא
אַיְךְ טֶלָלָא דְכֶסְפָּא וְיַתִּירוּתָא
דִידַעְתָא דְחֶכְמְתָא תַחֵא מָרָה
יד. חְזִי עֶבְדָא דַאלָהָא מֶטֻל דְמַנוּ מֶשְׁכַּח לְמַתְקָנוּ לְמַן דַמְדוּד הוּ: טו. בְּיוֹמָא דְטָבְתָא

באור התרגום

געיד' וזיפ', ובעברית כאה מזה הענין, כמו נכאו מן הארץ (איוב ל' ח'), וכן בחילוף א' וה' ולא כהה בם (שמואל א' ג' י"ג). (ו) תחת הסיר: תחית קדסא, וכן על סיר הבשר, ת"ס על קדסא דבסרא, אולי הוא ממלה יוני' κaδος שנגזרה ממלה העברית כד, והוראתה ביונית על כלי לתת בו מים ויין, וחזרה מהיונית ללשון סורי בתמונה זאת, ועיקר הוראתה כלי לדלות בו מים, שכן כמר מדלי (ישעי' מ' ט"ו) ת"ס איך נוטפתא מן קדסא, והושאלה גם על הסיר. (ז) ויאבד את לב מתנה: ומובדא ללבא מוהבתא, המתנה תאבד את הלב, ויהי' ענינו כמו כי השחד יעור עיני פקחים; ולפי עדות הירונימ"וס גם סומכוס העתיק כן. (ח) ארך רוח: נגידות רוחא, נגד בל"ס ענינו משיכה ונזילה כמו גרר ונגר בעברית, והושאל גם על האריכות שהיא מענין ההמשכה. (ט) בחיק: בעובא, והוא בחילוף עי"ן וחי"ת כמו בחבי (איוב ל"א ל"ג), וכן בחיקי (איוב י"ט כ"ז) ת"י בעובי. (י) כי לא מחכמה: מטל דלא הוא בחכמתא, כאילו כת' בחכמה, וכן גם הע' εν σοφια. (יא) עם נחלה: לא ת' הסורי וכת' תמורתו מן מאני זינא כמו למטה ע' י"ח טובה חכמה מכלי קרב. (יב) בצל הכסף: איך טללא דכספא, כאילו כת' כצל בכ"ף הדמיון, וכן הוא בהעתקת העי"ן ὡς σκια αργυριου. וסומכוס כדרכו פי' הכתוב בהעתקתו σκεπει σοφια ὡς σκεπει αργ. מגינה החכמה כמו שמגין הכסף. (יג) את אשר עותו: למן דמדוד הו, מי יתקן את האדם אשר עותו הקב"ה, ולפי שת' כאן את אשר למן. . על האדם, לכן פירשתי גם למעלה א' ט"ו מעות לא יוכל לתקון שכונת הסורי היא על האדם המעות, וממה שת' כאן עותו דמדוד, נראה שצריך לתקן גם למעלה (במקום הנ"ל) מדודא ת' מרודא, והפעל דוד הוראתו תנועת הבלבול והעירוף, ובל' ערבי דומה לו הפעל סאר שיש לו ג"כ הוראה זאת, וכן וסורה (ישעי' מ"ט כ"א) שת"י מטלטלא, ת"ס ומדודתא, וכמו שנעשה

מן

כט לְבַד רְאֵה־זֶה מָצָאתִי אֲשֶׁר עָשָׂה
הָאֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם יָשָׁר וְהֵמָּה בִקְשׁוּ
חִשְּׁבֹנוֹת רַבִּים׃
ח א מִי כְּהֶחָכָם וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר
חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פָּנָיו וְעֹז פָּנָיו
יְשַׁנֵּא*׃ ב אֲנִי פִּי־מֶלֶךְ שְׁמֹר וְעַל דִּבְרַת
שְׁבוּעַת אֱלֹהִים׃ ג אַל־תִּבָּהֵל מִפָּנָיו תֵּלֵךְ
אַל־תַּעֲמֹד בְּדָבָר רָע כִּי כָּל־אֲשֶׁר יַחְפֹּץ
יַעֲשֶׂה׃ ד בַּאֲשֶׁר־דְּבַר־מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן וּמִי
יֹאמַר־לוֹ מַה־תַּעֲשֶׂה׃ ה שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא
יֵדַע דָּבָר רָע וְעֵת וּמִשְׁפָּט יֵדַע לֵב חָכָם׃
ו כִּי לְכָל־חֵפֶץ יֵשׁ עֵת וּמִשְׁפָּט כִּי־רָעַת

א במקוס ה   האדם

חֲזִי הָדָא דְאַשְׁכַּחִית דַעֲבַד אֱלָהָא לְאֶנָשָׁא תְרִיצָא וְהִנּוּן בְּעוֹ מַחְשְׁבָתָא סַגִיאָתָא׃

ח א. מַנוּ אֵיךְ חַכִּימָא וּמַן יָדַע פְּשָׁרָה דְמִלְּתָא חָכְמְתֵהּ דְגַבְרָא תַנְהַר אַפּוֹהִי וְדַחְצִיפִן אַפּוֹהִי נֶסְתַּנָא׃ ב. פּוּמֵהּ דְמַלְכָּא טַר וְעַל מֶלַּת מוֹמָתָא דֶאֱלָהָא לָא תֶסְתַּרְהַב׃ ג. מִן קֳדָמוֹהִי זֵל וְלָא תְקוּם בְּפִתְגָם בִּישׁ מְטֻל דְכָל דְנִצְבֵא נֶעְבֵד׃ ד. אֵיכְנָא דִמְמַלֵּל מַלְכָּא שַׁלִּיט וּמַנוּ נֵאמַר לֵהּ מָנָא עָבֵד אַנְתְּ׃ ה. דְנָטַר פּוּקְדָנָא לָא יָדַע מִלְּתָא בִּישְׁתָא וְזִבְנָא וְדִינָא יָדַע לִבֵּהּ דְחַכִּימָא׃ ו. מְטֻל דִלְכָל צְבוּ אִית זִבְנָא וְדִינָא

באור התרגום

(כט) לבד: ברם, מילת החבור מתנגדת, נ"ל שהבי"ת הוא שמוש ולשון רומי' הוא התנגדות אל דבר מה שכן בל"א רמי, ורמינהו, ענינו התנגדות למה שנאמר למעלה, ובבראשית רבה פ' נ"א אבל אשמים אנחנו „ר' אבא בר כהנא אמר לשון דרומי הוא, אבל, ברם" (ועי' בי"ת שם). ישר: תריצא, ונודע שימושו בל"א, שנהגו לומר מתרץ על המישר דבר קשה בענין.

ח (א) ועז פניו: ודחציפין אפוהי, וכן העז איש רשע בפניו (משלי כ"א כ"ט) ת"ם חציפין אפוהי דגברא עולא. והוא מל' על מה דתא מהחצפא (דני' ב' ט"ו). ישנא: נסתנא, כאילו כת' בשי"ן שמאלית ונקוד ישנא, וכן העתיקו גם הע' και αναιδης προσωπω αυτου μισηθησεται. ובת"י וחליף אפין כל ארחתי' מתחלפין מטב לביש, ישנא' מענין שנוי וחלוף. (ב) אני פי מלך, הסורי לא ת' אני וכן גם הע'. ועל דברת שבועת אלהים, הסורי מושך אל תבהל של הפסוק הבא לכאן, ועל מלת מומתא דאלהא לא תסתרהב, ויהי' פירושו על דבר שבועת אלהים, שאתה מושבע מאת הקב"ה לשמור פי מלך, אל תבהל לעבור על מצותיו; או שיהי' כוונתו, בדבר שנוגע לשבועת אלהים אל תבהל, שלא תהי' קופץ ונשבע, וסומכוס העתיק יותר מפורש: παραβηναι ορκου θεου μη σπευσης לעבור על שבועת אלהים לא תבהל, כלו' הזהר שלא לעבור על שבועת אלהים. (ג) מפניו תלך: מן קדמוהי זל, ומה ענין הליכ'זו מפורש במה שבא אחריו אל תעמוד בדבר רע. והע' העתיקו לפי החלוקה שלפנינו, אולם בעיקר הדבר העתקתם מסכמת עם הסורי, שגם הם לא חברו אל תבהל עם מפניו תלך. (ד) באשר דבר מלך שלטון: איכנא דמלל מלכא שליט, כאילו כת' כאשר דבר מלך, כלו' כאשר הוא מדבר ומצוה כך הוא שולט, וגם הע' העתיקו כאילו כת' כאשר. (ה) ועת ומשפט: וזבנא ודינא, כמו שהוא לפנינו במקרא, וכמו שהוא מפורש בפסוק הבא כי לכל חפץ יש עת ומשפט, והע' העתיקו כאן και καιρον κρισεως ועת של משפט, ובפסוק הבא העתיקו על נכון και καιρος και κρισις. (ו) כי רעת האדם: מטל דבישתה דברנשא, כמו שהוא לפנינו במקרא, והע' העתיקו

לֹא־תִשְׁמַע אֶת־עַבְדְּךָ מְקַלְלֶךָ׃ כב כִּי גַּם־
פְּעָמִים רַבּוֹת יָדַע לִבֶּךָ אֲשֶׁר גַּם־אַתְּ
קִלַּלְתָּ אֲחֵרִים׃ כג כָּל־זֹה נִסִּיתִי בַחָכְמָה
אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי׃
כד רָחוֹק מַה־שֶּׁהָיָה וְעָמֹק עָמֹק מִי
יִמְצָאֶנּוּ׃ כה סַבּוֹתִי אֲנִי וְלִבִּי לָדַעַת וְלָתוּר
וּבַקֵּשׁ חָכְמָה וְחֶשְׁבּוֹן וְלָדַעַת רֶשַׁע כֶּסֶל
וְהַסִּכְלוּת הוֹלֵלוֹת׃ כו וּמוֹצֶא אֲנִי מַר
מִמָּוֶת אֶת־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הִיא מְצוֹדִים
וַחֲרָמִים לִבָּהּ אֲסוּרִים יָדֶיהָ טוֹב לִפְנֵי
הָאֱלֹהִים יִמָּלֵט מִמֶּנָּה וְחוֹטֵא יִלָּכֶד בָּהּ׃
כז רְאֵה זֶה מָצָאתִי אָמְרָה קֹהֶלֶת אַחַת
לְאַחַת לִמְצֹא חֶשְׁבּוֹן׃ כח אֲשֶׁר עוֹד־בִּקְשָׁה
נַפְשִׁי וְלֹא מָצָאתִי אָדָם אֶחָד מֵאֶלֶף
מָצָאתִי וְאִשָּׁה בְכָל־אֵלֶּה לֹא מָצָאתִי׃

לבד   אתה קרי

תרגום

לָא תִשְׁמַע לְעַבְדָךְ דִמְצַחֵא
לָךְ׃ כג. מְטוּל דְזִבְנִין סַגִיאָן
יָדַע לִבָּךְ דְאַף אַנְתְּ צְחִית
לְאָחֳרָנִין׃ כד. כָּלְהוֹן הָלֵין
נַסִית בְּחָכְמְתָא אֲמָרֵית
דְאֶתְחַכַּם וְהִי רַחִיקָא מִנִי׃
כה. יַתִּיר מִן דַהֲוָא רוּחְקָא
וְעוּמְקָא דְעוּמְקָא מַנוּ
נַשְׁכַּחִינֵיהּ׃ כו. אֶתְחַרְכֵת אֲנָא
וְלִבִּי לְמִדַע וּלְמִסְעַר וּלְמִבְעָא
חָכְמְתָא וְחוּשְׁבָּנָא וּלְמִדַע
רַשִׁיעוּתֵיהּ דְסַכְלָא וְסַכְלוּתָא
דְמִתְעַבְרְנוּתָא׃ כז. וְאַשְׁכַּחֵית
דְמָרִירָא מִן מוֹתָא אִנְתְּתָא
דְהִי אִיתֵיהּ פַּחָא וּמְצִידְתָא
לִבָּהּ אֲסִירָא אִידֵיהָ מַן דְטָב
קֳדָם אֱלָהָא מִשְׁתֵּזֵב מִנָהּ וּמַן
דְחָטֵי מִתְּתַחֵד בַּהּ׃ כח. חֲזֵי
הָדָא דְאַשְׁכַּחֵית אֲמַר קוֹהֶלֶת
חֲדָא לַחֲדָא לְמִשְׁכָּחוּ
מַחְשַׁבְתָּא׃ כט. וְתוּב בָּעַת
נַפְשִׁי וְלָא אַשְׁכַּחֵית אֱנָשָׁא חַד
מִן אַלְפָא אַשְׁכַּחֵית וְאִנְתְּתָא
בְּכֻלְּהוֹן לָא אַשְׁכַּחֵית׃ ל. בְּרַם

באור התרגום

ους λαλησουσιν ασεβεις ,וכן הוא בת"י כל מיליא דימללו לך רשיעיא, ובהעתק' סומכוס ההוספה ליתא. מקללך: דמצחא לך, וכן ומקלל אביו ת"ב דנצחי לאבוהי. (כד) רחוק מה שהיה: יתיר מן דהוא רוחקא, נ"ל שצריך להנקד דָהוּא, כלומר לאחר שאמרתי אחכמה מצאתי שהחכמה רחוקה ממני יותר ממה שהיתה "רחוק' קודם התחכמותי, והוא מכוון כנגד מה שאמר למעלה „ואל תתחכם יותר פן תשומם"; וכן העתיקו גם הע' כאילו כת' רחוק ממה שהיה. — ועמק עמק: עומקא דעומקא, עמק של עמק, כלומר תכלית העמק, וכן גם השבעים. (כה) ולתור: ולמסער, סער בל"ס ענינו פקידה וראייה ובקור, לראות את הערים (מ"א ע' כ"ה) ת"י למסער ית קרויא, ובל' ערבי סער ענינו המבקר דבר מה לדעת ערכו, ונ"ל שבל לשון שיעור והשערה ושער שהשתמשו בו חכמים על הערך והמדה נעשה מהפעל סער ע"י חילוף סמ"ך בשי"ן. והסכלות הוללות: וסכלותא דמתעברנותא, כאילו והסכלות הוא בסמיכות אל הוללות, ולזה מתנגד הה"א בראש הנסמך. והע' העתיקו כאילו כת' וסכלות והוללות. (כו) אסורים ידיה: אסרא אידיה, אסרא שם דבר הוא, כלו' ידיה הם זקים וכבלים, והע' העתיקו כאילו כת' בידיה, ועקילס העתיק כאילו אסורים הוא בינוני פעול ומוסב על ידיה, ונראה שפי' אסורי' ידיה, קשורים ידיה שלא תוכל להזיק, כי טוב לפני אלהים ימלט ממנה ורק מי שחוטא ילכד בה. (כז) חשבון: מחשבתא, ולעיל (פס' כ"ה) וחושבנא והם קרובי' זה לזה.

(כט)לבד

וְיִשְׁתַּכְּחוּ בָעִיר אֲשֶׁר כֵּן־עָשׂוּ גַּם־זֶה
הָבֶל׃ יא אֲשֶׁר אֵין־נַעֲשָׂה פִתְגָם מַעֲשֵׂה
הָרָעָה מְהֵרָה עַל־כֵּן מָלֵא לֵב בְּנֵי־הָאָדָם
בָּהֶם לַעֲשׂוֹת רָע׃ יב אֲשֶׁר חֹטֶא עֹשֶׂה
רָע מְאַת וּמַאֲרִיךְ לוֹ כִּי גַּם־יוֹדֵעַ אָנִי
אֲשֶׁר יִהְיֶה־טּוֹב לְיִרְאֵי הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר
יִירְאוּ מִלְּפָנָיו׃ יג וְטוֹב לֹא־יִהְיֶה לָרָשָׁע
וְלֹא־יַאֲרִיךְ יָמִים כַּצֵּל אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יָרֵא
מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים׃ יד יֶשׁ־הֶבֶל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה
עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יֵשׁ צַדִּיקִים אֲשֶׁר מַגִּיעַ
אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים וְיֵשׁ רְשָׁעִים

שמגיע

אָזְלוּ וְאִתְטְעִיו בְּמְדִינְתָא
דְהָכְנָא עֲבַדוּ וְאִתְהֲנָא הֶבְלָא׃
יא. מֶטֶל דְלָא מִתְעַבְדָא
תְבַעְתָא מִן עָבְדֵי בִישְׁתָא
בְּעַגַל מֶטֶל הָכְנָא אִתְמְלֵי לְבָא
דִבְנֵי נָשָׁא בְהוֹן לְמֶעְבַד בִּישׁ׃
יב. מִן דְחָטֵא עָבֵד בִּישְׁתָא
מְאָה וּמַגַּר לֵהּ יָדַע אֲנָא
דְיֶהֱוֵא טָב לְדַחְלוֹהִי דְמָרְיָא
דְנָדְחְלוּן מִקֳּדָמוֹהִי׃ יג. וְטָבְתָא
לָא תֶהֱוֵא לְרַשִׁיעָא וְלָא נַגַּר
יוֹמָא אֵיךְ טֻלָּלָא מֶטֶל דְלָא
אִיתוֹהִי דָחֵל מִן קֳדָם אֱלָהָא׃
יד. אִית הֶבְלָא דַעֲבִיד עַל
אַרְעָא מֶטֶל דְאִית זַדִּיקָא
דְמָטֵא לְוָתְהוֹן אֵיךְ עֲבָדָא
דְרַשִּׁיעָא וְאִית רַשִׁיעָא דְמָטֵא

באור התרגום

היו משבחים אותם (שכן בארמית אתפעל הוא כמו נפעל בעברית) ומה הוא השבח? אשר כן עשו כאילו צדקות עשו. ת' סומכוס ὡς δικαια πραξαντες כן מלשון לא כן בדיו. (יא) פתגם: תבעתא, ענין תביעה גמול ונקמה, והע' העתיקו ἀντιρρησις פסק דין כנגד רעתם. מעשה הרעה: מן עבדי בישתא, כאילו כת' ונקוד מעושי הרעה, וכן העתיקו הע' ἀπο των ποιουντων. (יב) אשר חטא: מן דחטא, וכן גם הע' ὁς ἡμαρτεν. עשה רע מאת: עבד בישתא מאה, והע' העתיקו מאת ἀπο τοτε כאילו כת' מאז. ומאריך לו: ומגר לה, מכוון למה שכת' לפנינו במקרא, והע' העתיקו και ἀπο μακροτητος כאילו נקוד ומארך, כלומר האיש אשר חטא, עשה הרע מאז בעבור שהי' לו אריכת אפים מאת הקב"ה. וסומכוס העתיק ἁμαρτων γε ὁ κακουργος, ἀπεθανεν μακροθυμιας γενομενης αυτῳ החוטא עושה הרע ולאחר שהקב"ה מאריך לו אפים הוא מת. והעתיק מאת כאילו כת' מת, או שקרא מאת שהוא בארמית בינוני פועל של מות, ונמצא לפעמים אצל סומכוס שהוא מתרגם המלה העברית כאילו היא ארמית, שכן שיר רחלי (תהלי' ק"ח י') ת' σου λεβης ἀμεριμνιας μου מענין סמיכה והבטחה על דבר מה, וזה הוראת רחץ בלשון ארמי וסורי. (יג) כצל: איך טללא, כמו שהוא לפנינו במקרא, והשבעי' העתיקו כאילו כת' בצל בבי"ת השמוש, והענין שהרשע לא יאריך ימים בצל ומחסה שלו. (יד) הבל: הבלא, כמו בכל מקום; וסומכוס העתיק הבל באשר מקומות או ματαιοτης שהוא דבר ריק שאין בו ממש, או ἀτμος שהוא אד ועשן; ושתי פעמים שנמצא הבל בפסוק הזה העתיק ἀπορον והוא לפי העתקת הירונימ"וס difficile cognitu דבר שהוא קשה לדעת ולהבין. ובדקדוק תרגם כן, כי הבל זה משונה מכל הבל שבספר קהלת, שהוא מוסב על הנהגת הקב"ה בעולמו, ואמר החכם שמה שראינו בעולם השפל רשע וטוב לו, צדיק ורע לו, זה הבל, וסומכוס מלמד אותנו בהעתקתו, שמה שאמר החכם זה הבל הוא רק בבחינת שכל האדם, שלשוא תתיגע בינת אנוש לחקור ולדעת זאת וכל מה שמעלה החכם במצודת חכמתו על עסק זה לא יהיה כי אם הבל ורעות רוח, שלעולם לא

 ירד

הָאָדָם רַבָּה עָלָיו׃ ז כִּי־אֵינֶנּוּ יֹדֵעַ מַה־
שֶּׁיִּהְיֶה כִּי כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה מִי יַגִּיד לוֹ׃ ח אֵין
אָדָם שַׁלִּיט בָּרוּחַ לִכְלוֹא אֶת־הָרוּחַ וְאֵין
שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת וְאֵין מִשְׁלַחַת בַּמִּלְחָמָה
וְלֹא־יְמַלֵּט רֶשַׁע אֶת־בְּעָלָיו׃ ט אֶת־כָּל־
זֶה רָאִיתִי וְנָתוֹן אֶת־לִבִּי לְכָל־מַעֲשֶׂה
אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֵת אֲשֶׁר שָׁלַט
הָאָדָם בְּאָדָם לְרַע לוֹ׃ י וּבְכֵן רָאִיתִי
רְשָׁעִים קְבֻרִים וָבָאוּ וּמִמְּקוֹם קָדוֹשׁ יְהַלֵּכוּ

וישתכחו

תרגום

מטל דבישתה דברנשא
סגיאא עלוהי: ז. מטל דלית
ידע למא דהוא ומנא נהוא
לה מן בתרה מנו מחוא לה:
ח. לית אנש דשליט ברוחא
למכלא רוחא ולית שולטנא
ביומא דמותא ולית פולטא
ביומא דקרבא ולא משוזב
רושעא למרוהי: ט. וית כל
הנא חזית ויהבת לבי למדע
כל עבד דמתעבד תחות
שמשא וזבנא דאשתלט
ברנשא בברנשא למבאשו לה
י. והידין חזית רשיעא דקבירין
ואתין ומן אתרא דקודשא

באור התרגום

ὁτι γνωσις του ανθρωπου כאילו כת' כי דעת האדם. (ז) מה שיהיה: למא דהוא, צורת תרגומו כאילו כת' במקרא: כי איננו ידע מה שהיה ואת שיהיה לו אחריו מי יגיד לו. (ח) ואין משלחת במלחמה: ולית פולטנא ביומא דקרבא, כלומר אין מי שנשלח ויצא חפשי ביום המלחמה, וכן העתיקו גם הע' και ουκ εστιν αποστολη εν ἡμερα πολεμου. וסומכוס העתיק οὐδε εστι παρ-ταξασθαι εις πολεμον, כלומ' ביום המות לא יוכל האדם להכין עצמו להלחם נגד המות, ויהי' לפ"ז משלחת מענין ובעד השלח (יואל ב' ח') לקיחת כלי זין לערוך קרב. ולא ימלט: ולא משוזב, שזב נעשה מן זוב בהוספת שי"ן של שפעל, וידוע שזיבה ופליטה ענינם קרוב זה אל זה, וכמו שאמרו פלט על ההוצאה מן הסכנה כן גם מן זוב שזב דער געפאהר ענטריננען מאכען אדער לאס-סען. (ט) ונתון: ויהבת, והוא נכון לפי הענין. לכל מעשה, הסורי מוסיף למדע, כאילו כת' לדעת כל מעשה. עת אשר שלט: וזבנא דאשתלט, כלו' גם נתתי את לבי לדעת העת אשר שלט וכו'. לרע לו: למבאשו לה, כאילו כת' להרע. (י) ובכן: והידין, והוא כמו אז, שכן אז ישיר ת"ס הידין שבחו, ואונקלוס ת' בכן שבח, וכן אמר הראב"ע „ובכן כמו תרגום אז". ויונתן ת' ובכן, בקושטא. קברים ובאו: דקבירין ואתין, ת' הכתוב מלה במלה; והע' העתיקו כאילו כת' ובכן ראיתי רשעים לקברים הובאו, וממקום קדוש, והלכו וישתבחו בעיר; וכן כל המעתיקים הקדמונים תרגמו כאילו כת' „וישתבחו" תמורת „וישתכחו" וכן אמרו רז"ל בפ' הנזקין (נ"ו ע"ב) והובא ברש"י כאן, אל תקרי וישתכחו אלא וישתבחו, רק הסורי ת' „אתעציו" שענינו שכחה, וכן גם יונתן ואתנשין; וסומכוס העתיק „ובאו וממקום קדוש יהלכו" - και ὁποτε περιεισαν εν τοπῳ αγιῳ ανεσ-τρεφον כל פעם שסבבו חזרו ובאו אל מקום קדוש, נראה שכונתו על הקוברים והסופדים שהיו סובבים בעיר עם ארונו של מת, כענין שנאמר למטה וסבבו בשוק הסופדים, ומה הוא ענין מקום קדוש מפורש היטב בקה"ר וממקום קדוש יהלכו, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות; וכשהיו רוצים לכבד אדם גדול במותו היו מביאים ארונו לבי כנישתא שכן מצינו ברבנו הקדוש כד דמיך בצפורי אארוני' בתמני עשר כנשתא (קה"ר ז' י'). ויהי' לפ"ז ענין הכתוב על הכבוד שנעשה לרשעי' בשעת קבורתם, ועיקר הכבוד הזה „ובאו וממקום קדוש יהלכו" שהיו סובבים עם ארונם בעיר ובכל פעם שסבבו חזרו ובאו לבי כנישתא ומשם הלכו, וישתבחו בעיר, שהסופדים

היו

ב הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל מִקְרֶה אֶחָד לַצַּדִּיק
וְלָרָשָׁע לַטּוֹב וְלַטָּהוֹר וְלַטָּמֵא וְלַזֹּבֵחַ
וְלַאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ זֹבֵחַ כַּטּוֹב כַּחֹטֶא הַנִּשְׁבָּע
כַּאֲשֶׁר שְׁבוּעָה יָרֵא׃ ג זֶה | רָע בְּכֹל אֲשֶׁר־
נַעֲשָׂה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי־מִקְרֶה אֶחָד לַכֹּל
וְגַם לֵב בְּנֵי־הָאָדָם מָלֵא־רָע וְהוֹלֵלוֹת
בִּלְבָבָם בְּחַיֵּיהֶם וְאַחֲרָיו אֶל־הַמֵּתִים׃ ד כִּי
מִי

ב. כל איך דלכל גרשא חד
לזדיקא ולרשיעא לטבא
ולבישא לדכיא ולטמאא
לדמדבח ולדלא מדבח איך
טבא אף חטיא איך ימיא אף
הו דמן מומתא דחל: ג. הדא
בישא בכל מא דאתעבד
תחית שמשא מטל דגדשא
חד לכלהון ואף לבא דברנשא
אתמלי בישתא ופהיותא
בישתא בלבהון ובחייהון
וחרתהון לות מיתא: ד. כל

באור התרגום

לפ"ז כל דקדמוהי הבלא, ומהעתקה אשר הולאה בשם סומכוס sed omnia coram eis incerta, נראה שקרא ג"כ הכל לפניהם הבל. (ב) הכל אשר לכל: כל איך דלכל; מה שמתחיל הסורי תרגום פסוק זה במלת כל נראה כסותר לדברי שכתבתי בסוף פסוק הקודם, אולם יש מקום אתי להצדיק משפטי, לפי דעתי יש כאן הרכבה מב' תרגומים, האחד קרא הבל תמו' הכל, וכן קראו גם הע' שהעתיקו -μαται οτης εν τοις πασι כאילו כת' הבל באשר לכל, והמתרגם הזה מושך הבל אל הפסוק הקודם כמו שראינו גם אצל סומכוס. ומתרגם אחר קרא על נכון כמו שהוא לפנינו. והבאים אחריהם לקחו קצת מזה וקצת מזה, והניחו הבל בסוף פסוק הקודם והכל על מכונו בתחלת פסוק הבא. וקצת דוגמא לזה הראתי למעלה קהלת ה' ט"ז. וכפי הנראה מהירונימו"ס העתיק סומכוס כאן propterea quod omnibus eveniunt similia כאילו כת' באשר לכל מקרה אחד, והוא נתינת טעם למה שאמר למעלה, הכל לפניהם הבל בעבור שלכל מקרה אחד. לטוב, הס' מוסיף ולבישא, להיות גם כאן חלק המתנגד כמו בכל אלה שהוזכרו במקרא זה, לצדיק ולרשע — ולטהור ולטמא — ולזובח וכו' — כן גם לטוב ולרע. ונמצאה הוספה זו גם בהעתקת הע' τω αγαθω και τω κακω. הנשבע: איך ימיא, וכן הוא גם בהעתקת הע' ως ο ομνυων כאילו כת' כנשבע. (ג) והוללות: פהיותא בישתא, לתאוה יבקש נפרד (משלי י"ח א') ת"י ריגתא בעי פהיא, ומן התרגום הזה למד רמ"ל (ע' פה הג') שהפעל פהא הוראתו זיך טרעננען בעבור שראה שיונתן אמר פהיא על נפרד, ובמה"ב החכם המנוח הזה לא ירד לסוף כונת התרגום, כי יונתן לא פי' כאן נפרד מענין פרישה אלא הומה וסורר אשר באולתו השקע לא יוכל, שכן הומיה היא וסוררת ת"י ומרדתא ופרידתא (ע' מה שכתבתי בבאור על התרגום ש"הש ו' ה' ד"ה הרהיבוני). ושרש פהא הונח ג"כ על הוראה זאת של מהירות שכן פעם בחוץ (משלי ז' י"ב) ת"ס אלא בזבן לבר פהין (פהין מוסב על רגליה האמור בפסוק הקודם, כלומ' פעם בחוץ ממהרות ורצות) ומכוון לפ"ז פהיא נגד נפרד, מבלי שיהי' לפעל פהא שום ענין אל זיך טרעננען, וגם מה שכתב רמ"ל זיך בעמיסטערן על פהא אינגו נכון, אלא שענינו מהירות והושאל גם על הנמהר ונבהל ואינו מיושב בדעתו, ובהוראה זאת קרוב הוא לשרש בהה בעברית בהי בערבית; לוקוס י"ב כ"ע ולא כפהא העינכון בהלין, שלא תטרף דעתכם ומחשבתכם בזה, ויהי' גם כאן פהיותא מין טירוף הדעת. (וראיתי להעיר כאן שגם בלשון יוני φεβω וגם φευγω שהם שניהם בריחה ועריקה, עיקרם הוא φεω, φευω). בחייהם: ובחייהון, כאילו כת' בחייו הקבור. ואחריו: וחרתהון, כאילו כת' ואחריתם

שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים אָמַרְתִּי
שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל׃ טו וְשִׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת־
הַשִּׂמְחָה אֲשֶׁר אֵין־טוֹב לָאָדָם תַּחַת
הַשֶּׁמֶשׁ כִּי אִם־לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׂמוֹחַ
וְהוּא יִלְוֶנּוּ בַעֲמָלוֹ יְמֵי חַיָּיו אֲשֶׁר־נָתַן־לוֹ
הָאֱלֹהִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ טז כַּאֲשֶׁר נָתַתִּי
אֶת־לִבִּי לָדַעַת חָכְמָה וְלִרְאוֹת אֶת־הָעִנְיָן
אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל־הָאָרֶץ כִּי גַם בַּיּוֹם
וּבַלַּיְלָה שֵׁנָה בְּעֵינָיו אֵינֶנּוּ רֹאֶה׃ יז וְרָאִיתִי
אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי לֹא יוּכַל
הָאָדָם לִמְצוֹא אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה
תַחַת־הַשֶּׁמֶשׁ בְּשֶׁל אֲשֶׁר יַעֲמֹל הָאָדָם
לְבַקֵּשׁ וְלֹא יִמְצָא וְגַם אִם־יֹאמַר הֶחָכָם
לָדַעַת לֹא יוּכַל לִמְצֹא׃

ט א כִּי אֶת־כָּל־זֶה נָתַתִּי אֶל־לִבִּי וְלָבוּר
אֶת־כָּל־זֶה אֲשֶׁר הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים
וַעֲבָדֵיהֶם בְּיַד הָאֱלֹהִים גַּם־אַהֲבָה גַם־
שִׂנְאָה אֵין יוֹדֵעַ הָאָדָם הַכֹּל לִפְנֵיהֶם׃
הכל

לְוָתְהוֹן אֵיךְ עוֹבָדָא דְּזַדִּיקַיָּא
וַאֲמָרִית דְּאַף דֵּין הֲבָלָא׃
טו. וְשַׁבַּחִית אֲנָא יָת חֶדְוְתָא
דְּלֵית טָב לְבַר נָשָׁא תְּחוֹת
שִׁמְשָׁא אֶלָּא לְמֵאכַל וּלְמִשְׁתְּיָא
וּלְמֶחְדָא וְהוּ לְוָא לֵהּ בְּעַמְלֵהּ
יוֹמֵי חַיּוֹהִי דִּיהַב לֵהּ אֱלָהָא
תְּחוֹת שִׁמְשָׁא׃ טז. מְטֻּל הָנָא
יְהָבִית לִבִּי לְמִדַּע חָכְמְתָא
וּלְמֶחֱזָא עִנְיָנָא דְּאִתְעֲבֵד עַל
אַרְעָא מְטֻּל דִּבִימָמָא וּבְלֵילְיָא
שִׁנְתָּא בְּעַיְנוֹהִי לָא חָזֵא׃
יז. וַחֲזֵית אֲנָא כָּל עוֹבָדָא
דֶּאֱלָהָא מְטֻּל דְּלָא נִתְמְצָא
בַּר נָשָׁא יָת עוֹבָדָא דְּעֲבִיד
תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּכֹל דְּעָמֵל
בַּר נָשָׁא דְּנִבְעֵא לָא נִשְׁכַּח
וְכֹל דְּנֵאמַר חַכִּימָא לְמִדַּע
לָא נִתְמְצָא לְמִשְׁכְּחוּ׃

ט א. מְטֻּל דְּיָת כָּלְהוֹן הָלֵין
יְהָבִית בְּלִבִּי וְלִבִּי חָזָא
יָת כָּל הָנָא דְּזַדִּיקַיָּא וְחַכִּימַיָּא
וְעוֹבְדֵיהוֹן כְּאִידָא דֶּאֱלָהָא אַף
רַחֲמְתָא אַף סַנְאָתָא לָא יָדַע
בַּר נָשָׁא כֹּל דְּקֳדָמוֹהִי הֲבָלָא׃
כל

באור התרגום

ירד איש לסוף דעתו של הקב"ה בענין צדיק ורע לו רשע וטוב לו. (טז) כ א ש ר נ ת ת י: מטל הנא יהבת, וכן העתיק גם סומכוס *διο εταξα* כלו' בעבור זה נתתי את לבי. והע' העתיקו *εν οις εδωκα* כאילו כת' ב א ש ר נתתי. (יז) כ י ל א י ו כ ל ה א ד ם ל מ צ ו א: מטל דלא נתמצא ברנשא, חסר בת"ס למשכחו, ובסוף הפסוק לא י ו כ ל ל מ צ ו א, ת' על נכון לא נתמצא ל מ ש כ ח ו. ב ש ל א ש ר י ע מ ו ל: כל דעמל. ו ג ם א ם י א מ ר: וכל דנאמר, וכן העתיקו גם הע'. ולפי העתקת סומכוס פי' הכתוב, ו ר א י ת י (למדתי) את כל מעשה האלהים כי לא יוכל האדם למצוא (שאינו יוכל האדם למצוא את כל מעשה האלהים, ולא לבד את כל מעשה האלהים אלא גם) את המעשה אשר נעשה תחת השמש (מה שעיניו רואות ולפניו נעשה) בכל אשר יעמול לבקש ולא ימצא (גם לזה לא ימצא פשר דבר).

ט (א) ו ל ב ו ר א ת כ ל ז ה: ולבי חזא ית כל הנא, וכן העתיקו גם הע' *και καρδια μου συμπαν ειδε τουτο*, נראה שקראו גם שניהם ו ל ב י ר א ה תמו' ו ל ב ו ר. ו ע ב ד י ה ם: ועבדיהון, ענינו מעשיהם; ורש"י פי' ועבדיהם הם תלמידיהם משמשיהם הולכי אורחותם; והוא ע"פ יונתן שת' ו ע ב ד י ה ם, ותלמידיה' דמשתעבדין להון, כאילו נקוד ועבדיהם. ה כ ל ל פ נ י ה ם: כל דקדמוהי הבלא, הס' מושך ה כ ל של תחלת פסוק הבא לכאן וקורא כאילו כת' ה ב ל תמו' ה כ ל, ות' לפ"ז

לַגִּבּוֹרִים הַמִּלְחָמָה וְגַם לֹא לַחֲכָמִים לֶחֶם
וְגַם לֹא לַנְּבֹנִים עֹשֶׁר וְגַם לֹא לַיֹּדְעִים חֵן
כִּי־עֵת וָפֶגַע יִקְרֶה אֶת־כֻּלָּם׃ יב כִּי גַּם
לֹא־יֵדַע הָאָדָם אֶת־עִתּוֹ כַּדָּגִים שֶׁנֶּאֱחָזִים
בִּמְצוֹדָה רָעָה וְכַצִּפֳּרִים הָאֲחֻזוֹת בַּפָּח
כָּהֵם יוּקָשִׁים בְּנֵי הָאָדָם לְעֵת רָעָה
כְּשֶׁתִּפּוֹל עֲלֵיהֶם פִּתְאֹם׃ יג גַּם־זֹה רָאִיתִי
חָכְמָה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וּגְדוֹלָה הִיא אֵלָי׃
יד עִיר קְטַנָּה וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעָט וּבָא־
אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְסָבַב אֹתָהּ וּבָנָה עָלֶיהָ
מְצוֹדִים גְּדֹלִים׃ טו וּמָצָא בָהּ אִישׁ מִסְכֵּן
חָכָם וּמִלַּט־הוּא אֶת־הָעִיר בְּחָכְמָתוֹ
וְאָדָם לֹא זָכַר אֶת־הָאִישׁ הַמִּסְכֵּן הַהוּא׃
טז וְאָמַרְתִּי אָנִי טוֹבָה חָכְמָה מִגְּבוּרָה
וְחָכְמַת הַמִּסְכֵּן בְּזוּיָה וּדְבָרָיו אֵינָם
נִשְׁמָעִים׃ יז דִּבְרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים
מִזַּעֲקַת מוֹשֵׁל בַּכְּסִילִים׃ יח טוֹבָה חָכְמָה
מִכְּלֵי קְרָב וְחוֹטֶא אֶחָד יְאַבֵּד טוֹבָה
הַרְבֵּה׃

קְרָבָא וְלָא לְחַכִּימַיָּא לַחְמָא וְלָא לְסַכּוּלְתָנֵא עוּתְרָא וְלָא לְיָדוּעְתָנֵא שׁוּבְחָא מְטוּל דְּזִמְנָא וּפִגְעָא גָּרֵשׁ לְכֻלְּהוֹן׃
יב. מְטוּל דְּלָא יְדַע בַּרְנָשָׁא זִמְנֵיהּ אֵיךְ נוּנָא דְּמִתְּצִידִין בִּמְצִידְתָא בִישְׁתָא וְאֵיךְ צִפְּרָא דְּמִתְּאַחֲדָן בְּפַחְתָא הָכְנָא מִתְּאַחֲדִין בְּנֵי נָשָׁא בְּזִמְנָא בִישָׁא דְּנָפֵל עֲלֵיהוֹן מְנָשִׁיל׃
יג. וְאַפְדְּרֵא הֲזֵית חָכְמְתָא תְּחוֹת שִׁמְשָׁא וְרַבָּא הִי לְוָתִי׃
יד. מְדִינְתָא זְעוּרְתָא וּבְנֵי נָשָׁא דְּבָהּ זְעוּרִין וְאָתָא עֲלָהּ מַלְכָּא רַבָּא וְחַדְרָהּ וּבְנָא עֲלָהּ קַלְקוּמַיָּא׃ טו. וְאִשְׁתְּכַח בָּהּ גַּבְרָא מִסְכְּנָא חַכִּימָא וְשֵׁיזֵב הוּא מִסְכְּנָא מְדִינְתָא בְּחָכְמְתֵהּ וֶאֱנָשׁ לָא עֲהַד לְגַבְרָא הַהוּ מִסְכְּנָא׃ טז. וַאֲמַרֵת אֲנָא טָבָא הִי חָכְמְתָא מִן גְּבַרְוָתָא וְחָכְמְתֵהּ דְּמִסְכְּנָא שִׁיטָא הִי וּפִתְגָּמוֹהִי לָא מִשְׁתַּמְעִין׃
יז. וּמִלֵּי חַכִּימַיָּא בְּנַיְחָא מִשְׁתַּמְעוּ מִן זַעֲקָתָא דְּשַׁלִּיטָא סַכְלָא׃ יח. טָבָא הִי חָכְמְתָא מִן מָאנֵי קְרָבָא וְחַטִּיתָא חֲדָא מוֹבְדָא טָבְתָא סַגִּיאָתָא׃

באור התרגום

כאילו כת' ככאך בכ"ף. (יב) כדגים: איך נונא, ונמצא גם בל"א (בנ"ר פ' י"א) מה הוית בעית דניתי לך חד נון. פתאום: מנשיל, וכן גם איוב ה' ג'. אולם במדבר ו' ט' ת"ס פתאום מן שליא, וגם א' י"ט מן שלי, ובפרכסים דשליאא ט' ג' מן תקית שליא, שהוא כמו מתוך מנוקתו, כלו' שבא עליו הדבר כשהוא אינו חולה עליו ומחרידו ממנוחתו, וזה גם ענין פתאום. (יג) מצודים: קלקומא, וכן דברים כ' כ' ובנית מצור ת"ס קלקומא, ומקורו ביונית $\chi\alpha\rho\alpha\kappa\omega\mu\alpha$ ובת"א על ובנית מצור ותבני כרכומין ובלשון משנה עיר שכבשוה כרכום (כתובות כ"ז ע"א). גדולים, לא ת' הסורי. (טו) ומצא: ואשתכח, כאילו כת' ונמצא. ומלט הוא, הסורי מוסיף מסכנא. (יז) דברי: ומלי, כאילו כת' בוי"ו החבור. מושל בכסילים: דשליטא סכלא, כאילו כת' מושל כסיל. (יח) וחוטא אחד: וחטיתא קדא, כאילו כתוב ונקוד וְחֵטְא אחד.

דְנֶשְׁתּוּתַף דְּכָל חַיָּא אִית
תּוּכְלָנָא מְטֻל דְּכַלְבָּא דְחַי טָב
הוּ מִן אַרְיָא דְמָאִית: ה. מְטֻל
דְּחַיָּא יָדְעִין דְּמָיְתִין וּמִיתָא
לָא יָדְעִין מֶדֶּם וְלֵית לְהוֹן
תּוּב אַגְרָא מְטֻל דְאִתְטְעִי
דּוּכְרָנְהוֹן: ו. אַף רְחֻמְתְּהוֹן
אַף סְנָאתְהוֹן וְאַף קְנָאתְהוֹן
מִן כַּדוּ אֶבְדַת וּמְנָתָא לֵית
לְהוֹן תּוּב לְעָלַם בְּכָל מָא
דְמִתְעֲבֵד תְּחֵית שִׁמְשָׁא: ז. תָּא
אֲכוּל בְּחַדּוּתָא לַחְמָךְ וְאִשְׁתַּי
בְּלֶבָּא טָבָא חַמְרָךְ מְטֻל
דְאֶצְטְבִי אֱלָהָא בְּעֻבָדַיךְ:
ח. בְּכָל עְדָן נַחְתַּיךְ נֶהֱווֹן חֶוָּרִין
וּמִשְׁחָא מִן רֵישָׁךְ לָא נֶחְסַר:
ט. וַחְזַי חַיָּא עַם אַנְתְּתָא
דְּרָחְמַת כְּלְיוֹמַי חַיַּי הֶבְלָךְ
מְטֻל דְּהִי הִי מְנָתָךְ בְּחַיָּא
וּבְעַמְלָךְ דְּאַנְתְּ עָמֵל תְּחֵית
שִׁמְשָׁא: י. כֹּל דְּתֶשְׁכַּח אִידָךְ
לְמֶעְבַּד בְּחַיְלָךְ עְבֶד מְטֻל
דְּלֵית עֻבָדָא וּמַחְשַׁבְתָּא
וְיַדַּעְתָּא וְחֶכְמְתָא בִּשְׁיוֹל דְּאַנְתְּ
אָזֵל אַנְתְּ לְתַמָּן: יא. הֶפְכֵת
וַחֲזֵית תְּחֵית שִׁמְשָׁא דְּלָא
לְקַלִּילֵא רְהָטָא וְלָא לְגַנְבָּרֵא

קרבא

מִי אֲשֶׁר *יְבֻחַר אֶל כָּל־הַחַיִּים יֵשׁ בִּטָּחוֹן
כִּי־לְכֶלֶב חַי הוּא טוֹב מִן־הָאַרְיֵה הַמֵּת׃
ה כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שֶׁיָּמֻתוּ וְהַמֵּתִים אֵינָם
יוֹדְעִים מְאוּמָה וְאֵין־עוֹד לָהֶם שָׂכָר כִּי
נִשְׁכַּח זִכְרָם׃ ו גַּם אַהֲבָתָם גַּם־שִׂנְאָתָם
גַּם־קִנְאָתָם כְּבָר אָבָדָה וְחֵלֶק אֵין־לָהֶם
עוֹד לְעוֹלָם בְּכֹל אֲשֶׁר־נַעֲשָׂה תַּחַת
הַשָּׁמֶשׁ׃ ז לֵךְ אֱכֹל בְּשִׂמְחָה לַחְמֶךָ וּשְׁתֵה
בְלֶב־טוֹב יֵינֶךָ כִּי כְבָר רָצָה הָאֱלֹהִים
אֶת־מַעֲשֶׂיךָ׃ ח בְּכָל־עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ
לְבָנִים וְשֶׁמֶן עַל־רֹאשְׁךָ אַל־יֶחְסָר׃ ט רְאֵה
חַיִּים עִם־אִשָּׁה אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ כָּל־יְמֵי חַיֵּי
הֶבְלֶךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כֹּל יְמֵי
הֶבְלֶךָ כִּי הוּא חֶלְקְךָ בַּחַיִּים וּבַעֲמָלְךָ
אֲשֶׁר־אַתָּה עָמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ י כֹּל
אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת בְּכֹחֲךָ עֲשֵׂה כִּי
אֵין מַעֲשֶׂה וְחֶשְׁבּוֹן וְדַעַת וְחָכְמָה בִּשְׁאוֹל
אֲשֶׁר אַתָּה הֹלֵךְ שָׁמָּה׃ יא שַׁבְתִּי וְרָאֹה
תַחַת־הַשֶּׁמֶשׁ כִּי לֹא לַקַּלִּים הַמֵּרוֹץ וְלֹא

יחבר קרי

לגבורים

באור התרגום

ואחריתם. (ד) יבחר: דנשתותף, מענין שיתוף וחיבור, ות' לפי הקרי. בטחון: תוכלנא, בוטח בלבו (משלי כ"ח כ"ו) ת"י וסורי דתכיל על לבה, ופי' הכת' לפי הת' כל שמחבר אל החיים יש לו בטחון, והבא אחריו מאמת המאמר כי לכלב חי וכו'. והע' חלקו בהעתקתם כי מי אשר יחבר אל כל האדם? יש בטחון כי לכלב חי וכו', ולפי העתקת סומכוס הוא ג"כ ע"ד השאלה, רק שגם יש בטחון מוסב על שלפניו, למי יש בטחון אשר יחבר אל כל החיים? כלו' שיחי' לעולם. והרמב"ן פי' לפי הכתיב יבחר וגם לפי הקרי יחבר, ופירושו דחוק קצת, ע' בבאורו. (ח) בגדיך: נחתיך, כי שם ארם נחתים (מלכים ב' ו' ט') ת"י כסן וס"ת כמינין, ויהי' לפ"ז נחת בסורי' כמו כסה בעברית, ונעשה נחתא על הבגד כמו מן כסה כסות; או שהוא מהוראה שיש לפעל נחת גם בעברי' ירידה מלמעלה למטה, ויהי' נחתא לבוש העליון היורד על כל שאר הבגדים. שמלה לך ת"ם נחתא אית לך. (ט) אשר נתן לך תחת השמש כל ימי הבלך, כל זה לא תרגם הסורי, ובהעתקת הע' חסר ג"כ כל ימי הבלך. (י) בכחך, בחילך, והע' העתיקו ὡς ἡ δυναμις σου

כאילו

עַל־סוּסִים וְשָׂרִים הֹלְכִים כַּעֲבָדִים עַל־
הָאָרֶץ׃ ח חֹפֵר גּוּמָּץ בּוֹ יִפֹּל וּפֹרֵץ גָּדֵר
יִשְּׁכֶנּוּ נָחָשׁ׃ ט מַסִּיעַ אֲבָנִים יֵעָצֵב בָּהֶם
בּוֹקֵעַ עֵצִים יִסָּכֶן בָּם׃ י אִם־קֵהָה הַבַּרְזֶל
וְהוּא לֹא־פָנִים קִלְקַל וַחֲיָלִים יְגַבֵּר וְיִתְרוֹן
הַכְשֵׁיר חָכְמָה׃ יא אִם־יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא־
לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן׃ יב דִּבְרֵי

ושליטנא דמהלכין איך עבדא
על ארעא: ח. דחפר גומצא
בה נפל ודתרע סיגא נכתיוהי
חויא: ט. דמשנא כאפא
נתכאב בהין ודמצלח קיסא
לאא בהון: י. אן קהא פרזלא
והו אפא דלח וקטילא מסגא
ויותרנא לכשירא חכמתא:
יא. אונכת חויא דלא לוחשתא
לית יותרן בלחושא: יב. מלי

דגש אחר שורק   פי   פומה

באור התרגום

שקראו סָכָל, או כדברי הראב"ע שאמר „ויתכן היות סָכָל שם התאר כמו יֶלֶד והֶלֶד". (ח) ופרץ: ודתרע, תרע בל' סורי ענינו בקיעה ופרילה, פרץ (שמואל ב' ו' ח') ת"י וסורי תרע, נבקעו (בראשית ז' י"א) ת"ס אתתרעו, ומזה הענין נקרא גם הפתח והשער תרע, פתח האהל (ברא' י"ח א') תרע משכנא. ישכנו: נכתיוהי, נכת נעשה מן נשך בהיפוך אותיות ובאילוף שי"ן ותי"ו. (ט) מסיע: דמשנא, מסיע אותם ממקום למקום. בוקע: דמצלח, ויבקע (בראשית כ"ב ג') ת"א וצלח, וצלחו הירדן לפני המלך (שמואל ב' י"ט י"ח) ת"ס וגשרו יורדנן קדם מלכא, ג"כ מענין בקיעה וחלוקה, כי ע"י הגשר נראה הנהר כאילו הוא נחלק לשנים. ומענין זה של בקיעה הושאל גם על הפצע ובפרט על פצע הראש, שכן בל"ס צלחתא vulnus capitis, וכן הוא גם בל"ח (גטין ס"ח ע"ב) לצליחתא ליתי תרנגולא ברא, ופי' רש"י שם שהוא כאב חצי הראש, ולמד זה ממה שנמצא שם „אההוא גיסא דכייב לי" ומשם אין ללמוד כי כונת הגמרא לומר שיזוב הדם על אותו הצד שיש שם הפצע. יסכן: לאא, והוא כמו לאה בעברית, ותרגם יסכן מענין עבודה ויגיעה, וכן ותהי לו סוכנת (מ"א א' ב') ת"ס משמשנית, והע' העתיקו כאן *κινδυνεύσει* מענין סכנה. (י) והוא לא פנים קלקל: והוא אפא דלח, פי' קלקל מל' קלל (יחזקאל א' ז') כלו' שאין נוגה לברזל אלא שנעכרו פניו מחמת החלודה שעליו; דלח ענינו עכירה, ונמצא לו חבר במקרא, ותדלחי מים ברגליך (יחזקאל ל"ב ב') והושאל גם על הפחד והיראה, מפני שמחמת הפחד הומה קרב ולב ותעכר מנוחת הנפש; מפחד רע (משלי א' ל"ג) ת"י מן דלוחא דבישתא, וגם הע' העתיקו כאן כמו הסורי *προσωπον εταραξε*. וחילים יגבר: וקטילא מסגא, או שת' לפי הענין שע"י כחו הגדול יהרוג הרג רב, או שקרא חללים תמורת חילים. ופי' הכתוב יהי' לפי התרגום, אם הברזל אשר ביד הלוחם הוא קהה ופניו עכורים מחמ' החלאה, ובכל זאת רבים חללים יפיל במלחמה, אז תהי' זאת עדות נאמנה על גבורת הלוחם, כן יתרון לכשר חכמה, במקום שהכסיל יאבד בלא עצה, החכם ברוחב בינתו יגבר ויעשה חיל, ובזרל קהה בידו ע"י חכמתו נעשה לו חרב חדה מלוטשה. ויתרון הכשיר: ויותרנא לכשירא, כאילו נקוד הכשר. והע' העתיקו *και περισσεια τω ανδρι ου σοφια* (כך הוא לפני) והוא כאילו כת' ואין יתרון לאיש חכמה, והקריאה הנכונה' היא *και περ. του ανδρειου σοφια* וזה מסכים עם הסורי. (יא) בלוא לחש: דלא לוחשתא, בשביל שלא לחש עליה המנחש. לבעל הלשון: בלחושא, לחושא, הוא המלחש היודע לנחש. ופי' הכת' לפי הת' קרוב לפי' רש"י, אם ישוך הנחש את איש, מחמת שלא לחשו המחבר שלא ישוך, מה יתרון אז לחבר הזה, אין שום תועלת בבעל לחש כזה. וגם הע' העתיקו לבעל הלשון *τω*

י א זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ יַבִּיעַ שֶׁמֶן רוֹקֵחַ
יָקָר מֵחָכְמָה מִכָּבוֹד סִכְלוּת מְעָט׃
ב לֵב חָכָם לִימִינוֹ וְלֵב כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ׃
ג וְגַם־בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהַסָּכָל* הֹלֵךְ לִבּוֹ חָסֵר
וְאָמַר לַכֹּל סָכָל הוּא׃ ד אִם־רוּחַ הַמּוֹשֵׁל
תַּעֲלֶה עָלֶיךָ מְקוֹמְךָ אַל־תַּנַּח כִּי מַרְפֵּא
יַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים׃ ה יֵשׁ רָעָה רָאִיתִי
תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּשְׁגָגָה שֶׁיֹּצָא מִלִּפְנֵי
הַשַּׁלִּיט׃ ו נִתַּן הַסֶּכֶל בַּמְּרוֹמִים רַבִּים
וַעֲשִׁירִים בַּשֵּׁפֶל יֵשֵׁבוּ׃ ז רָאִיתִי עֲבָדִים

י. א. אֵיךְ דֶּבָבָא דְמִיתִין
מְסָרִין לְמָאנָא דְמִשְׁחָא
בְּסִימָא יַקִּירָא הִי מִן חָכְמְתָא
וּמִן סוֹגְאַת תֻּשְׁבּוּחְתָּא
סַכְלוּתָא קְלִיל׃ ב. לִבֵּה
דְחַכִּימָא בִּימִינֵהּ וְלִבֵּה
דְסַכְלָא בִּסְמָלֵהּ׃ ג. וְאַף
סַכְלָא מָא דְאָזֵל בְּאוּרְחָא
לִבֵּהּ חַסִּיר וְכָל דְמִתְחַשַּׁב
סַכְלוּתָא הִי׃ ד. אֵן רוּחָא
דְשַׁלִּיטָא תִּסַּק עֲלָךְ אַתְרָךְ
לָא תִשְׁבּוּק מְטֻל דְאַסְיוּתָא
שָׁבְקָא חֲטָהֵא סַגִּיאָא׃ ה. אִית
בִּישְׁתָא דַחֲזִית תְּחֵית שִׁמְשָׁא
אֵיךְ טוּעֲיֵי דְנֶפְקַת מִן שַׁלִּיטָא׃
יתיר ה — על
ו. דְיָתֵב סַכְלָא בְּרוּמָא עַשִּׂינָא וְעַתִּירָא בְּמוּכָּכָא נֶתְבּוּן׃ ז. חֲזִית עַבְדָא עַל רַכְשָׁא

באור התרגום

ד (א) זבובי: איך דבבא, דבבא נעשה מן זבוב בחילוף זי"ן ודלי"ת ות' כאילו
כת' כזבובי בכ"ף הדמיון. יבאיש: מסרין, שרשו סרא והוא כמו סרח
ובאש היאור (שמות ז' י"ח) ת"א ויסרי נהרא, ות' מסרין בדבים בעבור הרבים של
זבובי. יביע שמן רוקח: למאנא דמשחא בסימא, ויהי' לפ"ז יביע שם נבנה
מפעל נבע, כמו מבוע מים שנקרא כן מפני שנובע ממנו המים, כן יביע שמן,
הוא הכלי שנובע ממנו השמן שבתוכו. ולפי התרגום יהי' פי' הכתוב כמו שזבובי מות
שולטים על כלי של שמן רוקח, כן שולט לפעמים סכלות מעט על חכמה וכבוד.
או שיהי' פירושו, כמו שזבובי מות יבאישו הכלי של שמן הטוב, ועם שהשמן שבתוכו
יקר מאוד הכלי הוא נמאס ונבזה, כמו כן האדם אם גם יש לו חכמה (דעת הרבה)
וגם כבוד מפאת נכסיו והוא סכל במעשיו, יהי' כמו כלי נמאס שתוכו יקר ונחמד,
ע"כ יקר לאדם מחכמה ומכבוד, להשתדל למעט בסכלות כל מה שיוכל, ויהי' העתקת
הכתוב „טאָדטע פֿליעגען מאַכען עקעלהאַפֿט דאַ: געפֿעס דעם בעסטען אָהלעס;
דאַרום, מעהר אַלס נאַך ווייסטען אונד רוהם, שטרעבע דאַרנאַך, זאָ ווייניג
אַלס מעגליך, טהאָר צו זיין.״ וחסר במקרא הנדמה של זבובי מות מפני
שנלמד ממה שבא אחריו יקר מחכמה ומכבוד וכו'. ולפי העתקת הע' מוסב מעט
על מחכמה כלו' יקר מעט מחכמה, ומכבוד סכלות, יותר מכל כבוד הסכלו',
כאילו נקוד ומִכְּבוֹד סכלות. (ג) ואמר לכל סכל הוא: וכל דמתחשב סכלותא הי, וכן
גם הע' και ἁ λογειται παντα αφροσυνη εστιν כל מה שהוא אומ' וחושב סכל
הוא. וסומכוס מביאו הירונימו"ס יפה העתיק לבו חסר ואמר לכל סכל הוא
ipse insipiens suspicatur de omnibus quod stulti sunt, הוא עצמו תבונה
אין בו וחושב על כל אדם שהוא סכל. ורש"י ורא"בע פי' ע"פ ת"י ובעקבותם הלך גם
הרמ"נמן. (ד) מרפא: דאסיותא, וכן העתיקו גם הע' ιαμα מענין רפואה,
וסומכוס העתיק σωφροσυνη והוא כמו שפי' הרמב"מן בב"הם שהוא משרש רפה
וענינו רפיון העורף ומדת הסבלנות. (ו) נתן, דיתב, ת' לפי הענין, ומכוון כנגד
ישבו בסוף הפסוק. ועקילס העתיק εδωκε כאילו נקוד נָתַן, ומוסב על השליט
האמור בפסוק הקודם, זאת היא השגגה שיצאה מלפני השליט שנתן הסכל במרומים
רבים. סכל: סכלא, וכן גם הע' ועקילס על הכסיל ולא הסכלות עצמה, או מפני
שקראו

יא א שַׁלַּח לַחְמְךָ עַל־פְּנֵי הַמָּיִם כִּֽי־בְרֹב
הַיָּמִים תִּמְצָאֶנּוּ׃ ב תֶּן־חֵלֶק לְשִׁבְעָה
וְגַם לִשְׁמוֹנָה כִּי לֹא תֵדַע מַה־יִּהְיֶה רָעָה
עַל־הָאָרֶץ׃ ג אִם־יִמָּלְאוּ הֶעָבִים גֶּשֶׁם
עַל־הָאָרֶץ יָרִיקוּ וְאִם־יִפּוֹל עֵץ בַּדָּרוֹם
וְאִם בַּצָּפוֹן מְקוֹם שֶׁיִּפּוֹל הָעֵץ שָׁם יְהוּא׃
ד שֹׁמֵר רוּחַ לֹא יִזְרָע וְרֹאֶה בֶעָבִים לֹא
יִקְצוֹר׃ ה כַּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ מַה־דֶּרֶךְ
הָרוּחַ כַּעֲצָמִים בְּבֶטֶן הַמְּלֵאָה כָּכָה לֹא

תדע

יא א. שַׁדַּר לַחְמָךְ עַל אַפֵּי
מַיָּא מְטֻל דִּלְסַגִּיאוּת
יוֹמַיָּא תֶּשְׁכְּחִיוּהִי: ב. הַב
מַנְתָא לְשַׁבְעָא אַף לְתַמְנְיָא
מְטֻל דְּלָא תֵּדַע מָנָא בִישְׁתָא
תֶּהֱוֵא עַל אַרְעָא: ג. אִן נֶמְלְיָן
עֲנָנֵי מִטְרָא עַל אַרְעָא נֶאשְׁדָן
וְאִן נֶפֶל קַיְסָא כְּתֵימְנָא אוֹ
בְּאַתְרָא דְּגַרְבְּיָא אַתַר דְּנָפֵל
קַיְסָא תַּמָּן נֶהֱוֵא: ד. דְּנָטַר
לְרוּחָא לָא זָרַע וְדָחָאַר לַעֲנָנָא
לָא חָצֵד: ה. מְטֻל דְּלָא יָדַע
אַנְתְּ מָנָא הִי אוֹרְחָא דְּרוּחָא
אַכְזְנָא גֵּיר דְּבַטְנְתָא דְּבַטְנָא

באור התרגום

יא (א) שלח: שדר, הוראת פעל שדר היא יגיעה אחר דבר מה, וכן הוא משתדר להצלותה (דניאל ו' ט"ו) ובחילוף למ"ד ורי"ש נעשה ממנו שדל, ויאבק (בראשית ל"ב כ"ה) ת"א ואשתדל, ובלשון משנה (אבות פ"ב מ"ו) השתדל להיות איש, ולפי גירסת הערוך השתדר, וכן גרס גם (פ"ד מי"ח) ואל תשתדר לראותו, והושאל הפעל שדר גם על השליחות אחר דבר מה, שהוא ג"כ מענין היגיעה, וישלח (בראשית ל"ח כ') ת"א ושדר. (ג) העבים גשם: ענני מטרא, כאילו כתוב עבי גשם, ואולי הוא ע"ם אחד שרצה להגיה הסורי בעקבות העתקת השבעי', כי הש' העתיקו ἐὰν πληθῶσι τὰ νέφη ὑετοῦ, וחשב המגיה כי νέφη ὑετοῦ הוא ביחס ההצטרפות, ותקן לפי זה „ענני מטרא" ואיננו נכון, כי השם ὑετός איננו כאן בהצטרפות הקנין אל νέφη, כי אם בהצטרפות המגביל אל הפעל πληθῶσι, והפעל πληθῶ שואל השם המגביל הפעולה הבא אחריו ביחס ההצטרפות. וצריך לתקן בסורי עננא תמו' ענני. — יריקו: נאשדן, אשד ענינו שפך, ונמצא יתר פלטה משרש זה גם בעברי' אשד הנחלים (במדבר כ"א ט"ו) וגם שדה ושדות (לעיל ב' ח') ת' הס' מזה הלשון (ובצ"הת שם נפל טעות בדפוס וצריך לתקן ב' פעמים אשד תמו' שדא הכתוב שם.) שם יהוא: תמן נהוא, ביחיד, וסומכוס העתיק לפי הענין ἐκεῖ παρατεύξονται, במקום אשר יפלו העצים שם יתקנו אותם ויעשו מהם כלים, והעתיק יהוא ברבים, שהוא כמו יהיו ובאל"ף נוספת כמו ההלכוא אתו (יהושע י' כ"ד) וכן כתב גם הראב"ע. (ד) יקצור: חצד, בל"ס ועברי חצד הוא כמו קצר בעברית, זרע וקציר (בראשי' ח' כ"ב) ת"א זרועא וחצדא. (ה) כאשר: מטל, וגם השבעים, עקילס וסומכוס כולם העתיקו כאילו כתי' באשר; ויהי' לפי התרגו', באשר אינך יודע וכו' טעם וסבה למה שאמר בפס' הקודם שומר רוח לא יזרע, בעבור שאין אדם יודע דרך הרוח. כעצמים בבטן המלאה: אכזנא גיר דבטנתא דבטנא, זן בל"ס וארמי הוא המין והסוג, והושאל גם על האופן והדרך, למינהם למינהו (בראשי' א' כ"א) ת"א לזניהון, לזנוהי, וס' תרגם לגנסהון, לגנסה, כי זנא הוא כמו genus, וכן כת' הראב"ע על מזן אל זן (תהלי' קמ"ד י"ג) „מין, כמו תרגום למינו לזנוהי, וכן וזנים מרקחי' (ד"הי ב' ט"ז י"ד)" ועל וזנים אמר ר' אלעזר (ב"ק ט"ז ע"ב) „זיני זיני" כלומ' מינים הרבה של בשמים. והאל"ף של אכזנא היא נוספת כדי להקל על המבטא, ותרגם כן כעצמים בבטן המלאה, כלומר כמו שאין אתה יודע מאיזה מין הוא הולד במעי האשה ההרה, כן לא תדע

פִּי־חָכָם חֵן וְשִׂפְתוֹת כְּסִיל תְּבַלְּעֶנּוּ׃
יג תְּחִלַּת דִּבְרֵי־פִיהוּ סִכְלוּת וְאַחֲרִית פִּיהוּ
הוֹלֵלוּת רָעָה׃ יד וְהַסָּכָל יַרְבֶּה דְבָרִים
לֹא־יֵדַע הָאָדָם מַה־שֶּׁיִּהְיֶה וַאֲשֶׁר יִהְיֶה
מֵאַחֲרָיו מִי יַגִּיד לוֹ׃ טו עֲמַל הַכְּסִילִים
תְּיַגְּעֶנּוּ אֲשֶׁר לֹא־יָדַע לָלֶכֶת אֶל־עִיר׃
טז אִי־לָךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ נָעַר וְשָׂרַיִךְ בַּבֹּקֶר
יֹאכֵלוּ׃ יז אַשְׁרֵיךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ בֶּן־
חוֹרִים וְשָׂרַיִךְ בָּעֵת יֹאכֵלוּ בִּגְבוּרָה וְלֹא
בַשְּׁתִי׃ יח בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקָרֶה וּבְשִׁפְלוּת
יָדַיִם יִדְלֹף הַבָּיִת׃ יט לִשְׂחוֹק עֹשִׂים לֶחֶם
וְיַיִן יְשַׂמַּח חַיִּים וְהַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת־הַכֹּל׃
כ גַּם בְּמַדָּעֲךָ מֶלֶךְ אַל־תְּקַלֵּל וּבְחַדְרֵי
מִשְׁכָּבְךָ אַל־תְּקַלֵּל עָשִׁיר כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם
יוֹלִיךְ אֶת־הַקּוֹל וּבַעַל הַכְּנָפַיִם* יַגִּיד דָּבָר׃

* יתיר ה׳

פומה דחכימא תשבוחתא וספותה דסכלא מטבען לה:
יג. ריש מלי פומה סכלותא וחרתא דפומה פורסיא בישא
יד. וסכלא מסגא מלין לא ידע ברנשא מא דהוא ומא דנהוא מן בתרה מנו מחוא לה:
טו. עמלהון דסכלא מלאא להון מטל דלא ידעו למאזל למדינתא:
טז. ווילכי מדינתא דמלככי טלא ורורבניכי בצפרא אכלין:
יז. טוביכי מדינתא דמלככי בר חארין ורורבניכי בערנהון אכלין בכשירותא ולא במשתיא:
יח. בשפלותא נתמכך תטליא ובשפלות אידיא נדלף ביתא:
יט לחדותא עבידין לחמא וחמרא ומשחא דנחדון לחיא וכספא ממכך ומטעא להון בכל:
כ. ואף במדעך למלכא לא תצחא ובקיטון משכבך לא תצחא לעתירא מטל דעופא דשמיא נובל קלך ומרא עופא נחוא פתגמיך:

שלח

באור התרגום

ἐπαδοντι מענין מנחש. (יג) הוללות: פורסיא, ענינו בל"ס ערמה. (יד) מה שיהיה: מא דהוא, כאילו כת' מה שהיה, וכן ת' לעיל ח' י"ז, וכן העתיקו גם הע'. (יז) בגבורה: בכשירותא, ת' לפי הענין, אוכלי' כמו וכמה שהוא נאה לאדם כשר לאכול. ולא בשתי: ולא במשתיא, והוא נכון, והע' העתיקו καὶ οὐκ αἰσ-χυνθήσονται כאילו כת' בגבורה ולא בבושת. (יט) לשחוק עשים: לחדותא עבידין, כאילו כת' עשויים. לחם ויין, הסורי מוסיף ומשחא, וגם הע' הוסיפו καὶ ἔλαιον. ישמח חיים: דנחדון לחיא, כאילו כת' לשמח חיים, וענין הכתוב לחם ויין ושמן לשחוק (לשמחה) עשויים, שישמחו את החיים; והוא כנגד פסוק הטעמי' שלנו. יענה את הכל: ממכך ומטעא להון בכל, ת' יענה מענין דלות ועוני, וכדי לפרש ענין העניות מוסיף הת' ומטעא, כלו' הכסף עושה אותם עניים בדעת ומרבה להם שגגה וטעות בכל ענינם. ושהעתקת הע' יענה ταπεινώσει ἐπα-κούσεται, והן ב' העתקות שונות שחברו יחד, הראשונה קראה יענה מענין דלות ועניות, והשניי' כמו שהוא לפנינו במקרא מענין שמיעה וענייה. וסומכוס העתיק מכוון היטב אל הענין εὐχρηστήσει כלומ' הכסף מועיל לכל דבר. (כ) ובעל הכנפים: ומרא עופא, כון על החבר היודע בחכמת הטייר להגיד לשואליו דבר מפריחת ומלפלוף העופות, והוא הנודע בל"ר בשם Augur או Auspex וכן ת' לעיל לבעל הלשון ג"כ על המנחש (ואולי קרא גם לבעל לחשון תמו' הלשון). ויהי' פי' הכת' עוף השמים יוליך קולך, והחבר המבין לפלוף העופות ידע ויגיד הדבר.

יב א וּזְכֹר אֶת־בּוֹרְאֶיךָ בִּימֵי בְּחוּרֹתֶיךָ
עַד אֲשֶׁר לֹא־יָבֹאוּ יְמֵי הָרָעָה
וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין־לִי בָהֶם
חֵפֶץ׃ ב עַד אֲשֶׁר לֹא־תֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ
וְהָאוֹר וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְשָׁבוּ הֶעָבִים
אַחַר הַגָּשֶׁם׃ ג בַּיּוֹם שֶׁיָּזֻעוּ שֹׁמְרֵי הַבַּיִת
וְהִתְעַוְּתוּ אַנְשֵׁי הֶחָיִל וּבָטְלוּ הַטֹּחֲנוֹת כִּי
מִעֵטוּ וְחָשְׁכוּ הָרֹאוֹת בָּאֲרֻבּוֹת׃ ד וְסֻגְּרוּ
דְלָתַיִם בַּשּׁוּק בִּשְׁפַל קוֹל הַטַּחֲנָה וְיָקוּם
לְקוֹל הַצִּפּוֹר וְיִשַּׁחוּ כָּל־בְּנוֹת הַשִּׁיר׃
ה גַּם מִגָּבֹהַּ יִרָאוּ וְחַתְחַתִּים בַּדֶּרֶךְ וְיָנֵאץ

השקד

הֶכְלָא: ב. וֶעֱהַר לְבָרְיָךְ בְּיוֹמֵי
עֲלֵימוּתָךְ עַד לָא יֶאתוּן יוֹמֵי
בִישְׁתָא וְיִקְרְבוּן שְׁנַיָּא דְתֵימַר
דְלֵית בְּהוֹן צִבְיָנִי: ג. עַד לָא
נֶחֱשַׁךְ שִׁמְשָׁא וּנְהוֹרָא דְסִהֲרָא
וְכוֹכְבַיָּא וְיִתְהַפְּכוּן עֲנָנַיָּא בָּתַר
מִטְרָא: ד. בְּיוֹמָא דְיִתְזִיעוּן
נָטוּרֵי בֵיתָא וְיִתְדַּוְּדוּן מָרֵי
חֵילָא וְיִתְבַּטְלוּן טַחֲנָתָא מִטּוּל
דִזְעֵירִי וְיֶחְשְׁכוּן חֵיזָתָא בְּכַוָּא:
ה. וְיִתְחַדְּרוּן תַּרְעָא בְּשׁוּקָא
בְּשִׁפְלוּתָא דְקָלָא דְטַחֲנָתָא
וְנֵקוּם לְקָלָא דְצִפְּרָא וְיִתְמַכְּכוּן
כָּל בְּנַת שׁוּבְחָא: ו. וְאַף
מִן רוּמָא נִרְחַל וְיִתְזִיעַ
בְּאוֹרְחָתֵיהּ וְנֵבַע עֲלוֹהִי שַׁקְדָא

ונפרע

באור התרגום

יב (א) בוראיך: לבריך, ביחיד, וממה שכתו' בוראיך מלא בוי"ו וביו"ד הרבי', אמר רב אבא ברי' דרב פפי ור"י דסכנין בשם ר' לוי על ההוא דעקביה בן מהללאל הסתכל בשלשה דברים וכו' „שלשתן דרש ר' עקבי' מפסוק אחד, וזכור את בוראך (נ"ל בוראיך) בירך בורך בראך (ירושלמי סוטה דף י"ח ע"א)." ואמר בירך, שכן מתוך בארך (משלי ה' ט"ו) ת"י מן בירך (ובאמת אמר הי"מ „בארך גרסינן במקום בירך" שאם יהי' הגירס' בארך נמצא האל"ף נדרשת ב' פעמים והיו"ד איננה נדרשת כלום, אלא הנכון כמו שכתבתי. וגם בויק"ר פרש' י"ח ובקה"ר במקומנו צריך להגיה בירך תמו' בארך, ובירושלמי שנדפס עתה בקראטשין הגירס' „באירך" והוא דלא כמאן). ימי הרעה: יומי בישתא, וסומכוס העתיק *του κακωσεως σου* כאילו כתו' רעתך. (ב) והאור והירח והכוכבים: ונוהרא דסהרא ודכוכבא, כאילו אור הוא בסמיכות אל הירח והכוכבים. (ג) והתעותו: ויתדודון, עי' בצ"הת לעיל ז' י"ג. בארבות: בכוא, מל' וכוין פתיחן לה (דניאל ו' י"א) ואמר הראב"ע „וכן גם בלשון ישמעאל". ובלשון חכמים וסימניך כותא (שבת ל"ה ע"א). (ד) וסגרו: ונתחדון, תמו' ונתאחדון, וכן גן נעול (ש"הש ד' י"ב) ת"ם גנתא דאחידא, וע' שם בצ"הת. כל בנות השיר: כל בנת שובחא, ועקילס העתיק *τα της ωδης* כל מה שייך לשיר, כלומ' כלי השיר. (ה) גם מגבוה יראו: ואף מן רומא נדחל, ת' ביחיד כאילו כת' יירא, שכן גם בפסוק הקודם ויקום לקול הצפור, ביחיד הוא. ובהעתקת הע' *και εις το υψος οψονται* כאילו כת' וגם לגבוה יראו, כלומ' שרואי' לכל מקום גבוה מפני המורא שיפול עליה' דבר מה ויזיקם. וכן העתיק גם סומכוס ייראו כאילו כת' יראו. — וחתחתים בדרך: ונתזיע באורחתה, תרגם חתחתים כאילו הוא מוסב על האדם והוא כפל לשון על ייראו שלפניו, וכן התחת אלהי' אני (בראשי' נ' י"ט) ת"א ארי דחלא דיי' אנא, כאילו כת' חתחת; ועקילס העתיק כאן *τρομω τρομησουσι εν τη οδω* כאילו כת' וחת חתים בדרך, ולראשון נמצא לו את העשו לבלי חת (איוב מ"א כ"ה), והשני הוא כמו קשת גבורים חתים (שמואל א' ב' ד'). ואמר רבנו ישעי' שם שהוא מקרא מסורס ופי' גבורי קשת חתים. והע' העתיקו חתחתים, *θαμβοι*, אימות ומחתות. וינאץ השקד: ונבע

עלוהי

תֵּדַע אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
אֶת־הַכֹּל׃ ו בַּבֹּקֶר זְרַע אֶת־זַרְעֶךָ וְלָעֶרֶב
אַל־תַּנַּח יָדֶךָ כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֵי זֶה יִכְשָׁר
הֲזֶה אוֹ־זֶה וְאִם־שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד טוֹבִים׃
ז וּמָתוֹק הָאוֹר וְטוֹב לַעֵינַיִם לִרְאוֹת אֶת־
הַשָּׁמֶשׁ׃ ח כִּי אִם־שָׁנִים הַרְבֵּה יִחְיֶה
הָאָדָם בְּכֻלָּם יִשְׂמָח וְיִזְכֹּר אֶת־יְמֵי הַחֹשֶׁךְ
כִּי־הַרְבֵּה יִהְיוּ כָּל־שֶׁבָּא הָבֶל׃ ט שְׂמַח
בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶךָ וִיטִיבְךָ לִבְּךָ בִּימֵי
בְחוּרוֹתֶיךָ וְהַלֵּךְ בְּדַרְכֵי לִבְּךָ וּבְמַרְאֵי*
עֵינֶיךָ וְדָע כִּי עַל־כָּל־אֵלֶּה יְבִיאֲךָ הָאֱלֹהִים
בַּמִּשְׁפָּט׃ י וְהָסֵר כַּעַס מִלִּבֶּךָ וְהַעֲבֵר רָעָה
מִבְּשָׂרֶךָ כִּי־הַיַּלְדוּת וְהַשַּׁחֲרוּת הָבֶל׃

* ובמראה קרי

הָכַנָא לָא תֵּדַע עֲבָדוֹהִי דְּמָרְיָא כָּל דְּנֶעְבַּד׃ ו. כָּל צַפְרָא זְרוֹעַ זַרְעָךְ וּבְרַמְשָׁא לָא תִשְׁבּוֹק אִידָךְ מֶטֻּל דְּלָא יָדַע אַנְתְּ אֵינָא נִכְשַׁר אוֹ הָדָא אוֹ הָדָא וְאִן תַּרְוֵיהוֹן אַיְךְ חַד טָבִין׃ ז. חֲלֵא נוּהְרָא וְטָב לְעַיְנָא וְיַתִּיר לְמֶחֱזֵי שִׁמְשָׁא׃ ח. מֶטֻּל דְּאִן שְׁנִין סַגִּיאָן נֵאחֵא בַּרְנָשָׁא בְּכֻלְּהֵין נֶחְדֵּא וְנֶתְדְּכַר יוֹמֵי חֲשׁוֹכָא מֶטֻּל דְּסַגִּיאִין נֶהֶווֹן כָּל דְּאָתֵא הֶבְלָא׃ ט. בְּיוֹמֵי עֲלַיְמוּתָךְ חֲדִי עַלֵּימָא וְנֶטְאַב לָךְ וְהַלֵּךְ בְּאוּרְחָתָא דְּלִבָּךְ וּבְחֶזְוָא דְּעַיְנָיךְ וְדַע דְּבְהָלֵין כֻּלְּהֵין מַעֵל לָךְ מָרְיָא בְּדִינָא׃ יב א. אַעְבַּר רוּגְזָא מֶן לִבָּךְ וְאַפְרֵק בִּישְׁתָא מֶן בֶּסְרָךְ מֶטֻּל דְּטַלְיוּתָא וְלָא יַדַעְתָּא

וזכר

באור התרגום

את כל אשר יעשה האלהים, וכן הוא גם בת"י והיכמה דלא תינדע או דכר או נוקבא עד זמן דאיתיליד וכו'. אשר יעשה את הכל: כל דנעבד, כלומר את הכל אשר יעשה אין אתה יודע. (ו) בבקר: כל צפרא, כלו' כל זמן הבקר. צפרא מל' צפר שענינו סבב סחר, וכן (שופטי' ז' ג') ישב ויצפר (ע' געזעניוס ע' צפר הב') ונקרא הבקר צפרא, מפני שאז סבב השמש מהלכו תחת הארץ וחוזר והופך ומתחיל לרוץ אורח. (ז) לראות את השמש: ויתיר לחזיי שמשא, כאילו כתוב ויותר לרואי השמש כמו למעלה ז' י"א. (ח) בכלם ישמח ויזכר וכו': בכלהין נחדא ונתדכר יומא חשוכא וכו'. נ"ל פי' הכתוב מתוך הת', מתוך שיזכור האדם ימי החשך, וידע שכל שבא לו אחר המות יהי' הבל (בבחינת שמחת הגוף) לכן ישמח כל עוד שבחיי' חיותו. והוא ע"ד שאמר רב לרב המנונא (עירובין נ"ד ע"א) „בני אם יש לך היטב לך שאין בשאול תענוג ואין למות התמהמה". וכפי המובא בשם סומכוס recordari debet et dierum tenebrarum, יהי' ויזכור את ימי החשך אזהרה לאדם, שבכל שמחתו בעה"ז לא ישכח שיבואו לו ימי החשך וידאג על כשרון מעשיו; וכמו זה הוא בוולגטא, והוא קרוב לפי' רש"י. (ט) שמח בחור בילדותך וייטבך לבך בימי בחורותיך, הס' תרגם כאילו כת' שמח בחור בימי בחורותיך וייטב לך. והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך, הסורי ת' כמו שהוא לפנינו במקרא, והע' העתיקו *και περιπατει εν ̔οδοις καρδιας σου αμωμος* כאילו כת' והלך בדרכי לבך תמים. ואולי העתיקו כן מפני שפעל הלך כשהוא בפיעל על תהלוכת הנפש תמיד הוא לטוב, כמו אהלך באמתך, באורח צדקה אהלך, באור פניך יהלכון, ועוד כאלה, וכן גם כאן והלך בדרכי לבך, על ההליכה בלב תמים. ובמראה עיניך, *και μη εν ̔ορασει οφθαλμων σου* כאילו כת' ולא במראה עיניך. (י) והסר כעס וכו', כאן מתחיל הסורי פרשה י"ב, ובהעתק' הע' החלוקה היא כמו לפנינו במקרא. והשחרות: ולא ידעתא, וכן גם הע' *ανοια*, ובוולגטא voluptas ושלשתם תרגמו לפי הענין, כי השחרות היא זמן הסכלות והתענוגים.

אָמַר הַקּוֹהֶלֶת הַכֹּל הָבֶל: ט וְיֹתֵר שֶׁהָיָה
קֹהֶלֶת חָכָם עוֹד לִמַּד־דַּעַת אֶת־הָעָם וְאִזֵּן
וְחִקֵּר תִּקֵּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה: י בִּקֵּשׁ קֹהֶלֶת
לִמְצֹא דִּבְרֵי־חֵפֶץ וְכָתוּב יֹשֶׁר דִּבְרֵי
אֱמֶת: יא דִּבְרֵי חֲכָמִים כַּדָּרְבֹנוֹת
וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת נִתְּנוּ
מֵרֹעֶה אֶחָד: יב וְיֹתֵר מֵהֵמָּה בְּנִי הִזָּהֵר
עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אֵין קֵץ וְלַהַג הַרְבֵּה
יגעת

ט. הֲבֵל הֲבָלִין אֲמַר קוֹהֶלֶת
הֲבֵל הֲבָלִין כֹּל מֶדֶם הֶבְלָא:
י. וְיַתִּיר דְּהֲוָא קוֹהֶלֶת חַכִּימָא
דְּמַלֵּף הֲוָא יִדַעְתָּא לְעַמָּא וְצָת
וְבָדַק וְתַקֵּן מַתְלֵא סַגִּיאָא:
יא. סַגִּי בְּעָא קוֹהֶלֶת לְמֶשְׁכַּח
פִּתְגָמֵא דְּצֶבְיָנָא וְאֶכְתֵּב
בְּקוּשְׁתָא פִּתְגָמֵי קוּשְׁתָא:
יב. מֶלֵי חַכִּימָא אַיְךְ זָקוּתָא
וְאַיְךְ סֶכָא דְּקְבִיעָן מָרֵי
אֶסְכְּפָתָא אֶתְיְהֶבוּ מֶן רָעְיָא
חַד: יג. וְיַתִּירָאִית מֶנְהוֹן בְּרִי
אֶזְדַּהַר לְמֶכְתַּב סֶפְרֵא סַגִּיאָא
לֵית סוֹף וְמַמְלְלָא סַגִּיאָא

ב א ו ר   ה ת ר ג ו ם

יקוף יקוף *επι την*. (ח) אמר הקוהלת: הסורי מוסיף עוד הפעם הבל הבלים, והוא כמו למעלה א' ב'. (ט) עוד למד: דמלף הוא, כאילו כת' שלמד, וכן הוא גם בהעתקת הע' *οτι εδιδαξε*, ואולי צריך לתקן *ετι* תמו' *οτι*. ואזן: ונצת, האזינו השמים ת"א אציתו. וחקר: ובדק, וחקרת (דברי' י"ג ט"ו) ת"א ותבדוק, ויש פותרין גם לבדוק ולחזק הבית (ד"הי ב' ל"ד י') מזה הענין. והע' העתיקו ואזן וחקר ותקן משלים הרבה *και ους εξιχνιασεται κοσμιον παραβολων* כאילו כת' ונקוד ואזן יחקר תיקון משלים, ומלת הרבה בסוף הפסוק נמשכת אל הפס' הבא. (י) בקש: סגי בעא, מלת סגי היא מעשה ידי מגיה שהגיה התרגום בעקבות השבעים, כי המתרגם הראשון יפה הניב מלת הרבה על מכונו בסוף הפסוק הקודם מתלא סגיאא, והבא אחריו ראה בהעתקת הע' בתחלת פס' *πολλα εζητησεν* והוסיף גם בסורי מלת סגי לפני בעא.— וכתוב ישר: ואכתב בקושתא, כאילו כתו' וכתב בישר, וכן העתיק גם עקילס *και συνεγραψεν ορθως*, והס' ת' בתפעל, שכן הוראת כתב בתפעל על הכותב חבור מה conscribere, והע' העתיקו וכתוב ישר, שבקש קהל' למנוא מה שכתו' בישר, והם הם דברי חפץ ודברי אמת. דברי אמת: פתגמי קושתא, הסורי כותב תמיד קושתא בתי"ו תמו' טי"ת והוא מל' המקרא קשט אמרי אמת (משלי כ"ב כ"א). (יא) כדרבנות: איך זקותא, להניב הדרבן ת"י זקת, מתג לחמור (משלי כ"ו ג') ת"ם וזקתא לחמרא. והוא מפעל זקת שהוראתו בל"ם דקירה pupugit. וכמשמרות: ואיך סכא, ויתד תהי' לך ת"א וסיכא, ובל' חכמים אפי' סיכתא בדפנא רפיא (גטין ל"ב ע"א). נטועים: דקביען, קשרם על לבך (משלי ו' כ"א) ת"ם קבוע אנון בלבך, ויתקעה (שופטים ג' כ"א) ת"י וקבעה, ונודע שימושו בל' חכמים כל שיש לו זמן או מקום מיוחד נראה כאילו הוא תקוע שם ונקרא קבוע שאינו זז משם, והפוכו מה שנד ואינו נשאר תמיד במקום או בזמן הזה. בעלי אספות: מרי אסכפתא, כאילו האל"ף של אספות נוספת והוא הרבים של סף שכן וירעשו הספים (עמוס ט' א') ת"ם ונזוען אסכפתא, ובל' חכמים נכתב בקו"ף, אסקופה משמשת ב' רשויות (שבת ט' ע"א) ומוסב לפי התרגום בעלי אספות על משמרות נטועים, שהם המשמרות הגדולים שמחזיקי' בהם אסקופת הבית. והע' העתיקו *συνθηματων* מענין אסיפה

וחבורה

ונפרע שרדא ונסגא קמצא
ותתבדר קפר ותבטלי
בישנותא מטל דאזל ברנשא
לבית עמלה ואתברכו בשוקא
מרקדנא: ז. עדלא נתפסק
חבל כספא ונשתחק חזור
דהבא ותתבר קולתא על
מבועא ותרהט גיגלא על
ברא: ח. ונהפוך עפרא
לארעא איך דהוא ורוחא
תהפוך לות מריא דיהבה:

השקד ויסתבל החגב ותפר האביונה כי־
הלך האדם אל־בית עלמו וסבבו בשוק
הסופדים: ו עד אשר לא־ירחק* חבל
הכסף ותרץ גלת הזהב ותשבר כד על־
המבוע ונרץ הגלגל אל־הבור: ז וישב
העפר על־הארץ כשהיה והרוח תשוב
אל־האלהים אשר נתנה: ח הבל הבלים

* ירתק קרי

אמר

***

באור התרגום

עלוהי שהרא ונפרע שרדא, והם ב' תרגומים שונים, הראשון פי' שקד מענין שקידה והקצה, שכן שהר בל"ס וסהר בלשון ערבי ענינו ער ויושב בלי תנומה, לשקד על דלתותי (משלי ח' ל"ד) ת"ס ונשהר על תרעי (ובערוך ע' שהד מביא התרגום של בלילה ההוא נדדה „דהוה שהיד ולא שכב", וצריך להגיה שם שהיר ברי"ש תמו' הדל"ת), וענין התרגום כאן ונדע עלוהי שהרא, שנודע עליו השקידה et emerget super eum vigilia, שמקיץ משנתו ויושב ער מפני שהזקנה אינה מניחה לו לישן; והתרגום האחר פי' שקד על העץ הנושא שקדים ות' ונפרע שרדא, שיפרח השקד, שרדא ענינו בל"ס amygdala amara. והשבעים לא העתיקו כלל וינאץ השקד. ויסתבל: ונסגא, שנתגדל, ומחמת גדלו נתרבה סבלו. החגב: קמצא, כחגבים (במדבר י"ג ל"ג) ת"א כקמצין, ובלשון חכמים ודילמא קמצא בעלמא (יבמות קכ"א ע"ב), ונקראו גם בל' ערבי' החגבים הקטנים קמץ, ואולי נקראים כן מל' קפיצה בחילוף מ"ס ופ"א, ובלשון ערבי' קמץ saltu incedere, או שנקראים כן בעבור הקמיצה ואסיפה, ע"ד אסף החסיל (ישעיה ל"ג ד'), מפני שנמצאים קמצים קמצים במקום אחד, שכן נקראים גם בלשון עברי' ארבה מל' רבה, שהם רבים עד למאד. ותפר האביונה: ותתבדר קפר ותבטלי בישנותא, גם כאן יש הרכבה מב' תרגומים שונים, הראשון פי' אביונה מל' תמרות אביונות וקפריסין (מעשרות פ"ד מ"ו) וכן העתיקו גם הע' ותתפזר הקפר; *καὶ διασκεδασθῇ ἡ κάππαρις* והשני תרגם אביונה מענין עניות, ותבטלי בישנותא, כלומר שתבטל כל רעה מפני שהלך האדם אל בית עולמו, וכיון שמת נעשה חפשי מכל רעות החלד. והעתקת סומכוס מסכמת עם האופן הב' של תרגומנו. עלמו: עמלה, כאילו כת' עמלו, ונראה שהוא רק טעות של איזה סופר שכת' עמלה תמו' עלמה שהי' בתרגום. הסופדים: מרקדנא, וכן עת ספוד (לעיל ג' ד') ת"ס זבנא למרקדו, ע"ש בב"הת. (ו) ירתק: נתפסק, פי' ירתק מל' ינתק בחילוף נו"ן ורי"ש וכן לעיל ד' י"ב ינתק ת"ס מתפסק. גלת: חזור, ת' לפי הענין תפוח הזהב. כד: קולתא, כדך (בראשי' כ"ד י"ד) ת"א קולתיך, ובל' חכמים (בריש עבול יום) וקולית של מים, ומקורו בל' יוני' *κολεος* שענינו נבל וכד של מים. ונרץ: ותרהט, ידוע שאימוש הנו"ן בל"ס הוא לנסתר עתיד כמו היו"ד בל' עברי', וקרא כאן הסורי כאילו כת' ונקוד וְנָרֻץ, עתיד נסתר מן רוץ ות' לפ"ז ותרהט, (ושינה במין בעבור השם גיגלא שהוא מ"נק), וכן העתיקו גם הע' *συντροχάσῃ*. אל הבור: על ברא, כאילו כת' על הבור וכן העתיקו גם הע'. (ז) על הארץ: לארעא, ויהי' על במקום אל, והע' העתיקו

ἐπὶ

איכה א

א א אֵיכָה | יָשְׁבָה בָדָד הָעִיר רַבָּתִי עָם
הָיְתָה כְּאַלְמָנָה רַבָּתִי בַגּוֹיִם שָׂרָתִי
בַּמְּדִינוֹת הָיְתָה לָמַס: ב בָּכוֹ תִבְכֶּה בַּלַּיְלָה
וְדִמְעָתָהּ עַל לֶחֱיָהּ אֵין־לָהּ מְנַחֵם מִכָּל־
אֹהֲבֶיהָ כָּל־רֵעֶיהָ בָּגְדוּ בָהּ הָיוּ לָהּ
לְאֹיְבִים: ג גָּלְתָה יְהוּדָה מֵעֹנִי וּמֵרֹב עֲבֹדָה

היא

תרגום מא

אוּלָיְתָה דְּאַרְמְיָא נְבִיָּא.

א א. אֵיכְנָא יְתֵבַת בִּלְחוֹדֵיהּ מְדִינְתָּא סַגִּיאַת בְּעַמָּא הֲוָת אֵיךְ אַרְמַלְתָּא סַגִּיאַת בְּעַמְמֵא רֵישָׁא דִּמְדִינָתָא הֲוָת לְמַדְאתָא: ב. בְּכַת בְּלֵילְיָא וְדִמְעֵיהּ שָׁחַל עַל פַּכֵּיהּ וְלֵית לַהּ מְבַיְאָנָא מִן כָּלְהוֹן רַחֲמֵיהּ כָּלְהוֹן רָחֲמֵיהּ דַּגְלוּ בַהּ וַהֲווֹ לַהּ בְּעֵל דְּבָבָא: ג. גְּלַיַת יְהוּדָא מִן שׁוּעְבְּדָא מִן סוּגָאַת

פירוש המקרא

א (א) בדד. שם דבר הוא, ולא שיהא פתרונו בדודה אלא לשון יחידות כמו ודיקס השיבני שאף הוא שם דבר ופת' בוין בל' [נ"ל שצ"ל בוידי vide ועער וגם ועערע] אף כאן, איכה נהיתה לי הרעה הזאת שישבה בדד העיר שהית' לשעבר רבת עם, ועכשיו כאלמנה שיושבת בדודה: רבתי בגוים וכו'. פת' העיר שהיתה לשעבר גברת הגוים ושרת במדינות, שאר המדינו' עובדים אותה ופורעים לה מס, עכשיו היא עובדת לאומות ופורעת להם מס: (ב) בכה תבכה בלילה. בכי שלה דומה לזה שבוכה בלילה בשעה שאין בני אדם מצויין אצלו לנחם, שזה שבוכה ביום בני אדם באים אצלו ומשעשעי' אותו ומנחמין אותו אבל הבוכה בלילה בוכה עד שדמעותיו דבקים לו על לחייו, אף היא דומה לבוכה לילה: ודמעתה על לחיה. מתוך שאין לה מנחם: מכל אהביה. פת' מכל האומות שהיו דומין לשעבר כאהביה: כל רעיה. פת' כל הגוים שהיו נראים לה לשעבר כאחים ורעים בשע' גדולה, עכשיו בצרתה בגדו בה: היו לה לאויבים. ולא די לה שלא עזרו אותה אלא שהיו לה לאויבי', בגדולתם של ישראל אוהב היה חירם לדוד, קורא לשלמה אחי, דכתיב מה הערים האלה אשר נתת לי אחי, בירידתן הוא אומר על שלשה פשעי צור וכו' על הסגירם גלות שלמה לאדום ולא זכרו ברית אחים: (ג) גלתה יהודה וכו'. פת' מיום שגלתה יהודה וישבה לה בגוים מאותו היום לא מצאה מנוח מחמת עינוי שהאומות

מענין

באור התרגום

אוליתה: אוליתא הוא ת' של תאניה ואניה,— בראש העתקת השבעי' נמצא כאן הוספה מזה הענין: „ויהי אחרי אשר נשבה ישראל וירושלי' חרבה, וישב ירמיהו ויבך, ויקונן את הקנה הזאת ויען ויאמר:"—

א (א) רבתי עם: סגיאת בעמא, והשע' העתיקו כאילו כת' רבתי עמים. היתה למס: הות למדאתא, והוא כמו מנדה בלו והלך (עזרא ד' י"ג) ושם נו"ן תמו' דגש, ובגמ' (שבת קמ"ט ע"ב) איך שבת נוגש שבתה מדהבה, אמר ר"י אמר רב שבתה אומה זו שאמרה מדוד והבא, כונתו ג"כ על המס הנזכר בשם מנדה במקרא. (ב) על לחיה: שחל על פכיה, שחל הוראתו בל' ארמי משיכה וגרירה, כי מן המים משתיהו (שמות ב' י') ת"א שחילתי', ובל' חכמים נשיקה דמיא כמשחל ביניתא מחלבא (ברכות ח' ע"א) ובל"ס הושאל על הנזילה והנטיפה, ותרד עיני דמעה (ירמי' י"ג י"ז) ת"ס ונשחלן עיני דמעה, ומזה הלשון נקרא בל' חכמי' מין כאב האזן שיחלא (שבת ס"ז ע"א) שדולף האזן מים של ליחה סרוחה; ואמרו שם במשנה יוצאין בביצת החרגול, ועלה מפרש בגמ' „דעבדי לשיחלא" ובמקו' אחר (חולין ס"ה ע"ב) מנו בין מיני החרגול גם את השחלנית, ואולי השחלנית היתה המין המיוחד בחרגול לרפואת השיחלא. בגדו: דגלו, עד שקר (משלי י"ד ה') ת"י סהדא דגלא, ובל' חכמים שני ת"ח המדגילים זה את זה בהלכה (שבת ס"ג ע"א) לפי

פי'

תרגום

לְאוֹתָא הִי דְבִסְרָא׃
יד. אַחֲרִיתֵה דְפִתְגָמָא בִּסְכֵה
כֹּל שְׁמַע וּמִן קֳדָם מָרְיָא דְחַל
וּפִקּוּדָנוֹהִי טַר מְטַל דְהָנוּ דְמַן
אוּמָנָא חַד אִתְיְהֵב לְכָלְנָשׁ׃
טו. מְטַל דִלְכָל עֲבָדָא מָרְיָא
מַעֵל בְּדִינָא עַל כָּל דְכַסְיָא
וְגַלְיָא אִן דְטָב וְאִן דְבִישׁ׃

שלם כתבא דקוהלת

יְגִעַת בָּשָׂר׃ יג סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע
אֶת־הָאֱלֹהִים יְרָא וְאֶת־מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר
כִּי־זֶה כָּל־הָאָדָם׃ יד כִּי אֶת־כָּל־מַעֲשֶׂה
הָאֱלֹהִים יָבִא בְמִשְׁפָּט עַל כָּל־נֶעְלָם
אִם־טוֹב וְאִם־רָע׃

סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם׃

ס רנמי

באור התרגום

ומבורה. (יג) סוף דבר: אחריתה דפתגמא בסכה, כלומר כללו של דבר וגמרו, בסכה הוא מל' כי אעבור בסך (תהלי' מ"ב ה'). וכן העתיק ג"ם התרגום summa sermonis universi. הכל נשמע: כל שמע, כאילו כתוב שמע בלווי וכן העתיקו גם הע'. כי זה כל האדם: מטל דהנו דמן אומנא חד אתיהב לכלנש, מוסיף כאן על כי זה לפרש, מה שאמרתי לך למעלה המשל מהמשמרות שהם נתנו מרועה אחד, הנמשל לזה הם מצות ה' שעשה אותם אומן אחד, ות' כל האדם כאילו כת' לכל האדם. (יד) על כל נעלם: על כל דכסא, ומוסיף עוד וגלא כאילו כת' על כל נעלם ונגלה. וסומכוס העתיק *περι παντος παροραθεντος* כלומר על מה שנעלם מעיני האדם ושגג וטעה בו, אם טוב יצא מהשגגה או רע, ד' ישפוט עליה מכל מקום.

רוֹדֵף׃ ז זָֽכְרָה יְרוּשָׁלַ͏ִם יְמֵי עָנְיָהּ וּמְרוּדֶיהָ
כֹּל מַחֲמֻדֶיהָ אֲשֶׁר הָיוּ מִימֵי קֶדֶם בִּנְפֹל
עַמָּהּ בְּיַד־צָר וְאֵין עוֹזֵר לָהּ רָאוּהָ צָרִים
שָׂחֲקוּ עַל־מִשְׁבַּתֶּהָ׃ ח חֵטְא חָטְאָה יְרוּשָׁלַ͏ִם
עַל־כֵּן לְנִידָה הָיָתָה כָּל־מְכַבְּדֶיהָ הִזִּילוּהָ
כִּי־רָאוּ עֶרְוָתָהּ גַּם־הִיא נֶאֶנְחָה וַתָּשָׁב
אָחוֹר׃ ט טֻמְאָתָהּ בְּשׁוּלֶיהָ לֹא זָכְרָה
אַחֲרִיתָהּ וַתֵּרֶד פְּלָאִים אֵין מְנַחֵם לָהּ

ראה

קֳדָם רָדוֹפָא׃ ז. אִתְדַּכְּרַת אוּרְשְׁלֵם יוֹמֵי שׁוּעְבְּדָהּ וּמַרְדוּתָהּ וְכָל הֲוֵי רְגִיגָתָהּ דַּהֲוַי מִן יוֹמָתָא קַדְמַיָּא כַּד נְפַל עַמָּהּ בְּיַד אֲלוֹצָא וְלֵית לָהּ מְעַדְרָנָא חֲזָאוּהּ אֲלוֹצֶיהָ וְגַחֲכוּ עַל תְּבָרָהּ׃ ח. חֶטְהָא חֲטָת אוּרְשְׁלֵם מְטֻל הָכָא הֲוָת נְדָתָא כָּלְהוֹן מְיַקְרָנֶיהָ צַעֲרוּהָ מְטֻל דַּחֲזוֹ פּוּרְסְיָהּ אַף הִיא אִתְאַנְחַת וְהֶפְכַת לַאֲחוֹרָהּ׃ ט. טַמְאוּתָהּ בְּשִׁפּוּלֶיהָ וְלָא אִתְדַּכְּרַת חֶרְתָּהּ וְנַחְתַת תֶּשְׁבּוּחְתָּהּ וְלֵית לָהּ מְבַיְאָנָא

פירוש המקרא

לפני רודף, שכן הוא אומר בתשע' לחדש ויחזק הרעב בעיר כי לא הי' לחם לעם הארץ ותבקע העיר וכל אנשי המלחמה ברחו וכו' וירדפו חיל כשדים אחריהם וגו'׃ (ז) אשר היו מימי קדם. שכן הוא מנהג עולם כשאדם מתחילה בטובה ובאחריתו יורד הוא זוכר בימי עניו שנים הטובות שהי' שרוי בטובה בראשיתו: ראוה שרים [צ"ל צרים] . שרים [צרים] שראו אותה בימי גדולת' כשראו אותה עתה בימי ניוול' שחקו על דברים חמודים שפסקו ממנה; משבתיה. לשון הפסק כמו וישבת המן, ותרג' ופסק מנא, וכן יום ולילה לא ישבתו, וכן והשבתי כל משושה ׃ (ח) לנידה היתה. פת' לטלטול כמו נע ונד: כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה. כשראו ערותה, כשהיו רואים מוליכים אות' בשבי ערומים: גם היא נאנחה. פת' עתה לאחר שלקתה נאנחה על חטאתיה שחטאה שגרמו לה שלנידה היתה: ותשב אחור. פת' אילו היתה יכולה לחזור בה ולשוב אחור מחטאתי' עתה היתה חוזרת בה, ואילו עשתה את האחרונה ראשונה עד שלא גלת' ועד שלא היתה לנידה בהיות ירושלי' יושבת שלוה ועריה סביבותי' לא היתה גולה, אבל לא עשתה כן (ט) טמאתה בשוליה. פת' כשהית' מיטמאת בגילולי' לא זכרה אחריתה, לא שמה על לבה תוכחת הנביאים שמרה תהי' באחרית'; ותרד פלאים. ירדה ירידה מופלאים שאירעו בה פלאי תוכחות מה שלא אירעו לכל אומה ולשון, נתקיים בה והפלא ד' את מכותך: אין מנחם לה.

פת'

באור התרגום

לפני רודף בעבור שאין בהם כח לעמוד כנגדו. (ז) משבתה: תברה, תבר ושבר שניהם אחד בחילוף שי"ן ותי"ו, והסורי או שת' לפי הענין או שקרא משבריה תמו' משבתיה, והע' העתיקו κατοι= κεσια והוא מין חג, והירונימו"ס בפו= גמטהַ et deriserunt sabbata ejus והוא כמו שאמרו רז"ל באיכה רבתי על משבתיה, על שבתותיה. (ח) ערותה: פורסיה, וד' פתהן יערה (ישעי' ג' י"ז) ת"ם ומריא אסכימיהין נפרסא, ונ"ל שנבנה הפעל פרס על זה הענין מהמלה היוני' παρρησια כמו שנבנה ממנו בל' ארמי' ובל"ח בתוספת מ"ס פרסם, יגלו שמים (איוב כ' כ"ז) ת"י יפרסמון, ומל' גילוי שהוא ענין של פרס הושאל פורסיא על הערוה, שכן גם ערוה ענינו גילוי החלק בגוף האדם שראוי להיו' מכוסה. (ט) בשוליה: בשפוליה, מלשון שפל הושאל על השולים שהם החלק התחתון, וכן בל' חכמים בשיפולי גלימא (סנהדרין ק"ב ע"ב), והשבעים העתיקו בשוליה כאילו כת' ברגליה. ותרד פלאים: ונחתת תשבוחתה, העתיק ג"ם את תרגומנו dejecta est gloria ejus כלו' שירד

כבודה

א י כ ה א

הִיא יָשְׁבָה בַגּוֹיִם לֹא מָצְאָה מָנוֹחַ כָּל־
רֹדְפֶיהָ הִשִּׂיגוּהָ בֵּין הַמְּצָרִים׃ ד דַּרְכֵי
צִיּוֹן אֲבֵלוֹת מִבְּלִי בָּאֵי מוֹעֵד כָּל־שְׁעָרֶיהָ
שׁוֹמֵמִין כֹּהֲנֶיהָ נֶאֱנָחִים בְּתוּלֹתֶיהָ נּוּגוֹת
וְהִיא מַר־לָהּ׃ ה הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ אֹיְבֶיהָ
שָׁלוּ כִּי־יְהוָה הוֹגָהּ עַל־רֹב־פְּשָׁעֶיהָ
עוֹלָלֶיהָ הָלְכוּ שְׁבִי לִפְנֵי־צָר׃ ו וַיֵּצֵא
מִן־בַּת־צִיּוֹן* כָּל־הֲדָרָהּ הָיוּ שָׂרֶיהָ כְּאַיָּלִים
לֹא־מָצְאוּ מִרְעֶה וַיֵּלְכוּ בְלֹא־כֹחַ לִפְנֵי

רודף   מבת קרי

ת ר ג ו ם

עַבְדוּתָא הִי יָתְבַת בֵּית עַמְמַיָא וְלָא אַשְׁכְּחַת לַהּ נְיָחָא כָּלְהוֹן רָדוֹפַהָא אַדְרְכוּהָ בֵּית אוּלְצָנָא
ד. אוֹרְחָתַהּ דְּצִיּוֹן בְּאֶבְלָא מִן בְּלִי דְאָתַיִן לְעַרְעָאָה כָּלְהוֹן תַּרְעַהָא צְדַיִן וְכָהֲנַהָא מִתְאַנְחִין וּבְתוּלָתַהָא מִמַּכְּכָן וְהִי מְרִיר לַהּ׃
ה. הֲווֹ אֲלוּצַהָא לְרֵישׁ וּבְעֵלְדְּבָבַהָא שְׁלַיִו מִטֻּל דְּמָרְיָא מַכְּכַהּ עַל סוּגְאַת חֶטְאַהָא וְעוּלֵיהָא אֲזַלוּ בְּשִׁבְיָא קֳדָם אֲלוּצָא׃
ו. וּנְפַק מִן כְּנִשְׁתָּא צִיּוֹן כָּל הֲדָרַהּ הֲווֹ רַבְרְבַנַהָא אֵיךְ אַיְלָא וְלָא אַשְׁכַּחוּ מַרְעִיתָא וַאֲזַלוּ דְלָא חֵילָא

ב א ו ר ה ת ר ג ו ם

פי' הערוך (ע' דגל) ור"ת (הובא בתו' ע"ז כ"ב ע"ב ד"ה רגלא.) והוא יותר נכון מפי' רש"י שם. (ג) השיגוה: אדרכוה, פעל דרך באפעל ענינו השגה וכן וישג לבן (בראשי' ל"א כ"ה) ת"א ואדרך לבן, ובל"מ (שופטי' כ' מ"ג) מנוחה הדריכהו, וכתב רש"י שם „הדריכהו, השיגוהו ויש דוגמתו בלי' גמרא ולא אדרכי' (כתובות ס' ע"ב)" ומזה הל' נבנה השם אדרכתא (ב"ק קי"ב ע"ב). המצרים: אולצנא, כאילו הוא הרבים של מן המצר (תהלים קי"ח ה'), והע' העתיקו θλιβόντων כאילו כתוב מצירים. (ד) מועד: לעדעאדא, כי חג ד' לנו (שמות י' ט') ת"א דעדעאדא הו לן דמריא, ונמצא גם על תמונה אחרת (מתי כ"ז ט"ו) בכל עאדא, והוא יחס הקריאה status emphatic. של עיאד, ובל' משנה מה שנמצא בריש ע"ז בבלי לפני אידיהן, בירושלמי כתוב עידיהן (וע' על זאת בערך מלין ע' איד). שוממין: צדין, תהו ובהו ת"א צדיא וריקניא. (ה) שבי: בשביא, וכן העתיקו גם הע' כאילו כת' בשבי. בלא כח: דלא חילא, כלו' שהלכו

לפני

פ י ר ו ש ה מ ק ר א

מענין אותה ומעבודה קשה שמעבידין אות': כל רדפיה השיגוה בין המצרים. שכן אתה מוצא שבכל מקום שהיו ישראל בורחי' כשהיו מגיעים למצר אצל שכניהם, היו שכניהם באים ומסגירים אותם, ברחו למערב באו עזתים והסגירו אותם, דכתיב על שלשה פשעי עזה וכו' על הגלותם גלות שלמה להסגיר לאדום; ברחו לצפון בני צור מסגירים אותם כמו שכת' למעלה, ברחו לדרום אדומים הורגין אותם, דכתיב על שלשה פשעי אדום וכו' על רדפו בחרב אחיו וכו': (ד) דרכי ציון אבלות. הדרכים שישראל היו דורכין אות' כשהיו עולין לרגל, עתה מתאבלין עליהם מחמת שחרב בית המקדש ואין בהם באי מועד: כל שעריה. שהיו פתוחין תמיד יומם ולילה לא יסגרו, שבאי' לה ישראל מכל עריה' עכשיו שוממין: כהניה. שהיו מקבלין מישראל כ"ד מתנות כהונה, עתה נאנחים: נוגות. לשון יגון ותוגה: (ה) היו צריה לראש. אומר כשהיו ישראל עושים רצונו של מקום נאמר בהם ונתנך ד' לראש ולא לזנב, חטאו לפניו והיו צריה לראש: שלו. לשון שלוה: הוגה. לשון שבר, כמו כי אם הוגה, וכן כי לא ענה מלבו ויגה: עולליה הלכו שבי. אפילו העוללי' שאין דרכן לילך בגלות הלכו בשביה: (ו) כל הדרה. הם מלכיה שריה כהניה ונביאיה, שהיו הדר המקום: היו שריה כאילים וכו'. מה איל זה כיון שאינו מוצא מרעה אין בו כח לנוס מפני הציד אף הם מתוך שלא מצאו מרעה הלכו בלא כח

לפני

אֲשֶׁר הוֹגָה יְהוָה בְּיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ׃
יג מִמָּרוֹם שָׁלַח־אֵשׁ בְּעַצְמֹתַי וַיִּרְדֶּנָּה פָּרַשׂ
רֶשֶׁת לְרַגְלַי הֱשִׁיבַנִי אָחוֹר נְתָנַנִי שׁוֹמֵמָה
כָּל־הַיּוֹם דָּוָה׃ יד נִשְׂקַד עֹל פְּשָׁעַי בְּיָדוֹ
יִשְׂתָּרְגוּ עָלוּ עַל־צַוָּארִי הִכְשִׁיל כֹּחִי
נְתָנַנִי אֲדֹנָי בִּידֵי לֹא־אוּכַל קוּם׃ טו סִלָּה
כל

ומככני מריא ביומא דחמתא
דרוגזיה: מ. מן מרומא שדר
נורא בגרמי ואחתני פרס
מצידתא לרגלי ואהפכני
לבסתרי ויהבני לחרבא
וכליום דויא אנא: נ. אתתעירו
עלי חטהי וכאידוהי אסתרגו
נירוהי על צורי ואתקרח חילי
ואשלמני מריא באידא דמן
לא מציא אנא חילה: ס. כבש

פירוש המקרא

עולל בלא תי"ו כמו ועולל למו כאשר עוללת לי, וכן עיני עוללה לנפשי, הוא לשון מעשה ולשון פעולה. ואם הוא כתוב [בתי"ו] אשר התעללתי במצרי' וכמו הלא כאשר התעולל בהם, וכן ויתעללו בה, וכן ודקרוני והתעללו בי כולן לשון שחוק הם: (יג) וירדנה. פת' ממרום שלח אש וידבקנה בעצמותי, כמו וירד על הכרובי' ועל התמרו' את הזהב [מלכי' א' ו' ל"ב] שפת' שדבק על הכרובים ועל התמרו' את הזהב וכן בלשון המשנה הרודה פת בתנור פת' המדבק פת בתנור: כל היום דוה. כמו כל לבב דוי: (יד) נשקד. נכתב ונדבק (?) עול פשעי בידו, ובפת' רבנו שלמה בר יצחק ראיתי „דומ' נשקד כהדין מסקדונא דמסקד לה לתורת'," ויש גמגו' בדבר: עול פשעי. כמו ועולתה קפצה פיה: ישתרגו. נעשו שריגים, ופת' הפשעים רבו וגדלו ונעשו שריגים שעלו על צוארי, ודומה לו ביחזקאל נץ המטה פרח הזדון החמס קם למטה רשע: (טו) סלה. מגזרת וסר מרע מסתולל שפת' נדוש ונעשה כמסילה זו שהכל דשין בה [א"א לפנינו כתוב וסר מרע משתולל (ישעי' נ"ט ט"ו), והמפרש הזה היה בכזיב בלדתו פסוק זה, והי' לו להביא עודך מסתולל בעמי (שמות ט' י"ז) שפירש"י גם שהוא מגזר' מסלה].

אף

באור התרגום

לא תעולל אחריך". אשר הוגה ד': ומככני מריא, וכן לעיל (פסו' ד') נוגות, ממככן, מענין יגון. ובהעתקת הע' יש כאן הרכבה מב' העתקות, הראשונ' פירשה הוגה מל' לא יהגו בגרונם, אשר הוגה לי *φθεγξαμενος εν εμοι* כלו' אשר דבר עלי; והשנייה פי' הוגה מענין יגון, *εταπεινωσε με*, והמרכיבים הושיבו שתיהן בשכונה אחת. (יג) וירדנה: ואחתני, כאילו כתו' ויורידני, והע' העתיקו *κατηγαγεν αυτο* כאילו כת' ויורידנה, כלומר שהוריד הקב"ה את האש. שוממה: לחרבא, העתיק גבריאל סיוניט"א את תרגומנו tradidit me gladio, וחשב שמלת חרבא עניינו כאן חרב, וטעות הוא בידו כי חרבא עניינו גם שממה בל"ס, שכן פרכסים דשליחא א' כ' דדירא תהוא חרבא. (יד) נשקד על פשעי: אתתעירו עלי חטהי, ת' הסורי כאילו כת' נשקד בשי"ן ימנית, ותמו' על בקולם קרא עלי, כלו' נתעוררו עלי פשעי, ומלת בידו מושך אל הבא אחריו בידיו ישתרגו עלו על צוארי: ובאידוהי אסתרגו נירוהי על צורי, עלו קרא כאילו כת' ונקוד עליו, ותרג' נירוהי שכן אשר לא עלה עליהם עול (שמואל א' ו' ז') ת"י די לא נגידא בניר, וקרוב לזה נירו לכם ניר. אסתרגו: סרג עניינו בלשון ערבי' קשירה ועניבה, ומזה הענין הוא גם כאן, כלומר בידו (של הקב"ה) נקשרו העלים על צוארי. וגם באיכה רבתי דרשו נשקד כאילו הוא בשי"ן ימנית, וגם השבעי' העתיקו כן, ותוכן העתקתם כאילו כת' נשקד על פשעי, כלומר הקב"ה נתעורר על פשעי. תמו' בידו קראו הע' בידי, בידי ישתרגו, כלומר פשעי נעשו בידי קליעה ושריגה ועלו על צוארי. לא אוכל קום: לא מציא אנא חילה, כאילו כת' לא אוכל כחו. (טו) סלה: כבש, וכן גבר במסלתו יהלכון ת"י גבר

בכבשיה

רְאֵה יְהוָה אֶת־עָנְיִי כִּי הִגְדִּיל אוֹיֵב: י יָדוֹ
פָּרַשׂ צָר עַל כָּל־מַחֲמַדֶּיהָ כִּי־רָאֲתָה
גוֹיִם בָּאוּ מִקְדָּשָׁהּ אֲשֶׁר צִוִּיתָה לֹא־יָבֹאוּ
בַקָּהָל לָךְ: יא כָּל־עַמָּהּ נֶאֱנָחִים מְבַקְּשִׁים
לֶחֶם נָתְנוּ *מַחֲמוֹדֵּיהֶם בְּאֹכֶל לְהָשִׁיב נָפֶשׁ
רְאֵה יְהוָה וְהַבִּיטָה כִּי הָיִיתִי זוֹלֵלָה:
יב *לוֹא אֲלֵיכֶם כָּל־עֹבְרֵי דֶרֶךְ הַבִּיטוּ וּרְאוּ
אִם־יֵשׁ מַכְאוֹב כְּמַכְאֹבִי אֲשֶׁר עוֹלַל לִי

יתיר ו. ל זעירא אשר

תרגום

חֲזִי מָרְיָא שׁוּעְבְּדִי דְאִתְתָּרִים בְּעֵל דְבָבָא: י. אִידוֹהִי פְּרַס אַלוּצָא עַל כָּלְהוֹן רְגִיגָתָהּ וַחֲזִית עַמְמַיָא דְעָלוּ לְמַקְדְּשָׁךְ דְפַקֶדְתְּ דְלָא נֵעֲלוּן בִּכְנוּשְׁתָּךְ: כ. כָּלָּה עַמָּא מִתְתַּנְחִין וּבָעַן לַחְמָא יְהָבוּ רְגִיגָתְהוֹן בְּמֵיכוּלְתָא לְמַפָּנָיו נַפְשָׁא חֲזִי מָרְיָא וְחוּר דַהֲוֵית זְלִילְתָּא: ל. לָא לְכוֹן כָּל עָבְרֵי אוֹרְחָא אִסְתַּכָּלוּ וַחֲזוּ אִן אִית כְּאֵבָא אֵיךְ כְּאֵבִי דְעָבַד לִי מָרְיָא

ומככני

באור התרגום

כבודה, וצ"ל שנפל כאן טעות בתרגום, תמורת תשבוחתה צ"ל תשבומתא שענינו insolentia מה שלא כדרך ארץ ובמנהג העולם, והוא גם ענין פלאים שלפנינו במקרא. (י) ראתה: וחזית, כאילו כת' ראיתי, ואולי הוא רק טעות איזה סופר מאוחר שכתב וחזית תמו' וחזת. מקדשה: למקדשך, כאילו כת' במקרא מקדשך. (יב) לוא אליכם: לא לכון, כמו שהוא נכון וכמו שפירשו באיכה רבתי „לא ייתי עליכון דאתא עלי, לא ימטי עליכון דמטי עלי“ — והשבעים העתיקו οἱ προς ὑμας וכן גם הפולגאטא o vos omnes כאילו נקוד לוּא והוא מלת הבקשה, כלומר אליכם בקשתי כל עוברי דרך הביטו וכו'. אשר עולל לי: דעבד לי מריא, והירונימוס בפולגאטא quoniam vindemiavit me, והוא ע"ד המדרש שכן באיכה רבתי „אשר עולל לי, שדקדק עמי וקטף עוללתי כד"א (דברי' כ"ד כ"א) כי תבצור כרמך

לא

פירוש המקרא

פת' הבא לנחם אין יכול לנחמ' ולשעשעה באומה אחרת כשם שהוא עושה בניגוה כשמתנבא בפורענותה הוא אומר התיטבי מנא אמון הישבה ביאורים וכו'. גם היא לגלה הלכה וכו' גם את תשכרי וכו'. וכן כשהנביא מתנבא בפורענות של מצרי' הוא מנחמה ומשעשע' באשור דכת' אל מי דמית בגדלך הנה אשור ארז בלבנון וכו' אל מי דמית בכבוד ובגדל בעצי עדן וכו'. למדת שכל אומה שלקת' שיעשעוה באומה אחרת אבל ציון אין המנחם יכול לדמות אליה אומה ולשון שלקתה כמותה והוא שאומר ראה ד' את עניי כי הגדיל אויב: (י) על כל מחמדיה. זה הוא בית המקדש כענין שנא' הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם מחמד עיניכם ומחמד נפשכם: כי ראתה גוים וכו'. בא היום שראתה גוים נכנסי' לבית מקדשה שלעבר לא היו ראויי' לבוא אפי' בקהל, הם עמון ומואב שכת' בהם לא יבא עמוני ומואבי: (יא) נתנו מחמדיה' באכל להשיב נפש. וא"ת כל האומו' נותנין כל מחמדם באוכל ובתבואה, כל כסף וזהב שאדם כונס נותנו בתבוא'? תשובה לדבר, שאר אומות אם נותנים כסף וזהב ומחמדיה' באוכל, הם קוני' אותו לשובע נפשם ולזמן ארוך, וישראל נתנו מחמדיה' באוכל שאין בו אלא כדי להשיב נפש לחיי שעה: זוללה. בזוי' וזילות לאומות: (יב) כל עוברי דרך. אלו כל הדורות, כמו הלא שאלתם עוברי דרך, ופת' אל יקרה לדור אחר מה שהוקרה לדורו של צדקיהו, מן היום אשר יצאו בני ישראל ממצרים עד דורו של צדקי' אין לך דור שלא חטא, כענין שנא' למן היום אשר יצאו אבותיכם מארץ מצרים וכו' ואשלח אליכם וכו' ולא שמעו אלי ולא הטו את אזנם וכו', ובכלם לא חרב בית המקדש אלא בדורו של צדקי' והוא שאמרו רבותינו צדקיה שתה שמרי כל הדורות: אשר עולל לי. פת' אשר פעל לי, ומסורת זו תהא מסורה בידך, כל מקום שתראה

עולל

*עַמִּים וּרְאוּ מַכְאֹבִי בְּתוּלֹתַי וּבַחוּרַי הָלְכוּ
בַשֶּׁבִי׃ יט קָרָאתִי לַמְאַהֲבַי הֵמָּה רִמּוּנִי
כֹּהֲנַי וּזְקֵנַי בָּעִיר גָּוָעוּ כִּי־בִקְשׁוּ אֹכֶל
לָמוֹ וְיָשִׁיבוּ אֶת־נַפְשָׁם׃ כ רְאֵה יְהוָה כִּי־
צַר־לִי מֵעַי חֳמַרְמָרוּ נֶהְפַּךְ לִבִּי בְּקִרְבִּי
כִּי מָרוֹ מָרִיתִי מִחוּץ שִׁכְּלָה־חֶרֶב בַּבַּיִת
כַּמָּוֶת׃ כא שָׁמְעוּ כִּי נֶאֱנָחָה אָנִי אֵין מְנַחֵם
לִי כָּל־אֹיְבַי שָׁמְעוּ רָעָתִי שָׂשׂוּ כִּי אַתָּה
עָשִׂיתָ הֵבֵאתָ יוֹם־קָרָאתָ וְיִהְיוּ כָמֹנִי׃

העמים קרי תבא

עַמְמַיָּא וַחֲזוֹ כְּאֵבִי בְּתוּלָתִי וְגַדּוּדַי אֲזַלוּ בְּשִׁבְיָא׃ ק. קְרֵית לְרָחֲמַי וְהֶנּוּן נַכְלוּנִי כָּהֲנַי וְקַשִּׁישַׁי סָפוּ בְּגַוֵּי רַבְעוּ לְהוֹן מֵאכוּלְתָּא דְנַפְּנוּן נַפְשְׁהוֹן וְלָא אַשְׁכַּחוּ׃ ר. חֲזֵי מָרְיָא דְעָקַת לִי וּמְעַי אִתְדַּלַחוּ אִתְהֲפֵךְ לִבִּי בְּגַוִּי מְטוּל דְמַמְרָמְרוּ מַרְמְרֵת מִן לְבַר אוֹבְדַת חַרְבָּא וּדְבְבַיְתָא מוֹתָא׃ ש. שְׁמַע דְמִתְתַּנְחָא אֲנָא וְלֵית לִי מְבַיְאָנָא כֻּלְּהוֹן בְּעֵלֵי דְבָבַי שְׁמַעוּ בְּבִישְׁתִּי וַחֲדִיוּ דַאֲנַתְּ עֲבַדְתְּ לִי אַיְתָא יוֹמָא דַקְרֵית

פירוש המקרא

מריתי בהו עלי התוכחו' הללו׃ (יט) קראתי למאהבי. פת' האומו' שדבקתי בהם לאהבה והם מצרים ואשור, דכתיב ותזני אל בני מצרים וכתיב אל בני אשור עגבה, להם קראתי לעזרה׃ המה רמוני. שלא עזרוני, כשם שהוא אומר עודינה תכלינה עינינו אל עזרתנו הבל וכו'׃ (כ) מעי חמרמרו. פת' מעי רותחו, כאותה שאנינו נפלה לאור ונחמרו בני מעיה׃ בבית כמות. פת' מבפני' אימת מות, כמו מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה׃ (כא) ששו כי אתה עשית. כי ממך היתה סבה, ועל דבר זה ששו, שהיתה גזרה נגזרה מאתך, בתחילי' כששמעו האומות שהי' נבוכדנצר מתקן עצמו לצור על ירושלם לא האמינו יושבי ארץ כל יושבי תבל שיהי' כח לצר ואויב לבוא על ירושלם, אבל כששמעו ירמי' מתנבא כי הנני קורא לכל משפחות ממלכו' צפונה וכו' אותה שעה ששו, הוא שאומר כאן כל אויבי שמעו רעתי ששו כי אתה עשית׃ הבאת יום קראת. שאר מועדות של מלך בשר ודם מועד יום קרב ומלחמה הרבה פעמים בטל המועד כגון פרעה מלך מצרי' שאון העביר המועד, אבל אתה הבאת יום קראת, פת' יום שקבעת לפורענות לא עבר ולא בטלה הגזרה, אותו יום שכתוב קרא עלי מועד לשבור בחורי הבאת׃ ויהיו כמני. פת' כאשר לא עבר יום אשר

קבעת

באור התרגום

כאילו כת' כלכם עמים. (יט) רמוני׃ נכלוני, מל' אשר נכלו לכם (במדב' כ"ה י"ח). וזקני׃ קשישי, ויהושע זקן (יהושע י"ג א') ת"ם ויהושע קש. ותבוז לקהת אם (משלי ל' י"ז) ת"י ושייטא קשישותא דאימא. וכן הוא גם בל' חכמים. ובלשון ערבי קסיסה. גם כן ענינו זקנה, ימי הקולשת והירידה. בעיר גועו׃ ספו בגוי, ת' כן בעבור שהעיר היא המדברת. כי בקשו אכל וכו', הס' מוסיף בסוף הפסוק ולא אשכחו, כאילו כת' ולא מצאו, ונמצאה הוספה זאת גם בהעתק' הע' καὶ οὐχ εὗρον. (כ) חמרמרו׃ אתדלחו, וכן יהמו יחמרו מימיו (תהלי' מ"ו ד') ת"ם נתדלחון מייהון. בבית כמות׃ ודבבית מותא, כלו' אלה שבבית מכלה המות; כאילו כת' בבית המות, והע' העתיקו ὥσπερ θάνατος ἐν οἴκῳ, כלו' מחוץ שכלה חרב כמו שמכל' המות בבית, כאילו כת' כמות בבית; ורז"ל יפה פירשו במדרש „מחוץ שכלה חרב בבית כמות, זה שאמר משה מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה!" ויהי' לפי דברם ענין כמות אימה חשכה כאילו בא המות. (כא) שמעו כי נאנחה אני׃ שמע דמתתנחא אנא, כאילו כתוב בצווי ליחיד ומוסב על הקב"ה. והשבעי' העתיקו כאילו נקוד שמעו בצווי לרבים ומוסב על כל העמים, כמו למעלי פס' י"ח. ובפולגטא הוא על נכון audierunt. הבאת׃ איתא, כאילו כתוב הָבֵא יום

תרגום

כְּלְהוֹן עַשִׁינַי מָרְיָא בְּגוֹי קְרָא
עֲלַי עַרְעָרָא לְמוֹבָרוּ גִּרוֹדַי
מַעְצַרְתָּא דָּשׁ מָרְיָא לִבְתוּלְתָּא
כְּרַת יְהוּדָא׃ ע. עַל הָלֵין
בָּכְיָא אֲנָא וַעֲינַי מַרְדְּיָן מַיָּא
דַּאֲרְחֵק מִנִּי מְבַיְאָנָא מְפַנְּנָא
נַפְשִׁי הֲווֹ בְּנַי שׁוֹמְין מְטֵל
דַעֲשֵׁן בְּעֵל דְּבָבָא׃ פ פְּרַסַת
צְהִיוֹן אִידֶיהָ וְלֵית לַהּ מְבַיְאָנָא
פְּקַד מָרְיָא עַל יַעֲקוֹב וְחַדְרוֹהִי
אַלוּצוֹהִי הֲוָת אוּרְשְׁלֵם נִדְתָּא
בֵּינָתְהוֹן׃ צ. זַדִּיק־הוּ מָרְיָא
דְּלֵיהּ מְרֶמְרֵת שְׁמַעוּ כָּלְכוֹן

עממא

איכה א

כָּל־אַבִּירַי ׀ אֲדֹנָי בְּקִרְבִּי קָרָא עָלַי מוֹעֵד
לִשְׁבֹּר בַּחוּרָי גַּת דָּרַךְ אֲדֹנָי לִבְתוּלַת
בַּת־יְהוּדָה׃ טו עַל־אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָּה עֵינִי
עֵינִי יֹרְדָה מַּיִם כִּי־רָחַק מִמֶּנִּי מְנַחֵם
מֵשִׁיב נַפְשִׁי הָיוּ בָנַי שׁוֹמֵמִים כִּי גָבַר
אוֹיֵב׃ יז פֵּרְשָׂה צִיּוֹן בְּיָדֶיהָ אֵין מְנַחֵם
לָהּ צִוָּה יְהוָה לְיַעֲקֹב סְבִיבָיו צָרָיו הָיְתָה
יְרוּשָׁלִַם לְנִדָּה בֵּינֵיהֶם׃ יח צַדִּיק הוּא
יְהוָה כִּי־פִיהוּ מָרִיתִי שִׁמְעוּ־נָא כָל־

העמים

באור התרגום

בכנשיה אזלין. לשבור: למוכדו, תרג' לפי הענין, כי ענין השבירה כאן הוא האיבוד. בחורי: גדודי, כן ת' בחור בכל מקום שמוסב על האיש בשנות עלומיו, ונ"ל שהוא מל' גודא שענינו כמו גדוד בל' עברי', ויהי' גדודא על האיש במיטב עלומיו שיש בו כח לצבא צבא ולצאת בגדוד, והוא קרוב לענין בחור. גת: מעצרתא, ובלשון חכמי' (ב"מ פ"ו ע"ב) דמשתכחא ביני עצרי, פירש"י שם, בין הגיתו', ובגטין ס"ט ע"ב ניטופיית' עצרא דכרתי (לפנינו הגי' איצרא, וגי' הערוך היא הנכונה) וכולם הם מל' המקרא יעצר במים (איוב י"ב ט"ו) והושאל על הסחיטה וכבישה. (טז) על אלה אני בוכיה, בת"ס הוא תחיל' פסוק ע"ז כמו לפנינו במקרא, והע' בהעתקתם משכוהו לפסוק הקודם, והתחילו פס' זה עם עיני עיני ירדה וכו'. ירדה מים: מרדין מיא, תרגם ברבים וכאילו כת' בהפעיל, ונרא' שקרא יַרְדָה תמו' יָרְדָה, ופעל רדא ענינו בל"ס נזילה, שכן ונוזלי' מתוך באר תר"י ורדיא מן בירך. וגם הע' העתיקו כאילו כת' בהפעיל. (יז) פרשה ציון בידיה: פרסת צהיון אידיה, מענין שטוח כמו ויפרוש כפיו, ות' כאילו כתוב ידיה בלא בי"ת השמוש, וכן העתיקו גם הע' והפּוּלגּאַטאַ expandit Sion manus suas; בלו' שוטחת כפיה וקוראת למנחמי' והם אינם שומעים לה, ולפיכך ת' הסורי אין מנחם לה, כאילו כת' בוי"ו החבור ולית לה מביאנא, אע"פ ששוטחת להם כפים אין לה מנחם. (יח) כי פיהו: דלה, ת' לפי הענין. כל העמים: כלכון עממא,

כאילו

פירוש המקרא

אף כאן סלה פת' רמס כל אבירי וישימם כעפר לדוש: קרא עלי מועד. פת' גזר עלי מועד כמו כי קרא ד' (למועד) [נ"ל לרעב, והוא מלכים ב' ח' א']: לבתולת בת יהודה. לעם יהודה הדומה לבתולה היושבת בשלותה שלא נסתה כף רגלה הצג על הארץ: (טז) על אלה אני בוכיה וכו' כי רחק ממני מנחם. כאילו אומר כל התוכחות האמורות למעלה אילו הי' אדם שהי' יכול לנחמני הייתי מתנחמת אבל על אלה אני בוכיה כי רחק ממני מנחם, שכל כך גדל כאבי שאין אדם יכול לנחמני להשיב נפשי, כשם שהוא אומר בענין מה אעידך מה אדמה לך וכו': (יז) פרשה ציון בידיה, שברה ידיה כמו הלא פרוש לרעב וכן לא יפרשו להם על אבל: צוה ד' ליעקב סביביו צריו, פת' צוה ד' על יעקב שיהו כל שכניו שסביבו מצירי' לו: לנדה. כבזים ושפלים לכל העמי' כטומאת הנדה: (יח) צדיק הוא ד' וכו'. הנושא הקנה הזאת על ישראל, מדבר במקום ישראל, כשליח שמדבר במקו' שולחו, כאילו ישראל אומר, צדיק הוא על הבא עלי, כי בעון שפיהו

מריתי

הָרַס בְּעֶבְרָתוֹ מִבְצְרֵי בַת־יְהוּדָה הִגִּיעַ
לָאָרֶץ חִלֵּל מַמְלָכָה וְשָׂרֶיהָ: ג גָּדַע בָּחֳרִי־
אַף כֹּל קֶרֶן יִשְׂרָאֵל הֵשִׁיב אָחוֹר יְמִינוֹ
מִפְּנֵי אוֹיֵב וַיִּבְעַר בְּיַעֲקֹב כְּאֵשׁ לֶהָבָה
אָכְלָה סָבִיב: ד דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ כְּאוֹיֵב נִצָּב
יְמִינוֹ כְּצָר וַיַּהֲרֹג כֹּל מַחֲמַדֵּי־עָיִן בְּאֹהֶל
בַּת־צִיּוֹן שָׁפַךְ כָּאֵשׁ חֲמָתוֹ: ה הָיָה אֲדֹנָי ׀

כאויב

דיעקוב סחף בחמתה לכרכא
דברת יהודא ארמי על ארעא
קטיליה מלכיה ורורבניה:
ג. גדם בחמתא דרוגזה כלה
קרנה דאיסראיל אתהפך ימינה
לכסתרה מן קדם בעלדבבא
ושבק נורא ביעקוב ושלהבתא
אכלת אידוהי: ד. מלא
קשתה איך אלוצא אקים ימינה
איך בעלדבבא וקטל כל רגת
עינא כמשכנא דברת צהיון
ואשד איך נורא רוגזה: ה. הוא

פירוש המקרא

מקדשי']: (ג) כל קרן ישראל. קרן כהונה, קרן לויה, קרן מלכות, קרן נבואה וקרן תורה: השיב אחור ימינו. ימינו שהיתה מגינה על ישראל עד עכשיו מן האומות, כענין שנא' ימינך ד' נאדרי בכח ימינך ד' תרעץ אויב, עכשיו עמדה לה מנגד שלא עזרה אותם מחרב האויב: (ד) דרך קשתו כאויב נצב ימינו. לירות בו את החץ, כביכול ככר שתופש קשת בשמאלו ויורה את החץ בימינו, כענין שנא' והכיתי קשתך מיד שמאלך ואציך מיד ימינך אפיל (יחזק' ל"ט

באור התרגום

שכאה ויפה ביעקב. הרס: סחף, וכן הן יהרוס (איוב י"ב י"ד) ת"ם הא אן סחף, ובלשון מקרא מדוע נסחף אביריך (ירמי' מ"ו ע"ו), ועיקר הוראתו הכאה והפלה לארץ, ונאמר גם על המטר היורד בכח סחף (משלי כ"ח ג') ומתרגמו יונתן והסורי מטרא חביטא, כלומר שחובט ומכה לארץ כל הנמחי' בכח ירידתו, וכן נקרא גם בערבי' סחיפה המטר היורד בכח, ונקרא סחאף הנהר השטוף ג"כ מזה הענין, ונמצא גם בלשון חכמי' על ענין חיבוט והכאה, ומקיי' לדשא בסיחופה (חולין נ"ב ע"ב); ומה שת' הסורי שלשה עורי גזית (מלכים א' ו' ל"ו) תלתא סחפין דפסילתא, הוא מל' לא ליסחף איניש כפלי עילוי בשרא (חולין ח' ע"ב) מענין הכאה, והוא קרוב אל פעל ספח בהיפוך אותיות. חלל ממלכה ושריה: קטיליה מלכיה ורורבניה, כאילו כתוב חלליה מלכיה ושריה, ועליהם מוסב הגיע לארץ. ולפי העתקת הע' תהיה חלוקת הכתוב כזה: ביום אפו בלע ד', לא חמל; את כל נאות יעקב הרס בעברתו, מבצרי בת יהודה הגיע לארץ, חלל ממלכה (העתיקו כאילו כתוב מַלְכָּהּ) ושריה. (ג) גדע: גדם וכן ת"ם גדע בכל מקום, ובל' חכמים גדם בשתי ידיו (תענית כ"א ע"ב) ונקרא גם הענף הנגדע גודמא (שבת ק' ע"א). ויבער: ושבק נורא, ולפי התרגום ויבער הוא יוצא ומוסב על הקב"ה שהוא הניח והצית האש ביעקב, וכן כאש תבער יער (תהלים פ"ג ט"ו) כתב הראב"ע „לפי דעתי כי תבער פעל יוצא" ובמקומנו כאן כתב „ויבער פעל עומד ויחסר אף", ולא ידעתי מה הכריחו לזה, ולמה לא אמר שהוא יוצא ומוסב על הקב"ה כמו כל הפעלים שלפני ויבער בפסוק הזה. והשבעי' העתיקו και ανηψεν——ὡς πυρ φλογα כלו' הקב"ה הבעיר כמו אש הלהבה (ויהי' להבה כנוי לשנאת האויב) והיא אכלה סביב. והסורי תרגם כאש, נורא, כאילו כת' אש בלא כ"ף הדמיון. אכלה סביב: אכלת אידוהי, כאילו כת' אכלה ידיו. (ד) דרך קשתו: מלא קשתה, פעל מלא בל"ם כשהוא מחובר אל קשת עניינו כמו דרך בעבריה. נצב: אקים, כאילו נקוד נִצַּב והוראתו יוצא „שטעללען".

(ה) ארמנותיה

תרגום

וְנַהֲווֹן אַכְוָתִי׃ ת. תֵּעוֹל כָּלָה בִּישׁוּתְהוֹן קֳדָמָךְ טְרַף אִנּוּן אֵיכְנָא דְטָרֶפְתָּנִי עַל כָּלְהוֹן חֶטְאַי מְטוּל דִּסְגִּי תְּנָחָתִי וְלִבִּי דָּוֵי׃

ב א. אֵיכְנָא אֲעִיב מָרְיָא בְּרוּגְזֵהּ לִכְרַת צִיּוֹן אַרְמִי מִן שְׁמַיָּא לְאַרְעָא תֻּשְׁבּוּחְתֵּהּ דְּאִיסְרָאֵל וְלָא אִדְּכַר כּוּבְשָׁא דְרִגְלוֹהִי בְּיוֹמָא דְחֶמְתָּא דְרוּגְזֵהּ׃ ב. טַבַּע מָרְיָא וְלָא חָס לְכָלָּה דַּיְרַת

כב תָּבֹא כָל־רָעָתָם לְפָנֶיךָ וְעוֹלֵל לָמוֹ כַּאֲשֶׁר עוֹלַלְתָּ לִי עַל כָּל־פְּשָׁעָי כִּי־רַבּוֹת אַנְחֹתַי וְלִבִּי דַוָּי׃

ב א אֵיכָה יָעִיב בְּאַפּוֹ ׀ אֲדֹנָי אֶת־בַּת־צִיּוֹן הִשְׁלִיךְ מִשָּׁמַיִם אֶרֶץ תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל וְלֹא־זָכַר הֲדֹם־רַגְלָיו בְּיוֹם אַפּוֹ׃
ב בִּלַּע אֲדֹנָי *לֹא חָמַל אֵת כָּל־נְאוֹת יַעֲקֹב

ולא קרי

הרס

באור התרגום

קראת. (כב) ועולל למו: טרף אנון, ת' לפי הענין, כלו' תיגע ותעיף אותם, וכן כי עיף אנכי (ברא' כ"ה ל') ת"ם מטל דמטריף אנא. והע' העתיקו επιφυλλισον αυτοις מלשון יעללו כגפן (ירמי' ו' ט').

ב (א) יעיב: איב; או שהורא' פעל עוב הוא מבזה ומחרף כמו עאב בערבית שענינו opprobrio adfecit, או שהוא מענין חשך ואפל ואז הוא קרוב לשרש עוף בעברית, כמו תעופה כבקר תהי' (איוב י"א י"ז) ולפי הענין האחרון העתיקוהו הע' εγνοφωσεν החשיך. הדום: כובשא, ונמצא במקרא וכבש בזהב לכסא (ד"הי ב' ט' י"ח), ובלשון חכמי' רלין ועולין בכבש (יומא פ"ב מ"א), וכול' מענין דריכה וכבישה. ביום אפו: ביומא דחמתא דרוגזה, כאילו כת' ביום חרון אפו, והוא בסורי סוף פסוק א', ובהעתקת הע' נמשך ביום אפו אל הפסו' הבא. (ב) בלע: טבע, וכן לקמן פסוק ח' מבלע ת"ם מן טובעה, וכן בלענוהו (תהלי' ל"ה כ"ה) ת"ם טבעניהי, וכמו שהפעל בלע הושאל על השחתה ואיבוד שהיא כמו בליעה, כמו כן טבע הושאל ג"כ על זה הענין, כי ההשחתה היא כמו טביעה, ונמצא גם בל' חכמי' שרש טבע על הוראה זאת, קידושין לטיבועין ניתנו (כתובו' ע"ו ע"ב). נאות יעקב: דירה דיעקוב, מלשון נוה שאנן, והע' העתיקו τα ωραια Ιακωβ כל מה

פירוש המקרא

קבעת לפורענותי, כמו שכת' הבאת יום וכו' כמו כן יום שקבעת לפורענותם כי יום נקם לד' שנת שלומי' לריב ציון יבוא ולא יעבור: (כב) תבא כל רעתם לפניך. עונם מלפניך אל תמחה: ועולל למו. על כל פשעיהם, כאשר עוללת לי על כל פשעי, שכשם שעוללת לי על כל פשעי מכאוב שאין לדמו' לשום מכאוב כמו שכת' למעלה הביטו וראו וכו' כן עולל למו מכאוב גדול שלא יוכלו לדמות אליו שום מכאוב: כי רבות אנחותי ולבי דוי. בנוהג בעולם אחד כואב באחד מאיבריו, אין שאר איבריו מרגישין וכואבין כל כך אבל כשהלב דוה כל הגוף דוה, ואין כאב ככאב הלב וכשבר הרוח:

ב (א) יעיב. פת' יחשיך, לשון עבים: תפארת ישראל. הם כל נאות יעקב, מגבורי יהודה ממלכה ושריה, כמו שמפרש למטה, כל אלו נקראו תפארת ישראל: ולא זכר הדום רגליו. פת' ולא זכר עולמו ביום אפו, שהארץ וכל יושביה נקראים הדום רגליו דכתיב השמים כסאי והארץ הדום רגלי, ואנשי פתרון פותרין לא זכר מקדשו ביום אפו שוהארץ הדום רגלי תרג' יהונתן בית מקדשי [א"א. לפנינו יש בת"י על והארץ הדם רגלי (ישעי' ס"ו א') וארעא כיבש קדמי, אבל על והשתחוו להדם רגליו (תהלי' צ"ט ה') ת"י וסגידו לבית מקדשיה

שנאה

נאר מקדשו הסגיר ביד־אויב חומת
ארמנותיה קול נתנו בבית־יהוה כיום
מועד: ח חשב יהוה | להשחית חומת בת־
ציון נטה קו לא־השיב ידו מבלע ויאבל־
חל וחומה יחדו אמללו: ט טבעו בארץ
שעריה אבד ושבר בריחיה מלכה ושריה
בגוים אין־תורה גם־נביאיה לא־מצאו
חזון מיהוה: י ישבו לארץ ידמו זקני

ט זעירא		בת

אסלי מקדשה אשלם באידא
דבעלדבבא שורא דסחרתה
קלא יהבו בביתה דמריא איך
יומא דערעדא: ח. אתחשב
מריא למחבלו שורא דברת
ציהיון ארמי חוטא ולא אהפך
אידה מן טובעה ואותב
באבלא חילה ושוריה אכחדא
צדו: ט. טבעו בארעא תרעיה
ואובדו ותברו סוכריה מלכיה
ורורבניה בעממא לית נמוסא
את נבייה לא אשכחו חזוא
מן מריא: י. יתבו בארעא

פירוש המקרא

מאותו היום ואילך זנח ד' מזבחו: (ז) נאר מקדשו. כמו נארת ברית עבדך: קול נתנו בבית ד' כיום מועד. קול נתנו האויבים בבית ד' לרעה ביום שנכנסו בו להחריבו, כיום מועד שהיו הלוים משוררי' בו ונותנים בו קול תודה ורנה המון חוגג: (ח) חשב ד' להשחית וכו' לא השיב ידו. פת' כאשר חשב ד' להשחית חומת בת ציון נגזרה עליה גזר' ולא נחם על הרעה, לפי שמצינו במקומות הרבה שגזירות שהוא גוזר מתבטלו', כמו וינחם על הרעה אשר דבר לעשות לעמו, ולא עשה דניגוה, אבל כאן כאשר חשב בלבו להשחית חומת בת ציון נטה קו, פת' גזר עליה גזירה של השחתה, כמו ונטה עליה קו תהו, שפת' גזר עליה גזירה של חרבן, וכן ונטיתי על ירושלם את קו שמרון: לא השיב ידו מבלע. פת' לא שב מאותה גזירה: חל וחומה. שורא ובר שורא, חומה לפנים מחומה: אמללו. פת' פסקו, כמו ופרח לבנון אמלל, וכן רבת בנים אמללה פת' פסקה מלילד: (ט) טבעו בארץ שעריה. מן היום שפסקו חל וחומה שלה, טבעו בארץ שעריה: אבד ושבר בריחיה. שכל עיר שחרבו חומות שלה שעריה ובריחיה למה? אין אדם נותן לב עליהם לבנותם ומאליהם הן אובדין ומשתברין: מלכה ושריה בגוים אין תורה. פת' מן היום שגלו מלכיה ושריה בגוים אין תורה מתקימ' בישראל שמאותו היום בטלו כל המצוות התלויות בארץ, גם האומות גוזרין עליהם גזירות [המבטלו'] את התורה: גם נביאיה לא מצאו חזון. שמימות חגי זכרי' ומלאכי פסקה נבואה מישראל: (י) ישבו לארץ ידמו וכו'. כמו שכתו' ויתפשו את המלך ויעלו אותו אל מלך בבל רבלתה וידברו אתו משפט, היה מפרש בו ר' מנחם בר חלבו הזקן כיון שתפס מלך בבל את צדקיהו בערבות יריחו אותה שעה סימא את עיניו והביאו לבבל סומא, לקיים מה שנא' והבאתי אותו בבלה ארץ כשדי' ואותה לא יראה ושם ימות, כיון שבא לבבל שלח והביא זקני ירושלם לפניו, אמר כתוב בתורתכם איש כי ידור נדר וכו' לא יחל את דברו, כלום אדם יכול להפר לו שבועה? השיבוהו הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו, אמר להם אם כן אתם

באור התרגום

שבקה. (ח) חשב: אתחשב, והע' העתיקו και απεστρεψε כאילו כת' השיב, כלו' השיב פניו להשחית, ולא השיב ידו מבלע. חל וחומה: חילה ושוריה, כאילו כת' חיל וחומה, והע' יפה העתיקו חל προτειχιζμα שהיא החומה שלפני החומה. (ט) טבעו: טבעו, כאילו נקוד טבעו, כלו' שהאויבים טבעו שעריה, ולפיכך תרג' גם אבד ושבר בריחי' שמוסב ג"כ על האויבים. אין תורה: לית נמוסא, השתמשו בו גם חז"ל כיון שעשה לו נמוסו (גטין מ"ג ע"ב) ומקורו בל"י

כְּאוֹיֵב בִּלַּע יִשְׂרָאֵל בִּלַּע כָּל־אַרְמְנוֹתֶיהָ
שִׁחֵת מִבְצָרָיו וַיֶּרֶב בְּבַת־יְהוּדָה תַּאֲנִיָּה
וַאֲנִיָּה׃ ו וַיַּחְמֹס כַּגַּן שֻׂכּוֹ שִׁחֵת מֹעֲדוֹ
שִׁכַּח יְהוָה ׀ בְּצִיּוֹן מוֹעֵד וְשַׁבָּת וַיִּנְאַץ
בְּזַעַם־אַפּוֹ מֶלֶךְ וְכֹהֵן׃ ז זָנַח אֲדֹנָי מִזְבְּחוֹ

נאר

תרגום

מָרְיָא אִיךְ בְּעֵלְדְּבָבָא וְטַבְעָה
לְאִיסְרָאֵיל וְטַבַּע כָּלְהוֹן
סַחְרָתָהּ וְחַבֵּל כְּרַכּוֹהִי וְאַסְגֵּי
בִּכְרַת יְהוּדָה תּוּנְיָא וְאוּלְיָתָא:
ו. וַעֲקַר אִיךְ גִּנְתָא מְטַלַּתָּהּ
וְחַבֵּל עִרְעָאַרֵיהּ אַטְעֵי מָרְיָא
מִן צִיּוֹן עַרְעָדָא וְשַׁבַּרְתָּא
וַאֲסְלֵי בְּחֶמְתָא דְרוּגְזֵהּ מַלְכָּא
וְכָהֲנָא: ז. טְעָא מָרְיָא מַדְבְּחֵהּ

באור התרגום

(ה) ארמנותיה: סחרת', סביב (ברא' כ"ג י"ז) ת' אונקלס סחור סחור, והושאל בל' עברי וארמי על המחזר על הלוקח בפרגמטי' שלו ומסבב בארץ כדי למכרה, שבו וסחרוה (ברא' ל"ד י') ונקרא בל"ס העני המחזר על הפתחים סָחוֹרָא, ונמצא לפי דעתי בהוראה זאת גם בל' חכמים, למה דוד דומה לסוחר כותי (סנהד' ק"ז ע"א) ופי' בערוך (ע' סחר א') „שמוכר פרגמטיא שלו ומחזר על הלוקח להוסיף לו פרוטה, כך דוד בתחילה שגיאו' ולבסוף מנסתרות ואח"כ גם מזדים" ואם יהיה סוחר כאן מענין תגר, למה אמר „סוחר כותי" והלא זה הוא דרך התגרין בכל מקום לבקש מהלוקח כל מה שהוא חושב שיוכל לקבל. אבל לפי מה שאומר אני שסוחר כאן הוא כמו סחורא בל"ס, עני המחזר על הפתחים, יפה עולה פשט הגמרא, ומסכים לזה מה שאמרו במדרש תהלים על שגיאות מי יבין „הכותים הללו יודעים לסבב על הפתחים ואומרים רבוני הב לי בצלא, יהיב ליה, אומר לו בצלא בלא פיתא נסיב לבא וכו' "— ונקרא גם הארמון סחרתא, או מפני שהוא בנוי בעגול או מפני שהוא מוקף חומה, שכן מבצריו תרגם כרכוהי, גם כן מענין כריכה וסביבה, מפני שמוקפים חומה. ואניה: ואוליתא, שרשו אלא, ונמצא בל' מקרא אלי כבתולה (יואל א' ח') ובל' משנה רביעית של אלית (כלים פ' ט"ז מ"ז) כלומר כלי זמר של האשה המקוננת, ובאיכה רבתי ב' פיסקא בלע ד' „בריא בסעדיכון מן אליון" כלו' מצער וקינה. (ו) ויחמוס כגן שכו: ועקר איך גנתא מטלתה, הכנוי של מטלתה מוסב על בת יהודה האמור בפסוק הקודם, כלו' שעקר הקב"ה סוכת בת יהודה כמו שעוקרין הגן (פי' כמו שעוקרין מן הגן הצמחים אשר לא יועילו). והשבעים העתיקו כגן ως αμπελον כאילו כתוב כגפן, וידוע שגפן הנלקט ונחמס מאשכלותיו הוא תמונה בפי הנביאים על עונש ישראל. וינאץ: ואסלי, מואס נפשו (משלי ט"ו ל"ב) ת"י מסלי נפשיה, ומזה הלשון נקראו סיגים (משלי כ"ה ד') בתרגו' סולאנא, ועל השמוש הזה בל"ס לקרוא את הסיגים מענין מאיסה, נבנה מאמר הנביא: כסף נמאס קראו להם כי מאס ד' בהם (ירמי' ו' ל'), ויהי' כסף נמאס כמו כסף סיגים (משלי כ"ו כ"ג) שגם שניהם תרג' הסורי' כספא מסליא. ונמצא הפעל סלה על המאיסה גם בעברית, סלית כל שוגים מחקיך (תהלים קי"ט קי"ח). (ז) זנח: טעא, וכן ת"ם על הרוב פעל זנח מענין

שכחה

פירוש המקרא

ל"ע ג'): (ה) וירב בבת יהודה. פת' ויגדל בבת יהודה אניות ואבילות, אילו היה נקוד וַיֶּרֶב היה פתרונו וַיַּגְדֵּל, כמו וירב העם: (ו) ויחמוס כגן שכו. פת' גלה ציון שהיא סכו, דכתי' ויהי' בשלם סכו. כגן זה שעומד פרוץ ומגולה לאחר שנלקטו פירותיו. ויחמוס. ל' גילוי, כמו כהניה חמסו תורתי, שפת' גילו פנים בתורה שלא כהלכה, וכן נגלו שוליך נחמסו עקביך: שחת מועדו. פת' מן היום שויחמוס סכו, מן היום ההוא והלאה שחת מועדו: שכח ד' בציון וכו'. שמשחרב בית המקדש ואילך בטלו עולי רגלי', וכן

מאותו

וְלֹא־גִלּוּ עַל־עֲוֺנֵךְ לְהָשִׁיב שְׁבִיתֵךְ* וַיֶּחֱזוּ
לָךְ מַשְׂאוֹת שָׁוְא וּמַדּוּחִים׃ טו סָפְקוּ עָלַיִךְ
כַּפַּיִם כָּל־עֹבְרֵי דֶרֶךְ שָׁרְקוּ וַיָּנִעוּ רֹאשָׁם
עַל־בַּת יְרוּשָׁלָ͏ִם הֲזֹאת הָעִיר שֶׁיֹּאמְרוּ
כְּלִילַת יֹפִי מָשׂוֹשׂ לְכָל־הָאָרֶץ׃ טז פָּצוּ
עָלַיִךְ פִּיהֶם כָּל־אֹיְבַיִךְ שָׁרְקוּ וַיַּחַרְקוּ־שֵׁן
אָמְרוּ בִּלָּעְנוּ אַךְ זֶה הַיּוֹם שֶׁקִּוִּינֻהוּ מָצָאנוּ
רָאִינוּ׃ יז עָשָׂה יְהוָה אֲשֶׁר זָמָם בִּצַּע

*שבותך קרי · אמרתו

לְכִי עַל הֶטָהִיכִי דְתִתּוּבִין וְאַהֲפֵךְ שְׁבִיתֵכִי וַחֲזוֹ לְכִי נְבִיזְתָא דְגַלְתָא וּמַטְעֲיָתָא׃ ס. טְרַפוּ עֲלַיְכִי אִידֵיהוֹן כָּל עָבְרֵי אוֹרְחָא אַשְׁרִקוּ וַאֲנִידוּ רֵישֵׁיהוֹן עַל בְּרַת אוּרְשְׁלֵם וְאָמְרוּ הֲדָאהִי קַרְיְתָא דְאָמְרִין הֲוֹו גְמִירַת שׁוּפְרָא וְחַדְוְתָא דְכָלָּה אַרְעָא׃ ע. עֲבַד מָרְיָא מַה דְאִתְחַשַּׁב וְשַׁמְלֵי מִלְּתֵיהּ אִיךְ דְפַקֵר מִן יוֹמָתָא קַדְמָיֵא סַחְפָהּ וְלָא חָם וְאַחְדִי עֲלַיְכִי בְּעֶלְדְבָבָא וַאֲרִים קַרְנָא דְאָלוּצַיְכִי׃ פ. פְּתַחוּ עֲלַיְכִי

פירוש המקרא

לאמר שלום יהי' לכם: ולא גלו. אמריתך על עונך, כי מרה תהי' באחרונה: להשיב שבותך. כדי שתשובי בתשובה, שנא' ושב ד' אלהיך את שבותך ורחמך: ומדוחים. שהדיחו אותך מדרכי המקום: (טו) ספקו עליך כפים. כשהי' בית המקדש קיים לא לישראל בלבד הי' תקנה אלא לכל האומו', שכשהיה צועק כל גוי וגוי לאלהיו, לא יענהו ומצרתו לא יושיענו ואז מקלל מלכו ואלהיו ופנה למעלה, ואז בא לבית המקדש ונענה, דכתיב וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה וכו' ובא והתפלל אל הבית הזה אתה תשמע השמים וכו'. ולפיכך כל הגוים יקראו לירושלים כלילת יופי משוש לכל הארץ, וכשחרב היו כל האומות מנטערי' דכתיב והבית הזה יהי' עליון כל עובר עליו ישום: (יז) עשה ד' אשר זמם. אע"פ שבהרבה מקומות שב מן הגזרה שגזר, כאן עשה אשר זמם: בצע. השלים, כמו והיה כי יבצע

באור התרגום

שברך. (יד) ולא גלו על עונך: לא גלו לכי על חטהיכי, מוסיף מלת לכי כלומ' שלא גלו לך העונש המגיע אותך על עונך, וכן הוא גם בת"י ולא פרסימו ית פורענותא דעתיד למיתי עליך בגלל חוביך. להשיב שבותך: דתתובין ואהפך שביתך, יש כאן הרכבה מב' תרגומים הראשון פירש להשיב אותך בתשובה אל הקב"ה ותרגם דתתובין וכמו שת"י לאהדרותך בתיובתא, וכמו כן פירש"י לישר משובותיך, ומתרגם אחר הלך בעקבות העתקת הע' ות' ואהפך שביתכי, כלומר שאשיב אותם שהלכו לך בשבי. (טו) ספקו: טרפו, מל' טרפה בכותל (חולין נ"ו ע"א) שענינו הכאה בכח. כלילת יופי: גמירת שופרא, וכן ת"י דהיא גמירא נואי ושופרא, וכן פרש"י „כל היופי הי' שלה" והע' העתיקו *στεφανος* שכן כלילא כתר הוא בל' ארמי וסורי, מכלל יופי (תהלים נ' ב') ת"ס כלילא דשבחא, ויונתן ת' גם שם גמיר שופרי'. וכן כלילת יופי (יחזקאל כ"ז ג') ת"ס כלילא דשובחא, ויונתן תרגם משכללא בשופרי, שהוא כמו גמירא בשופרא, והע' העתיקו שם אני כלילת יופי *εγω περιεθηκα εμαυτη καλλος μου*, כאילו כלילת הוא מדבר בעדו יחיד לעבר, כלו' אני כללתי לי את יפיי, וכמו שהוא שם בפסוק הבא בניך כללו יפיך. (טז) הסורי שמר סדר האלפ"א בית"א ולא הקדים פ"א לעי"ן, ובהעתקת הע' הוא כמו לפנינו במקרא. — שקוינהו: דסכין, עיקר הוראת סכא היא הבטה, ויעל ויבט (מלכים א' י"ח מ"ג) ת"י וסליק וסכא, ונבנה ממנו בעברי' אבן משכית, ומענין זה של הבטה הושאל על התקוה, כמו בעברית מן צפה שענינו ראייה מצפה שענינו מקוה. (יז) בלע:

בַּת־צִיּוֹן הֶעֱלוּ עָפָר עַל־רֹאשָׁם חָגְרוּ שַׂקִּים הוֹרִידוּ לָאָרֶץ רֹאשָׁן בְּתוּלֹת יְרוּשָׁלָםִ׃
יא כָּלוּ בַדְּמָעוֹת עֵינַי חֳמַרְמְרוּ מֵעַי נִשְׁפַּךְ לָאָרֶץ כְּבֵדִי עַל־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי בֵּעָטֵף עוֹלֵל וְיוֹנֵק בִּרְחֹבוֹת קִרְיָה׃
יב לְאִמֹּתָם יֹאמְרוּ אַיֵּה דָּגָן וָיָיִן בְּהִתְעַטְּפָם כֶּחָלָל בִּרְחֹבוֹת עִיר בְּהִשְׁתַּפֵּךְ נַפְשָׁם אֶל־חֵיק אִמֹּתָם׃
יג מָה־אֲעוּדֵךְ* מָה אֲדַמֶּה־לָּךְ הַבַּת יְרוּשָׁלַםִ מָה אַשְׁוֶה־לָּךְ וַאֲנַחֲמֵךְ בְּתוּלַת בַּת־צִיּוֹן כִּי־גָדוֹל כַּיָּם שִׁבְרֵךְ מִי יִרְפָּא־לָךְ׃
יד נְבִיאַיִךְ חָזוּ לָךְ שָׁוְא וְתָפֵל

*אעידך קרי.

ולא

תרגום

וְשָׁתְקוּ קַשִּׁישֵׁי כְּנִשְׁתָּא דְבָרַת צְהְיוֹן אַרְמִיוּ עַפְרָא עַל רֵישֵׁיהוֹן וְאִתְכַּבְנוּ סַקָּא סְמָכֵי לְאַרְעָא רֵישֵׁיהוֹן בְּתוּלָתָא דְאוּרְשְׁלֵם׃
כ. חֲשֵׁכֵי בְדִמְעָא עֵינַי וְאִתְדַּלְּחוּ מְעַי אִתְהֲפַךְ לְאַרְעָא אִיקָרִי עַל תְּבָרָה דְבָרַת עַמִּי כַּד אִתְטַרְפוּ טַלְיָא וִילוֹדָא בְּשׁוּקֵיהּ דְקַרְיְתָא׃
ל. לְאִמְּהָתְהוֹן אָמְרִין אֵיכָּא הוּא עֲבוּרָא וְחַמְרָא וּמִשְׁחָא כַּד אִתְטַרְפוּ אֵיךְ קְטִילָא בְּשׁוּקֵיהּ דְקַרְיְתָא כַּד אִתְאֲשַׁדִּי נַפְשָׁתְהוֹן בְּעוּבָא דְאִמְּהָתְהוֹן׃
מ. מָנָא אַסְהֲדֵכִי וּלְמַן אֲדַמֵּא לְכִי בְּרַת אוּרְשְׁלֵם מַן אֶפַחֵם לְכִי וְאַבְיְאֵכִי בְּתוּלְתָא בְרַת צְהְיוֹן דְּסַגֵּי אֵיךְ יַמָּא תְּבָרֵכִי מַנּוּ נֶסְבּוֹר׃
ג. נְבִיַּיכִי חֲזוֹ לֵכִי רַגָּלוּתָא וּמַטְעֲנוּתָא לָא גַלּוֹ

באור התרגום

בל"י νομος חוק ומשפט. (י) חגרו: ואתכבנו, פעל כבן ענינו חגירה, ונ"ל שהוא מן כבל שענינו קשירה, בחילוף למ"ד ונו"ן, והושאל על העטיפה שכן יעטוף (איוב כ"ג ט') ת"י מכבן, וכן רדידים (ישעי' ג' כ"ג) ת"י כבינתא, ונמצא בל"ח תנהן כבינתי לבתי (גטין י"ד ע"ב), חוץ מן הרמלי' הכבונות (שבת כ"ב ע"ב) כלומר קשורות בעטיפה כדי לשמור למרן. (יא) נשפך לארץ כבדי, אתהפך לארעא איקרי, כאילו כת' נהפך לארץ כבודי. והע' העתיקו ג"כ ἡ δοξα μου כאילו נקוד כבודי, ובוולגאטא הוא על נכון jecur meum. (יב) דגן: עבורא, נמצא גם במקרא שתי פעמים מעבור (יהושע ה', י"א, י"ב). ויין: הסודי מוסיף ומשחא, כאילו כתוב ויין ושמן. (יג) מה אשוה: מן אפחם לכי, כאילו כתוב מי אשוה לך, פחם ענינו השויה ועריכה, שכן כל חפציך לא ישוו ת"י לא פחים. לא יערכנה זהב (איוב כ"ח י"ז) ת"ס לא פחס לה דהבא. והע' העתיקו מה אשוה לך ואנחמך τις σωσει και παρακαλεσει σε כאילו כת' מי יושיע לך וינחמך. — מי ירפא לך: מנו נסבור, מל' ויסכרו מעינות (בראשית ח' ב') ותרג' לפי הענין, לפי שדימה את שברה לים והרפואה נגד הים היא הסכירה שלא ישטפו גליו ויזיקו, לפיכך ת' מי ירפא לך, מנו נסכור, כלומר מי יסגור בעד הים שלא יקרב לך. והשבעים העתיקו כים ποτήριον, כאילו כתוב כי גדול כוס

פירוש המקרא

מאלתם לצדקיהו את השבועה, שהמלכתיו והבאתיו באלה שלא ימרוד בי, וביזה את אלתי והפר את בריתי ומרד בי, מיד הושיבום לארץ וגזר שיהרגו, דכת' ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון: (יג) מה אשוה לך ואנחמך. שאוכל לומר והלא לאומה פלונית אירע כמו שאירע לך, שתראי אותם ותתנחמי: (יד) נביאיך חזו לך שוא ותפל. ומי גרם לך כל הרעה הזאת? נביאיך שחזו לך שוא ותפל בשם אל, שאמר ליחזקאל אמור אל טחי תפל ויפל, תפל הוא חומר שאין הסיד מעורב בו שאינו דבק בקיר, אלא היום טחים אותו בכותל ומחר מטר סוחף ובא ומפילו, אף כאן נביאיך חזו לך שוא ותפל, משאות שוא,

לאמר

שברך

בְּמִקְדַּשׁ אֲדֹנָי כֹּהֵן וְנָבִיא׃ כא שָׁכְבוּ
לָאָרֶץ חוּצוֹת נַעַר וְזָקֵן בְּתוּלֹתַי וּבַחוּרַי
נָפְלוּ בֶחָרֶב הָרַגְתָּ בְּיוֹם אַפֶּךָ טָבַחְתָּ לֹא
חָמָלְתָּ׃ כב תִּקְרָא כְיוֹם מוֹעֵד מְגוּרַי
מִסָּבִיב וְלֹא הָיָה בְּיוֹם אַף־יְהוָה פָּלִיט
וְשָׂרִיד אֲשֶׁר־טִפַּחְתִּי וְרִבִּיתִי אֹיְבִי כִלָּם׃

ג א אֲנִי הַגֶּבֶר רָאָה עֳנִי בְּשֵׁבֶט עֶבְרָתוֹ׃
ב אוֹתִי נָהַג וַיֹּלַךְ חֹשֶׁךְ וְלֹא־אוֹר׃

אך

תרגום

בְּמַקְדְּשָׁה דְמָרְיָא כָּהֲנָא וּנְבִיָּא
ש. שְׁכָבוּ עַל אַרְעָא בְּשׁוּקָא
טַלְיָא וְסָבָא בְּתוּלָתַי וְגַרוּבַי
נְפַלוּ בְחַרְבָּא קְטַלְתְּ בְּיוֹמָא
דְרוּגְזָךְ טַבַּחְתְּ וְלָא חַסְתְּ׃
ת. קְרֵית אֵיךְ יוֹמָא דְעַדְעָדָא
בְּעֶלְדְבָבַי מִן חֲדָרַי וְלָא הֲוָא
בְּיוֹמָא דְרוּגְזֵיהּ דְמָרְיָא פְּלֵיטָא
וְסָרִידָא דְשַׁקְלֵית וְרַבִּית
בְּעֶלְדְבָבַי גְּמָרוּ אִנּוּן׃

ג א. אִיל גַּנְבְּרָא חֲזֵי שׁוּעְבָּדֵי
בְּשַׁבְטָא דְרוּגְזֵיהּ׃ ב. לִי
דְּבַר וְהַלֵּךְ בַּחֲשׁוֹכָא וְלָא

פירוש המקרא

עבודתם: (כב) תקרא כיום מועד מגורי מסביב. פת' תקרא מועד לשבר האומות שהיו לי מגור מסביב, כיום מועד שקראת עלי לשבור בחורי: טפחתי ורביתי. שניה' לשון אחד, כמו בנים גדלתי ורוממתי, שניהם לשון אחד:

ג (א) אני הגבר ראה עני בשבט עברתו. פת' אני הוא הגבר שהוכה בשבט עברתו בתוכחת חימה ולא בתוכחת אהבה, בשבט שמשחית עור ובשר ומשבר העצם, כאשר מפרש למטה בלה בשרי ועורי וכו' ולא בשבט אשר ייסר בו איש את בנו; אני הגבר ראה עני יישו"יי צֵילאוּב כִי גְרַנט מַאלְוֵינְטוּרָא [je suis ce l'homme qui [a] grande malventura] כך [אמר] ירמי' עלי כל אדם יוכל לומר זה האיש ראה עני בשבט עברתו של הקב"ה מכל הנביאים אשר נתנבאו על חורבן הבית שבכול' לא חרב הבית בימיהם כי אם בימי: (ב) חשך ולא אור. לכל חשך שם קץ, אין לחשך שלא תופע עליו נהרה לסוף אשמורת אחרונה כשיעלה עמוד השחר, אבל אותי נהג ויולך חשך ולא אור, מצרים גלו כת' בהם מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים, וכן כל אומה שגלתה ממקומה סוף חזרה, וישראל כמה שנים שגלו ועוד היום הם בגלותם

באור התרגום

הרבי', שכן בפסוק הבא טבחת ולא חמלת העתיקו ג"כ *εμαγειρευσας*, ועוד נוסף עליו *φονευθησονται νηπια θη-λαζοντα μαστους* „נהרגו יונקי שדים" ונ"ל שזה האחרון נכתב מאיזה סופר על שולי ספרו לפרש מה ענין *επιφυλ-λιδα εποιησε μαγ.* והסופרים אשר באו אחריו חשבו כי ההערה היא מגוף ההעתקה ויאספו אותה אל תוך הבית. והירונימו"ס בפֿוּלגַאטַה העתיק עוללי טפוחים parvulos ad mensuram palmae, קטנים כמדת טפח, והוא קרוב למה שהביאו במדרש איכה רבתי על עללי טפוחים „מעשה בדואג בן יוסף שמת והניח בן קטן לאמו והיתה ממדדת אותו בטפחי' וכו'". ויונתן ת' עללי טפוחים, עולימיא דהוו מלפפין בסדינין דמילתא, נראה שפי' טפוחים מל' הבי המטפחת. (כא) חוצות: בשוקא, כאילו כת' בחוצות. בתולותי ובחורי נפלו בחרב, הסורי תרגם כפי שהוא לפנינו במקרא, והע' העתיקו כאילו כת' בתולותי ובחורי הלכו בשבי, בחרב ובדבר הרגת, ביום אפך טבחת ולא חמלת. (כב) אויבי כלם, הסורי ת' לפי הניקוד שלפנינו, והשבעים העתיקו *εχθρους μου παντας* כאילו נקוד אויבַי כֻּלָּם.

ג (א) אני הגבר: איל גנברא, כאילו כתוב אלי הגבור, שכן ממעל לכוכבי אל(ישעי' י"ד י"ג) ת"ם מן כוכבוהי דאיל. ראה עני: חזי שועבדי, כאילו כתוב ונקוד ראה עֳנִיִי. (ב) ולא אור: ולא בנהירא, כאילו כתוב ולא

באור

תרגום

פּוּמְהוֹן כָּלְהוֹן בְּעֵלְדְבָבַיְכִי
אַשְׁרִיקוּ וַחֲרִיקוּ שִׁנֵּיהוֹן וְאָמְרִין
בַּלַּעְנָה בְּרַם הָנוּ יוֹמָא דְּסַכִּין
אַשְׁכַּחְנוּ חֲזֵינָן: צ. גְּעָא לִבְּהוֹן
לְוָת מָרְיָא דְּשׁוּרָא דְּכְנִשְׁתָּא צִיּוֹן
אַרְדִּי אֵיךְ נַחְלָא דִּמְעֲתָא
בְּאִימָמָא וּבְלֵילְיָא לָא תִּתְלִין
לְכִי פּוּגָא וְלָא תִּשְׁלֵא כְּבַת
עֵינַיְכִי: ק. קוּמִי שַׁבַּחִי בְּלֵילְיָא
בְּרֵישׁ מַטַּרְתָּא וְאַשׁוּד אֵיךְ מַיָּא
לִבְבִי לְקָבֵל אַפֵּי מָרְיָא אֲרִימִי
לְוָתֵהּ אִידַיְכִי עַל נַפְשָׁא
דְּיַלּוּדַיְכִי דְּמִתְטַרְפִין לְכַפְנָא
בְּרֵישׁ כָּלְהוֹן שׁוּקָא: ר. חֲזִי
מָרְיָא וְחוּר לְמַן עֲבַדְתָּ הָכְנָא
אִין נָאכְלָן נְשַׁא פֵּירֵיהוֹן
יַלּוּדָא דְּמִשְׁתַּקְפִין אִין נִתְקְטֵל

איכה ב

אָמְרָתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה מִימֵי־קֶדֶם הָרַס וְלֹא
חָמָל וַיְשַׂמַּח עָלַיִךְ אוֹיֵב הֵרִים קֶרֶן צָרָיִךְ׃
יח צָעַק לִבָּם אֶל־אֲדֹנָי חוֹמַת בַּת־צִיּוֹן
הוֹרִידִי כַנַּחַל דִּמְעָה יוֹמָם וָלַיְלָה אַל־
תִּתְּנִי פוּגַת לָךְ אַל־תִּדֹּם בַּת־עֵינֵךְ׃
יט קוּמִי ׀ רֹנִּי בַלַּיִל* לְרֹאשׁ אַשְׁמֻרוֹת
שִׁפְכִי כַמַּיִם לִבֵּךְ נֹכַח פְּנֵי אֲדֹנָי שְׂאִי
אֵלָיו כַּפַּיִךְ עַל־נֶפֶשׁ עוֹלָלַיִךְ הָעֲטוּפִים
בְּרָעָב בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת׃ כ רְאֵה יְהוָה
וְהַבִּיטָה לְמִי עוֹלַלְתָּ כֹּה אִם־תֹּאכַלְנָה
נָשִׁים פִּרְיָם עֹלְלֵי טִפֻּחִים אִם־יֵהָרֵג

בלילה קרי   במקדש

באור התרגום

ושמלי, שרשו מלא והוראתו בשפעל על הגומר מלאכה מה ומביאה עד סופה. (יח) צעק: געא, שתי פעמים שנמצא געה במקרא (שמואל א' ו' י"ב, איוב ו' ה') הוא על הרמת קול הבהמה, ובל"ת השתמשו בו גם על צעקת האדם, ויצעק העם (במדבר י"א ב') ת"ם וגעו עמא. אל אדוני חומת בת ציון: לות מריא דשורא דכרת ציון, כאילו אדוני הוא בסמיכו' אל חומת בת ציון, והוא נגד נתוח הטעמי' שלפנינו. (כ) עללי טפוחים: ילודא דמשתקפין (כך הוא בספרי' שלפני) ונראה בהשקפה ראשונה שפי'הם' טפוחים מל' אין מטפחין ואין מרקדין, שענינו הכאה, שכן ספקתי על ירך (ירמי' ל"א י"ח) ת"י טפחית על ירכאי ולזה תרגמו בפעל שקף שענינו ג"כ חבטה והכאה שכן ושבט לגו חסר לב (משלי י' י"ג) ת"ם בשבטא שקף לגברא חסיר לבא; אך לפי זה יהיה טעם הכתוב כתפל מבלי מלח, מה ענין „ילדי' המכים" אל אם תאכלנה נשים פרים? ואומר אני שנפל כאן טעות בספרים וצ"ל „דמשתקלין" תמ' „דמשתקפין" שכן בסוף פרשה זו אשר טפחתי תרג' סורי „דשקלת" ענינו אשר נשאתי אותם, וכן גם כאן „ילודא דמשתקלין", ילדים אשר לא ידעו עוד להציג כף רגלם על הארץ ובין הטפחים ינשאו. ובהעתקת השבעים *επιφυλλιδα εποιησε μαγειρος*, כאילו כת' עוללו טבחים, שהטבחים קטפו את העוללות, כלומר שמתו הילדים

הרכים

פירוש המקרא

יבלע ד' את כל מעשהו: מימי קדם. שהיתה גזרה גזורה מימי משה, שנאמר והשמותי את מקדשיכם: (יח) צעק לבם. עתה בגלותם צעק לבם אל ד', ואילו הי' צועק לבם אליו בעוד שהיו יושבים על אדמתם בשלוה עד שלא גלו, לא היו גולי' ולא היו צריכים לצעוק בגלות': אל תתני פוגת לך. פת' אל תתני מעצור לך כמו מאין הפוגות: (יט) קומי רני. פת' קומי צעקי, בשם שקרוי רון כשישאו בני אדם את קולם וירונו כאשר יגילו, כן קרוי רון כשאדם יתן את קולו בבכי, כי מן לשון צעקה הוא הן למשוש הן לקינה, כדמתאמר לשמוע אל הרנה ואל התפלה, שפת' לשמוע אל הצעקה, וכן ותעבר הרנה במחנה: (כ) למי עוללת כה. כמו שעוללת לי: אם תאכלנה. השמע עם שתאכלנה נשים פרים: עללי טפוחים. פת' עללי גידולי': אם יהרג. או הראה עם שיהרג במקדש ד' כהן ונביא, כשם שנהרגו לי כהני' על

עבודתם

תְּפִלָּתִי: ט גָּדַר דְּרָכַי בְּגָזִית נְתִיבֹתַי
עִוָּה: י דֹּב אֹרֵב הוּא לִי אֲרִיה* בְּמִסְתָּרִים:
יא דְּרָכַי סוֹרֵר וַיְפַשְּׁחֵנִי שָׂמַנִי שֹׁמֵם:
יב דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ וַיַּצִּיבֵנִי כַּמַּטָּרָא לַחֵץ:
יג הֵבִיא בְּכִלְיוֹתָי בְּנֵי אַשְׁפָּתוֹ: יד הָיִיתִי

אוּרְחָתִי בְּכוּבָא וּשְׁבִילַי עֲקַם:
ד י. דְּאַבָּא כְּמָאנָא הֲוָא לִי
וְאַרְיָא בְּטוּשְׁיָא: יא. אוּרְחָתִי
עֲקַם פַּשְׁחַנִי וְסָמַנִי לְחַבְלָא:
יב. מְלָא קַשְׁתֵּהּ וְאַקִּימַנִי אֵיךְ
נִישָׁא לְגִירָא: ה יג. הָא אַעֵל
בְּכוּלְיָתִי גֵּירוֹהִי: יד. הֲוֵית

ארי קרי · שחק · גוחכא

פירוש המקרא

תאמר עדיין יש לי תקוה שאם אזעק ימלא לי, שהרי מידתו מוציא ממסגר אסיר ומבית כלא יושבי חשך, ואם אזעק ואשוע ממקום שהושיבני במחשכים וגדר בעדי משם יוציאני לאור, ת"ל גם כי אזעק ואשוע וכו': (ט) גדר דרכי בגזית. כאילו באבני גזית, ובמה גדר דרכי בנתיבותי שעוה, שאיני יודע לכון דרך ישרה שאשוב בה למקומי, חד בר נש דהוה פרח בתר תורתיה פרח בתרה עד דאישתכח יתיב בבבל, קמי יתי' חד בבלי וחכים ביה דהוא ירושלמי אמר לי' אימת נפקת ובאידן אתית שרי מחוי להון ולא אשכח וקרו עליה גדר דרכי בגזית נתיבותי עוה [והוא באיכה רבתי ובירוש' מע"ש נ"ו ע"א]: (י) דב אורב הוא לי. פתי' אע"פ שהדרך מעוקל ומעוות שאין אדם יכול לצאת בו לדרך ישרה, דוב אורב הוא לי, שאם אצא חוץ מבית כלא אורב הוא לטרוף אותי כדוב שאורב לטרוף טרף: (יא) דרכי סורר. סך את דרכי בסירים שאיני יכול למצוא את נתיבתי: ויפשחני. פתי' ויבקעני כמו אילן שנפשח: (יב) כמטרא לחץ. שכל הרוצה לירות מורה, כך ישראל הפקר לכל האומות: (יג) הביא בכליותי בני אשפתו. משהקימני למטרה ירה בי חצים והביא בכליותי חצים שהם בני אשפתו שאדם מניח עצמו באשפה: (יד) הייתי

שחוק

באור התרגום

וסגירה וכן גם יונתן אסתתים בית צלותי. (ט) ב ג ז י ת: בכובא, כאילו כתי' ב ש י ת, שכן ושית (ישעי' כ"ז ד') ת"ס וכובא. והע' העתיקו ב ג ז י ת, ενεφραξε כאילו הוא פעל, וכאילו כתוב סגר או ס ת ם, שכן סתמום (ברא' כ"ו ע"ו) העתיקו ג"כ ενεφραξεν. ויונתן ת' במרמירין פסילן, והוא גזית של אבני שיש. (י) א ר ב: כמאנא, כ מ ן עיקר הוראתו סתירה וטמינ', ונמצא במקרא במכמני הזהב (דניאל י"א מ"ג) שהוא כמו מטמוני זהב, והושאל גם על האורב במסתרי' שכן ואשר לא צדה (שמות כ"א י"ג) ודלא כמן ליה, ומה שנקרא המצוד והרשת בעברי' מ כ מ ר או מ כ מ ר ת ואמרו חקרי הלשון שהוא כמו מ כ ב ר בחילוף מ"ם ובי"ת, אומר אני שהוא מלשון כ מ ן בחילוף נו"ן ורי"ש כמו ט מ ן וט מ ר, ואז מ כ מ ר ומצוד קרובים הם מפאת עיקר הוראתם כי כ מ ן וצ ו ד כמעט הוראה אחת להם. (יא) ס ו ר ר: עקם, והוא כמו שפירש הרד"ק. והע' העתיקו ד ר כ י ס ו ר ר - κατεδιωξεν αφεστηκοτα כאילו כת' ונקוד דרך סורה, כלו' שרדף והשיג את הסורר. ויונתן תרגם אורחי סרב, כאילו נקוד דרכי, וסורר מל' סורר ומורה והוא כמו שכת' הראב"ע. ו י פ ש ח נ י: פשחני, תנתח לנתחיו (שמו' כ"ט י"ז) ת"ס פשח הדמוהי, ותאנתי לקצפה (יואל א' ז') ת"ס ותתי לפוסחא, מלשון אילן שנפסח (שביעית פ"ד מ"ו). והשבעי' העתיקו ו י פ ש ח נ י και κατεπαυσε με כאילו כת' ויפסקני, שעשה אתי גמר והפסקה. ש ו מ ם: לחבלא, וכענין זה ת' לעיל א' י"ג שוממה לחרבא, והע' העתיקו ג"כ כאילו כתוב גם כאן ש ו מ מ ה. (יב) כ מ ט ר א: איך נישא, וכן תרגם גם למטרה (איוב ט"ז י"ב) לנישא, והוא קרוב למלת נ ס בעברית, ויונתן ת' כ מ ט ר א איך פלגליסא (כך הוא במקר"ג דפוס ויניציאה משנת שכ"ח) והוא משובש, ויותר נכון הוא באיוב במקום הנ"ל ל מ ט ר ה, לפלגסא, והוא φυλαξις מענין נטירה ושמירה. ל ח ץ: לגארא, והוא גם בל"א שדי גירי ובדק (נדרים ע"ו ע"ב), ונ"ל

תרגום

כְּנַהִירָא׃ ג. בְּרַם בִּי נְתוּב
וְנֶהְפַּךְ אִידֵיהּ כָּל יוֹמָא׃
ב ה. בְּלִי מַשְׁכִּי וּבִסְרִי וְתַבַּר
גַּרְמַי׃ ה. בְּנָא עֲלַי וְאַקְרְבַנִי
מְרָרָא וְעַמְלָא׃ ו. בַּחֲשׁוֹכָא
אוֹתְבַנִי אֵיךְ מִיתָא דְּעָלַם׃
ג ז. סָג בְּאַפֵּי דְלָא אֶפּוֹק
וְאַעְשֵׁן אֲסוּרַי׃ ח. וְאַף אֶבְעָא
וְאֶצְלֵא לָא שְׁמַע צְלוֹתִי׃ ט. סָג

ג אַךְ בִּי יָשֻׁב יַהֲפֹךְ יָדוֹ כָּל־הַיּוֹם׃ ד בִּלָּה
בְשָׂרִי וְעוֹרִי שִׁבַּר עַצְמוֹתָי׃ ה בָּנָה עָלַי
וַיַּקַּף רֹאשׁ וּתְלָאָה׃ ו בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי
כְּמֵתֵי עוֹלָם׃ ז גָּדַר בַּעֲדִי וְלֹא אֵצֵא הִכְבִּיד
נְחָשְׁתִּי׃ ח גַּם כִּי אֶזְעַק וַאֲשַׁוֵּעַ שָׂתַם
תפלתי

באור התרגום

באור, והוא כפל לשון על חשך, ויונתן ת' ולא לאנהרא, כלו' שהוא חשך שלא בא אחריו אור. (ג) ישב יהפוך: נתוב ונהפך, והע' העתיקו כאילו לא כת' רק אך בי יהפוך ידו כל היום. (ד) בלה: בלי, עשה בשרי ועורי ישן נושן, מלשון אחרי בלותי (ברא' י"ח י"ב). וכן העתיקו גם הע' *επαλαιωσε* וכן גם בפולגאטא vetustam fecit, וכן גם ביונתן עתק בסרי. (ה) ויקף ראש: ואקרבני מררא, מל' ראש ולענה. והע' העתיקו *και εκυ-κλωσε κεφαλην μου* כאילו כתוב ויקף ראשי. וכמו כן דרשו במדרש ויקף ראש על נבוכדנצר משום דכתיב בי' אנת הוא רישה דדהבא. וכן ת' יונתן „ועקר רישי עממיא". ותלאה: ועמלא, והע' העתיקו *και εμοχθησεν* כאילו כתו' והלאה, וכן גם יונתן ושלהי, והפולגאטא מסכמת עם הסורי. (ו) כמתי: איך מיתא, נ"ל שצריך להנקד מיתא ואז הוא ברבי' כמו במקרא לפנינו. עולם: לעלם, ולא יהי' פירושו כמתים מעולם, כמו שהעתיק מהר"א וו"ז: גלייך לאנגסט פערשטארבענען, אלא כמתי' אשר לעולם לא יקומון עוד, גלייך פערשטארבענען פיר אימער. (ז) ולא אצא: דלא אפוק, כמו שלא אצא והוי"ו במקו' שי"ן, וכן פירשו גם מהר"א וו"ז. והע' העתיקו *και ουκ εξελευσομαι*, מאחר שגדר בעדי לא אצא, והפולגאטא מסכמת עם הסורי ut non egrediar. (ח) גם כי: ואפן, מורכב משתי מלות, ואף אין. שתם תפלתי: לא שמע צלותי, ת' לפי הענין, והע' העתיקוהו מלשון סתימה וסגירה

פירוש המקרא

בגלותם: (ג) אך בי ישב. כל האומות חוטאים ואין לך אומה שהקב"ה פוקד עונה עליה אלא עלי הה"ד אך בי ישב: (ד) בלה בשרי. כבר מפרש: בלה, כמו לבול עץ אסגוד. בתחילה זעק על שהוכ' בשבט עברה וסתם דבריו ולא פירש מהו שבט עברה, ועכשיו מפרש זה שבט שמבלה העור והבשר ומשבר העצמות: (ה) בנה עלי וכו'. מקרא זה מוסב למקרא של מעלה שאמר אותי נהג ויולך חשך ולא אור, שאם תאמר עדיין יש תקוה בדבר שאם אדם הולך בחשך ומשתקע במבואות אפילות הולך וממשמש עד שיצא לאור לכך נאמר בנה עלי פת' אע"פ שאני עִוֵר וכלוא במקום חשך שאפי' היה פתוח בית הכלא לא אוכל לצאת מפני החשך, עוד בנה עלי בנין והקיפו בחומה, ושמא תאמר יכול אני לדלג ולקפץ עליו ולצאת, לכך נאמר ראש ותלאה ופת' הגביה עלי את הבנין למעלה מראשי, ותלאה פת' והלאה וכן פירשו רבנו סעדי', ואנשי פתרון פותרין כן ויקף ראש ותלאה, הקיפני מלענה ורוש ומתלאה, תלאה לשון יגיעות ועיפות: (ו) במחשכים הושיבני. ולא כאותו מחשך שנאמר בו אשים מחשך לפניהם לאור, אלא כמתים שמחשך שלהם מחשך עולם: (ז) גדר בעדי. פת' אילו הושיבני במחשכים ולא גדר בעדי אי אפשר לצאת מפני החשך על אחת כמה וכמ' עכשיו שבמחשכים הושיבני ועוד גדר בעדי: הכביד נחשתי. ולא עוד אלא אע"פ שגדר בעדי הכביד נחשתי, נחושתים שאני אסור בהם כבדים כל כך שאיני יכול לצאת בהם אפילו אם הייתי יושב לאור יומם ואפילו אם לא גדר בעדי: (ח) גם כי אזעק. ושמא
תאמר

יט זְכָר־עָנְיִי וּמְרוּדִי לַעֲנָה וָרֹאשׁ׃ כ זָכוֹר תִּזְכּוֹר וְתָשִׁיחַ* עָלַי נַפְשִׁי׃ כא זֹאת אָשִׁיב אֶל־לִבִּי עַל־כֵּן אוֹחִיל׃ כב חַסְדֵי יְהוָה כִּי לֹא־תָמְנוּ כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמָו*׃ כג חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים

ותשוח קרי. רחמיו קרי

שׁוּעְבָּדִי וּמַרְדוּתִי דְּמָרָרָא וְרִגְרְרָא׃ כ. אֶתְדְּכַר וְאַפְנָא נַפְשִׁי עֲלַי׃ כא. הָדָא אֲתִיב עַל לִבִּי מְטוּל הָנָא אֶסְכֵּא לֵהּ׃ ח כב. חִסְדוֹהִי דְּמָרְיָא דְּלָא גָמְרִין וְלָא טָלְקִין רַחְמוֹהִי׃ כג. בְּחוּדְתָּא דְּצַפְרָא סַגִּיאָא

פירוש המקרא

ומרודי. ב' מקראות הללו מליצה אחת ופתרון אחד, וכה פתרונם אע"פ שהייתי יכול לומר אבדה תקותי וכו' כי מה תקוה לאדם שכלוא במקום חושך ובית הכלא בנוי באבני גזית וגודר בעדו, והוא אסור בנחושתים כבדים ובית כלא סגור מכל עבריו מסביב שלא ישמע קולו מבחוץ כשיצעק, ונתיבותי עוה מחוץ לבית הכלא שאפילו אם מקרקר קיר בית הכלא אי אפשר לשוב לו דרך שהלך, ולא עוד אלא שדוב אורב הוא לי, ומעתה אבדה תקותי לנצח ועל חנם אזעק ואשוע שהרי סתם תפלתי, אעפ"כ לא אחריש מלזעוק ולהתחנן לו ולבקש מלפניו ולומ' לו זכר עניי ומרודי: לענה וראש. שהוא דומה ללענה וראש: ומרודי. כמו ועניים מרודים תביא בית: (כ) זכור תזכור. אין זו תפלה אלא שתי תיבות הללו משמשות להבא, וכן פת' יודע אני כי הנה יום בא שתהא זוכר עניי ומרודי, ועד שיבוא אותו הזמן תשוח עלי נפשי פת' תתמרמר ותשוח בקרבי. ור' אלעזר קליר מסייע לפת' זה שיסד „בזאת ידעתי שיש לך לזכור אבל תשוח נפשי עד זכור תזכור" [הובא הפייט הזה גם ברש"י]: (כא) זאת אשיב אל לבי. כשנפשי שחה עלי על אורך גלותי אשיב זאת אל לבי על כן אוחיל: (כב) חסדי ד' כי לא תמנו. מה הוא הדבר שאשיב אל לבי? חסדי ה', חסדי' אשר גמלנו, ומה החסדים אשר גמלנו? כי לא תמנו, שלא תמנו ולא כלינו ביד האומו', בכל דור ודור עמדו עלינו לכלותנו, ארמי אובד אבי, פרעה אמר כל הבן הילוד, סנחריב להשמיד בלבבו, וכן נבוכדנצר, וכן המן להשמיד להרוג ולאבד, ואנחנו לא תמנו ולא כלינו בידם, ואיזה דבר גרם שלא תמנו בידם? דבר זה גרם כי לא כלו רחמיו: (כג) חדשים לבקרים. החסדים

באור התרגום

וכן גם יונתן תוקפי. (יט) ומרודי: ומרדותי, כלומר זכור שמה שמרדתי בך הוא לי עכשיו לענה וראש. והע' העתיקו ומרודי και εκ διωγμου כאילו נקוד וּמֵרוֹדִי, ויהי' רודי שם על משקל קוֹשִׁי שכן ורדו בכם (ויקרא כ"ו י"ז) העתיקו ג"כ και διωξονται, ושרש שניהם διωκω שענינו רדייה ורדיפה, ויהיה ומרודי מחובר אל לענה וראש, מזה שרודים בי בא לי לענה וראש. (כ) זכור תזכור: אתדכר, ויהיה תִזכור נוכח עתיד במקום צווי ומוסב על הקב"ה. ותשוח: ואפנא, הכתיב הוא ותשיח, והסורי ת' כאילו כת' ותשיב, ומוסב ג"כ על הקב"ה שיזכור לו ושיהי' לו למשיב נפש, וכן משיב נפשי (לעיל א' ט"ז) ת"ס מפנא נפשי. ולפי העתקת הע' זכור תזכור הוא נסת' ומוסב על נפשי, ותשוח העתיקו הע' καταδολεσχη-σει והוא לפי הכתיב וכאילו כת' בשי"ן שמאלית, מענין שיחה ואמירה. (כב) כי לא תמנו: דלא גמרין, והוא כפי' השני ברא"ע שהנו"ן תמור' אות הכפל והוא כמו תמו, ובהעתק' הע' נמצאו ב' אופני' על זה, הא' οτι ουκ εξελιπε με שלא עזבני, כאילו כת' תמני, והב' οτι ου συνετελευσθημεν, ולפי זה יהיה תמנו כמו האם תמנו לגוע. כי לא כלו: ולא טלקין, טלק בערבית ענינו נסיעה והליכה, ויסע אברם ת' הערבי ואנטלק אברהם, ובל' סורי ענינו כליי' והליכה לאיבוד, כהנדוף עשן תנדוף (תהלי' ס"ח ב') ת"ס איך דמתטלק תננא נתטלקין, והושאל גם על הנפילה ובבנין פעל על השלכ'. (כג) חדשי' לבקרים: בחודת' דצפרא, כל פעם שמתחדש הבקר, וכן העתיקו גם הע', אולם יש בהעתקת' עוד

שְׂחֹק לְכָל־עַמִּי נְגִינָתָם כָּל־הַיּוֹם׃
טו הִשְׂבִּיעַנִי בַמְּרוֹרִים הִרְוַנִי לַעֲנָה׃
טז וַיַּגְרֵס בֶּחָצָץ שִׁנָּי הִכְפִּישַׁנִי בָּאֵפֶר׃
יז וַתִּזְנַח מִשָּׁלוֹם נַפְשִׁי נָשִׁיתִי טוֹבָה׃
יח וָאֹמַר אָבַד נִצְחִי וְתוֹחַלְתִּי מֵיְהוָה׃

וזכר

תרגום

גּוּחְכָא לְכָלְהוֹן עַמְמַיָא וְזִמְרַתְהוֹן כָּל יוֹמָא׃
טו. אַסְבְּעַנִי מְרָרָא וְאַרְוְיַנִי גִּדְּרָא׃ ז טז. וְתַבַּר בְּכַאפָא שִׁנַּי פַּלְנִי בְּקִטְמָא׃ יז וְאִתְטַעְיַת מִן שְׁלָמָא נַפְשִׁי וַטְעִית טָבְתָא
יח. וְאָמְרֵה דְאָבַד נִצְחָנִי וְסִבְרִי מִן מָרְיָא׃ ז יט. אִתְדְּכַר

באור התרגום

שעיקר הוראת גור בל"ש היא השלכה בכח, והנה הוא שם עלילות דברי' (דברים כ"ב י"ז) ת"ם והא גאר בתרה עלתא במלא. (יג) בני אשפתו: גארוהי, ת' לפי הענין כי החצים הם בני האשפה. (יד) לכל עמי: לכלהון עממא, ויהי' היו"ד של עמי נוסף, והוא כפי' האחרון ברא"ע. והביאו לתרגום זה הקושי איך יתכן שישראל יאמר הייתי שחוק לכל עמי, הלא ישראל עצמו הוא העם, ולפיכך ת' כאילו כת' לכל עם; ויונתן מפרש עמי על ישראל ומתרץ הקושי בהוספה קטנה בתרגמו לכל עמי, לכל פריצי עמי. (טו) לענה: גדדא, וביונתן גידא, ונמצא גם בל' חכמים, ויגד משה דברים שקשין לאדם כגידין (שבת פ"ז ע"א)— וכן סלון ממאיר (יחזק' כ"ח כ"ד) ת"ם גדדא מרירא (ויהי' ממאיר תמו' ממריר, כמו בזאו נהרים תמו' בזזו). (טז) ויגרס בחצץ שני: ותבר בכאפא שני, וכן העתיקו גם הע' καί εξεβαλε ψηφω οδοντας μου, ובפולגטא כלו' et fregit ad numerum dentes meos שבר במספר שני, והרומי הלך כאן בעקבות השבעים, אבל לא ירד לסוף דעתו של המעתיק היוני, כי ψηφος עיקר הוראתו אבן קטן, ולפי שהיו מונים וסופרים ומחשבים חשבונות באבנים קטנים נקרא ψηφος גם החשבון והמספר, וכן calculus בלשון רומי ענינו אבן קטן וגם החשבון, והמעתיק הרומי חשב שמה שנמצא כאן בהעתקת הע' ψηφω ענינו במספר ולפיכך העתיק גם הוא ad numerum, ובאמת ביון היוני כאן לאבנים עצמם וכמו שת' הס' בכאפא ויונתן בפרידן, שענינו ג"כ אבני' קטנים, שכן בבן סירא י"ז ל"ה ואיך פרדתא מן חלא, ובלשון חכמי' שתי פרידות עפר (נדה כ"ז ע"א), ועיקר ענינו גרגיר כמו בלשון מקרא פרדות (יואל א' י"ז). הכפישני: פלני, פלל ענינו הגאלה ע"י זריקה או עבילה בדבר מאוס, שכן וכל מלבושי אגאלתי (ישעי' ס"ג ג') ת"ם וכלהון נחתי פלפלת, ועללתי בעפר קרני (איוב ט"ז ט"ו) ת"ם ופלפלת בעפרא רישי, וכן ויטבלו את הכתנת (בראשית ל"ז ל"א) ת"ם ופלפלוה. ונ"ל שפלל הוא קרוב לבלל בעברית, ונמצא בנחי הע"ן על הוראה זאת ממש, שכן בלולה בשמן ת"א דפילא במשח, והסורי דפיל במשחא. — והע' העתיקו הכפישני εψωμισε והוא ענין המראה והלעטה, שתחב האפר בפי, וזה מסכים עם ויגרס בחצץ שני. באפר: בקטמא, וכן בלשון חכמים קיטמא נהילא (חולין כ"א ע"ב). (יז) ותזנח: ואתטעית, וכן לעיל ב' ז' זנח ת"ם טעא. והע' העתיקו כאילו כת' ויזנח ומוסב על הקב"ה, הוא זנח משלו' נפשי. (יח) נצחי: נצחני, מענין גבורה ונצחון, וכן העתיקו הע' νικος μου וכן

פירוש המקרא

שחוק לכל עמי. דומה שכך פתרונו לכל עם: (טז) ויגרס בחצץ שני. פת' וישבר, כשהיו מגלין אותם היו לשין קמחין שלהם בעפר, והעפר נכנס בין שניהם ושניהם משתברין, חצץ הוא חול כמו ואחר ימלא פיהו חצץ: הכפישני באפר. שהיו שוכבים על עפר ואפר: (יז) נשיתי טובה, שאדם שמוליכין אותו בשבי הוא נשוי מכל טובה: (יח יט) ואמר אבד נצחי וכו' זכר עניי ומרודי

הוֹגָה וְרִחַם כְּרֹב חֲסָדָו*: לג כִּי לֹא עִנָּה
מִלִּבּוֹ וַיַּגֶּה בְּנֵי־אִישׁ: לד לְדַכֵּא תַּחַת
רַגְלָיו כֹּל אֲסִירֵי אָרֶץ: לה לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט־
גָּבֶר נֶגֶד פְּנֵי עֶלְיוֹן: לו לְעַוֵּת אָדָם בְּרִיבוֹ
אֲדֹנָי לֹא רָאָה: לז מִי זֶה אָמַר וַתֶּהִי אֲדֹנָי
לֹא צִוָּה: לח מִפִּי עֶלְיוֹן לֹא תֵצֵא הָרָעוֹת

חסדיו קרי והטוב

וּמְרַחֵם אֵיךְ סוּגְאַת רַחֲמוֹהִי: לג. מְטֻל דְּלָא עֲנָא מִן לִבֵּהּ וּמְמַכֵּךְ בְּנֵי גַּנְבְרָא: לד. לְמִכְבְּשׁוּ תְּחוֹת רִגְלוֹהִי כָּלְהוֹן אֲסִירֵא דְּאַרְעָא: לה. לְמִצְלָא דִּינָא דְּגַבְרָא לוּקֳבֵל אַפֵּי עִלָּאָה: לו. לְמִחַיְּבוּ בַּרְנָשָׁא בְּדִינֵהּ מָרְיָא לָא חָזֵא: לז. מַנוּ הָנָא דְּאָמַר וַהֲוָא דְּמָרְיָא לָא פַּקֵּד: לח. מִן פּוּמֵהּ דְּעִלָּאָה לָא נָפְקָן בִּישָׁתָא

פירוש המקרא

עליו יתן טעם על כל האמור למעלה מפני מה טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו ואין טוב באדם מישב בדד וידום על כל מה שהקב"ה מטיל עליו יתן בעפר פיהו וכו' יתן למכהו לחי וכו' כי לא יזנח לעולם ד'. אם היום נושאים עול האומו' מחר ידכו את עונם: (לב) כי אם הוגה ורחם. כי כך היא המדה, אם הוגה, אם שב אותם ויחזור ורחם כרב חסדיו: (לג) כי לא ענה מלבו. כי לא מלבו ולא מרצונו ענה בני איש ולא הוגה אותם: (לד) לדכא תחת רגליו. אין רצונו ואין חפצו לדכא תחת רגליו כל המוסרין בייסורין. כי לא ענה מלבו מוסב על לדכא תחת רגליו: כל אסירי ארץ. כל הנכנעי' בעמל ויגיע': (לה) להטות משפט גבר. לא מלבו להטו' משפט גבר: (לו) ד' לא ראה. פת' ד' לא בחר כמו השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה שפת' בכל המקום אשר תבחר, שמן המקרא שאומר כי אם אל המקום אשר יבחר אני למד אשר תראה, אשר תבחר: (לז) מי זה אמר ותהי. אם אמר לך אדם שנהי' דבר זה, שישר בעיני המקום לעות אדם בריבו ולדכא תחת רגליו כל אסירי ארץ, אל תאמן לפי שדבר זה ד' לא צוה: (לח) מפי עליון לא תצא. וא"ת אם הוא לא צוה מאין בא להם שנדכאים

אסירי

באור התרגום

כ"ע. (לג) כי לא ענה מלבו: מטל דלא ענא מן לבה, העתיק ג"ס את תרגומנו „Quia homo non respondet ex animo suo" כלו' בשביל שלא ענה האדם (להקב"ה) מלבו, שלא עשה תשובה מנפשו, לפיכך ויגה בני איש, וממכך בני גנברא, מביא ייסורין על הגבורי' כדי להכניע ערפם הקשה ולהחזירם לדרך הטוב. (לד) תחת רגליו: תחות רגלוהי, לפי העתק' ג"ס מוסב זה על האד' בעל זרוע, מי שמדכא תחת רגליו כל אסירי ארץ. (לה) להטות משפט גבר: למצלא דינא דגברא, צלא ענינו נטייה, לא תטה משפט (דברי' ט"ז י"ט) ת"א והס' לא תצלי, עד נטות היום (שופטים י"ט ח') ת"ם עד צלא יומא, ומענין הנטייה והשתחויה הושאל גם על התפלה. ומוסב גם זה על האדם, שיטה איש משפט גבר, נגד פני עליון, לוקבל אפי מריא, העתיק ג"ס coram facie altissimi ענינו לפני פני עליון. (לו) לעות אדם בריבו: למחיבו ברנשא בדינה Condemnare hominem in justa ejus causa מי שמעות אדם בדין צדקו, אדני לא ראה, מריא לא חזא, nonne videret Dominus? ע"ד השאלה, כלו' לא יראה אלהים את זאת? ומוסב על כל האמורי' למעלה, מי שמדכא וכו' מי שמטה משפט וכו' מי שמעות אדם בריבו אלהים רואה כל אלה. ומביא ראי' על ידיעת הקב"ה מי זה אמר וכו'. והע' העתיקו ד' לא ראה כאילו כת' ד' לא אמר, ונופל עליו לומר בפסוק הבא מי זה אמר ותהי, כלומר אם אדם אומר לדכא אסירי ארץ, להטות משפט ולעות אדם בריבו, ד' לא צוה לעשות זאת. (לח) מפי עליון וכו': מן פומה דעליא וכו', העתיקו

ג"ס

לִבְקָרִים רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ׃ כד חֶלְקִי יְהוָה
אָמְרָה נַפְשִׁי עַל־כֵּן אוֹחִיל לוֹ׃ כה טוֹב
יְהוָה לְקוָֹו לְנֶפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ׃ כו טוֹב וְיָחִיל
וְדוּמָם לִתְשׁוּעַת יְהוָה׃ כז טוֹב לַגֶּבֶר כִּי
יִשָּׂא עֹל בִּנְעוּרָיו׃ כח יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם כִּי
נָטַל עָלָיו׃ כט יִתֵּן בֶּעָפָר פִּיהוּ אוּלַי יֵשׁ
תִּקְוָה׃ ל יִתֵּן לְמַכֵּהוּ לֶחִי יִשְׂבַּע בְּחֶרְפָּה׃
לא כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם אֲדֹנָי׃ לב כִּי אִם
הוגה

הֵימָנוּתָךְ מָרְיָא׃ כד. אֲמָרַת נַפְשִׁי מְנָתִי הוּ מְטֻלְהָא אַסְכָּא לֵהּ׃ כה. טָב מָרְיָא לְמַן דִּמְסַכָּא לֵהּ וּלְנַפְשָׁא דְּבָעְיָא לֵהּ׃ כו. טָב לְמַן דִּמְסַבַּר בְּקוּשְׁטָא לְפוּרְקָנֵיהּ דְּמָרְיָא׃ כז. טָב לְגַבְרָא כַּד יִשְׁקוֹל נִירָךְ בְּטַלְיוּתֵהּ׃ כח. נִתַּב בִּלְחוֹדוֹהִי וְנִשְׁתּוֹק מְטֻל דְּקַבֵּל עֲלוֹהִי נִירָךְ׃ כט. נִתֵּל בְּעַפְרָא פּוּמֵהּ מְטֻל דְּאִית סַבְרָא׃ ל. נִתֵּל פַּכֵּהּ לְמַן דְּמָחֵא לֵהּ וְנִסְבַּע חִסְדָּא׃ לא. מְטֻל דְּלָא טָעֵא מָרְיָא לְעָלַם׃ לב. אֱלָהֵן מְגַבֵּר

באור התרגום

אופן אחר μηνας εις τας πρωιας מענין חודש כאילו נקוד חדשים. רבה אמונתך: סגיאה הימנותך מריא, מוסיף מלת מריא, ולפי דעתי הוא רק טעות בחלוקה, ושייך מריא לפסוק שאחר זה. (כד) חלקי ד' אמרה נפשי: אמרת נפשי מנתי הו, חסר כאן תרגום של מלת ד', ולפי השערתנו צריך למשוך לכאן מלת מריא שבסוף הפסוק שלפני זה, ונמצא ניטל היתר ונשלם החסר, וכדי שיהי' יותר מפורש, ת' כאילו כת' „ד', אמרה נפשי, חלקי הוא!“ (כו) ויחיל ודומם: דמסבר בקושטא, או שת' לפי הענין, כי האיש אשר יחיל ודומם ולא יפתח פיו על מר יומו, הוא הבוטח באמת ובקושטא; או שהחליפו הסופרים וכתבו בקושטא תמו' בשתקא שהוא תרגום של דומי'. (כז) על: נירך, כאילו כת' עלך. (כח) כי נטל עליו: דקבל עלוהי נירך, מוסיף „נירך“ לפרש ענין הנטילה. (כט) אולי יש תקוה: מטל דאית סברא, כאילו כת' כי יש תקוה. בהעתקת הע' חסר כל פסו' כ"ט

פירוש המקרא

שהראנו שלא תמכו ביד האומות בכל יום ויום הם מתחדשי': רבה אמונתך. אמונתך שהיא רבה שהבטחתנו-אף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים וגו'. היא שעמדה לאבותינו ולנו שלא כילונו המלכיו': (כד) חלקי ד' אמרה נפשי וגו'. גם מקרא זה מוסב על מקרא האמור למעלה זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל, ונתינ' טעם הוא לו וכה פתרונו, על כן אוחיל להקב"ה שאני בחרתיו לחלקי להיות לי לאלהים, על כן אוחיל לו שיגאלני מן החשך ומבית הכלא ומכובד נחושתים: (כה כו) טוב ד' לקויו וגו' טוב ויחיל ודומם וגו'. זה פת' לפי שהקב"ה טוב לקויו יחיל האדם ויצפה לתשועת ד': דומם. פת' מצפה כמו ודומו עד הגיענו אליכ': (כז) כי ישא על בנעוריו. שאם ישא עול בנעוריו הרי הוא נצלח בשיזקין, אשריו לאדם שפרע כבר כל שערי חובתו שאע"פ שהוא עלב עכשיו, הוא שמח לאחר זמן: (כח) ישב בדד וידום. אין טוב לאדם משישב בדד [וידום] על הגזירה שנגזרה עליו: כי נטל עליו. כשהטיל עליו הקב"ה שום גזירה. נטל לשון השלכה כמו ויטל שאול את החנית, וכן ויטלו את הכלים [א"א: לא נדקו הראיות שהביא המפרש כי ויטל ויטלו הם מגזרת נחי העי"ן והפעל נטל שלפנינו הוא מחסרי פ"נ, ואם יאמר שגם באלה הראשונים הנח תמו' דגש וגם הם מגזרת נטל אז עדיין הם חלוקים בבנין, כי נטל שלפנינו הוא בקל, והעדים שהביא הם בהפעיל, ויותר הי' לו להביא ראיה לדבריו ממה שנמצא שלוש אנכי נוטל עליך (שמואל ב' כ"ד י"ב)]. ר' מנחם בר חלבו פי' וידום ל' מחשבה כמו כאשר דמיתי לעשות להם, וכן פירושו ישב בדד ויחשוב בדברי תורה והמקום נטל [עליו] שכר טוב: (לא) כי לא יזנח.

עכשיו

בְּקֶרֶב הָעַמִּים: מו פָּצוּ עָלֵינוּ פִּיהֶם כָּל־
אֹיְבֵינוּ: מז פַּחַד וָפַחַת הָיָה לָנוּ הַשֵּׁאת
וְהַשָּׁבֶר: מח פַּלְגֵי־מַיִם תֵּרַד עֵינִי עַל־
שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי: מט עֵינִי נִגְּרָה וְלֹא תִדְמֶה
מֵאֵין הֲפֻגוֹת: נ עַד־יַשְׁקִיף וְיֵרֶא יְהוָה
מִשָּׁמָיִם: נא עֵינִי עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל
בְּנוֹת עִירִי: נב צוֹד צָדוּנִי כַּצִּפּוֹר אֹיְבַי
חנם

עִבַּרְתָּן בֵּית עַמְמַיָּא: ע מו. עַיְנִי
דָמְעָא וְלָא שָׁלְיָא מִן דַּלְיַת
פּוּגָא: מז. עַדְמָא דְנַדְּיק
וְנֶחֱזֵי מָרְיָא מִשְּׁמַיָּא: מח. עַיְנִי
אִתְטַרְפַת עַל נַפְשִׁי מִן כָּלְהֵין
בְּנַת קִרְיָא דִילִי: פ מט. פְּתַחוּ
עֲלָן פּוּמְהוֹן כָּלְהוֹן בַּעֲלֵי דְבָבַן
נ. דְחַלְתָּא וְזַוְעֲתָא הֲוַת לָן
גוּמְצָא וְתַבְרָא: נא. תַּפָּא
דִמְעָא אַרְדִיי עַיְנַי עַל תְּבָרָה
דְבָרַת עַמִּי: צ נב. מְצַד צָרוּנִי
אֵיךְ צִפְּרָא בַּעֲלֵי דְבָבַי מַגָּן:

פירוש המקרא

(מז) פחד ופחת הי' לנו. הנס מקול הפחד יפול אל הפחת, ומה הס הפחד והפחת, הס השאת והשבר, השאת מגזרת שאו עדים, שואה ומשואה: (מט) עיני נגרה. פת' הדלית דמעות, כמו כמים הנגרים ארצה: מאין הפגות. פת' בלי מעצור כמו אל תתני פוגת לך: (נ) עד ישקיף. לא אחדל מלבכו' עד שישקיף וירא: (נא) עיני עוללה לנפשי. עוונותי הטו אלה, מכל בנות עירי, פת' מכל האומות, שאילמלא עוונותי האומו' לא יכלו לי, שבזמן שישראל עושין תשובה ורצונו של מקום אין אומה ולשון שולטת בהם: (נב) אויבי חנם. פת' אותם שהיו אויבים לי חנם שלא פשעתי להם

באור התרגום

להבזות היהודים ולשפוך עליה' לעג וקלס; וכן הביא על פסוק ראה ה' והביטה כי הייתי זוללה: עובדא הוה בתרתין נשין זניין באשקלון דהויין מתכתשין דא עם דא, אמרת חדא לחברתה לית את אזלא מהכא דחזין אפיך כיהודיאת', בתר יומין איתרצית דא לדא, אמרה לה על כולא שרי ושביק לך אלא על דאמרת לי חזיין אפיך כיהודיאתא לא שרי ולא שביק לך!" והביא כל זה להראות גודל שנאת העמים אל היהודי'— ולהבין שם גנאי שהביא כאן נאמר כי μυσος בל"י תואר הוא על גוף שריח רע נודף ממנו ועלה באשו עד שאין אף אנוש יכול לסבול, והשם ψωλος ענינו איש שאין לו ערלה ועטרתו מגולה, ויהיה „מאסייא פסולייא" μυσοι ψωλοι והי' נהוג בפי מחרפינו ומבזינו על היהודים; והביאו המדרש כאן לפי שהברת μυσοι דומה למלת „ומאוס" הבאה במקרא. (מו) הסורי הביא תחילה ג' פסוקים של אות עי"ן ואח"כ אות פ"א, ובהעתקת הע' הוא כמו לפנינו במקרא, ובטעות רשמו המדפיסים כאן ובכל אלפ"א בית"א שבזאת המגלה עי"ן קודם לפ"א בהעתקת הע', כי בזאת לא סר היוני מהסדר שבמקרא. (מז) השאת: גומצא, כאילו כת' השחת; והע' העתיקו השאת επαρσις, כאילו כת' השאת בשי"ן שמאלית. (מח) פלגי מים: תפא דמיא, וכן פלגים יבלי מים (ישעי' ל' כ"ה) ת"ם תפא דמיא. (נא) עיני עוללה לנפשי: עיני אתטרפת על נפשי, כאילו כת' עוללה בינוני פועל של פעל, ולמ"ד של לנפשי הוא למ"ד הסבה כמו על נפשי, כלו' עיני עוללה, להיות נגרה ולא תדמה, על נפשי, מפני לער נפשי. (נב) חנם: מגן, וגם הערבי ח' כאן חנם מגאנא, ונמצא גם בלשון חכמי' אסיא דמגן מגן שוי (ב"ק פ"ה ע"א). וכתב הרב המנוח החוקר הגדול מו"ה יחיאל מיכל זקש ז"ל בספרו המפואר בייטרעגע ח. ז. וו. II. צד 114 שמקור המלה הוא בל"י, כי שם נקרא μαγγανον מעשה תעתועים של האמגושי', והושאל גם על אפס ותהו, הבל וריק, ונעשה ממנו בהבלעת הנו"ן

מגן

וְשַׂבְתָּא: לט. מָנָא מִתְחַשַּׁב
בַּרְנָשָׁא דְחַי וְגַבְרָא עַל
חֶטְהוֹהִי: נ מ. נִבְצָא אוֹרְחָתַנָא
וְנִבְדּוֹק וְנִתְפְּנֵא לְוָת מָרְיָא:
מא. נִשְׁקוֹל לִבַּיָּן עַל אִידַיָּן
לְוָת אֱלָהָא לִשְׁמַיָּא: מב. חֲנַן
אַעֲלִין וּמַרְמַרְנָךְ וְאַנְתְּ לָא
שְׁבַקְתְּ: ס מג. טַלֶּלְתְּ בְּרוּגְזָךְ
וְרַדַּפְתָּנָא וְקַטֶּלְתְּ וְלָא חַסְתְּ:
מד. טַלֶּלְתְּ בַּעֲנָנָךְ וְאַעֲבַרְתְּ
צְלוֹתָנָא: מה. עֲקִירָא וּמְסַלְיָא

וְהַטּוֹב׃ לט מַה־יִּתְאוֹנֵן אָדָם חָי גֶּבֶר עַל־
חֲטָאָו׃* מ נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ וְנַחְקֹרָה וְנָשׁוּבָה
עַד־יְהוָה׃ מא נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל־כַּפָּיִם אֶל־
אֵל בַּשָּׁמָיִם׃ מב נַחְנוּ פָשַׁעְנוּ וּמָרִינוּ אַתָּה
לֹא סָלָחְתָּ׃ מג סַכֹּתָה בָאַף וַתִּרְדְּפֵנוּ
הָרַגְתָּ לֹא חָמָלְתָּ׃ מד סַכֹּתָה בֶעָנָן לָךְ
מֵעֲבוֹר תְּפִלָּה׃ מה סְחִי וּמָאוֹס תְּשִׂימֵנוּ

* חטאיו קרי.

בקרב

באור התרגום

ג"ס כאילו הוא ע"ד השאלה, ובא ג"כ להורו' כי הקב"ה הוא היודע הכל. (לט) מה יתאונן: מנא מתחשב, מענין מחשבות אונך (ירמי' ד' י"ד) כלו' מה יחשוב האדם החי, מה יחשוב הגבר על חטאיו, האמר יאמר שיסתרו מעיני צופה ויודע הכל? לפיכך אין טוב לנו כי אם נחפשה דרכינו וכו'. (מ) נחפשה: נבצא, וכן יחפש אדם (משלי כ"א י"ב) ת"י מבצי בר נשא, ויהי' בצא כמו בעא בחילוף צד"י ועי"ן. (מא) אל כפים: על אידין, כאילו כת' על כפינו. בשמים: לשמיא, כאילו כת' לשמים, כלו' נשא לבבנו לשמי'. (מד) בענן לך: בעננך, לא שלך מוסב על סכות אלא על בענן, בענן שלך. מעבור תפלה: ואעברת צלותא, כאילו כתוב מעביר, מלשון מעבירין את המת מלפני הכלה. והשבעי' העתיקו ἕνεκεν προσευχῆς כאילו כת' בעבור תפל'. (מה) סחי: עקירא, כאילו כת' נסחים, שכן ובית גאים יסח ד' (משלי ט"ו כ"ה) ת"ס עקר מריא. וכן הוא גם בפול' גאטא eradicationem et abjectionem posuisti me. ובאיכה רבתי הביא על סחי ומאוס „מאסייא פסילייא" ופי' בעל מתנות כהונה „כך קורים אותנו האומות מאוסים ופסולים" ולפי הפי' הזה לא ידעתי מה הוסיף המדרש על „ומאוס תשימנו" הכתוב במקרא. ונ"ל שהביא כאן שם גנאי הנהוג בפי שונאי היהודי' בזמן בעל המדרש, וכמו כן הביא על פסוק הייתי שחוק לכל עמי, מיני שחוק הנהוגי' אז אצלם בבתי תיטראות וקרקסאות

פירוש המקרא

אסירי ארץ, מאין יסורין בעולם, וכי עולם הפקר הוא, הואיל וד' לא צוה — חשובה לדבר, מפי עליון לא תצא הרעו' והטוב, אלא מאליה באה הרעה על עושי הרעה והטוב על עושי הטובה, מטעם שהקב"ה אמר ראה נתתי לפניך היום את החיי' ואת הטוב מאליה באה הרעה והטובה, נמצינו למדין שהאדם הוא גורם רעה לעצמו וטובה לעצמו: (לט) מה יתאונן וכו'. מאחר שעון גורם רעה על עושי הרעה כשיסורין באים על האדם אין להתאונן על יסורין ועל מידת פורענות, אלא מה יתאונן אדם חי? גבר על חטאיו, שגרמו לו להביא הרעה עליו: (מ) נחפשה דרכינו. כך יתודה ויאמר נחפשה וכו': ונחקרה. באיזה עון יסורין באו עלינו: (מא) נשא לבבנו אל כפים. פת' עם כפים, וכך פת' נשא כפינו עם לבבנו אל אל בשמי', ולא שיפרוש כפיו השמימה ויהיה לבו מלא עבירות, הוא שיסד ר' שלמה הבבלי „שוה לכף שיח הקרב, שלוף שרץ וטבילה תעל": (מב) נחנו פשענו. נחנו עשינו את שלנו שאין אדם אשר לא יחטא, והי' לך לסלוח שנקראת מרבה לסלוח, אלא כל כך הרבינו לחטוא שאתה לא סלחת דכת' ולא אבה ד' לסלוח [מלכים ב' כ"ד ד']: (מג) סכותה באף. סכות פניך באפך, שהסתרת פניך ממנו: (מה) סחי ומאוס תשימנו. פת' סחי ומאוס אתה משים אותנו בעמים: סחי. פת' טלטול כמו ונסחת' מעל האדמה: (מז) פחד

להבזות

מִשְׁפָּטִי׃ ס רָאִיתָה כָּל־נִקְמָתָם כָּל־
מַחְשְׁבֹתָם לִי׃ סא שָׁמַעְתָּ חֶרְפָּתָם יְהוָה
כָּל־מַחְשְׁבֹתָם עָלָי׃ סב שִׂפְתֵי קָמַי וְהֶגְיוֹנָם
עָלַי כָּל־הַיּוֹם׃ סג שִׁבְתָּם וְקִימָתָם הַבִּיטָה
אֲנִי מַנְגִּינָתָם׃ סד תָּשִׁיב לָהֶם גְּמוּל יְהוָה
כְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם׃ סה תִּתֵּן לָהֶם מְגִנַּת־לֵב
תַּאֲלָתְךָ לָהֶם׃ סו תִּרְדֹּף בְּאַף וְתַשְׁמִידֵם
מִתַּחַת שְׁמֵי יְהוָה׃
ד א אֵיכָה יוּעַם זָהָב יִשְׁנֶא הַכֶּתֶם הַטּוֹב
תשתפכנה

מוּכְּבֵי וְדִנַת דִּינִי׃ ס. חֲזֵית
כָּלָּה נִקְמָתְהוֹן וְכָל דְּאִתְחַשְּׁבוּ
עָלַי׃ ש סא. שְׁמַעְתְּ חִסְדֵּיהוֹן
מָרְיָא וְכָל דְּאִתְחַשְּׁבוּ עָלָי׃
סב. סִפְוָתָא דְקָיְמִין וְרִנְנִין עֲלַי
כָּלָּה יוֹמָא׃ סג. מוֹתְבְהוֹן
וּמְקָמְהוֹן אִסְתַּכְּלַת אֲנָא מִן
רְנֵיהוֹן׃ ת סד. תַּהֲפֵךְ לְהוֹן
פּוּרְעֲנְהוֹן מָרְיָא אֵיךְ מַעֲבַד
אִידֵיהוֹן׃ סה. תִּתֵּל לְהוֹן
כְּרֵיוּתָא דְלִבָּא וּמְחוּתֵךְ לְהוֹן׃
סו. תְּרְדוּפֵי נִכְרוּגְזָךְ תּוֹבֵד
אִנּוּן מִן תְּחוֹת שְׁמַיָּךְ מָרְיָא׃
ד א. אֵיכְנָא מִסְתַּלְאָ דַהֲבָא
טָבָא וְשַׁנְיָא צוּבְעָא

פירוש המקרא

אתכם בזרוע נטויה: (סג) שבתם וקימתם הביטה וכו'. פת' הביטה שאני מנגינתם בכל שבתם וקימתם (סה) מגינת לב. פת' שברון לב: תאלתך להם. כמו תאלתך, כלו' כל תלאות שהבאת עלי תבוא להם. וכן תמצא בסוף כל אלפא ביתא שחוזר על האומות ומסיים בהם ואומר כשם שעשית לי כן עשה להם:
ד (א) איכה יועם זהב. בתחילה סתם דבריו ולא פירש, שאמר איכה יועם זהב, ופת' יחשיך מראה זהב טוב, כמו כל סתום לא עממוך שפת' כל סתום לא יחשיך ממך: ישנא הכתם הטוב תשתפכנה אבני

באור התרגום

ϛαϛ. (ס) כל מחשבות': וכל דאתחשבו, ראית האמור קודם מוסב גם על כל מחשבות'. (סב) שפתי קמי והגיונם עלי: ספותא דקימן ורנין עלי, כלומר שקמים והוגים עלי. (סג) הביטה: אסתכלת, כאילו כתוב אביטה ותרגמו בעבר. אני מנגינת': אנא מן רניהון, כאילו כת' אני מן הגיונם, והשבעים העתיקו אני מנגינתם - ego sum עהדיו' ציוו כאילו כת' על עיניה'. ומפני בלבול הקריאה של אני מנגינתם הביאו במדרש תר ומו אנא זמירהון, ובדרך הישר הזה הלך הירונימו"ס בעקבות המדרש ego sum psalmus eorum,
וכן הוא גם ביונתן. (סד) גמול: פורענהון, כאילו כת' גמולם. (סה) מגנת לב: כריותא דלבא, ת' מגנת מל' נער ותוגה, שהוא ענין של כריותא משרש כרא שעיקר ענינו נער, והושאל גם להורות מכב הרע של החולה, מפני שכל חולה מנער. והע' העתיקו מגנת υπερασπισ ου, והוא כחד מתרין אמוראין שהביא במדרש, שפי' מגנת עיזות מל' מגן עזרך. וכן העתיק הירונימו"ס מענין מגן ממש scutum cordis. ויונתן ת' כאמורא הראשון שהביא במדרש איכה תבירות לבא שנאמר (בראשית י"ד) אשר מגן צריך. תאלתך להם: ומחותך להון, או שת' לפי הענין, או שפירש תאלתך מלשון מחיצא ליה באליתא (ב"ב ע"ג ע"א), והע' העתיקו μοχθος μου καρδιας כאילו כתוב „לב תאלתי להם", כלומר תתן להם תלאה בלבם כמו שנתת בלבי. והפֿולגאטא laborem tuum ג"כ מענין תלאה, וכן גם ביונתן. ובמדרש „והביא עליהם כל אלות שבתורה" תאלתך מל' אלה. (סו) תרדוף: תרדופי, צ"ל תְּרְדוֹף תמו' תרדופי. — באף ותשמידם: וברוגזך תובד אנון, כאילו כת' „ובאפך תשמידם". שמי ד': שמיך מריא, כאילו כת' מתחת שמיך ד'.
ד (א) יועם: מסתלא, תרגם לפי הענין שנעשה זהב נמאס ונבזה מלא סיגים

(ע')

חִנָּם׃ נג צָמְתוּ בַבּוֹר חַיָּי וַיַּדּוּ־אֶבֶן בִּי׃
נד צָפוּ־מַיִם עַל־רֹאשִׁי אָמַרְתִּי נִגְזָרְתִּי׃
נה קָרָאתִי שִׁמְךָ יְהוָה מִבּוֹר תַּחְתִּיּוֹת׃
נו קוֹלִי שָׁמָעְתָּ אַל־תַּעְלֵם אָזְנְךָ לְרַוְחָתִי
לְשַׁוְעָתִי׃ נז קָרַבְתָּ בְּיוֹם אֶקְרָאֶךָּ אָמַרְתָּ
אַל־תִּירָא׃ נח רַבְתָּ אֲדֹנָי רִיבֵי נַפְשִׁי
גָּאַלְתָּ חַיָּי׃ נט רָאִיתָה יְהוָה עַוָּתָתִי שָׁפְטָה

נג. שַׁתְּקוּ בְגוּבָא חַיַּי שְׁדוֹ בִי
כֵאפָא׃ נד. טְפוֹ מַיָּא לְעֵלָּו
ר רֵישִׁי אֲמָרִית אִתְרַחְקִית׃
ק נה. קְרֵית שְׁמָךְ מָרְיָא מִן
גּוּבָא תַחְתָּיָא׃ נו. קָלִי שְׁמַעְתְּ
לָא תַרְכֵן אֻדְנָךְ אֱלָא אַרְוַח
לִי וּפְרוֹקִינִי׃ נז. קְרַבְתְּ בְּיוֹמָא
דִקְרִיתָךְ וַאֲמַרְתְּ לִי לָא תִדְחַל׃
ר נח. דְּנִתְּ מָרְיָא דִינָא דְנַפְשִׁי
וּפְרַקְתְּ חַיַּי׃ נט. חֲזֵית מָרְיָא

באור התרגום

מגן בלשון ארמי וסורי. (נג) צמתו: שתקו, צמת בל"ס ענינו שתיקה. וכן ת' (ש"הש ד' ג') מבעד לצמתך, מטל שתקכי, ומזה הענין העתיקוהו שם גם הע', וכאן העתיקו εθανατωσαν' כאילו כתוב במקרא המיתו. (נד) צפו: טפו, וכן בל' משנה על דאטפת אטפוך, במילוף צד"י וטי"ת. (נו) אל תעלם: לא תרכן, ת' לפי הענין כי ההעלמה אצל האזן היא שכוטה האזן לצד שלא ישמע הקול. לרוחתי לשועתי: אלא ארוח לי ופרוקני, תרג' לפי הענין וכאילו כתוב לרוחתי ולישועתי. והשבעים העתיקו לרוחתי עסו εις την δεησιν μου מענין תפלה וצעקה. ולפי החלוקה שלפני משכו מלת לשועתי אל פסוק הבא, לישועתי קרבת, ביום אקראך אמרת אל תירא. ויונתן ת' לרוחתי לשועתי, לארווחותני בגין בעותי, ולפי זה יהי' למ"ד של לשועתי למ"ד הסיבה ויהי' פירושו בעבור שועתי. (נט) שפטה משפטי: ודנת דיני, כאילו כת' במקרא שפטת וכן גם הע' εκρι-νας

פירוש המקרא

להם: (נג) צמתו בבור חיי. אין לשון צמתו בבור חיי נופל לומר על אדם שמשליכין אותו בבור שאינו עמוק שיכול לעלו' מתוכו, אלא על אדם שמשליכין אותו בבור שהוא עמוק שאינו יכול לעלות מתוכו, שאותה השלכה צמיתות היא לו שלא יעלה מתוכו לעולם, ואילו צמתו בבור חיי בלבד ולא ידו אבן בי אי אפשר לי לעלות מתוכו מפני עומקו, אלא אע"פ שהוא עמוק וידו אבן בי: (נד) צפו מים. ואילו הבור רק ואין בו מים כדיי הוא מפני עמקו ומפני האבנים שמשליכין על האדם שהוא בתוכו שיהא נצמת בבור לעול', אלא אע"פ שצמתו בבור חיי. וידו אבן בי עוד באותו בור שהשליכוני יש בו מים עד שצפו על ראשי: אמרתי נגזרתי. פת' אע"פ שהייתי יכול לומר אבדה תקותי נגזרתי לי מכמה דברי', אחת שהבור עמוק, שנית וידו אבן בי, שלישי' שצפו מים על ראשי, שבזמן שאדם בא במים עד ארכובותיו או עד מתניו עדיין יש תקוה, אבל משהמים צפים על ראשו אז אבדה תקותו ואומר אבדה תקותי אבל אני איני עושה כך (נה) קראתי שמך ד'. אע"פ שצפו מים על ראשי ואני יכול לומר נגזרתי לי, חס ושלום לית אנא מאבד סברי מבוראי, אלא קראתי שמך ד' מבור תחתיות, מבור העמוק שאני בתוכו, היא בבל שארץ בבל עמוקה היא: (נו) קולי שמעת אל תעלם וכו'. אתה ששמעת כבר קולי כשנשתעבדנו במצרים אל תעלם אזנך לרוחתי בגלות בבל, רגיל היית לשמוע קולי בכל עת שקראתי וכשם שהיית שומע קולי לשעבר בכל צרה שקראתיך גם עתה אל תעלם אזנך: (נז) קרבת ביום אקראך. בכל עת שהייתי קורא אותך היית רגיל לקרב אלי ולומר אל תירא, כמו במצרים שקראתיך ועניתני דכת' ויאנחו בני ישראל וכו' ותעל שועתם וכו': (נח) רבת ד'. פת' בכל עת היית רגיל לריב ריבי נפשי וגאלת חיי כמו במצרים שנאמר וגאלתי

לְשׁוֹן יוֹנֵק אֶל־חִכּוֹ בַּצָּמָא עוֹלָלִים שָׁאֲלוּ
לֶחֶם פֹּרֵשׂ אֵין לָהֶם׃ ה הָאֹכְלִים לְמַעֲדַנִּים
נָשַׁמּוּ בַּחוּצוֹת הָאֱמֻנִים עֲלֵי תוֹלָע חִבְּקוּ
אַשְׁפַּתּוֹת׃ ו וַיִּגְדַּל עֲוֹן בַּת־עַמִּי מֵחַטַּאת
סְדֹם הַהֲפוּכָה כְמוֹ־רָגַע וְלֹא־חָלוּ בָהּ
ידים

דַּיְלוּדָא לִשְׁמֵי חִכֵּהּ בְּצַהְיָא
טַלְיָא שָׁאֲלוּ לַחְמָא וְלֵית
דְּקָצָא וְיָהֵב לְהוֹן׃ ה. הָנוּן
דַּאֲכַלִין הֲווֹ פוּנְקָא הָא סִימִין
בְּשׁוּקָא דְּאִתְרַבִּיו עַל זְחוֹרִיתָא
הָא דְמַכִּין בְּקִקְלָתָא׃ ו. וּסְגֵי
עֲוֹלָה דִכְרַת עַמִּי מִן חֲטִיתָה
דִסְדוֹם דְּאִתְהַפְּכַת מִן שְׁלְיָא

פירוש המקרא

ולפיכך דבק לשון יונק וכו'׃ (ד) פורש אין להם. בוצע אין להם, וכל זה גרם שפשך אחרס׃ (ה) האוכלי' למעדני'. הגדולים שהיו נוהגים לאכול למעדני' נשמו בחוצו'׃ האמנים עלי תולע. המכוסים עד עכשיו מתולעת ושני, בבוא עליהם צרה וצוקה חבקו אשפתות, להתחמם להם, לפי שהאשפ' חמה היא׃ (ו) ההפוכה כמו רגע. גדל עון בת עמי מחטאת סדום, שסדום הית' הפוכה לשעה קלה׃ ולא חלו בה ידים. פת' לא קלו בה ידי בשר ודם, שלא נפרע מהם על ידי בשר ודם אלא לשעה קלה נהפכה על ידי המלאכים, ונטלו אפופסין שלהן

באור התרגום

האויב. (ד) אל חכו׃ לשמי חכה, כלו' לגובה החך שכן סמא בל' ערבי החך זיין, ונגזר ממנו שמים בלשון עברי מפני הרום והגובה, ונקרא בל"ס המקרה של הבית שמי ביתא מפני גבהו, והשתמשו גם החכמי' בזה הל' שמי הקורה.— בצמא׃ בצהיא, מלשון והמונו צחה צמא (ישעי' ה' י"ג). פרש׃ דקצא ויהב, והוא כפי' ר' נחמי' במדרש „אין מי שיתן לחם פרוסה של לחם כמד"א (ישעי' נ"ח) הלא פרוס לרעב לחמך". ומה שתרגם דקצא ויהב, נראה הרכבה מב' פירושים שוני', הראשון מענין פתיחה, שכן פתות אותה פתים תרגם ירושלמי מקציא תיקני יתה קציין; והפירוש השני מל' כפה פרשה לעני (משלי ל"א כ'), ויהיה ענין פורש אין להם, אין מי שנותן להם, ונמצא בתרגום הרכבה משניהם דקצא ויהב. (ה) נשמו׃ סימין, כאילו כת' בשי"ן שמאלית שהושמו בחוצות. האמונים׃ דאתרביו, וכן ויהי אומן (אסתר ב' ז') ת"ם והוא מרבא. והע' העתיקו האמונים עלי תולע τιθη-νουμενοι επι κοκκων, ודומה לו הביאו במדרש רבה על זה „טריפון בקיקלא" ויפה פי' ר"ב במוסף לערוך בל"י „טריפין, אמונים וגדלים, קוקלא, שני תולעת" ויהי' לפי פי' „טריפון בקיקלא" τρεφομενοι επι κοκκων. ומה שהביא רמ"ל (בערוך ע' קיקלא) κουκουλιον ומתרגמו „זיידע" איננו נכון, כי השמות של משי הם „מטכסא" „סיריקון" הידועים היטב גם בל"ח, אבל „קוקוליקן" ענין אחר יש לו. ובעל מ"כ עינו העעתהו ואמר שהוא ת' של חבקו אשפתות. חבקו׃ דמכין, ת' לפי הענין, שוכבי' על האשפה. אשפתות׃ בקקלתא, וכן בלשון חכמי' דאכיל קקולי אקיקלא דמתא שכיב, ובעל הערוך הביא (ע' קקל) ת"י של שער החרסית (ירמי' י"ט ב') תרע קוקליתא (לפני הגי' בת"י קלקליתא) ויהי' לפי זה שער החרסית כמו שער האשפות (נחמי' ב' י"ד). ולי נראה שנשתבשה כאן הגירסא בת"י וצ"ל קוקיתא תחת' קוקליתא, שכן חרס נקרא בל"ס קִיקְתָא, קִיקִיתָא, ונקרא היוצר חרש קוקי, קוּקְיָא, וכן צלחית חדשה (מלכים ב' ב' כ') ת"ס קוקתא חדתא, ויהיה א"כ תרע קוקיתא מכוון אל שער החרסית, וכן הוא גם בהעתקת הפוּלגַאטָא juxta introitum portae fictilis. — מה שכתוב במקומנו בספרים שהדפיסה העֶפּוּסמַגמַנדַרַ „הא סימין בשוקא דאתרביו על זחוריתא" חסר בפוליגלאטטע דפוס לונדון, ואנחנו שמנו לו מקום בהולאתנו כי נכון הוא. (ו) כמו רגע׃ מן שליא, ענינו פתאום (ע' בב"הת קהלת ע' י"ב). ולא חלו בה ידים׃ ולא לאיי בה

תרגום

שַׁפִּירָא וּמִשְׁתַּדְּיָן כֵּאפֵּא
דְקוּדְשָׁא בְּרֵישׁ כָּלְהוֹן שׁוּקָא:
ב. בְּנֵי צִיּוֹן יַקִּירָא דְמִיתְּרִין
הֲווֹ מִן כֵּאפָא טָבְתָא אֵיכְנָא
אִתְחַשִּׁיבוּ אֵיךְ מָאנָא דַחֲצַפָּא
עֲבַד אִידַיָּא דְפַחֲרָא: ג. גַּלְיֵי
אֵיךְ יְרוּרָא תַּדְיֵהוֹן וְאֵינְקֵי
גְרִיהֵיהוֹן כְּרַת עַמִּי לְמַחוּתָא
דְלֵית לַהּ אָסְיוּתָא וְאֵיךְ נַעֲמָא
בְמַדְבְּרָא: ד. דְבֵק לִשָּׁנֵה

איכה ד

תִּשְׁתַּפֵּכְנָה אַבְנֵי־קֹדֶשׁ בְּרֹאשׁ כָּל־
חוּצוֹת: ב בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז
אֵיכָה נֶחְשְׁבוּ לְנִבְלֵי־חֶרֶשׂ מַעֲשֵׂה יְדֵי
יוֹצֵר: ג גַּם־תַּנִּין חָלְצוּ שַׁד הֵינִיקוּ גּוּרֵיהֶן
בַּת־עַמִּי לְאַכְזָר כִּי *עֲנִים בַּמִּדְבָּר: ד דָּבַק
לְשׁוֹן

תנים קרי. כיענים קרי

באור התרגום

(ע' לעיל ב' ו'), והע' העתיקו αμαυ- ρωσεται שהושחרו פניו. הכתם הטוב: צובעא שפירא, וכן הוא גם בלשון אשכנז color optimus מל' נכתם עונך לפני (ירמי' ב' כ"ב), והע' העתיקו το ἀργύριον כאילו כתוב כסף הטוב. (ב) בני ציון היקרים: בני דציון יקירא, כך הוא בספרים שהדפיסה חברת הפרופאגאנדא (לונדון בשנ' אלף ח' מאות כ"ג למספרם) ובפוליגלאטטע (דפו' לונדון) ליתא מלת יקירא, ונראה נכון ממה שבא בתרגומנו דמיתרין הוו מן כאפא טבתא, כי ממלת דמיתרין נלמוד שקרא הסורי „היקרי' ממסלאים בפז" והע' העתיקו המסלאי' οἱ ἐπηρμένοι מענין נשיאה והרמ', כמו סלסלה ותרוממך (משלי ד' ח') ובלשון אשכנז amicti, עטופים בפז. חרש: חצפא, ומנהון די חסף (דניאל ב' ל"ג) ת"ס ומנהין דחצפא, והערבי ת' מן חזף, ובלשון חכמים כתב אחספא, ומקור כולם חסף שעיקר ענינו קליפה. יוצר: פחרא, וכן ת' גם הערבי עמל ידי פאחראני, ונמצא במקרא מנהון חסף די פחר (דניאל ב' מ"א) וכתב רש"י שם הרבה יש בגמר' מאני דפחרא. (ג) גם תנין חלצו שד: גליי איך ירורא תדיהין, כאילו כת' גלו כתנין, חלצו שד; תנין, ירורא, בת"י בא תמיד בדלי"ת תמורת רי"ש יְרוּד, וכן בלשון חכמים יארוד ילדה ואבני מתא שדיא (כתובות מ"ח ע"ב). בת עמי לאכזר: הות כרת עמי למחותא דלית לה אסיותא, וכן העתיקו גם הע' לאכזר ανιατον. ולפי העתקת השבעים נראה פשט הכתוב, גם תנין חלצו שד (של בת עמי) היניקו גוריהן בת עמי לאכזר (כלומר גורי התנין ינקו משדי בת עמי עד שאין לה רפואה); היניקו העתיקו כאילו כתוב ינקו. כיענים במדבר: ואיך נעמא במדברא; כתב אוליאסידורוס, כמו שהיענה אף ע"פ שיש לה כנפים אינה יודעת להנשא בכנפיה, להגביה עוף ולהמלט מרודפי', וכשירדוף אחרי' ציד חרוץ על פני המדבר ותמיד לארץ תביט עד שתהי' שלל לאויבה, כן בת עמי אין לה סתר ומפלט מפני

פירוש המקרא

אבני קדש בראש וכו' ואי אפשר לזהב טוב שיחשיך מראהו ולאוצר הטוב שישתנ' מכמות שהי' וגם אין דרך בני אדם שישליכו אבני קדש, הם אבני אפוד ואבני חשן, בראש כל חוצות, ובאלו מפרש על מי מוסב הדבר, בני ציון וכו': (ב) המסלאים בפז. כשהיו שלויים על אדמתם אוכלים לשובע ויושבי' לבטח, ונדמו פניהם לזהב אדום ולכתם הטוב, איך נהפך האדום כשהיו מוליכים אותם בגלות רעבים, ונדמה פניהם לנבלי חרש מעשה ידי יוצר. והכהני' שהיו מלובשין חשן ואפוד שהיו קבועים בו אבני חשן ואבני אפוד, איך נהפך [נ"ל נשפך] דמם בראש כל חוצות: (ג) גם תנין. שנקרא אכזר, דכתיב ראש פתנים אכזר, אעפ"כ כשרואים בניהם חלצו שד, פת' הוציאו כמו וחלצו את האבני'. תנין זה כשרואה גוריו מושך שדיו מתיקו ומראה אותם כדי שיבואו ויינקו, אבל בת עמי לאכזר, כיענה זו שאכזרית על בניה, לפי שנמקו שדיהן ולפיכך

המאויב

עוֹרָם עַל־עַצְמָם יָבֵשׁ הָיָה כָעֵץ׃ ט טוֹבִים
הָיוּ חַלְלֵי־חֶרֶב מֵחַלְלֵי רָעָב שֶׁהֵם יָזוּבוּ
מְדֻקָּרִים מִתְּנוּבוֹת שָׂדָי׃ י יְדֵי נָשִׁים
רַחֲמָנִיּוֹת בִּשְּׁלוּ יַלְדֵיהֶן הָיוּ לְבָרוֹת לָמוֹ
בְּשֶׁבֶר בַּת־עַמִּי׃ יא כִּלָּה יְהוָה אֶת־חֲמָתוֹ
שָׁפַךְ חֲרוֹן אַפּוֹ וַיַּצֶּת־אֵשׁ בְּצִיּוֹן וַתֹּאכַל
יְסוֹדֹתֶיהָ׃ יב לֹא הֶאֱמִינוּ מַלְכֵי־אֶרֶץ וכל*
יֹשְׁבֵי תֵבֵל כִּי יָבֹא צַר וְאוֹיֵב בְּשַׁעֲרֵי

כל קרי.

ירושלם

קְפוּר מַשְׁכְּהוֹן עַל גַּרְמֵיהוֹן יְבֵשׁ וַהֲוָא אֵיךְ קֵיסָא: ט. טָבִין הֲווֹ קְטִילֵי חַרְבָּא מִן קְטִילֵי כַּפְנָא דְּדָבוּ אֵיךְ הָנוּן דִּמְמַחִין וְשָׁדְיָן בְּחַקְלָא: י. אִידֵי נְשָׁא מְרַחֲמָנְיָתָא בַּשִּׁילִי בְּנֵיהֶין הֲווֹ לְהֵין לְמֵיכוּלְתָא בִּתְבָרָה דִּבְרַת עַמִּי: כ. שַׁמְלֵי מָרְיָא חֶמְתֵּהּ וְאַשַׁד חֶמְתָּא דְרוּגְזֵהּ וְשַׁבֵק נוּרָא בְּצִיּוֹן וְשַׁלְהֵבִיתָא אֲכָלַת שֶׁתְּאַסַיהּ: ל. לָא הֵימְנוּ מַלְכֵיהּ דְּאַרְעָא וְכָלְהוֹן עָמוּרֵיהּ דְּתֵבֵל דְּאָתָא וְאָעֵל אֲלוֹצָא וּבְעֵלְדְּבָבָא בְּתַרְעֵיהּ

פירוש המקרא

אבגענוטלט דיא הויט, ובאופן אחר לא ידעתי לכון הלע"ז הזה, ואולי נפל איזה טעות בכתב]: (ט) שהם יזובו מדקרי' וכו'. אילו אומר טובים היו חללי חרב מחללי רעב ושותק הייתי נותן טעם לדבר לפי שמי שמת ברעב מאריך בייסורין ומי שמת בחרב מת לפי שעה קלה, אבל עכשיו שאמר שהם יזבו מדקרים מתנובות שדי על כורחן זהו הטעם שנותן לדבר, למה היו טובים חללי חרב מחללי רעב לפי שאותם שמתו ברעב כשטועמין להם תנובות שדי ואוכלין הרבה נבקעו בני מעיים שלהם שנכוצו מחמת הרעב, ויזבו מדקרים פת' מבוקעי' שאוכלין תנובות שדי וגופם מנוול מחמת הריעי שילא חוץ לכריסם: (י) ידי נשים רחמניות. לשעבר, עכשיו בשלו ילדיהן: לברות למו. להברות עצמן: (יא) כלה ד' את חמתו. שנשפך בהם כל חרון אפו, ודומ' לו חצי אכלה בם, וכן וכליתי חמתי בם: (יב יג) לא האמינו מלכי ארץ. לשעבר לא האמינו כי יבוא צר ואויב בשערי ירושלי', ומי גרם להם שיבוא? מחטא' נביאיה עונות

כהניה

באור התרגום

רגע (איוב ז' ה') מתרגם קפוד, וכת' החכם גיזיניו"ס כי רגע בלשון אתיופי"י ענינו זיך צוזאממענציעהען, וזה גם ענין קפד בל"ס דבר הנמשך לקמטים, ונאמר לרוב על העור, וכן עורי שחר מעלי (איוב ל' ל') ת"ם משכי קפוד עלי, נקמט עלי, שכן קפד וקמט קרובים הם ע"י חילוף האותיות, וכ"ל שמזה השתמשו חכמי' ז"ל בלשון קפדן על הרגזן וגם מקפיד על הדואג ומושב על דבר מה, כי הקמטת עור המצח הוא סימן באדם או שהוא ברוגז או שהוא חושב ודואג על איזה דבר, ויהי' קפדן, שטירנרונצלער. — יבש היה כעץ, ת"ם כמו שהוא לפנינו במקרא, והע' העתיקו כאילו כתוב יבשו, היו כעץ. (ט) שהם יזבו מדקרי': דדבו איך הנון דממחין, כאילו כת' שהם יזבו כמדקרים. מתנובות שדי: ושדין בחקלא, שהושלכו על פני השדה, ולא ידעתי לכוון תרגום זה על מה שכת' במקרא. ולפי העתקת השבעי' יהי' פי' שהם יזבו מדקרים מתנובות שדי, שחללי רעב יזבו כאילו הם מדקרים מחוסר תנובות שדי, quoniam isti extabuerant consumpti a sterilitate terrae. וכן הוא גם בפולגאטא:

(יא) יסודתיה: שתאסיה, ביסדי ארץ (איוב ל"ח ד') ת"י במשתסי ארעא; והסורי: כד מתקן הוית שתאסיה דארעא. ואמר החכם מיכאעליס שהשם שתאסא מורכב מן שת (מקרקר כל בני שת) ואסתא שענינו חומה, והוא רחוק מאד; ור"ב (ערך שתס) אמר שנגזר הפעל שתס מהמלה היונית στῆσαι שענינה עמידה וקיום, וגם זה אינו קרוב. (יב) כי יבוא: דאתא, ועוד מוסיף ועאל.

(יג) השפכים

תרגום

וְלָא לְאִיי בְהּ אִידַיָא: ז. רְכִיו נְזִירְיָה מִן תַּלְגָא וְחוּרוּ מִן חַלְבָא בְּמַרְעִיתְהוֹן סֻמְקוּ גַרְמֵיהוֹן מִן סַרְדְּוֹן וּמְסָאפִּילָא גוּשְׁמְהוֹן: ח. חֲשַׁךְ מִן חוּשְׁכָא חֶזְוְהוֹן וְלָא אִתְיְדַעוּ בְּשׁוּקָא

איכה ד

יָדָיִם: ו זַכּוּ נְזִירֶיהָ מִשֶּׁלֶג צַחוּ מֵחָלָב אָדְמוּ עֶצֶם מִפְּנִינִים סַפִּיר גִּזְרָתָם: ח חָשַׁךְ מִשְּׁחוֹר תָּאֳרָם לֹא נִכְּרוּ בַּחוּצוֹת צָפַד

עורם

באור התרגום

אידיא, כלומר שהאויבים לא הלאו ידיהם בהחריבם אותה, וכן העתיקו גם הע'. (ז) נזיריה: נזיריה, וכן הע' *Ναζηραιοι*, וסומכו' העתיק *αφωρισμενοι*, וכולם פי' נזיר ממש והוא כמו שכת' רש"י. צחו מחלב: וחורו מן חלבא, ומוסיף עוד במרעיתהון, וג"ש העתיקו in pascuis suis, ולפי העתקה זאת אין להוספה זו שום פירוש; ואומר אני שהשם מרעיתא אין ענינו כאן „מרעה" אלא „עדר" שכן נמצא באגרת'דפולוס דלות קורינתי'א' ע' ז'ומן חלבא דמרעיתה לא אכל, ונמצא גם בל' עברי' מרעית על העדר, וכל מרעיתם נפוצה (ירמי' י' כ"א), ויהי' א"כ במרעיתהון תרגו' של גזרתם האמור בסוף הפסוק, כי גזרה ענינו עדר בל"ס (עי' ב"הת ש"הש א' ז'). ואולי הי' כתוב על שולי הספר כמו הערה אל גזרתם שמתורג' גשמהון,

פירוש המקרא

שלהן על עונותיהן לשעה קלה, אבל עון בת עמי גדל מהן שספטן הקב"ה ברעב שהן ייסורין ארוכין: (ז) זכו נזיריה, פת' בת עמי שהיו זכים שערותיה משלג: צחו מחלב. כפל מלה הוא על זכו משלג, ופת' לבנים היו מחלב: אדמו עצם מפנינים. אדמו מראיהם מפניני' מזהב: ספיר גזרת'. לספיר נדמה דמותם: נזיריה. שערותיה כמו גזי נזרך: צחו. לשון לבן כמו דודי צח ואדום: עצם. לשון מראה וכעצם השמים לטוהר: ספיר גזרתם. מזהירי' היו פניה' כספיר: (ח) חשך משחור תארם. אות'שלשעבר זכו נזיריהם משלג צחו מחלב מחמת שובע עכשיו שחזק עליהם הרעב חשך משחור תארם: לא נכרו בחוצות. בני אדם שראו אותם לשעבר בהיותם יפה מראה לא היו מכירי' אותם עכשיו: צפד עור'. רַגִילִי וֶלִיר בל' [א"א. אולי הוא ragué le velot

מב

והעיר המעי' שיש לתרגמו במרעיתהון, ובא איזה סופר וכתבו אל תוך התרגום והניחו שלא בדעת אל מקום שאינו ראוי לו. עצם: גרמיהון, מענין עצמות ממש, ויונתן יפה ת' עצם, תיזו, מל' כעצם השמים לטהר. מפנינים: מן סרדון; מן המעתיקים הקדמונים נראה שפנינים הוא שם כולל לכל אבן טוב, שכן משלי ג' ע"ו וברב מקומות אחרים ת"ם מפנינים מן כאפא טבתא, והשבעים העתיקו ג"כ *υπερ λιθων πολυτελων*; וכאן ת' הסורי סרדון, שהוא האבן הנקרא Sardius, ונודע אצלנו גם בשם קארניול, ותרגם הסורי כן מפני שכתוב אדמו והביא הפנינים לדמיון על האדמימות, וידוע שהקארניול מראה אדום יש לו, וכן אֹדֶם (יחזקאל כ"ח י"ג) ת"ם סרדון וכן הע' *σαρδιον* והפולגאטא sardius; והע' העתיקו כאן כאילו כת' פנינים בסמיכות אל ספיר, *υπερ λιθου σαπφειρου*, ולפי העתקת' אדמו עצם הוא בפני עצמו, ומפניני ספיר מוסב על גזרתם, ועקילס בהעתקתו למלת פנינים חוזר כמנהגו אל מקור המלה, שכן ומשך חכמה מפנינים (איוב כ"ח י"ח) תרגם עקילס *γλυκυ δε σοφια παρα επισπασματα* (ומשך כאילו כת' ומתק) ויהי' פנינים מלשון פנייה ורא"יי, דברים יקרים שאדם פונה אליהם ורואה אחריהם, וכבר אמרנו (ש"הש ז' י"א) שפעל פנא בל' סורי וארמי ענינו תשוקה. גזרתם, גשמהון, נאמר גזרה על הגוף ובלשון ערבי בהיפוך אותיות גרז. והע' העתיקו *το αποσπασμα αυτων* מה שנגזר ונקצץ מהם, והוא קרוב לפירוש הרד"ק. (ח) משחור: מן חושכא, כך הוא בהוצא' חברת הפרופאגאנדא, ובפוליגלוטא כת' מן שוחרא. צפד: קפוד, וכן עורי

רגע

תִּכְלֶינָה עֵינֵינוּ אֶל־עֶזְרָתֵנוּ הָבֶל בְּצִפִּיָּתֵנוּ
צִפִּינוּ אֶל־גּוֹי לֹא יוֹשִׁעַ׃ יח צָדוּ צְעָדֵינוּ
מִלֶּכֶת בִּרְחֹבֹתֵינוּ קָרַב קִצֵּנוּ מָלְאוּ יָמֵינוּ
כִּי־בָא קִצֵּנוּ׃ יט קַלִּים הָיוּ רֹדְפֵינוּ מִנִּשְׁרֵי
שָׁמָיִם עַל־הֶהָרִים דְּלָקֻנוּ בַּמִּדְבָּר אָרְבוּ
לָנוּ׃ כ רוּחַ אַפֵּינוּ מְשִׁיחַ יְהוָה נִלְכַּד
בִּשְׁחִיתוֹתָם אֲשֶׁר אָמַרְנוּ בְּצִלּוֹ נִחְיֶה
בַגּוֹיִם׃ כא שִׂישִׂי וְשִׂמְחִי בַּת־אֱדוֹם יוֹשֶׁבְתִּי*
בְּאֶרֶץ עוּץ גַּם־עָלַיִךְ תַּעֲבָר־כּוֹס תִּשְׁכְּרִי

יתיר י ותתערי

סריקאית דקורזקין לות עמא דלא פרק: פ. פרצופה דמריא פלג אנון ולא נוסף למחר כהון באפי כהנא לא נסבו ועל סבא לא רחמו: צ. צרו לדרקדקין לדמהלכין בשוקא קרב קצן מלו יומין מטל דאתא ערנו: ק. קלילין הוו רדופין מן נשרי שמיא על טורא רדפון ובמדברא אתכמנו לן: ר. רוחא דאפין משיחה דמריא אתתחד בגומצרהוהו דאמרן דבטללה נחא בית עממא: ש. רוצי וחדי ברת אדום דיתבא בארעא דעוץ אף לכי נמטא כסא ותרוין ותתטרפין:

פירוש המקרא

עזרתנו הבל. עדיין היינו יכולים לצפות לעזרת מצרים שנת' ומצרים הבל וריק יעזורו והם לא יבואו. לשון בני אדם כשאדם מנפה לחברו וחברו לא בא, הוא אומר עד עכשיו הייתי יכול להמתין לעזרת הבל, וכן עודינה תכלינה עינינו: (יח) צדו צעדינו וכו'. פת' האויבים צדו צעדינו מלכת ברחובות של עמינו: (יט) קלים היו רודפינו. ומפרש והולך היאך היו קלי', שעל ההרים דלקונו, דרכו של רודף אם יודע שאויבו בורח לו דרך המישור רודף אחריו, אבל כשיודע שנמלט לו בהרים נואש ממנו לרדפו ולא יתיגע אחריו בהרים, אבל אלו על ההרים דלקונו: במדבר ארבו לנו. דרכו של רודף לרדוף ביישוב ומאחר שיודע שאויבו נס דרך המדבר חדל ממנו לרדוף אחריו, ואלו אפי' במדבר ארבו לנו: (כ) רוח אפינו משיח ד' וכו'. זה צדקיהו דכתי' ויתפשו את צדקיהו בערבות יריחו: (כא) שישי ושמחי בת אדום וכו'. כאדם שרואה לחברו שעושה שום עברה ואומ' לו עשה כל עבירות שיבואו לידך אך דע לך כי על כל אלה יביאך האלהי' במשפט, אף כאן ראה הנביא לאדום שמח' במפלתן של ישראל, אמר לה שישי ושמחי בת אדום, שמח עכשיו לבני יהודה ביום אבדם, אך דע לך כי גם עליך תעבר כוס שעברה על ישראל: תשכרי ותתערי. ושתית אותה

ומנית

באור התרגום

עינין, כלו' בעוד שהיינו קימי' על ארצנו, כלו ותשכו עינינו מראות עזרה. הבל בצפיתנו צפינו וכו': סריקאית דקו דוקין וכו', להבל צִפִּינוּ צוֹפִינוּ אל גוי אשר לא יושיע, וכן העתיקו גם הע'. (יח) צדו צעדינו מלכת ברחבתינו: צדו לדרקדקין לדמהלכין בשוקא, על השנות למ"ד של יחס הפעל אל לדמהלכין, נראה לנו, כי יש כאן הרכבה מב' תרגומי', המתרגם האחד קרא במקרא צדו צוֹעֲדִים ללכת ברחבותינו, כלו' שהאויבים צדו אלה הנועדים ללכת ברחובות, ותרגם לפי זה, צדו לדמהלכין בשוקא, והמתרגם האחר, שהוא לפי דעתי מאוחר, תיקן בעקבות השבעים, שהם העתיקו צעדינו עשותו׳ ἐθηρεύσαμεν כאילו כת' צעירינו, והלך המתרגם אחריה' וכת' לדרדקין שהוא ג"כ תרגום של צעירינו, ומן השם דרדק נעשה בהבלע' קו"ף ובהוספת רי"ש דרדק הנודע בלשון חכמים, ואין צורך למה שכתב הרב החכם זקש ז"ל, ביטרעגע I. צד 103. (כ) בשחיתות': בגומצהון, והוא כמו שכת' רש"י בגומות שחפרו. והע' העתיקו ἐν ταῖς διαφθοραῖς כלומר שנלכד במה שהשחיתו. ובפולגטע in peccatis nostris, שנלכד על חטאתינו; והוא רמוס יכפר על כל שגיאות חדונות. (כא) בארץ עוץ:

בארעא

יְרוּשָׁלִָם׃ יג מֵחַטֹּאת נְבִיאֶיהָ עֲוֺנוֹת כֹּהֲנֶיהָ
הַשֹּׁפְכִים בְּקִרְבָּהּ דַּם צַדִּיקִים׃ יד נָעוּ
עִוְרִים בַּחוּצוֹת נְגֹאֲלוּ בַּדָּם בְּלֹא יוּכְלוּ
יִגְּעוּ בִּלְבֻשֵׁיהֶם׃ טו סוּרוּ טָמֵא קָרְאוּ לָמוֹ
סוּרוּ סוּרוּ אַל־תִּגָּעוּ כִּי נָצוּ גַּם־נָעוּ
אָמְרוּ בַּגּוֹיִם לֹא יוֹסִיפוּ לָגוּר׃ טז פְּנֵי
יְהוָה חִלְּקָם לֹא יוֹסִיף לְהַבִּיטָם פְּנֵי כֹהֲנִים
לֹא נָשָׂאוּ *זְקֵנִים לֹא חָנָנוּ׃ יז עוֹדֵינָה*

וזקנים קרי. עודינו קרי　　תכלינה

תרגום

דְּאוּרְשְׁלֵם׃ מ. מְטוּל חֲטָהָא
דִנְבִיַּיהָ וְעוּלָא דְכָהֲנַיהָ דְאַשְׁדוּ
בְּגַוָּהּ דְּמָא דְזַכָּאָה׃ נ. נָדוּ
הוּרְבְּנַיָּא בְּשׁוּקַיָּה וְאִתְפַּלְפָּלוּ
בִּדְמָא וְלָא אִשְׁכְּחוּ דְּיִקְרְבוּן
לִלְבוּשֵׁיהוֹן׃ ס. פְּרוּשׁוּ מִנְּהוֹן
וּטְמֵאָא קְרוֹ אִנּוּן עִבְרוּ עִבְרוּ
וְלָא תִתְקָרְבוּן לְהוֹן מְטוּל
דְּאַרְגִּזוּ אַף אִתְטָרְפוּ אֲמַרוּ
בֵּית עַמְמַיָּא דְּתוּב לָא נוֹסְפוּן
לְמֵעְמַר׃ ע. עַד קַיָּמִין חֲנַן
חָשְׁכֵי עֵינָן מִן עוּדְרָנַן

סריקאית

באור התרגום

(יג) השפכי': דאשדו, כאילו כת' אשר שפכו. (יד) עורים: הורבניא, נראה שקרא שרים תמו' עורים, והע' העתיקו εγρηγοροι αυτης כאילו נקוד עוֹרְרִים מלשון אני ישנה ולבי ער, ובוולגאטא הוא על נכון „caeci" — בלא יוכלו: ולא אשכחו, כאילו כת' ולא יוכלו. והע' העתיקו בלא יוכלו εν τῳ μη δυνασθαι αυτους בשביל שאין בהם כח ויכולת (לעמוד על רגליהם), יגעו בלבשיהם ηψαντο ενδυματων αυτων יחזיקו בבגדיהם (למנוח להם משענה), וזה קרוב לת"י, רק שהוא מוסיף מלה אחת לפרש מה שלא יוכלו, על דלא הוו יכלין „למקמי" קריבו בלבושיהון, בשביל שהם עורים ולא יוכלו לראות ע"כ הם נוגעים בלבושיהם. (טו) סורו: פרושו מנהון, והוא מאמר העמים זה אל זה. טמא קראו למו: וטמאא קרו אנון, כאילו נקוד קראוּ בנווי, וכן העתיקו גם השבעים καλεσατε αυτους. — ובוולגאטא „recedite polluti clamaverunt eis" כאילו כתוב טמאי', שהעמי' קוראים ואומרים להם „סורו טמאים!" כי נצו: מטל דארגזו, כאילו כת' כאשר נאצו וכן נאצו (ישעיה ה' כ"ד) ת"ם ארגזו. אמרו בגוים: אמרו בית עממא, וכן הע' ειπατε כאילו נקוד אמרו בנווי, כלומ' הגידו בעמים על אלה, שלא יוסיפו עוד לגור, למעמר, לדור בארצם, ולפי ת"י פי' הכתוב כך הוא, אמרו (ישראל כשהיו בשלוה על אדמתם) בגוים לא יוספו לגור (דביני עממיא לא יוסיפון למידר, שלא יגלו לבין האומות). (טז) פני ה': פרצופה דמריא, פרצוף ל"י הוא, προσ-ωπον ונמצא גם בל' חכמים, חד אמר פרצוף (עירובין י"ח ע"א). חלקם: פלג אנון, כפי מה שלפנינו במקרא, והשבעים העתיקו μερις αυτων כאילו נקוד חֶלְקָם. וזקנים: ועל סבא, כפשוטו, והע' העתיקו προφητας מפני הסמיכות של זקנים אצל כהנים. (יז) עודינו תכלינה עינינו: עד קימן חנן חשכי עינין

פירוש המקרא

כהניה וכו'׃ (יד) נעו עורים בחוצות וכו'. נעו עורים מחמת שנגואלו בדם, שפגוע בראשו הדם נוטף על עיניו ואינו רואה כאילו הוא עור: בלא יוכלו יגעו. כל כך נגואלו בדם שלא יוכלו בני אדם ליגע בלבושיהם: (טו) סורו טמא קראו למו. כל כך למה בא להם? כי נצו גם נעו. כלו כמו נאצו, ופתי' שנאצו להקב"ה לפיכך שלחם בגלות כמו שמפורש גם נעו: אמרו בגוים לא יוסיפו לגור. כשגלו להם בין אומות העולם היו האומות אומרים עליהם לא יוסיפו אלו לחזור ולגור בארץ: (טז) פני ה' חלקם. הפיצם על פני כל הארץ: לא יוסיף להביטם. כל זה דברי אומות העולם; ומי גרם להם דבר זה, שפני הכהנים לא נשאו וכו': (יז) עודינה תכלינה עינינו אל עזרתנו

צַוָּארֵנוּ נִרְדָּפְנוּ יָגַעְנוּ *לֹא הוּנַח־לָנוּ:
ו מִצְרַיִם נָתַנּוּ יָד אַשּׁוּר לִשְׂבֹּעַ לָחֶם:
ז אֲבֹתֵינוּ חָטְאוּ *אֵינָם *אֲנַחְנוּ עֲוֺנֹתֵיהֶם
סָבָלְנוּ: ח עֲבָדִים מָשְׁלוּ בָנוּ פֹּרֵק אֵין
מִיָּדָם: ט בְּנַפְשֵׁנוּ נָבִיא לַחְמֵנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב
הַמִּדְבָּר: י עוֹרֵנוּ כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ מִפְּנֵי

ולא קרי. ואינם ואנחנו קרי ולעפות

עַל צַוְּרַיְנָא אִתְרְדַפְנָא וּלְאֵינָא וְלָא אִתְּתְנִיחְנָא: ו. מִצְרָיֵא יְהַבְנָא אִידָא וְאַתּוּרָיֵא לְמִסְבַּע לַחְמָא: ז. אֲבָהָתָנָא חָטוּ וְלֵית אִנּוּן נַחְנָא חוֹבֵיהוֹן סְבַלְנָא: ח. עַבְדָּא אִשְׁתַּלַּטוּ בַנָא וְלֵית דְּפָרִיק לָנָא מִן אִידֵיהוֹן: ט. בְּנַפְשָׁנָא נֵעוּל לַחְמָא מִן קֳדָם חַרְבָּא דְבְמַדְבְּרָא: י. מַשְׁכָּנָא אֵיךְ דְמִן תַּנּוּרָא אִתְקַפְּדוּ וְקַנָּאוּ מִן קֳדָם

פירוש המקרא

צוארנו ונוטלין את ממוננו כמו שמפרש יגענו ולא הונח לנו. ממון שיגענו אין אומות העולם מניחי' אותו לנו אלא באים ונוטלין אותו ממנו. אילו הי' נקוד נו"ן שבתיבת הונח ברפה אז הי' פת' אין לנו מנוח, עכשיו שנקד בדגש פתרונו אנו יגעי' ואין אומות העול' מניחין אותו אלא באים ונוטלים אותו [א"א. לפנינו דגש בנו"ן של הונח ליתא, ובחומש כתב יד שהעתקתי מתוכו פירוש המקרא שם כתוב הֻנַּח בדגש]. (ו) מצרים נתנו יד. רגשות שבנו"ן שבנתנו באה במקום נו"ן שנית כמו שיאמר נתננו כלומר שנתננו להם יד שנהי' נשמעים להם, וכן לאשור, כדי לשבוע לחם, שכן מצינו בירמי' שאמר אם שוב תשבו בארץ הזאת ובניתי אתכם ולא אהרום ונטעתי אתכם ולא אתוש כי נחמתי אל הרעה אשר עשיתי לכם, והם משיבי' אותו, לאמר, לא כי ארץ מצרי' נבוא אשר לא נראה מלחמה וקול שופר לא נשמע וללחם לא נרעב, ושם נשב. (ז) ואינם. שאינם, שכבר מתו להם: ואנחנו עונותיה' סבלנו. שלא בעונותינו בלבד גלינו מארצנו וחרב הבית בימינו, אלא על דורנו נפקד עון כל הדורות, וכן שנו רבותינו לדקי' שתה שמרי דכולי דרי: (ח) עבדים משלו בנו. אינו דומה שיעבוד עבד כשהוא מושל בעם לשיעבוד בן חורין כשהוא מושל בעם, שכשהעבד מושל בעם שיעבודו שהוא מטיל עליהם קשה יותר משיעבוד בן חורין, וכן במדה טובה הוא אומר ויפדך מבית עבדים, למדת שקשה שיעבוד העבד שהוא מושל משיעבוד בן חורין: (ט) בנפשנו נביא לחמנו. כאדם שמשים נפשו בכפו ומשליכה מנגד כך נביא לחמנו: מפני חרב המדבר. מפני חרב האויבים שאורבים לנו במדבר כמה שאת' אומר במדבר ארבו לנו: (י) עורנו כתנור נכמרו. נקבץ העור ונבוץ קמטין

באור התרגום

טעות איזה סופר שמשך למטה מה שייך למעלה, וכן גם בהעתקת הע' החלוקה היא כמו לפנינו במקרא. (ו) מצרים נתנו יד: מצריא יהבנו אידא, כאילו נקוד נָתַנּוּ; והע' העתיקו εδωκε χειρα כאילו כת' נתן יד. לשבוע לחם: למסבעו לחמא, כמו שהוא לפנינו במקרא, והע' העתיקו εις πλησμονην αυτων כאילו כת' לשבע להם. (ז) ואינם וכן ואנחנו, תרגם הס' לפי הקרי בוי"ו החבור, והשבעים לפי הכתיב בלא וי"ו: (י) כתנור: איך דמן תנורא, לא כתנור עצמו, אלא כאילו היה אש התנור שולט בעורנו, נכמרו: אתקפדו וקנאו, נראה שיש כאן הרכבה משני תרגומי', הראשון אתקפדו, והוא מסכי' עם תרגום של כתנור, איך דמן תנורא, שנתקבץ העור קמטים קמטים כאילו נשרף מאש התנור (ע' מה שכתבנו לעיל ד' ח' על שרש קפד, ונוסיף עוד כי לפי דעתנו צפד וקפד אחד הם בחילוף צד"י וקו"ף כמו צרא וקרע.) ומתרגם אחרת' נכמרו קנאו, והלך בתרגומו בעקבות הע', שהם העתיקו נכמרו επελιωθη, והמלה היוני' πελιος ענינה צבע שחרחר ירקרק או אדמדם מחמת צרירות הדם, וזה גם ענין מלת קנא בל"ס, שכן למי חכלילו' עינים (משלי כ"ג כ"ט) העתיקו השבעי' τινος πελιδνοι οι οφθαλμοι

והסורי

ת. גְּמַרוּ חָטָהִיכִי כְּרַת צִיּוֹן
תּוּב לָא נוֹסֵף לְמַגְלְיוּתִיךְ
אִתְפְּקָדוּ חוֹבַיִכִי כְּרַת אֱדוֹם
אִתְגְּלִיוּ הֲטָהִיכִי:

ה צְלוֹתָה דְּאַרְמְיָא:
א. אִתְדְּכַר מָרְיָא מָנָא
הֲוָא לָן חוּר וַחֲזִי חִסְדָּנָן:
ב. יְרֻתּוּתָן אִתְהַפְּכַת לְנוּכְרָיֵא
וּבָתַּין לְנוּכְרָיֵא: ג. יַתְמֵא
הֲוֵין דְּלָא אַבָּא וְאִמְהָתָן אֵיךְ
אַרְמְלָתָא: ד. מַיִן בְּכַסְפָּא
אִשְׁתֵּין וְקִיסִין בִּדְמַיָא: ה. אָתוֹ

וְתִתְעָרִי: כב תַּם־עֲוֹנֵךְ בַּת־צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתֵךְ פָּקַד עֲוֹנֵךְ בַּת־אֱדוֹם גִּלָּה עַל־חַטֹּאתָיִךְ:

ה א זְכֹר יְהוָה מֶה־הָיָה לָנוּ הַבִּיטָ* וּרְאֵה אֶת־חֶרְפָּתֵנוּ: ב נַחֲלָתֵנוּ נֶהֶפְכָה לְזָרִים בָּתֵּינוּ לְנָכְרִים: ג יְתוֹמִים הָיִינוּ *אֵין אָב אִמֹּתֵינוּ כְּאַלְמָנוֹת: ד מֵימֵינוּ בְּכֶסֶף שָׁתִינוּ עֵצֵינוּ בִּמְחִיר יָבֹאוּ: ה עַל

הביטה קרי. ואין קרי

צוארנו

באור התרגום

באַרעאַ דעוץ, כמו שהוא לפנינו במקרא, והע' לא העתיקו אלא יושבת בארץ ולא זכרו עוץ כלל ותתערי: ותתערפין, נ"ל שקרא ותתערל חמו' ותתערי, שכן שתה גם אתה והערל (חבקוק ב' ט"ז) ת"ם אשתי אף אנת ואתטרף. והע' העתיקו [illegible], והוא כמו שפירש רש"י „ותקיאי כמו ותער כדה". ובגואלטע atque nudaberis והוא כיש מפרשים שהביא מהר"א ו"ו בבאורו, שהוא ל' גלוי ע"ד וישכר ויתגל בתוך אהלו.

ה (ד) עצינו במחיר יבאו: וקיסן בדמיא, וכן מחיר (שמואל ב' כ"ד כ"ד) ת"י דמים, ונמצא הרבה בל' חכמי', ובלשון ערבי דימא pretiosus, ויש שאמרו שהוא מלשון דומה ושוה, שנותן סך מעות הדומה לערך החפץ, ויות' נ"ל שהוא מל' τιμη דער װערטה, דער פרייז חיינער זאַכע, ואין להתפלא על שנתחלף אות τ לדלי"ת, שכן הוא דרך הארמי והסורי, ויש רבים כמו אלה, שכן אמרו מן τυπος הכותב טופסי גטין (גטין כ"ו ע"א) וגם יעשנה בדפוס (פסחים ל"ו ע"א), וכן מן τιμη באוני אחת ובטימי אחת (ב"ר ב') וגם מה לי הן מה לי דמיהן (ב"מ פ"ג). — ומלת יבאו הבא במקרא בסוף הפסו' נמשך בתרגום סורי לפסוק הבא. (ה) על צוארנו: אתו על צורין, כאילו כתוב יבואו על צוארנו, ויהי' נרדפנו הבא אחריו, מאמר בפני עצמו, ואולי הוא רק

עעות

פירוש המקרא

ומנית, ותשתי עד שתערי כל הכוס: (כב) תם עונך בת ציון וכו'. אוי להם לאומו' שעדיין לא טעמו כוס התרעלה ועתידין עדיין לשתותה, ואשריהם ישראל ששתו מידו כבר את כוס חמתו ואת קובעת כוס התרעלה, לא יוסיפו לשתותה עוד, הה"ד תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך, פקד עונך וכו': גלה על חטאתיך. פקודת עון נופל לומר עליו גלה, כמו שאמר ישעי' וגלתה הארץ את דמיה ולא תכסה עוד על הרוגיה:

ה (א) זכר ד' מה הי' לנו. כמה צרות סבלנו: (ב) נחלתנו נהפכה לזרי' וכו'. דכתי' ויבא מלך אשור מבבל ומכותה ומעוא ומחמת ומספרוי' וישב בערי שמרון תחת בני ישראל וירשו את שמרון וישבו בעריה: (ג) יתומים היינו ואין אב. פת' יתומי' היינו ולא מפני שאין לנו אב שהרי יש לנו אב, אלא מפני שאין האב יכול לעזור את בנו והבן אינו יכול לעזור את האב אנו נחשבין כיתומים שאין להם אב, וסוף המקרא יוכיח על פת' זה שאומר אמותינו כאלמנות, אלמנות לא נאמר אלא כאלמנות שהבעלי' חיי' ואינם יכולין לפרנסן: (ד) מימינו בכסף שתינו. אפי' דברים שהם חנם, והם מים ועצים, שכל אדם מוליך כדו למעין ומביא מים ושותה, וכל אדם הולך ביער לחטוב עצי', ואנו מפני חרדת האויב שלא יפגעו בנו, שהם נדו נעדינו שלא יכולנו לילך אפי' ברחובותינו, שכרנו אחרים להביא לנו מים ועצים: (ה) על צוארנו נרדפנו. שהיו מטילים עולם על

צוארנו

כִּסְאֲךָ לְדוֹר וָדוֹר: כ לָמָּה לָנֶצַח תִּשְׁכָּחֵנוּ
תַּעַזְבֵנוּ לְאֹרֶךְ יָמִים: כא הֲשִׁיבֵנוּ יְהוָה ׀
אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָ* חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם: כב כִּי
אִם־מָאֹס מְאַסְתָּנוּ קָצַפְתָּ עָלֵינוּ עַד־מְאֹד:

השיבנו יהוה אליך ונשובה חדש ימינו כקדם:

ונשובה קרי

איתך וכורסיך לדרדרין:
כ. לא לעלם תשבקנון ותטעין
נוגרא ריומתא: כא. אפנא
מריא לותך ונתפנא חדת
יומתן איך דמן קדים: כב. מטל
דמסליו אסליתן ורגזת עלין
טב:

שלם כתבא דארמיא נביא.

פירוש המקרא

(כ כא) למה לנצח תשכחנו וכו' השיבנו ד' אליך וכו'. כנוהג שבעולם עבד מורד ברבו מיסרו והעבד מתחר' ורבו מקבלו ואתה למה לנצח תשכחנו, השיבנו אליך ונשובה, מאחר שאנו רוצי' לשוב קבלינו בתשובה: חדש ימינו כקדם. כימים הראשונים שהיו ישראל שרויים על אדמתם והיתה ירושלי' יושבת ושלוה ועריה סביבותיה. וכונן מקדשך על מכונו והראנו בבנינו ושמחנו בתקונו במהרה בימינו אמן. — השיבנו אליך ונשובה, אם היתה ירושלים כסאך של מטה עד שלא חרבה, חדש ימינו כקדם, כאותן הימים שבחרת בירושלים לכסא לך כענין שנאמר זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אויתיה, ובנה בית זבול לך מכון לשבתך עולמים: —

באור התרגום

ע"ז) ויהי עוחן בבית האסורי': (כ) למה לנצח: לא לעלם, כאילו כת' לא לנצח. תשכחנו, תעזבנו, תשבקן, ותטעין, התחכם לתרגם עזיבה תחילה ואח"כ שכיחה, כי כן הוא הדרך לעזוב תחיל' ואח"כ לשכוח. (כב) כי אם מאום מאסתנו: מטל דמסליו אסליתן, כאילו כתוב כי מאס מאסתנו, וכן העתיקו גם הע'.

סליקו להו פירושי איכה, נמלך במלוכה
השב המלוכה, ברגלים דרוכה.

זַלְעֲפוֹת רָעָב׃ יא נָשִׁים בְּצִיּוֹן עִנּוּ בְּתֻלֹת
בְּעָרֵי יְהוּדָה׃ יב שָׂרִים בְּיָדָם נִתְלוּ פְּנֵי
זְקֵנִים לֹא נֶהְדָּרוּ׃ יג בַּחוּרִים טְחוֹן נָשָׂאוּ
וּנְעָרִים בָּעֵץ כָּשָׁלוּ׃ יד זְקֵנִים מִשַּׁעַר
שָׁבָתוּ בַּחוּרִים מִנְּגִינָתָם׃ טו שָׁבַת מְשׂוֹשׂ
לִבֵּנוּ נֶהְפַּךְ לְאֵבֶל מְחֹלֵנוּ׃ טז נָפְלָה
עֲטֶרֶת רֹאשֵׁנוּ אוֹי־נָא לָנוּ כִּי חָטָאנוּ׃
יז עַל־זֶה הָיָה דָוֶה לִבֵּנוּ עַל־אֵלֶּה חָשְׁכוּ
עֵינֵינוּ׃ יח עַל הַר־צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם שׁוּעָלִים
הִלְּכוּ־בוֹ׃ יט אַתָּה יְהוָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב

כסאך

תרגום

טוּרְפָּא דְכַפְנָא׃ יא. נְשַׁא
בְּצִיּוֹן צַעֲרוּ בְּתוּלְתָא בְּקִרְוֵי
יְהוּדָא׃ יב. רַבְרְבַיָּא בְּאִידֵיהוֹן
אִתְּתַלִּיו וְאַפֵּי סָבַיָּא לָא יְקָרוּ׃
יג. גַּרְדַיָּא טְחֲנוּ רֵחַיָּא וְעוּלֵימַיָּא
בְּקִיסַיָּא אִתַּקְּלוּ׃ יד. סָבַיָּא
מִן תַּרְעָא בְּטִלוּ וְגַרְדַיָּא מִן
חֶדְוָתְהוֹן׃ טו. בְּטִלַת חֶדְוָתָא
דְלִבַּן אִתְהַפְּכַת לְאִבְלָא
חֲדוּתַן׃ טז. נְפַל כְּלִילָא דְרֵישַׁן
וַוִילוֹ עַל דְחָטֵינַן׃ יז. מִטַּלְהָדָא
הָא דְוָא לִבַּן וּמִטַּל הָדָא הָא
חֲשׁוֹכַן עֵינַן׃ יח. עַל טוּרָא
דְצִיּוֹן דְּחָרֵב וְתַעֲלָא הַלְּכוּ
בֵהּ׃ יט. וְאַנְתְּ מָרְיָא לְעָלַם

איתיך

באור התרגום

והסורי ת' ולמן מקנאן עינוהי; ונלמוד מכאן מקור ומוצא המלה העברי' קנא קנאה הנהוג על שעינו נרה בשל חברו, כי πελιος הוא בל' רומי lividus, וידוע שהושאלה מלת lividus מן הצבע גם על הקנאה, וכן הושאל קנא מן הצבע על הצר עין, וכן יאמר האשכנזי „דער געלבע נייד"; ולא נמצאה המלה קנא בלשון עברי' בהוראתה העקרי' רק בענין המשאל, ויש רבים כמו אלה ונלמוד הסתום מן המפורש באחת מלשונות האחיות.

(יג) בחורים טחון נשאו: טחנו רחיא, והוא כמו שפי' הר"י ן' יחייא הביאו מהר"א וו"ז בבאורו. והע' העתיקו טחון נשאו κλαυθμον ανελαβον, שנשאו בכי ואנחה, ולא ידעתי לכון העתקתם על המקרא, אם לא שקראו טחור תמ' טחון, וטוחרא בל"ס הוא gemitus ex pondere, קול אנחה מחמת המשא, ונמצא לו רע בל"ת לא ליטחר (שבת פ"ב ע"א) והוא כמו טרח בהיפוך אותיות. ובהעתקת הוולגאטא בחורים טחון נשאו Adolescentibus impudice abusi sunt, ולמד הירונימו"ם פירוש זה מרבותיו היהודי', שכן אמרו במדרש „בחורי' טחון נשאו לשון נקיי' הוא כד"א (שופטים ט"ז)

פירוש המקרא

קמטין כאילו נשרף בתנור אש. כל דבר שנמתח מתחילה וחוזר ומיצר ונקבץ יחד קרוי נכמר כמו בושלי כומרא [ברכו' מ"ב] על שם שמקבצין תאנין המאוחרות לבשל ומכניסן אל כלי אחד כדי שיתבשלו. נכמרו רגלי"ולד בל': זלעפות רעב. אנפ"ליץ דפיין בלע"ז [enflé de faim]: (יא) נשים וכו'. פת' נשים ובתולות בציון ענו, וכן נשים ובתולות בערי יהודה: (יג) בחורים טחון נשאו. האויבים הטעינום רחיים הטוחנים: ונערים בעץ כשלו. ועל הנערי' הטעינו משאוי של עצים: (יד) זקני' משער שבתו בחורים מנגינת'. זה בטל משלו וזה בטל משלו: (טז) אוי נא לנו כי חטאנו. האוי שהגיע לנו לפי שחטאנו: (יז יח) על זה היה דוה לבנו וכו' על הר ציון ששמם. דומה שזה פת', על כל מה שלקינו אין להצטער כל כך לפי שלא נפרע ממנו אלא בדין כמו שמפורש אוי נא לנו כי חטאנו, אבל על הר ציון שלא חטא ושמם על זה היה דוה לבנו: שועלים הלכו בו. פת' דשו, כמו שנינו הילך בהן כדי עבדן עהורין הוא שיסד רבנו גרשם דשו בו שועלים ונקרש למתרשות: (יט) אתה ד' לעולם תשב. פתרונו אם הר ציון שמם, אתה ד' לעולם תשב:

(כ כא) למה

וְאֶת־יְקָר תִּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ יָמִים רַבִּים
שְׁמוֹנִים וּמְאַת יוֹם׃ ה וּבִמְלוֹאת׀ הַיָּמִים
הָאֵלֶּה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ לְכָל־הָעָם הַנִּמְצְאִים
בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה לְמִגָּדוֹל וְעַד־קָטָן מִשְׁתֶּה
שִׁבְעַת יָמִים בַּחֲצַר גִּנַּת בִּיתַן הַמֶּלֶךְ׃
ו חוּר׀ כַּרְפַּס וּתְכֵלֶת אָחוּז בְּחַבְלֵי־בוּץ

ובמלאות קרי. ח רבתי וארגמן

וְאִיקָרָא דְתֻשְׁבּוּחְתָּא דִרְבוּתֵהּ יוֹמָתָא סַגִּיאָא מְאָה וּתְמָנַן יוֹמִין׃ ה. וְכַד שְׁלֵמוּ יוֹמָתָא הָאִלֵּין עֲבַד מַלְכָּא לְכָל עַמָּא דְאִשְׁתְּכַח בְּשׁוּשַׁן בִּירְתָּא מִן זְעוּרָא וְעַד רַבָּא מִשְׁתְּיָא שִׁבְעָא יוֹמִין בְּדָרַת גִּנַּת בֵּיתוֹנָא דְמַלְכָּא׃ ו. וְנִגִּידָן וְאַלָא דַעֲמַר כּוּבָא וְתִכְלְתָא וּמְתִיחָן בְּחַבְלָא דְבוּצָא וְאַרְגְּוָנָא עַל

גיגלא

פירוש המקרא

והשקות בכלי זהב: ואת יקר תפארת גדולתו. הוא כפל מלה: (ה) בחצר גנת ביתן. שלשתם דבוקין זה בזה, בחצר גנת המלך ושל ביתן המלך, כי החצר בין הגנה ובין הבית ומנהג המלך לטייל מזה לזה שנאמ' למטה והמלך קם בחמתו ממשתה היין אל גנת הביתן, שיש לו כמה גנות ופרדסי' שהם בשדה וגינה זאת היתה מבפנים אל החצר: (ו) חור כרפס ותכלת. ידיעות הפרוסות סביב החצר, קורטינ״ש (courtines) היו עשויין ממיני צבעונין הללו: אחוז. מרוקם: בחבלי בוץ. במטוה של פשתן וארגמן שש משזר דבוץ שזיר:

על

באור התרגום

כאילו כת' עשר וכבוד. (ה) הימים האלה: יומתא הנון, והע' העתיקו αἱ ἡμέραι τοῦ γάμου ימי החתונה, כאילו היה המשתה בעת שלקח לו המלך את ושתי לאשה. שבעת ימים: תרגם הסורי כמו שהוא במקרא. והע' העתיקו כאילו כת' ששת ימים. בחצר: בדרת, כשהוא על תמונת דירא אז ענינו נוה ובית מושב, ושלש נות נדקך(איוב ח' י') תרג' סורי ושלם דירא הזדקק, וכשהוא בתמונת דרתא אז ענינו חצר, מי בחצר (לקמן ו' ד') מנו בדרתא. וכן אמר רבא (ב"ב ס"ז ע"א) אי דאמר לי' דירתא כולי עלמא לא פליגי דבתי משמע כי פליגי דא"ל דרתא מר סבר תרבצא וכו' (תרבצא בלשון ארמי וסורי ענינו ג"כ חצר). גנת ביתן: גנת ביתונא, כלומר בחצר של הגן הפנימי וביתונא בל"ס הוא כמו מבית ומחוץ בל"מק, in atrio horti interioris, וכן הוא גם בתרגום שני בדרת גינתא גואה דמלכא. והשבעים העתיקו כאילו כתוב בחצר בית המלך. in vestibulo horti et nemoris quod regio cultu et ובפּוּלגַּטּא manu consitum erat, שהחצר היה בין הגן ובין הביתן, וביתן הוא לפי העתקתו מקום נטוע באילנות כמין יער לטייל בו, ולמד לפרש כן מרבותיו היהודים, שכענין זה פירשוהו גם בגמרא וכן כתב רש"י ביתן נטוע באילנות. (ו) חור כרפס: ונגידן ואלא דעמר כובא, מוסיף ונגידן ואלא כדי לפרש חור כרפס, שהיו מתוחין וילאות של כרפס לבן. ואלא כמו וילון בלשון חכמים שהרבוי ממנו וילאות (ב"ב ס"ז) ומקורו בלשון רומי velum. כרפס: עמר כובא, והוא הנקר' בלשון משנה צמר גפן (כלאים פ"ז מ"ב) ונקרא האילן שגדל בו מוך בלשון סורי כובא, ותרגם כן על נכון כי כרפס בערבי' וכרבאס בלשון פרסי זה הענין יש לו, מין פשתה לבנה דקה וטובה מאד, וידוע גם בל"י καρπασος ובל' רומי carbasus על זה הענין. והע' העתיקו חור כרפס κεκοσμημένη βυσσίνοις καὶ καρπασίνοις שהחצר היה מקושט ביריעות של בוץ וכרפס, ופירשו חור שהוא בוץ, כי חור ובוץ ענין שניהם לובן. ובמדרש אסתר הביאו על חור כרפס „תרג' עקילס איירינון קרפסינון" וידוע שעקילס בהעתקתו אוהב לבחור למלה העברית מלה יונית הדומה בהברה, ולפי שהברת ח"ת היתה הפויה אצלם עד

שהיתה

מגלת אסתר

א א וַיְהִי בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הוּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הַמֹּלֵךְ מֵהֹדּוּ וְעַד־כּוּשׁ שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה׃ ב בַּיָּמִים הָהֵם כְּשֶׁבֶת ׀ הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ אֲשֶׁר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה׃ ג בִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ לְמָלְכוֹ עָשָׂה מִשְׁתֶּה לְכָל־שָׂרָיו וַעֲבָדָיו חֵיל ׀ פָּרַס וּמָדַי הַפַּרְתְּמִים וְשָׂרֵי הַמְּדִינוֹת לְפָנָיו׃ ד בְּהַרְאֹתוֹ אֶת־עֹשֶׁר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ

ואת

תרגום

כתבא דאסתיר.

א א. והוא ביומוהי דאחשירש הו ברה דאחשירש דאמלך מן הוד ועדמא לכוש על מאא ועסרין מדינן: ב. ביומתא הנון כד יתב הוא מלכא אחשירש על כורסיא דמלכותה דבשושן בירתא: ג. בשנת תלת דמלכותה עבד משתיא רבא לכלהון דרברבנוהי ועבדוהי חילא פרסיא ומדיא ופרתויא ורברבנא דמלכא קדמוהי ורברבנא דמדינתא: ד. כד חוי עותרא ואיקרא דמלכותה

באור התרגום

א (א) ויהי בימי: הסורי תרג' כפי מה שכת' במקרא; והע' העתיקו כאילו כתוב „ויהי אחר הדברים האלה" לפי שבאה בהעתקה היונית בראש המגלה הקדמה קטנה (באיזה הוצאות של הסעפ= טואגינטא יפקד מקומה, ובפוליגלוטעא דפוס לונדון מצאתיה) בה יספר מחלום נפלא ונורא שהיה למרדכי בליל ההוא כשנועצו יחדו בגתן ותרש לשלוח יד במלך, ומן השמים העירו את מרדכי משנתו כדי שיודע לו הדבר ויגלה את מחשבת' הרעה, (ובפוגאטא נמצא כל זה באסתר קאפ. י"א פסוק ב' עד סוף קאפיט' י"ב) ועל ענין הקדמה הזאת מוסב מה שהתחילו באחר הדברי' האלה. — הוא אחשורוש: הו ברה דאחשירש, כאילו כתוב „הוא בן אחשורוש" והע' כתבו על אחשורוש שהוא ארטאקסערקסעס, ובעקבותם הלך גם יוסף הכהן (בקדמוניות ספר י"א תחלת פרק ו') בכתבו כי אחשורוש הוא כורש הנקרא אצל היונים ארטאקסערקסעס בנו של קסערקסעס. מהדו ועד כוש, בסורי הוא כמו לפנינו במקרא, והע' לא זכרו ועד כוש בהעתקתם. שבע ועשרים ומאה: על מאא ועסרין, חסר שבע, והוא כמו בדניאל ו"ו ב'. ולקמן ח' ט' ובפרשה ט' פסוק ל' בתרגום סורי הוא כמו במקרא קכ"ז. (ג) משתה: משתיא רבא, כאילו כת' משתה גדול, כמו לקמן ב' י"ח. הפרתמים: ופרתויא, כאילו כת' הפרתיים, והוא שם עם פרטי לאומה ידועה בשם פארטהער; והע' העתיקו פרתמים ενδοξοι מענין שררות וגדולה. ושרי המדינות לפניו: ורברבנא דמלכא קדמוהי, ועוד מוסיף ורברבנא דמדינתא, ונראה שהם ב' תרגומים שונים, הראשון ת' כאילו כת' ושרי המלך לפניו, והשני הלך בעקבות השבעים, שכן גם בהעתקתם חסרה מלת לפניו הבאה במקרא. (ד) עשר כבוד מלכותו: עותרא ואיקרא דמלכותה, כאילו

פירוש המקרא

א (א) ויהי בימי אחשורוש. דברים שמספר למטה הוקרו בימיו: המלך מהדו וכו'. לפי שצריך לומר וישלח ספרים אל כל היהודים אל שבע ועשרי' ומאה מדינה קדם ולמדך שמלך בשבע ועשרים ומאה מדינה: (ב ג) בימים ההם וכו' בשנת שלש למלכו. כאשר נעשה שחזקה הממלכה אשר בידו והיא שנת שלש למלכו אז עשה משתה לכל שריו ועבדיו, שבשנה ראשונה ושנייה היתה הממלכה רפה בידו, ככל מלך ומלך שרפה ורך במלכותו כשמשול תחילה: הפרתמים. שלטונים שלהם היו קורין פרתמים: (ד) את עשר כבוד מלכותו. אלו כלי זהב וכלי כסף כמו שמפר' למטה

והשקות

ח וְהַשְּׁתִיָּה כַדָּת אֵין אֹנֵס כִּי־כֵן ׀ יִסַּד
הַמֶּלֶךְ עַל כָּל־רַב בֵּיתוֹ לַעֲשׂוֹת כִּרְצוֹן
אִישׁ־וָאִישׁ׃ ט גַּם וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה עָשְׂתָה
מִשְׁתֵּה נָשִׁים בֵּית הַמַּלְכוּת אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ
אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃ י בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כְּטוֹב לֵב־
הַמֶּלֶךְ בַּיָּיִן אָמַר לִמְהוּמָן בִּזְּתָא חַרְבוֹנָא
בִּגְתָא וַאֲבַגְתָא זֵתַר וְכַרְכַּס שִׁבְעַת
הַסָּרִיסִים הַמְשָׁרְתִים אֶת־פְּנֵי הַמֶּלֶךְ
אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃ יא לְהָבִיא אֶת־וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה
לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ בְּכֶתֶר מַלְכוּת לְהַרְאוֹת
הָעַמִּים וְהַשָּׂרִים אֶת־יָפְיָהּ כִּי־טוֹבַת
מַרְאֶה הִיא׃ יב וַתְּמָאֵן הַמַּלְכָּה וַשְׁתִּי
לָבוֹא בִּדְבַר הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּיַד הַסָּרִיסִים

וַיִּקְצֹף

איך אירא דמלכא: ח. ומשתיא בנמוסא ולית דאליץ מטל דהכנא פקד מלכא לכל רב בביתה דנעבדון צבינא דכל נש
ט. ושתי מלכתא עבדת משתיא רבא לכלהון נשא בית מלכותה דמלכא אחשירש:
י. וביומא שביעאה כד שפר לבה דמלכא בחמרא אמר למהימנא לבזתא ולרהבונא ולבגתא ולאגבותא ולתרש ולזתר ולכרכש שבעא מהימנא דמשמשין קדם מלכא אחשירש: יא. למעלו לושתי מלכתא קדם מלכא בכתגא דמלכותה למחויו לעממא ולרברבנא שופרה מטל דשפיר הוא חזוה: יב. ולא צבת ושתי מלכתא למעל בפתגמא דשדר עליה מלכא

פירוש המקרא

שראוי למלכות ולשפע: (ח) אין אונס. אין אדם כופהו לשתות שלא כמידה: כי כן יסד המלך וכו'. פת' כן יסד המלך על כל גדולי ביתו, על כל שרים הנצבים למלך על הסעודה כמו לשר המשקי' ולשר הטבחי' שלא יכריחו שום אדם לשתות שלא כדת, מפני שחיל פרס ומדי הפרתמים ושרי המדינות קרויין שם, ואם ישתו שלא כמידה ישתכרו ויהרגו זה את זה ותקלקל הסעוד', וכל זמן שהיתה השתיה כדת לא אירע שום תקלה בסעודה אבל ביום השביעי כטוב לב המלך ביין, שתה שלא כמידה ואמר בשכרותו להביא את ושתי המלכה להראות את יפיה שדבר גנאי הוא אפי' להדיוט להראו' את יופי אשתו לרבי' כל שכן למלך: (ט) בית המלכות. משתה המלך היה בחצר ומשתה המלכה בבית, וכן דרך ארץ שלא היו ביחד אנשים ונשים: (יב) ותמאן. שגנאי הוא לכל אשה חשובה שתראה יופיה ברבים שכל כבודה בת מלך פנימה: ויקצף המלך מאד. והיה לו להאריך בקצפו עד שיפוג יינו מעליו

באור התרגום

(ט) אשר למלך אחשורוש: דמלכא אחשירש, והע' והפוגאטא פירשו ביתר באור, במקום שהי' המלך אחשורוש רגיל לשהות שם. (י) למהומן: למהימנא, תרגמו כאילו הוא שם כללי ועניינו סריסי' וכדי שלא יחסר אחד מהשבעה, מוסיף בין אבגתא לזתר השם תרש, ובא השם הזה Θαρα בהעתקת הע' תמו' חרבונא שלא זכרוהו, וכמה שינויים יש כאן בין הסורי והע' ובין המקרא בשמות הסריסים, ואין שוה לכתבם אחד אחד. (יא) בכתר מלכות: בתגא דמלכותה, וכן בלי משנה ודאשתמש בתגא חלף, ומה שכתב ר"ב במוסף לערוך „פי' בלשון רומי כתר" לא מצאתי בלשון רומי מלה הדומ' למלת תגא והוראתה כתר, ונראה שנפל טעו' בספרים וצ"ל „פי' בלשון ערבי כתר" שכן ת' גם הערבי בכתר מלכות, בתאג אלמלך. — והע' העתיקו כאילו כת' להביא את ושתי המלכה לפניו להמליך (אותה) בכתר מלכות ולהראות וכו', כי לפי היוני היה זה אחר חתונת אחשורוש עם ושתי (עי')

גיגלא דכספא ועל עמודא דאשכרעא ועריסתא דדהבא ודסאמא רמין על רציפתא דשישא ותשויתא דבוצא ודשריא: ז. ומשקין במאנא דדהבא ומאנא מן מאנא פרישין וחמרא דמלכותא סגי

וְאַרְגָּמָן עַל־גְּלִילֵי כֶסֶף וְעַמּוּדֵי שֵׁשׁ מִטּוֹת זָהָב וָכֶסֶף עַל רִצְפַת בַּהַט־וָשֵׁשׁ וְדַר וְסֹחָרֶת׃ ז וְהַשְׁקוֹת בִּכְלֵי זָהָב וְכֵלִים מִכֵּלִים שׁוֹנִים וְיֵין מַלְכוּת רָב כְּיַד הַמֶּלֶךְ׃

והשתיה

באור התרגום

שהיתה קרובה להברת אל"ף (וכמו שאמר בטוב טעם החוקר המפורסם זעברעכט על „הרואה אוז בחלום יצפה לחכמה שנאמ' חכמו' בחוץ תרונה" שהם קראו חוץ כמו אוז) וא"כ חור קרוב למלה יוני' αερ שהוא הידוע בלשון חכמים בשם אויר, ולפיכך תרגם עקילס חור αερινον, שהוא כמין צבע האויר, וממנו למד הירונימו' מה שהעתיק בוולגאטא חור aërii coloris. — גלילי: גיגלא, ענין גלגלים ואופנים, שכן ונרץ הגלגל (קהלת י"ב ו') ת"ם ותרהע גיגלא. ועמודי שש: ועל עמודא דאשכרעא, שעה (ישעי' מ"א י"ט) ת"ם אשכרעא (ובת"י שם על תאשור, אשכרועין), ועצי שטים (שמות כ"ה ה') ת"ם וקיסא דאשכרעא, נראה שקרא הסורי כאן עמודי שטים תמו' עמודי שש. — על רצפת בהט ושש: על רציפתא דשישא, לא תרגם בהט כלל, והשבעים העתיקוהו σμαραγδιτος λιθος. — ודר וסחרת: ותשויתא דבוצא ודשריא, כלומר שמרבדים על המטות היו של בוץ ושל משי, כ"ל שקרא הסורי על רצפת שש, בהט ודר סחרת, כלומר סחור סחור על המטות היה בוץ ומשי, ויהי' בהט=בוץ כמו רהט=רוץ, ומה שהביאו לתרגם ודר, שריא שהוא כמו σηρικον מין משי, נלמוד מהעתקת הע' שהם העתיקו ודר πινινον, והנה πιννα היא בריה הנקראת בלשון אשכנזי טטעק־או טטעכאוטטעל, והיא מחברת עצמה אל קרקע הים ע"י מין חוט של משי, וחופשי מטמוניות הים מאספים ומקבצים החוטי' האלה ואח"כ נטוים ונארגים ונעשה מהם המשי הנקרא πινινον, ואם גם נראה מהעתקת הע' שהם כיונו אל מרגלית הדר, כי בהעתקתם בא ודר בין בהט ושש, ומוסב על רצפת, הסורי כיון אל משי הבא מן הדר ותרגם ודשריא, ובא גם בהעתקת השבעים הוספה שהיא קרובה לת"ם και στρωμναι διαφανεις κ. τ. λ. ומה שמסיים שהיו שושנים פזורים סביב, κυκλω ροδα πεπασμενα המעתיק הזה קרא ורד תמו' ודר, כלומ' סחור סחור היו ורדים, ולעין נראה שיש כאן בהעתק' הע' הרכבה מב' תרגומים שונים; וגם בתרגום שני נמצא הוספה שהיא קרובה לת"ם „ואיטונין מציירין מקפין להון מזוה חזור". (ז) כיד המלך: איך אידא דמלכא, והע' העתיקו ὃν αυτος ὁ βασιλευς επινεν מן היין שהמלך עצמו היה שותה, וקרוב לזה אמרו במדרש על כיד המלך „כבוסות ביד המלך".

פירוש המקרא

על גלילי כסף. גולות הכותרות ענין אופן המה: ועמודי שש. עמודים של שיש, על הגלילים ועל העמודי' היו יריעות פרוסות: מטות זהב וכסף. שהיו אוכלים בהסיבה על המטות כמנהג קדמונים: על רצפת בהט ושש וכו'. הרצפה מלמטה תחת כפות רגליהם היתה מאבנים יקרות הללו: ושש. ושיש: (ז) והשקות בכלי זהב. משרתי הסעודה היו זריזים ומוכנים להשקות בכלי זהב. וא"ת בכל סעודה וסעודה היו שותי' בכלי זהב, לכך נאמר וכלים מכלי' שונים, שבכל סעודה היו מביאים להשקות' בכלים משונים לשבא אשר כמותם לא באו עוד בסעודה שלפניה, ובכל סעודה וסעודה האחרונים משונים מן הראשוני', והראשונים היו מאגרים באוגרות המלך: ויין מלכות רב כיד המלך. נשתנית סעודה זו משאר סעודו', שאר סעודות בעל הסעודה מביא יין בתחילה בינוני ולקינוח הסעודה [מביא היין הטוב, וכאן] לא היו שותים כי אם שראוי

(ט) אשר

בַּמַּלְכָּה וַשְׁתִּי עַל אֲשֶׁר לֹא־עָשְׂתָה אֶת־
מַאֲמַר הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ בְּיַד הַסָּרִיסִים׃
טז וַיֹּאמֶר מוּמְכָן* לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים
לֹא עַל־הַמֶּלֶךְ לְבַדּוֹ עָוְתָה וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה
כִּי עַל־כָּל־הַשָּׂרִים וְעַל־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר
בְּכָל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃ יז כִּי־
יֵצֵא דְבַר־הַמַּלְכָּה עַל־כָּל־הַנָּשִׁים
לְהַבְזוֹת בַּעְלֵיהֶן בְּעֵינֵיהֶן בְּאָמְרָם הַמֶּלֶךְ
אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אָמַר לְהָבִיא אֶת־וַשְׁתִּי
הַמַּלְכָּה לְפָנָיו וְלֹא־בָאָה׃ יח וְהַיּוֹם הַזֶּה
תֹּאמַרְנָה שָׂרוֹת פָּרַס־וּמָדַי אֲשֶׁר שָׁמְעוּ
אֶת־דְּבַר הַמַּלְכָּה לְכֹל שָׂרֵי הַמֶּלֶךְ וּכְדַי

ממוכן קרי — בזיון

למלכתא ושתי על דלא עבדת מלתא דמלכא אחשירש דשלח באידא דמהימנא: טז. ואמר מעוכן קדם מלכא וקדם רורבנא לא הוא על מלכא בלחוד בסרת ושתי מלכתא אלא על כלהון רברבנא ועל כלהון עממא דבכלהין מדינתא דמלכא אחשירש: יז. וכד נפוק טאבא מלתא הדא על כלהין נשא נהוין שיטן ובסרן גבריהין בעיניהין ונהוין אמרן דמלכא אחשירש פקד למעלו לושתי מלכתא קדמוהי ולא עלת: יח. יומנא נאמרון רורבנא דפרס ודמדי דשמעו פתגמה דמלכתא מן כלהון רורבנא דמלכא וכלה בסירותא ורוגזא

פירוש המקרא

(טז) לא על המלך לבדו וכו'. כנוהג בעולם מלכה מכעסת בינה לבינו מאחר שאין פרצה יוצאה ממנה לעולם כדי הוא אותו הקצף שמקניט ואותה החימה שתשכך, אבל כאן לא על המלך לבדו וכו': (יז) כי יצא דבר המלכה. פת' שהרי מאחר שמיאנה בדבר המלך יצא דבר מלכות על כל הנשים להבזות בעליהן בעיניהן: באמרם המלך וכו'. נושאות קל וחומר המלך אחשורוש אמר וכו' כל שכן מה אני לקיים דבר בעלי שהוא הדיוט: (יח) והיום הזה תאמרנה שרות פרס ומדי. שהן כאן מזומנו' לסעודה אשר שמעו את דבר המלכה, מהן יצא היום כדין לכל שרי המלך להבזו' בעליהן בעיניהן, ומחר יצא על כל הנשים הרחוקות אשר בכל מדינות המלך להבזות וכו': וכדי בזיון

באור התרגום

בל' ארמי בראשית ת"י מן אובלא, ומזה ראיתי לפרש מה שאמר ר' לוי (ב"ר פרש' ע"ז) „אובל אוותינעין של נהרות" כי ר"ל סבר על מה שכתוב (דניאל ח' ב') אובל אולי, שאובל הוא שם הנהר ואמר עליו שהוא הגדול והחשוב שבנהרו', והקשה ביפה תאר „מנא לי' דאובל גדול שבנהרו'?" ואומר אני שר' לוי שידע היטב לשון ערבי כדמוכח בכמה מקומו', קרא אולי כמו אולי שענינו בלשון ערבי הראשון והחשוב, ולפיכך אמר שאובל הוא אוותינעין של נהרות.) וההורא' השנית של יאל בהפעיל הוא על הרצון כמו הואל נא ולין (שופטים י"ט ו'), וכ"ל שעיקר ענינו הוא, יהי נא ראוי ונכון בעיניך, וכמו שנעשה מן יאל הראשון אול בל' ערבי, כן נעשה מן יאל השני (שיהיה ענינו ראוי ונכון) בל"ס ולא. (טו) עותה: נסרת, תרגם לפי הענין בזתה. (יז) דבר המלכה: טאבא מלתא הדא, שמועת דבר זה (ע' ב"הת רות ב' ה'). להבזות: נהוין שיטן ונסרן, שוט ונסר שניה' ענין ביזה המה, והע' בהעתקת' נטו מעל מה שכתו' במקרא. (יח) תאמרנה שרות פרס ומדי: נאמרון רורבנא דפרס ומדי, כאילו כתוב יאמרו שרי פרס ומדי. אשר שמעו: דשמעו, ברבוי על הזכרים, כי על הנקבות הי' נ"ל דשמעי. לכל שרי המלך: מן כלהון רורבנא דמלכא, כאילו כת' מכל שרי המלך. וכדי בזיון: וכלה בסירותא, כאילו כתוב וכל בזיון.

ולפי

וַיִּקְצֹף הַמֶּלֶךְ מְאֹד וַחֲמָתוֹ בָּעֲרָה בוֹ:
יג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לַחֲכָמִים יֹדְעֵי הָעִתִּים
כִּי־כֵן דְּבַר הַמֶּלֶךְ לִפְנֵי כָּל־יֹדְעֵי דָּת
וָדִין: יד וְהַקָּרֹב אֵלָיו כַּרְשְׁנָא שֵׁתָר אַדְמָתָא
תַרְשִׁישׁ מֶרֶס מַרְסְנָא מְמוּכָן שִׁבְעַת שָׂרֵי
פָּרַס וּמָדַי רֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ הַיֹּשְׁבִים
רִאשֹׁנָה בַּמַּלְכוּת: טו כְּדָת מַה־לַּעֲשׂוֹת

במלכה

תרגום

בְּאִדָּא דִמְהֵימְנָא וּרְגַז מַלְכָּא
טָב וְחֶמְתֵּהּ מִתְגַּוְזְלָא הֲוָת:
יג. וַאֲמַר מַלְכָּא לְחַכִּימַיָּא בְּנֵי
יָדְעֵי זִבְנַיָּא מְטֻלְּדְהָכְנָא הֲוָא
נִמּוּסֵהּ דְמַלְכָּא אָמַר הֲוָא קֳדָם
כָּל דְּיָדְעִין הֲווֹ נִמּוּסָא וְדִינָא:
יד. וּלְדַקְרִיבִין לֵהּ בַּרְנְשֵׁי
וְאִשְׁתַּר וְאַרְמוּת וְרַמּוּס
וְתַרְשִׁישׁ וּמַסְרְיָא וּמְעוּכָן
רַוְרְבָנָא דְפָרַס וּמָדַי דְיָתְבִין
קֳדָם מַלְכָּא וּמִתְחֲזֵין קֳדָמוֹהִי
בְּתַרְעָא דְמַלְכוּתָא: טו. אֲמַרוּ
מְנָא וְלָא לְמֶעְבַּד לַהּ

באור התרגום

(עי' לעיל פסו' ה'). (יב) בערה בו: מתגוזלא הות, וכן בוער באש (שמות ג' ב') מתגוזלא בה נורא, ונ"ל נכון מה שכתב החכם טמפיוס באוצר מלין שלו, שהוא קרוב לפעל גזל הידוע בעברי', שהוראתו לקיחה בחזקה, ולפי שהאש מה שאוחז לוקח בחזקה, יאמר הס' על הדבר אשר אחזו האש אתגוזל. (יג) כי כן דבר המלך: מטל דהכנא הוא נמוסא דמלכא, כלומ' שכך היה משפט המלך וכמו שמפרש והולך. לפני כל ידעי וכו': אמר הוא קדם כל וכו', מוסיף אמר הוא, כדי לפרש, שזה הי' משפט המלך, שיאמר כל דבר משפט לפני ידעי דת ודין, וכמו כן פי' גם רש"י. והע' העתיקו כאילו כתוב כי כן דבר המלכה, שאמר להם דברי ושתי שהשיבה, וצוה להם לשפוט אותה לפי דת ודין. (יד) והקרב אליו: ולדקריבין לה, כאילו כתב ולקרובים אליו, כלומ' שאמר המלך דברו לאלה הקרובי' אליו. והע' העתיקו והקרב אליו, כאילו כתוב ויקרב אליו; ובקריאת השמות הבאים בפסוק ישנם כמה שינויי' בת"ס ובהעתקת הע'. (טו) כדת מה לעשות: אמרו מנא ולא, מוסיף אמרו כדי לפרש שזה הוא שצוה להם המלך, אמרו כדת מה לעשות וכו'. ולא ענינו בל"ס ראוי ונכון, וכן (מתי כ"ג כ"ג) הלין דין ולא הוא דתעבדון, ונמצא בלשון חכמים לא ואלי (גי' הר"ן יאלי) למישרא נדרא באתרא דרבי' (נדרים ח' ע"ב) פירשו הערוך „לא אריך" והוא כפי' הר"ן איכו כראה, כלומ' שאין ראוי ונכון להתיר וכו'. ומה שכתב ר"ב (ע' ואלי) „פי' בלשון רומי מי שיכול ויש בידו לעשות דבר מה" (והביא רמ"ל המלה הרומית valeo) וכן מה שכתב בעל המעריך „לשון לעז הוא איננו שוה" (בלשון איטלקי non vale) כבר כתב החוקר הגדול המנוח שד"ל ז"ל (אוהב גר נד 106) שאיננו נכון, והאמת כי מלה סורית היא, ואני אוסיף עליו שנמצא רושם מלה זאת גם בעברית, כי הפעל יאל שלא נמצא ממנו רק ההפעיל, שתי הוראות יש לו, האחת היא התחלת דבר מה, הנה נא הואלתי (בראשית י"ח כ"ז) ונעשה ממנו בלשון ערבי אול, וכן

בלשון

פירוש המקרא

מעליו, אלא שחמתו בערה בו, חמתו בפלתו ולא יכול להתאפק: (יג) ויאמר המלך. פת' וישאל המלך: ידעי העתי'. יודעי בינה לעתים, בכל עת ועת שיקרה דבר הצריך עצה שאל היודעים ליתן עצה מה לעשות בו: כי כן דבר המלך וכו'. פת' כי כן דבר המלך שלא ידין אדם בחכמתו אלא ישים הדבר לפני יודעי דת ודין והם ישפטוהו, ואותם שאל כדת מה לעשות וכו': (יד) והקרוב אליו. שרואי' את פניו הם כרשנא וכו': היושבי' ראשונה במלכות. כאשר המלך יושב על כסאו הללו שבעה שרים יושבים לפניו בשורה ראשונה:

(טז) לא

כָּל־אִישׁ שֹׂרֵר בְּבֵיתוֹ וּמְדַבֵּר כִּלְשׁוֹן
עַמּוֹ׃
ב א אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כְּשֹׁךְ חֲמַת
הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ זָכַר אֶת־וַשְׁתִּי
וְאֵת אֲשֶׁר־עָשָׂתָה וְאֵת אֲשֶׁר־נִגְזַר עָלֶיהָ׃
ב וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי־הַמֶּלֶךְ מְשָׁרְתָיו יְבַקְשׁוּ
לַמֶּלֶךְ נְעָרוֹת בְּתוּלוֹת טוֹבוֹת מַרְאֶה׃
ג וְיַפְקֵד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים בְּכָל־מְדִינוֹת
מַלְכוּתוֹ וְיִקְבְּצוּ אֶת־כָּל־נַעֲרָה־בְתוּלָה
טוֹבַת מַרְאֶה אֶל־שׁוּשַׁן הַבִּירָה אֶל־בֵּית
הַנָּשִׁים אֶל־יַד הֵגֶא סְרִיס הַמֶּלֶךְ שֹׁמֵר
הַנָּשִׁים וְנָתוֹן תַּמְרוּקֵיהֶן׃ ד וְהַנַּעֲרָה אֲשֶׁר
תִּיטַב בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ תַּחַת וַשְׁתִּי
וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ כֵּן׃
ה אִישׁ יְהוּדִי הָיָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה וּשְׁמוֹ

מרדכי

גְּבַר שַׁלִּיט בְּבֵיתֵהּ וּמְמַלֵּל אֵיךְ לְשָׁן עַמֵּהּ׃

ב א. וּבָתַר מִלַּיָּא הָלֵין אִתְתְּנִיחַת חֲמָתֵהּ דְּמַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אִתְדְּכַר לְוַשְׁתִּי מַלְכְּתָא וְלִכְלָמֵהּ דַּעֲבַדַת וְלִכְלָמֵהּ דְּפַסַק עֲלַהּ׃ ב. וַאֲמַרוּ לֵהּ עוּלֵימוֹהִי דְּמַלְכָּא וּמְשַׁמְּשָׁנוֹהִי נִבְעוֹן לְמַלְכָּא עוּלֵימָתָא דְּשַׁפִּירָן בְּחֶזְוֵיהֶין׃ ג. וְיִפְקֵיד מַלְכָּא בְּכָלְהֵין מְדִינָתָא וְיִכְנְשׁוּן כָּלְהֵין עוּלֵימָתָא בְּתוּלְתָּא דְּשַׁפִּירָן בְּחֶזְוֵיהֶין לְבֵית נְשַׁיָּא לְוָת הֵגַי מְהֵימְנָא נָטַר נְשַׁיָּא וְיִתֵּל תַּצְבִּיתְהוֹן׃ ד. וְעוּלֵימְתָא דְּתִשְׁפַּר קֳדָם מַלְכָּא תִּמְלוֹךְ חֲלַף וַשְׁתִּי וּשְׁפַרַת מִלְּתָא בְּעֵינֵי מַלְכָּא וַעֲבַד הָכְנָא׃ ה. וְגַבְרָא יְהוּדָאָה אִית הֲוָא בְּשׁוּשַׁן בִּירְתָּא וּשְׁמֵהּ מָרְדְּכַי

בר

פירוש המקרא

ולא תעשינה כאשר עשתה ושתי, ויתנו יקר לבעליהן: ומדבר כלשון עמו. שהוא שלוח שם, כדי שידע לקרות את הספרים אל עם אשר הוא שלוח שם:

ב (א) ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה. וכתן בדעתו בדתי פרס ומדי שלא תבוא ושתי עוד לפניו, חדל להשיבה, והזקף שבתיבת עשתה מוכיח על פתרון זה, שמעמיד את התיבה ומפריד' מתיבה שלאחריה: (ג) תמרוקיהן. מיני סמנין היה נותן להם כדי לסוך ולפשפש פניהן ובשרן כמו ומרק ושטף במים: (ה) איש

ימיני

באור התרגום

כי רבה היא. (כב) ומדבר כלשון עמו: וממלל איך לשן עמה, נראה שהוא מוסב על כל גבר האמור קודם שיהיה כל איש מדבר כלשון עמו, והעתקת ג"ם היא כאילו הוא מוסב על השלוחים ששלח המלך עם הספרים להיות כל אחד מהם מדבר כלשון העם ששלח אליו, וכן משמע גם מהפולגאטא, ומדבר כלשון עמו „et hoc per cunctos populos divulgari“, והשבעים לא העתיקו ומדבר כלשון עמו כלל.

ב (א) זכר את ושתי: אתדכר' לושתי, ומוסיף עוד מלכתא; והע' העתיקו כאילו כת' „ולא זכר את ושתי, כי זכר אשר עשתה ואשר נגזר עליה“. (ב) נערות בתולות, עולימתא, לא תרגם בתולות, ובפסוק הבא „את כל נערה בתולה“ תרגמו כראוי. (ג) ויפקד המלך פקידים: ונפקוד מלכא; לא תרגם פקידים, ושיעור תרגומו „יצו המלך בכל מדינות מלכותו ויקבצו וכו'“. אל שושן הבירה: בת' סורי ליתא. תמרקיהן: תצביתהין, ושמת שמלותיך (רות ג' ג') ת"ס ואצטבתי בלבושיכי (עיי' מה שכתבתי שם בב"הת). והע' העתיקו σμῆγμα מיני מרקחים

בִּזָּיוֹן וָקָצֶף׃ יט אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב יֵצֵא
דְבַר־מַלְכוּת מִלְּפָנָיו וְיִכָּתֵב בְּדָתֵי פָרַס־
וּמָדַי וְלֹא יַעֲבוֹר אֲשֶׁר לֹא־תָבוֹא וַשְׁתִּי
לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וּמַלְכוּתָהּ יִתֵּן
הַמֶּלֶךְ לִרְעוּתָהּ הַטּוֹבָה מִמֶּנָּה׃ כ וְנִשְׁמַע
פִּתְגָם הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה בְּכָל־מַלְכוּתוֹ
כִּי רַבָּה הִיא וְכָל־הַנָּשִׁים יִתְּנוּ יְקָר
לְבַעְלֵיהֶן לְמִגָּדוֹל וְעַד־קָטָן׃ כא וַיִּיטַב
הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ
כִּדְבַר מְמוּכָן׃ כב וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל־
כָּל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ אֶל־מְדִינָה וּמְדִינָה
כִּכְתָבָהּ וְאֶל־עַם וָעָם כִּלְשׁוֹנוֹ לִהְיוֹת
כל

יט. אן על מלכא שפיר נפוק
פתגמא דמלכותא מן קדמוהי
ונתכתב בנמוס מדי ופרס
דלא עבר ותוב לא תעול
ושתי מלכתא לות מלכא
אחשירש ומלכותה נתל
מלכא לחברתה דטבא מנה:
כ. ונשתמע פתגמא דמלכא
ונעבר בכלה מלכותא מטל
דרבאהי וכלהין נשא נעבדן
איקרא לגבריהין מן רבא
עדמא לזעורא: כא. ושפר
פתגמא הנא בעינוהי דמלכא
ודרברבנוהי ועבר מלכא איך
פתגמה דממוכן: כב. ושדר
אגרתא לכלהין מדינתה
דמלכא למדינתא איך כתבה
ולעמא איך לשנה למהוא כל

באור התרגום

ולפי התרגו' שיעור הכתוב כך הוא, היום הזה כל שרי פרס ומדי אשר שמעו וכו' יסכימו כלם פה אחד במשפט הבא בפסו' הסמוך אם על המלך טוב יצא וכו'. ובפולגטא על וכדי בזיון וקצף unde regis justa est indignatio והוא קרוב לפירושו של ר"ב הובא במדרש אסתר „כדי הבזיון הזה לקניפ' הזאת". (כ) אשר יעשה: ונעבר, כלו' שיעבור פתגם המלך, ונראה שהוא טעות סופר וצ"ל ונעבד בדלי"ת שהוא תרגום של יעשה. כי רבה היא: מטל דרבאהי, מטל הוא מלת הטעם והסבה, כלומ' שיעשה פתגם המלך בכל מדינות המלכות ולא רק במדינה אחת או באיזה מדינות על סמך שישמעו גם בשאר מדינות ויקחו מוסר, כי המלכו' רבה היא ויש לחוש שלא תגיע השמועה אל קצוות רחוקים. — והע' לא העתיקו
כי

פירוש המקרא

בזיון וקצף. כדי בזיון זה שיקצוף המלך עליו ואל יתמהו שרי פרס ומדי אם קצף המלך וחמתו בערה בו: (יט) יצא דבר מלכות מלפניו ויכתב. יצא גזירת מלכות מלפניו ואותה גזירה תיכתב בדתי פרס ומדי: ולא יעבור. פת' גזירה זו לא תיבטל, שאם יבוא מחר שום אדם לפיים את המלך על ושתי, לא יעבר גזירה זו, לא יועיל שום אדם לפיים: אשר לא תבוא. ומה היא הגזירה אשר לא תבוא ושתי וכו', כשם שמיאנה לבוא בדבר המלך אשר ביד הסריסי' כן לא תבוא עוד לפניו. וכל האומר שרפוה או דנוה שוגה הוא בפשוטו של מקרא, שאם הרגוה מה נצרך לכתוב דבר זה בדתי פרס ומדי שלא תיבטל, לאחר שנהרגה דבר זה אין להשיב מפני שום [פיוס], אבל אין משיבין על דברי האגדה: (כ) ונשמע פתגם וכו'. כנגד שאמר למעלה כי יצא דבר המלכה וכו' להבזות וכו' עכשיו שיתן מלכותה לרעותה הטובה ממנה יוסרו כל הנשים ויתנו יקר לבעליהן: למגדול ועד קטן. פת' מאשת גדול ועד אשת קטן, שלא תאמר אשת קטן קל וחומר מאשת המלך שהוא גדול, שלא תאמרנה המלך אחשורוש אמר להביא וכו' כל שכן אני: (כב) להיות כל איש שרר בביתו. אפילו הדיוט יהיה שר ושופט על אשתו ולא תהא סוררת עליו כאשר עשתה ושתי שמיאנה בדבר המלך והעבירוה מן המלכות ונוסרו כל הנשים
ולא

הִגִּידָה אֶסְתֵּר אֶת־עַמָּהּ וְאֶת־מוֹלַדְתָּהּ
כִּי מָרְדֳּכַי צִוָּה עָלֶיהָ אֲשֶׁר לֹא־תַגִּיד׃
יא וּבְכָל־יוֹם וָיוֹם מָרְדֳּכַי מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי
חֲצַר בֵּית־הַנָּשִׁים לָדַעַת אֶת־שְׁלוֹם אֶסְתֵּר
וּמַה־יֵּעָשֶׂה בָּהּ׃ יב וּבְהַגִּיעַ תֹּר נַעֲרָה
וְנַעֲרָה לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ מִקֵּץ
הֱיוֹת לָהּ כְּדָת הַנָּשִׁים שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ
כִּי כֵּן יִמְלְאוּ יְמֵי מְרוּקֵיהֶן שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים
בְּשֶׁמֶן הַמֹּר וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בַּבְּשָׂמִים
וּבְתַמְרוּקֵי הַנָּשִׁים׃ יג וּבָזֶה הַנַּעֲרָה בָּאָה
אֶל־הַמֶּלֶךְ אֵת כָּל־אֲשֶׁר תֹּאמַר יִנָּתֵן לָהּ
לָבוֹא עִמָּהּ מִבֵּית הַנָּשִׁים עַד־בֵּית הַמֶּלֶךְ׃
יד בָּעֶרֶב ׀ הִיא בָאָה וּבַבֹּקֶר הִיא שָׁבָה
אֶל־בֵּית הַנָּשִׁים שֵׁנִי אֶל־יַד שַׁעַשְׁגַז

חוית אסתיר שמה ושרבתה
מטל דמורדכי פקדה הוא
דלא תחוין: יא. ובכל יום
מורדכי מהלך הוא קדם דרת
נשא למדע שרבא דאסתיר
ומנא מתעבד לה: יב. ומא
דמטא הוא זבנא דחדא מן
עלימתא למעל קדם מלכא
אחשורש מא דשלמו לה
תרעסר יומא איך נמוסא
דנשא מטלהבנא שלמין
יומא תצביתהון שתא יומין
דמשחא דמורא ושתא יומין
דבסמא ובתצביתא דנשא:
יג. והכנא עאלא עלימתא
קדם מלכא וכל מדם דאמרא
מתיהב לה למעל עמה מן
בית נשא ועדמא לבית מלכא:
יד. ברמשא עאלא ובצפרא
הפכא לבית נשא על יד

פירוש המקרא

לאותה הנערה שיחפוץ בה שבע הנערות בדי לשמשה: (י) כי מרדכי צוה עליה וכו'. שאם יודע למלכות עמה ומולדתה, אם יחפוץ המלך להמליכה לא יניחוהו שריו ועבדיו, שכל האומות שונאים את ישראל: (יא) ומה יעשה בה. מה יהי' בסופה אם ימליכנה, ואע"פ שהיה [רגיל] ללכת שם לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה ומה הוא לה: (יג) ובזה הנערה באה. פת' בדבר הזה משפט הנערה לבוא אל המלך: את כל אשר תאמר ינתן לה לבוא עמה וכו'. כל נערה ונערה בהגיע זמן שלה לבוא אל המלך היתה שואלת שינתן לה אדם חשוב מעמה וממולדתה שיוליכנה מבית הנשים

באור התרגום

מכל הנשים, עד מן כלהין נשא. (י) את עמה: שמה, נראה שקרא שמה תמור' עמה ונתחלף לו ע' בש' שהן דומות קצת בתמונה; ופי' המתרגם שלא הגידה שמה הדסה, כדי שלא יכירו משמה לשון עמה ויודע מזה מקורה ומולדתה. אשר לא תגיד: דלא תחוין, כאילו כת' תגידי בנוכח לנקבה. (יא) לדעת את שלום אסתר: למדע שרבא דאסתיר, שרבא ענינו משפחה (עיין נ"הת רות ב' א'). והושאל גם על הקורות שקרו את האדם בחייו, וכן גם תולדה בעברית, נאמר אלה תולדות על המשפחה, ונאמר גם על המאורעות אשר עברו על איזה איש או על איזה דבר. ויפה אמר הקכם ש־כלמ־עזיס בהוספותיו לאוצ' מלין של קאסטעללי (שרבא s. v.) שעיקר הוראת שרבא הוא ספר יחש המשפחה, ולפי שהיה דרך אנשי הדגלות הקדם להביא בספרי ייחוסיהם גם הקורות שעברו על אנשים מצוינים ממשפחתם, הושאל השם שרבא על הקורות עצמן. ויהיה כאן למדע שרבא דאסתיר, לדעת מה שקרה אותי. (יב) שנים עשר חדש: תרעסר יומא, הפך חדשים לימים, וכן ששה חדשים הבא ב' פעמים במקרא זה, תרגם שתא יומין, ואולי ארכו לו

מָרְדֳּכַי בֶּן יָאִיר בֶּן־שִׁמְעִי בֶּן־קִישׁ אִישׁ
יְמִינִי: ו אֲשֶׁר הָגְלָה מִירוּשָׁלַיִם עִם־
הַגֹּלָה אֲשֶׁר הָגְלְתָה עִם יְכָנְיָה מֶלֶךְ־
יְהוּדָה אֲשֶׁר הֶגְלָה נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל:
ז וַיְהִי אֹמֵן אֶת־הֲדַסָּה הִיא אֶסְתֵּר בַּת־
דֹּדוֹ כִּי אֵין לָהּ אָב וָאֵם וְהַנַּעֲרָה יְפַת־
תֹּאַר וְטוֹבַת מַרְאֶה וּבְמוֹת אָבִיהָ וְאִמָּהּ
לְקָחָהּ מָרְדֳּכַי לוֹ לְבַת: ח וַיְהִי בְּהִשָּׁמַע
דְּבַר־הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ וּבְהִקָּבֵץ נְעָרוֹת רַבּוֹת
אֶל־שׁוּשַׁן הַבִּירָה אֶל־יַד הֵגָי וַתִּלָּקַח
אֶסְתֵּר אֶל־בֵּית הַמֶּלֶךְ אֶל־יַד הֵגַי שֹׁמֵר
הַנָּשִׁים: ט וַתִּיטַב הַנַּעֲרָה בְעֵינָיו וַתִּשָּׂא
חֶסֶד לְפָנָיו וַיְבַהֵל אֶת־תַּמְרוּקֶיהָ וְאֶת־
מָנוֹתֶהָ לָתֵת לָהּ וְאֵת שֶׁבַע הַנְּעָרוֹת
הָרְאֻיוֹת לָתֶת־לָהּ מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וַיְשַׁנֶּהָ
וְאֶת־נַעֲרוֹתֶיהָ לְטוֹב בֵּית הַנָּשִׁים: י לֹא־

*סגול בלא מקף

הגידה

בר יאיר בר שמעי בר קיש
מן שבטא דבנימין: ו. דגלי
מן אורשלם עם גלותא דגליאת
עם יכניא מלכא דיהודא
דגלי נבוכדנצר מלכא דבביל
ז. והוא מרבא להדס דהי
אסתיר ברת דדה מטל דלית
הוא לה אבא ואמא ועלימתא
שפיר הוא חזוה ושפיר הוא
קובלה וכד מיתו אבוה ואמה
נסבה מורדכי ברתא: ח. וכד
אשתמע פתגמא דמלכא
ופוקדנה וכד מתכנשן
בתולתא סגיאתא לשושן
בירתא לות הגי מהימנא
אתדברת אף אסתיר לבית
מלכא לות נטר נשא:
ט. ושפרת עלימתא בעינוהי
ושקלת חסדא קדמוהי וסרהב
על תצביתה ועל מנתה
למתל לה ולשבע עלימתה
דזריקן הוי למתל לה מן בית
מלכא ופרש לה ולעלימתה
טב מן כלהין נשא: י. ולא

באור התרגום

עשויים מסמנים ובשמים טובים למשוח בהם הגוף. (ו) אשר הגלה: דגלי, וכן ת' גם אשר הגלה הבא בפסוק זה, כי גלי יאמר על ההולך בגולה וגם על המוליך בגול'. (ז) וטובת מראה: ושפיר הו קובלה: כך הוא בכל הוצאות הפשיטא שבאו נגד עיני, והוא טעות וצ"ל הוא קובלה, וקובלא או קובללא מלשון קבל שהוא נגד, הוראתו פנים, או, מה שהוא יותר נכון, מראה הפני', דער געזיכטסאויסדרוק, ויפת מראה (בראשית כ"ט י"ז) ת"ם ויאיא קובללה. (ח) ותלקח: ואתדברת, דבר ענינו הנהגה והולכה, וכן מתרגם הס' לקיחה לרוב כשהוא על בעלי חיים כמו ותפול שבא ותקחם (איוב א' ט"ו) ונפלו גיסא ודברו אנון. אל יד הגי שמר הנשים: תרגם הס' כאילו כת' אל שמר הנשים. (ט) לטוב בית הנשי': טב מן כלהין נשא, הסורי תרגם לטוב וכן בית לפי ההוראה שיש להם בלשון סורי, כי טב הוא כמו מאד בעברית, ובית (בינת בהבלעת הנו"ן) הוא כמו בין, ופירש לפי זה וישנה . . לטוב בית הנשים, ששינה אותה ואת נערותיה מאד בין הנשים, יותר

מכל

פירוש המקרא

ימיני, משבט בנימין, ומפרש בצידו מפני מה קראו יהודי, אשר הגלה מירושלים וכו' בכל שגלו שבט יהודה גלה שבט בנימין עמהן לפי שנחלתן היתה סמוכה זו לזו: (ו) עם יכניה מלך יהודה. שתי גליות גלו לבבל אחת של צדקיה ואחת של יכניה שהוא יהויכין והחרש והמסגר גלו עמו ושבעים סנהדרין ומרדכי היה אחד מהם, ובמקו' אחד בעזרא נקרא בלשן: (ט) ואת שבע הנערות וכו'. כן היה מנהג המלך לתת

לאותה

מִכָּל־הַבְּתוּלוֹת וַיָּשֶׂם כֶּתֶר מַלְכוּת בְּרֹאשָׁהּ
וַיַּמְלִיכֶהָ תַּחַת וַשְׁתִּי׃ יח וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ
מִשְׁתֶּה גָדוֹל לְכָל־שָׂרָיו וַעֲבָדָיו אֵת
מִשְׁתֵּה אֶסְתֵּר וַהֲנָחָה לַמְּדִינוֹת עָשָׂה
וַיִּתֵּן מַשְׂאֵת כְּיַד הַמֶּלֶךְ׃ יט וּבְהִקָּבֵץ
בְּתוּלוֹת שֵׁנִית וּמָרְדֳּכַי יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־הַמֶּלֶךְ׃
כ אֵין אֶסְתֵּר מַגֶּדֶת מוֹלַדְתָּהּ וְאֶת־עַמָּהּ
כַּאֲשֶׁר צִוָּה עָלֶיהָ מָרְדֳּכָי וְאֶת־מַאֲמַר
מָרְדֳּכַי אֶסְתֵּר עֹשָׂה כַּאֲשֶׁר הָיְתָה בְאָמְנָה
אתו

מן כלהין בתולתא וקבלת
תאגא דמלכותא ברישה
ואמלכת חלף ושתי: יח. ועבד
מלכא משתיא רבא לכלהון
רברבנוהי ועבד משתיא
לאסתיר וניחא למדינתא
עבד ויהב מוהבתא איך אידא
דמלכא: יט. וכד מתכנשן
בתולתא דתרתין זבנין ומורדכי
יתב הוא בתרעא דמלכא:
כ. ולא מחויא אסתיר
שרבתה ועמה איך דפקדה
מורדכי ופוקדנה דמורדכי
אסתיר עבדא הות איך דהות

פירוש המקרא

מכל הבתולות. מלמד שציוה להביא כל הבתולות שקיבצו הפקידי' אל יד הגי ואסתר נשאה חן וחסד מכולם, לפיכך וימליכה תחת ושתי: (יח) והנחה למדינות עשה. להקל מעליהם מס ועול המלכות באהבתו אותה: ויתן משאת. חילק להם מתנות: (יט כ) ובהקבץ בתולות שנית וכו', אין אסתר מגדת וכו'. כיון שראה אחשורוש שאפילו לאחר שהמליכה אינה מגדת מולדתה ואת עמה, חשב בלבו שמא ממשפח' עבדים היא או ממשפחה בזויה שאינה ראוי' למלכו', וצוה לקבץ בתולות שנית שמא ימצא הגונה הימנה וראויה למלכות ויעביר את אסתר וימליך אחרת תחתיה, אעפ"כ אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה, ואע"פ שראתה מרדכי כל כך חשוב בעיני המלך עד שהי' יושב בשער המלך, כמשפט השרים היושבים במלכות ושומרים את המלך, ואינו גנאי לה אלא כבוד אם תגיד מה הוא לה, שהרי מזרע המלוכה ומזרע בית שאול המלך היה, ואסתר בת דודו ראויה היתה למלכות אעפ"כ אין אסתר מגדת וכו' לפיכך נאמר ובהקבץ בתולות שנית, ומרדכי יושב בשער המלך, אין אסתר מגדת מולדתה: כאשר צוה עליה מרדכי. ושמא תאמר לאחר שיצא' מרשות מרדכי ובאה לרשות אחשורוש יכולה לבטל מצות מרדכי שציוה עליה שלא תגיד עמה ומולדתה מפני מצות אחשורוש בעלה שדוחק אותה שתגיד, לכך נאמר ואת מאמר מרדכי וכו': באמנה אתו, בהיותה אתו
כשהיה

באור התרגום

כלל. (יח) לכל שריו ועבדיו: לכלהון רברבנוהי, ולא תרגם ועבדיו כלל, ונראה שקרא ויעבוד תמו' ועבדיו, ומשכו למה שבא אחריו ויעבוד את משתה אסתר (וידוע שבלשון ארמי וסורי עבד הוא כמו עשה בעברית) ולפיכך תרגם ועבד משתיא לאסתיר, כלו' שעשה המלך גם לאסתר משתה מיוחד שגם היו שרות פרס ומדי מזומנות לסעודה, כמו שנא' למעלה גם ושתי המלכה עשתה משתה. והע' העתיקו כאילו כתוב ויעש המלך לכל שריו וחיליו משתה שבעת ימים ויגדל את משתה אסתר, כלומר שמשתה אסתר היה גדול מהמשתה שעשה כאשר לקח את ושתי לאשה. ובזוגמטא „pro conjunctione et nuptiis Esther“ שעשה המשתה לחתונ' אסתר ולשמח' אפריונ', ובתרגום שני שהיה קורא לאותו משתה „משתה אסתר“. ויתן משאת וכו', בסורי מתורגם והע' לא העתיקוהו כלל. (יט) ובהקבץ בתולות שנית: הס' מתרגמו והע' לא העתיקוהו. וכל הפסוק הזה אנלס, ומרדכי יושב בשער המלך. (כ) כאשר היתה באמנה אתו: איך דהות בהימנותה עמה, כאילו כתוב באמונה. ובהעתקת הע' יש כאן הוספה „כאשר צוה עליה מרדכי ליראה את ד' ולעשות מצותיו כמו אז כאשר היתה עמו, ואסתר לא שינתה את דרכה“ — וקרוב לזה הוא גם בתרגום שני ובמדרשי חז"ל.
(כא) קצף

סָרִיס הַמֶּלֶךְ שֹׁמֵר הַפִּילַגְשִׁים לֹא־תָבוֹא
עוֹד אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי אִם־חָפֵץ בָּהּ הַמֶּלֶךְ
וְנִקְרְאָה בְשֵׁם׃ טו וּבְהַגִּיעַ תֹּר־אֶסְתֵּר
בַּת־אֲבִיחַיִל ׀ דֹּד מָרְדֳּכַי אֲשֶׁר לָקַח־לוֹ
לְבַת לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ לֹא בִקְשָׁה דָּבָר
כִּי אִם אֶת־אֲשֶׁר יֹאמַר הֵגַי סְרִיס־הַמֶּלֶךְ
שֹׁמֵר הַנָּשִׁים וַתְּהִי אֶסְתֵּר נֹשֵׂאת חֵן
בְּעֵינֵי כָּל־רֹאֶיהָ׃ טז וַתִּלָּקַח אֶסְתֵּר אֶל־
הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶל־בֵּית מַלְכוּתוֹ בַּחֹדֶשׁ
הָעֲשִׂירִי הוּא־חֹדֶשׁ טֵבֵת בִּשְׁנַת־שֶׁבַע
לְמַלְכוּתוֹ׃ יז וַיֶּאֱהַב הַמֶּלֶךְ אֶת־אֶסְתֵּר
מִכָּל־הַנָּשִׁים וַתִּשָּׂא־חֵן וָחֶסֶד לְפָנָיו
מכל

שנגשגשיר מהימנא דמלכא
נטר דרוכתא ותוב לא עאלא
קדם מלכא אלא אן צבא בה
מלכא וקרה בשמה: טו. וכד
מטא זמנה דאסתיר ברת
אביחיל דדה דמרדכי דנסבה
לה ברתא למעל קדם מלכא
לא בעת מדם אלא מדם
דאמר הגי מהימנא נטר נשא
והות אסתיר שקלא חסדא
בעיני כל דחזייה: טז. ועלת
אסתיר קדם מלכא אחשירש
לבית מלכא בירחא דעסרא
דהו כנון אחרי בשנת ארבע
למלכותה: יז. ורחמה מלכא
לאסתיר טב מן כלהין נשא
ושקלת חסדא מן קדמוהי
מן

באור התרגום

החדשים וקלרס לימים. (יד) הפלגשים: דרוכתא (ע' באור התרגו' ש"הש ו' ח'). (טז) ותלקח אסתר: ועלת אסתיר, או שת' לפי הענין או שקרא ותלך תמ' ותלקח, וכן העתיקו גם הע' *και εισηλθεν* כאילו כת' ותלך. טבת: כנון אחרי, דכסלו (זכרי' ז' א') ת"ם דהו כנון, וחסר שם מלת קדם, שכן נקרא כסלו כנון קדם, ובל' ערבי כאכון אלאול, ועתה הוא כנון אחרי, ופי' המלה הביא מיכאעליס בשם אביו שהוא משרש כנן שנעשה ממנו בל' ערבי כנכן deses, segnis fuit, ענינו יושב בטל בלי מלאכה, לפי שבשני חדשים אלה עובדי האדמה כבר הכינו בחוץ מלאכתם ועתדו בשדה להם ויושבים בטלים בביתם מאין עבודה בשדה לפיכך נקראו כסלו ועתה כאכון, ויותר רחוק הוא מה שהביא החכ' הנ"ל משם עצמו שאולי נקראו ב' חדשים אלה בשם זה לפי שאז מושל הקור והאש מבוערת בבית, ונקרא הכלי שנותנין לתוכו הגומרין לחמם כאנון בלשון ערבי, ומכלי היסק זה הושאל השם על החדשים האלה (ונמצא גם בלשון חכמי' מטלטלין כנונא אגב קיטמי' (שבת דף ע"ז, יו"ט כ"א). ופי' הערוך מחתה שעושין בה המוגמר וכן בל' ישמעאל כאנון). — ובהעתק' הע' כת' אדר תמו' טבת. — בשנת שבע: ת"ם כאילו כת' בשנת ארבע, והע' לא סרו כאן מעל מה שכת' במקרא. (יז) מכל הנשים: הסורי תרגמו והע' לא העתיקוהו
כלל

פירוש המקרא

הנשים עד בית המלך: (טו) ובהגיע תור אסתר וכו' לא בקשה דבר. כשבא זמנה לבוא אל המלך לא בקשה דבר שיוליכנה איש, כי אם את אשר יאמר הגי סרים המלך. והמעמיק לשאול לנורך מה נכתבו ג' מקראות הללו? ישיב המשיב, בתחילת הענין הוא אומר לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה וכששאלו אותה מי עמה ומי מולדתה ולא הגידה, אמרו השואלים מחר יגיע עתה לבוא אל המלך, והאיש אשר תשאל לבוא עמה מבית הנשים ועד בית המלך הוא עמה ומולדתה, לכך נאמר לא בקשה דבר כי אם את אשר יאמר הגי סרים המלך: ותהי אסתר נושאת חן וכו'. הכל נתרצו שימליכנה תחת ושתי: (יז) מכל הנשים. הם שנבעלו כבר שהיו בבית שעשגז:
מכל

מַדּוּעַ אַתָּה עוֹבֵר אֵת מִצְוַת הַמֶּלֶךְ׃ ד וַיְהִי
בְּאָמְרָם אֵלָיו יוֹם וָיוֹם וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם
וַיַּגִּידוּ לְהָמָן לִרְאוֹת הֲיַעַמְדוּ דִּבְרֵי מָרְדֳּכַי
כִּי־הִגִּיד לָהֶם אֲשֶׁר־הוּא יְהוּדִי׃ ה וַיַּרְא
הָמָן כִּי־אֵין מָרְדֳּכַי כֹּרֵעַ וּמִשְׁתַּחֲוֶה לוֹ
וַיִּמָּלֵא הָמָן חֵמָה׃ ו וַיִּבֶז בְּעֵינָיו לִשְׁלֹחַ
יָד בְּמָרְדֳּכַי לְבַדּוֹ כִּי־הִגִּידוּ לוֹ אֶת־עַם
מָרְדֳּכָי וַיְבַקֵּשׁ הָמָן לְהַשְׁמִיד אֶת־כָּל־
הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל־מַלְכוּת אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ
עַם מָרְדֳּכָי׃ ז בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן הוּא־חֹדֶשׁ
נִיסָן בִּשְׁנַת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ
הִפִּיל פּוּר הוּא הַגּוֹרָל לִפְנֵי הָמָן מִיּוֹם

כאמרם קרי ליום

לְמָנָא עָבַר אַנְתְּ עַל פּוּקְדָנָא
דְמַלְכָּא: ד. וְכַד אָמְרִין הֲווֹ
בְּכָל יוֹם וְלָא שְׁמַע הֲוָא לְהוֹן
חַוִיו לְהָמָן דְנֶחֱזוֹן אֶן שַׁרִירָן
מִלּוֹהִי דְמָרְדְּכַי מְטוּל דְחַוִי
דִיהוּדָאָה הוּ: ה. וַחֲזָא הָמָן
דְמָרְדְּכַי לָא כָּרֵיךְ הֲוָא וְסָגֵיד
לֵיהּ וְאִתְמְלֵי הָמָן חֶמְתָּא עַל
מָרְדְּכַי: ו. וּבְצִירָא הֲוָת
עֲבִידְתָּא דְנוֹשֵׁט אִידֵיהּ עַל
מָרְדְּכַי בִּלְחוֹדוֹהִי מְטוּל
דְחַוִיוּהִי עַמֵּיהּ דְמָרְדְּכַי וּבְעָא
הָמָן לְכַלְּיוֹן יְהוּדָאֵי דִבְכָל
מַלְכוּתֵיהּ דַאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ עַמֵּיהּ
דְמָרְדְּכַי: ז. בְּיַרְחָא קַדְמָיָא
דְהוּ נִיסָן בִּשְׁנַת תַּרְתַּעֲסְרֵא
דְמַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אַרְמֵי פֶּצָא
וַהֲוֵי פֶּצָא קֳדָם הָמָן מִן יוֹם

פירוש המקרא

מפני מה לא יכרע, ואחריו מפורש (ד) ויהי באמרם וכו'. פת' כאמרם אליו יום ויום מדוע אתה עובר את מצות המלך, השיב להם תשובה, מפני שיהודי אנכי, ואין משפט היהודי להשתחוות כי אם לד'. (ה) וירא המן כי אין מרדכי וכו'. בתחילה עד שלא הגידו להמן כי אין מרדכי כורע ומשתחוה לו לא נתן דעתו לראות אם משתחוה אם לאו, סבור הי' שכולם משתחוי' לו כמצות המלך, כיון שהגידו לו שמרדכי אינו משתחוה נתן דעתו לראות אם משתחוה אם לאו, ומשראה שאינו משתחוה לו וימלא המן חמה: (ו) ויבז וכו' כי הגידו לו את עם מרדכי, אילו הגידו לו שמרדכי משאר אומו' לא היה מעלה בדעתו להשמיד את עמו, שלא יוכל להשמיד את כל האומה השלימה מפני איש אחד, אבל כיון שהגידו לו שמזרע היהודים מרדכי, ואין לך אומה חלשה כישראל, אותה שעה בקש המן להשמיד את כל היהודים: (ז) בחדש הראשון וכו' הפיל פור הוא הגורל לפני המן. מצא אחד שבקי להפיל פור הוא הגורל, מה שקורין בלשון עברי גורל קרוי בל' פרס פור, וזהו שיפיל פור לפניו באיזה יום

באור התרגום

ג. (ד) לראות: דנדעון, ת' לפי הענין. היעמדו: אן שרירן, שרר ענינו בל' סורי חזק וקשה, והושאל על קיום הדבר ועמידתו, ובלשון מקרא שרירי בטן (איוב מ' ט"ז) החלקים הקשים של הבטן, ונקרא בל' ארמי האמת שרירותא, דקושטא קאי, ובלשון עברי נקרא התאמצות הלב להחזיק ברעתו ולעמוד בה שרירו' לב. (ה) וימלא המן חמה: הסורי מוסיף עוד על מרדכי. (ו) ויבז בעיניו: ובצירא הות עבידתא, תרגם לפי הענין, שקטן הי' הדבר בעיניו. ויבקש המן להשמיד: ובעא המן, חסר בסורי תרגום של להשמיד. (ז) פור: פצא, עיקר הוראה של פצא היא חלק, וכן באכוא"פהרג „תליתית פצא לחס" ענינו שחלק לשלשה חלקי', וכן הוראת פצץ גם בערבית היא חלוקה ופרישה, וקרוב להורא' זאת גם פוץ ונפץ בלשון עברי, ויפה תרגם על פור, פצא, שכן בלשון פרסי פארה ענינו חלק, וגם בהרה ענינו חלק וגורל. הוא הגורל לפני המן: והוי פצא קדם המן, לפי התרגו' הוא הגורל איננו פירוש של פור,

אֹתוֹ: כא בַּיָּמִים הָהֵם וּמָרְדֳּכַי יֹשֵׁב
בְּשַׁעַר־הַמֶּלֶךְ קָצַף בִּגְתָן וָתֶרֶשׁ שְׁנֵי־
סָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ מִשֹּׁמְרֵי הַסַּף וַיְבַקְשׁוּ
לִשְׁלֹחַ יָד בַּמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרֹשׁ: כב וַיִּוָּדַע
הַדָּבָר לְמָרְדֳּכַי וַיַּגֵּד לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה
וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי:
כג וַיְבֻקַּשׁ הַדָּבָר וַיִּמָּצֵא וַיִּתָּלוּ שְׁנֵיהֶם עַל־
עֵץ וַיִּכָּתֵב בְּסֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ:

ג א אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה גִּדַּל הַמֶּלֶךְ
אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶת־הָמָן בֶּן־הַמְּדָתָא
הָאֲגָגִי וַיְנַשְּׂאֵהוּ וַיָּשֶׂם אֶת־כִּסְאוֹ מֵעַל
כָּל־הַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ: ב וְכָל־עַבְדֵי
הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ כֹּרְעִים
וּמִשְׁתַּחֲוִים לְהָמָן כִּי־כֵן צִוָּה־לוֹ הַמֶּלֶךְ
וּמָרְדֳּכַי לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה: ג וַיֹּאמְרוּ
עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ לְמָרְדֳּכָי

מדוע

בהימנותא עמה: כא. וביומתא
הנון מורדכי יתב הוא בתרעא
דמלכא ורגזו בגתן ותרש
תרין מהימנוהי דמלכא נטרי
תרעא ובעו למושטו אידיא
למלכא אחשירש:
כב. ואתגלית מלתא למורדכי
וגלה לאסתיר מלכתא
ואמרת אסתיר למלכא בשם
מורדכי: כג. ואתעקבת מלתא
ואשתכחת ואזדקפו תריהון
על זקיפא ולא כתבו בספר
יומתא קדם מלכא:

ג א. ובתר מליא האלין אורב
מלכא אחשירש להמן
בר המדת אגגיא ואריםכורסיה לעל מן כלהון
רורבנא דעמה: ב. וכלהון
עבדא דמלכא דבתרעא
דמלכא ברכין הוו וסגדין
להמן מטלהדכנא פקד עלוהי
מלכא ומורדכי לא ברך הוא
וסגד: ג. ואמרין עבדא דמלכא
בתרעא דמלכא למורדכי

למנא

ביאור התרגום

(כא) קצף בגתן: בת"ס הוא לפי המקר', ובהעתקת השבעים יש באן הוספה ὅτι προήχθη Μαρδοχαῖος כלו' שקצף בגתן ותרש על שגדל המלך את מרדכי, והוא כמו במדרשי חז"ל וכמו שמסופר גם בתרגום שני: (כג) ויבקש: ואתעקבת, עקב בל' סורי וערבי ענינו חיפוש וחקיר' וכן כי חדרשנו (דברים ד' כ"ט) כד תעקבנון שלוהי, וקרוב הוא לעיקר הורא' של עקב הידוע בעברי'. ויתלו: ואזדקפו, מל' זוקף כפופים. ויכתב: ולא כתבו, היפוך ממה שכתוב במקרא.

(ד) לרחות

פירוש המקרא

כשהיה אומן אותה. וכל זה נכתב לנו למען דעת צדקות ד', שאילו הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה לאחר שנשאת לאחשורוש, לא נתקנא המן למרדכי ולא נתן לו אחשורוש רשות לעשות בעם כטוב בעיניו, ואין נס בדבר זה, לפיכך בא ללמדך תוקף הנס, שבתחילה נשאת אסתר למלכות קודם שעלה המן לגדולה, והמלך לא ידע את עמה ואת מולדתה, ובא המן ונתקנא במרדכי וחשב לאבד את כל היהודי', ובבוא' לפני המלך אמר המלך ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו: (כא) בימים ההם וכו', הרי לימדך שהקדים שתי רפואות למכת המן, הראשונה שנישאת אסתר למלכות, שנייה שהציל מרדכי את המלך מן המיתה:

ג (א) וישם את כסאו מעל כל השרים. שהגדול גדול קודם ובסאו קרוב לכסא המלך: (ב) ומרדכי לא יכרע. בנזאו כהם [כשאר עבדי המלך] וגם הגיד להם

מפני

הַמֶּלֶךְ אֶת־טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתְּנָהּ לְהָמָן
בֶּן־הַמְּדָתָא הָאֲגָגִי צֹרֵר הַיְּהוּדִים׃
יא וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהָמָן הַכֶּסֶף נָתוּן לָךְ
וְהָעָם לַעֲשׂוֹת בּוֹ כַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ׃ יב וַיִּקָּרְאוּ
סֹפְרֵי הַמֶּלֶךְ בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בִּשְׁלוֹשָׁה
עָשָׂר יוֹם בּוֹ וַיִּכָּתֵב כְּכָל־אֲשֶׁר־צִוָּה הָמָן
אֶל אֲחַשְׁדַּרְפְּנֵי־הַמֶּלֶךְ וְאֶל־הַפַּחוֹת אֲשֶׁר
עַל־מְדִינָה וּמְדִינָה וְאֶל־שָׂרֵי עַם וָעָם
מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ וְעַם וָעָם כִּלְשׁוֹנוֹ
בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרֹשׁ נִכְתָּב וְנֶחְתָּם
בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ׃ יג וְנִשְׁלוֹחַ סְפָרִים בְּיַד
הָרָצִים אֶל־כָּל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ לְהַשְׁמִיד
לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים מִנַּעַר
וְעַד־זָקֵן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד בִּשְׁלוֹשָׁה
עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר הוּא־חֹדֶשׁ אֲדָר
וּשְׁלָלָם לָבוֹז׃ יד פַּתְשֶׁגֶן הַכְּתָב לְהִנָּתֵן
דָּת בְּכָל־מְדִינָה וּמְדִינָה גָּלוּי לְכָל־הָעַמִּים

להיות

עזקתא מן אידה ויהב להמן בר המדת אגגיא בעלדבבא דיהודיא:
יא. ואמר מלכא כספך יהיב לך ועמא למעבד לה כל מדם דשפיר בעיניך:
יב. ואתקרי ספרא דמלכא ביומא הו בירחא קדמיא בתלת עסרא בה בירחא אתכתב כלמדם דפקד המן לרכחילא דמלכא ולמרותא דבכל מדינא ומדינא ולרברבני עממא מדינתא איך כתבה ולעמא איך לשנה בשם מלכא אחשירש אתכתב ואתחתם בעזקתא דמלכא:
יג. ואשתדר אגרתא ביד רהטא לכלהין מדינתא דמלכא למחרב ולמקטל ולמובדו לכלהון יודיא מן עלימא ועדמא לסבא וטליא ונשא בחד יום בתלת עסרא בירחא אדר ונכסיהון לבזתא בחד יום בירח אדר בתלת עסרא אתכתב:
יד. ופרשגנה דכתבא אתיהב בכל מדינא ומדינא ופקד לכלהון עממא

פירוש המקרא

אשר למלך, כלי כסף וכלי זהב למלך: (י) ויתנה להמן: ויתן אותה על יד המן לא נאמר, שאם כתב כן הי' משמע שנתנה לגדולה ולחשיבות דוגמ' ויתן אותה על יד יוסף; אבל עכשיו שכתב ויתנה, נתנה לו לעשות בה חותם כדי לשלוח להשמיד את כל היהודים על חותמו: (יא) הכסף נתון לך. אילו היית שוקל הכסף לאבד אומה שיש בה הנאה למלכות שאז הייתי מקבלו אבל אומה שאין בה הנאה אין שוה להניח', אילו חפץ בכסף שלך ליטול במכס אלא הכסף נתון לך, פי' עזוב לך, והעם לעשו' בו וכו': (יב) מדינה ומדינה ככתבה וכו'. שאם היו במדינה הרבה לשונות הי' קורא השלוח את הכתב בכל לשונות הגוים המלאים במדינה: (יג) ושללם לבוז. שאם ימאן אחד מהם לשלוח יד בהם במכס יטול שללו ויעשה בשכר: (יד) גלוי לכל העמי'.

באור התרגום

ללשון סורי. (יב) ויקראו ספרי: ואתקרי ספרא, כאילו כת' ביחיד ויקרא סופר, ומוסיף הסורי עוד ביומא הו, כאילו כתו' ביום ההוא בחדש הראשון וכו': ושללם לבוז: מוסיף הס' אחריו כאילו כתוב במקרא ביום אחד בחדש אדר בשלשה עשר נכתב. (יד) פתשגן: פרשגנא, וכן הוא בעזרא ד' י"א דנה פרשגן אגרת', ובל' פרסי הוא פהרסת, ובמדרש פירשו היטב פתשגן, אנטיג"רפון, וכן העתיקוהו הע' τὰ δὲ ἀντίγραφα. להנתן: אתיהב, כאילו כתוב נִתַּן. גלוי: ופקד, לפי הענין, וכן העתיקו גם הע'

לְיוֹם וּמִן יְרַח לִירַח בְּיַרְחָא
דִּתְרֵיסַר דְּהוּא אֲדָר: ח. אֲמַר
הָמָן לְמַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אִית
עַמָּא מְבַדַּר וּמְבַזַּק בְּכָלְהוֹן
מְדִינָתָה דְּמַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ
נִמּוּסֵיהוֹן פְּרִישִׁין מִן כָּל עַם
וְנִמּוּסָא דְמַלְכָּא לָא עָבְדִין
וּלְמַלְכָּא לָא וְלָא דְּנִשְׁבּוֹק
אִנּוּן: ט. אִן עַל מַלְכָּא לָא
שַׁפִּיר נִכְתּוֹב דְּנֶאֱבְדוּן וְעַסְרָא
אַלְפִין כַּכְּרָא דְּכַסְפָּא אַתְקוֹל
עַל אִידָא דְעָבְדֵי עֲבִדְתָּא לְמַעֲלוֹ
לְגַזָּא דְמַלְכָּא: י. שְׁקַל מַלְכָּא
עוקתא

לְיוֹם וּמֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר הוּא־
חֹדֶשׁ אֲדָר: ח וַיֹּאמֶר הָמָן לַמֶּלֶךְ
אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ יֶשְׁנוֹ עַם־אֶחָד מְפֻזָּר וּמְפֹרָד
בֵּין הָעַמִּים בְּכֹל מְדִינוֹת מַלְכוּתֶךָ וְדָתֵיהֶם
שֹׁנוֹת מִכָּל־עָם וְאֶת־דָּתֵי הַמֶּלֶךְ אֵינָם
עֹשִׂים וְלַמֶּלֶךְ אֵין־שֹׁוֶה לְהַנִּיחָם: ט אִם־
עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב יִכָּתֵב לְאַבְּדָם וַעֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים כִּכַּר־כֶּסֶף אֶשְׁקוֹל עַל־יְדֵי עֹשֵׂי
הַמְּלָאכָה לְהָבִיא אֶל־גִּנְזֵי הַמֶּלֶךְ: י וַיָּסַר
המלך

באור התרגום

אלא מוסב על לפני המן הכתו' אחריו, וקרא הסורי הוא כאילו נקוד הוא, שהיה הגורל לפני המן מיום ליום וכו'. ומחדש לחדש שנים עשר: ת"ס כאילו כתוב „ומחדש לחדש בחדש שנים עשר". (ח) ומפרד: ומבזק, בזק ענינו כמו פזר בעברי', וכן ויזר (שמו' ל"ב כ') ת"א ובזקה, ונמצא גם בלשון חכמי' בוזקין מלח ע"ג הכבש (עירובין ק"ד), ונקרא בזקא גם המובחר שבלחן שנלקט מבין שה פזורה. ונמצא הושם מזה השרש גם בעברית, שמפני שנופל לומר לשון פזירה והפנה על האור כמו ופוץ ענן אורו (איוב ל"ז י"א) נקרא הברק ג"כ בזק, כמראה הבזק (יחזקאל א' י"ד) מפני שקלות ושוב הבזק מפזר אורו. ובמדרש (ב"ר פ"נ) דרש ר' יהודה בר סימון בשם ר' לוי בן פרטא כמראה הבזק „כזה שבוזק גפת בבירה." — שוה: ולא, עי' ב"הת לעיל (א' ט"ו). (ט) אם על המלך טוב: אן על מלכא לא שפיר, כאילו כתו' לא טוב, ומוסב על העם, אם לא טוב העם על המלך יכתב וכו', ובהעתקת הע' הוא על נכון, אם טוב וישר הדבר על המלך. יכתב: נכתוב, כאילו נקוד יִכְתֹּב בקל. אל גנזי: לגזא, וכן בל' חכמי' ומשתכחא בי גזא (שבת ס"ג) ואמר ר"ב (עי' גז הב') שמלי' פרסי באה המלה ללשון יוני ומשם
ללשון

פירוש המקרא

ובאיזה חדש יעלה בידו לאבד שונאיה' של ישראל, והתחיל להפיל פור מחדש ניסן שהי' עומד בו, והיה מפיל על כל חדש וחדש ומכל חדשי השנה לא עלו בידו עד חדש שנים עשר, בו עלה הגורל שתעמוד לו שעה לאבד שונאיה' של ישראל, ואח"כ הפיל פור בכמה ימים בחדש, והפיל מיום ליום ולא עלה בידו הגורל עד שהגיע לשלשה עשר יום בו, לכך נקוד ומחדש בגיגון, לדעת להפרידו מתיבת שלאחריו לשעמודג לבד, ללמדך שמחדש ניסן שהי' עומד בו היה מפיל פור והולך, ולא נפל לו עד חדש שנים עשר הוא חדש אדר, וכיון שנפל הגורל אותה שעה ויאמר המן למלך וכו': (ח) מפוזר ומפורד. אין לך אומה שפלה כמוה, מטלטלת וגולה בין האומו': ודתיהם שנות ואת דתי המלך וכו'. מבטלים מנות המלך מפני דתיהם כמו שמפורש בספר מגילה [ר"ל במס' מגילה, ושם י"ג ע"ב אמרו על ודתי המלך אינם עושים דמפקי לכולי שתא בשה"י פה"י, או שנ"ל במדרש מגילה, וכיון אל מה שאמרו במדר' אסת' שא שאין אומרין לא קלנד"ס ולא סטורנלי"א], ושמא תאמר יש בהן הנאה למלכות לכך נאמר ולמלך אין שוה להניחם, לא נוח לך ליהנות ממני עשרת אלפים ככר כסף ולא להניח אומה זו שאין לך הנאה מהם כמו שמפורש אם על המלך טוב וגו': (ט) על ידי עושי המלאכה. המלאכה
אשר

וּלְהָסִיר שַׂקּוֹ מֵעָלָיו וְלֹא קִבֵּל׃ ה וַתִּקְרָא
אֶסְתֵּר לַהֲתָךְ מִסָּרִיסֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר
הֶעֱמִיד לְפָנֶיהָ וַתְּצַוֵּהוּ עַל־מָרְדֳּכָי לָדַעַת
מַה־זֶּה וְעַל־מַה־זֶּה׃ ו וַיֵּצֵא הֲתָךְ אֶל־
מָרְדֳּכָי אֶל־רְחוֹב הָעִיר אֲשֶׁר לִפְנֵי
שַׁעַר־הַמֶּלֶךְ׃ ז וַיַּגֶּד־לוֹ מָרְדֳּכַי אֵת כָּל־
אֲשֶׁר קָרָהוּ וְאֵת ׀ פָּרָשַׁת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר
אָמַר הָמָן לִשְׁקוֹל עַל־גִּנְזֵי הַמֶּלֶךְ
בַּיְּהוּדִיים* לְאַבְּדָם׃ ח וְאֶת־פַּתְשֶׁגֶן כְּתָב־
הַדָּת אֲשֶׁר־נִתַּן בְּשׁוּשָׁן לְהַשְׁמִידָם נָתַן לוֹ
לְהַרְאוֹת אֶת־אֶסְתֵּר וּלְהַגִּיד לָהּ וּלְצַוּוֹת
עָלֶיהָ לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ לְהִתְחַנֶּן־לוֹ וּלְבַקֵּשׁ
מִלְּפָנָיו עַל־עַמָּהּ׃ ט וַיָּבוֹא הֲתָךְ וַיַּגֵּד
לְאֶסְתֵּר אֵת דִּבְרֵי מָרְדֳּכָי׃ י וַתֹּאמֶר
אֶסְתֵּר לַהֲתָךְ וַתְּצַוֵּהוּ אֶל־מָרְדֳּכָי׃ יא כָּל־
עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְעַם מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ יוֹדְעִים
אֲשֶׁר כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר־יָבוֹא אֶל־
הַמֶּלֶךְ אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא־
יִקָּרֵא אַחַת דָּתוֹ לְהָמִית לְבַד מֵאֲשֶׁר

*יתיר י׳

יושיט

ולמשלחו סקא מנה ולא קבל: ה. וקרת אסתיר להתן מהימנא מן מהימנא דמלכא דקאם קדמיה ופקדתה לות מורדכי דתדע דמנאהי הדא ועל מנא: ו. ונפק התן לות מורדכי לשוקא דמדינתא קדם תרעא דמלכא: ז. וחוי מורדכי כלמהם דגדש לה וחושבנא דכספא דאמר המן למתקל למעלו לביתגזא על יודיא דנאברון: ח. ופרשגנא דסים בשושן בירתא יהבה לה דנחוא לאסתיר ונפקדיה דתעול לות מלכא ותבעא מנה ותתכשפי לה על עמא: ט. ועל התן ואמר לאסתיר מלוהי דמורדכי: י. ואמרת אסתיר להתן ופקדתה לות מורדכי למאמר: יא. כלהון עבדא דמלכא ידעין דכל גברא או אנתתא דעאל קדם מלכא לדרתא גויתא אינא דלא מתפקד חדאהי אתא דאתא למתקטלו לבר מן מן

דמושט

פירוש המקרא

(ה) לדעת מה זה. שנצטער כל הצער הזה, ושמא תאמר עשה לו כך וכך, ועל מה זה, שאל לו על מה עשה לך, מה עשית לו שכך ניערך: (ז) את כל אשר קרהו. שכתב המן לאבד כל שנאיה' של ישראל: ואת פרשת הכסף. פת' מספר הכסף: (ח) ואת פתשגן וכו'. ושמא תאמר המלך לא שמע לו לאבד עם בחנם בלא משפט לפיכך ואת פתשגן וכו': (יא) אחת דתו להמית

באור התרגום

(ה) אשר העמיד: דקאם, כאילו כתו' אשר עמד. על מרדכי: לות מרדכי, כאילו כתוב אל מרדכי כמו לקמן פסוק י'. אשר קרהו: דגדש לה, ע' ב"את קהלת ב' י"ד. (ח) כתב הדת וכן להשמיד' הבאים במקרא לא תרג' הסורי. ולבקש: ותתכשפי, כשף באתפעל ענינו תפלה ותחנ', וכן בהתחננו אלינו (ברא' מ"ב כ"א) ת"ס כד מתכשף הוא לן. וענין כישוף ומכשפה הבא במקרא הושאל מהוראה זאת על הקוסם קסם, לפי שבמלאכתם מלאכת רמיה העתירו תפלות ומאמרים נקון לחש ולהג הרבה, נקראו מלחשים ומכשפים. (יא) ועם מדינות המלך: לא תרגם הסורי, והשבעים העתיקו ועם מדינו' המלך, ולא זכרו כל עבדי המלך.— אחת דתו להמית: חדאהי אתא דאתא למתקטלו, אחד הוא האות שבא ליסרג

דיהוון מטיבא ליומא הדא: טו. ורהטא נפקו מסרהבין בפוקדנא דמלכא ופתגמא אתפקד בשושן בירתא ומלכא והמן אסתמכו למשתא אכחדא ומדינתא שושן אשתגשת:

ד א. ומורדכי ידע כל מה דאתעבד וצרי מורדכי לבושוהי ואתכבן סקא ואתפיל בקטמא ונפק מילל בגו מדינתא ילילתא רבתא ומרירתא: ב. ואתא עדמא לתרעא דמלכא ולית הוא נמוסא דאנש נלבש סקא ונאתא לתרעא דמלכא: ג. ובכל מדינא כד דמטי פתגמא דמלכא הוא אבלא רבא ליודיא וצומא ובכתא ומרקדתא וסקא וקטמא מכך לסגיאא: ה. ועלו מהימניה דילה דאסתיר וחויוה ואתזיעת מלכתא טב ושדרת מאנא למלבשותה למורדכי

לִהְיוֹת עֲתִידִים לַיּוֹם הַזֶּה׃ טו הָרָצִים יָצְאוּ דְחוּפִים בִּדְבַר הַמֶּלֶךְ וְהַדָּת נִתְּנָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה וְהַמֶּלֶךְ וְהָמָן יָשְׁבוּ לִשְׁתּוֹת וְהָעִיר שׁוּשָׁן נָבוֹכָה׃

ד א וּמָרְדֳּכַי יָדַע אֶת־כָּל־אֲשֶׁר נַעֲשָׂה וַיִּקְרַע מָרְדֳּכַי אֶת־בְּגָדָיו וַיִּלְבַּשׁ שַׂק וָאֵפֶר וַיֵּצֵא בְּתוֹךְ הָעִיר וַיִּזְעַק זְעָקָה גְדוֹלָה וּמָרָה׃ ב וַיָּבוֹא עַד לִפְנֵי שַׁעַר־הַמֶּלֶךְ כִּי אֵין לָבוֹא אֶל־שַׁעַר הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ שָׂק׃ ג וּבְכָל־מְדִינָה וּמְדִינָה מְקוֹם אֲשֶׁר דְּבַר־הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ מַגִּיעַ אֵבֶל גָּדוֹל לַיְּהוּדִים וְצוֹם וּבְכִי וּמִסְפֵּד שַׂק וָאֵפֶר יֻצַּע לָרַבִּים׃ ד וַתָּבוֹאנָה נַעֲרוֹת אֶסְתֵּר וְסָרִיסֶיהָ וַיַּגִּידוּ לָהּ וַתִּתְחַלְחַל הַמַּלְכָּה מְאֹד וַתִּשְׁלַח בְּגָדִים לְהַלְבִּישׁ אֶת־מָרְדֳּכַי

יתיר י׳ ולהסיר

באור התרגום

הע׳. עתידים: מטיבא, ע׳ ב״הת ש״הש ו״ו סוף פסוק י״ב. (טו) נבוכה: אשתגשת, שגש ענינו כמו המם בעברי׳, ויהם את מחנה מצרים (שמות י״ד כ״ד) ושגש למשריתא דמצריא. וכל׳ חכמים עולא משגש אורחתא דאמיה (ב״ב ע׳). ונראה שמקור המלה הוא פעל גשש שענינו דחיפה, כי יגא שור ת׳ ירושלמי ואדום יגיש, ונעשה ממנו שגש בשי״ן של שפעל והושאל על המהומה כי דחיפ׳ ונגיח׳ איש את רעהו הוא סימן ואות למהומה.

פירוש המקרא

פת׳ הכתב גלוי לכל העמים, שיהיו מכירין כל אחד ואחד כתב מדינתו ולשונה עד שיהא גלוי לכל ובאר היטב: (טו) ישבו לשתות. מתוך מחשבת׳: והעיר שושן נבוכה. היהודים אשר בשושן נבוכים, נעים הנה והנה מתוך יגון, וכן נבוכו עדרי צאן כי אין מרעה להם, נעים הנה והנה באפס מרעה:

ד (ב) עד לפני שער המלך. ולא בתוך שער המלך, כי אין לבוא וכו׳: (ג) יצע. עשו יצועיהם שק להתאבל: (ה) לדעת

ד (א) ויקרע: וצרי, עיין ב״הת איכה ה׳ יו״ד. וילבש: ואתכבין, עיין ב״הת איכה ב׳ יו״ד. ואפר: ואתפיל בקטמא, מפני שאין נופל לשון לבישה על אפר מוסיף ואתפיל, וענין המלה עיין ב״הת על הכפישני באפר (איכה ג׳ ט״ו). (ג) אשר דבר המלך ודתו מגיע: כד דמטי פתגמא דמלכא, כאילו כתוב כאשר דבר המלך, ודתו הכתוב במקרא לא תרגם הסורי. ומה שתרגם מגיע, מטי, כשהביא המביא דבר המלך, שכן מטא כשהוא בפעל ענינו הבאה והולכה. (ה) נערו׳ אסתר וסריסיה: מהימני׳ דילה דאסתיר, נערות לא תרג׳ כלל.

מרדכי: טז לך כנוס את־כל־היהודים
הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל־תאכלו
ואל־תשתו שלשת ימים לילה ויום גם־
אני ונערתי אצום כן ובכן אבוא אל־
המלך אשר לא־כדת וכאשר אבדתי
אבדתי: יז ויעבר מרדכי ויעש ככל
אשר־צותה עליו אסתר:
ה א ויהי | ביום השלישי ותלבש אסתר
מלכות ותעמד בחצר בית־המלך
הפנימית נכח בית המלך והמלך יושב
על־כסא מלכותו בבית המלכות נכח
פתח הבית: ב ויהי כראות המלך את־
אסתר המלכה עמדת בחצר נשאה חן
בעיניו ויושט המלך לאסתר את־שרביט
הזהב אשר בידו ותקרב אסתר ותגע
בראש השרביט: ג ויאמר לה המלך
מה־לך אסתר המלכה ומה־בקשתך עד־
חצי המלכות וינתן לך: ד ותאמר אסתר
אם־על־המלך טוב יבוא המלך והמן
היום אל־המשתה אשר־עשיתי לו:
ה ויאמר המלך מהרו את־המן לעשות

את

אמר למרדכי: טז. זיל כנוש לכלהון יודיא דאית בשושן בירתא וצומו עלי ולא תאכלון ולא תשתון תלתא יומין לליא ואיממא ואף אנא ועלימתי אצום הכנא הידין אעול קדם מלכא דלא בנמוסי ואן עברת עברת: יז. ואזל מרדכי ועבר כל מדם דשלחת לה אסתיר:

ה א. וביומא תליתאה לבשת אסתיר לבושא דמלכותא וקמת בדרתא גויתא דבירת מלכא לוקבל בית מלכא ומלכא יתב הוא בכורסיא דמלכותא לוקבל תרעא דביתא: ב. וכד חזא מלכא לאסתיר מלכתא דקימא בדרתא ושקלת חסדא קדמוהי ואושט מלכא על אסתיר שרביטא דדהבא דבאידה וקרבת אסתיר ואחדת ברישה דשרביטא דדהבא: ג. ואמר לה מלכא מא לכי אסתיר מלכתא ומנאהי בעותכי עד מא לפלגה דמלכותי תתיהב לכי: ד. ואמרת אסתיר אן על מלכא שפיר נאתא מלכא והמן למשתיא דעבדת לה: ה. ואמר מלכא בעגל חזו להמן נעבה איך

פירוש המקרא

ה (ג) מה לך אסתר. ממה שלא נקראת ובאת בלא רשות ובכפך שמת נפשך אני יודע שאין זה בחנם, אלא שאלה גדולה ובקשה גדולה באת לבקש ממני והנני מבטיחך שאם תגיע בקשתך עד חצי המלכות ותעש: (ד) יבוא המלך והמן היום אל המשתה. כי יראה אם תדבר דבריה לפני השרים, הרבה אוהבים להמן ושונאים לישראל ויהיו מבטלים

באור התרגום

ואתקרבתי, כאילו באת נקראת ונגעת. (טז) ובכן, הידין, ע' ב"ה קהלת ח' י'. וכאשר אבדתי אבדתי: ואן עבדת עבדת. נראה שנפל כאן טעות בספרים וצ"ל אבדת באל"ף.
ה (א) בבית המלכות: לא תרגם הסורי. (ב) השרביט: שבטא דדהב', כאילו כאשרביט הזהב. (ה) מהרו את המן לעשות וכו', בעגל חזו להמן דנעבד וכו', דקדק לתרגם כן כי מהרו הוא עומד, ואין ענינו שימהרו את המן לעשות וכו' אלא שמהר יביאו אחרי המן שיעשה את דבר המלכה, ואין צורך למה

שכתב

יוֹשִׁיט־לוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת־שַׁרְבִיט הַזָּהָב וְחָיָה
וַאֲנִי לֹא נִקְרֵאתִי לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ זֶה
שְׁלוֹשִׁים יוֹם׃ יב וַיַּגִּידוּ לְמָרְדֳּכָי אֵת דִּבְרֵי
אֶסְתֵּר׃ יג וַיֹּאמֶר מָרְדֳּכַי לְהָשִׁיב אֶל־
אֶסְתֵּר אַל־תְּדַמִּי בְנַפְשֵׁךְ לְהִמָּלֵט בֵּית־
הַמֶּלֶךְ מִכָּל־הַיְּהוּדִים׃ יד כִּי אִם־הַחֲרֵשׁ
תַּחֲרִישִׁי בָּעֵת הַזֹּאת רֶוַח וְהַצָּלָה יַעֲמוֹד
לַיְּהוּדִים מִמָּקוֹם אַחֵר וְאַתְּ וּבֵית־אָבִיךְ
תֹּאבֵדוּ וּמִי יוֹדֵעַ אִם־לְעֵת כָּזֹאת הִגַּעַתְּ
לַמַּלְכוּת׃ טו וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לְהָשִׁיב אֶל־
מרדכי

דְּמוֹשֵׁט לֵהּ מַלְכָּא שַׁרְבִיטָא
דְּדַהֲבָא וְחָיָא וַאֲנָא לָא
אִתְקְרֵית לְמֵיעַל קֳדָם מַלְכָּא
הָא תְּלָתָא יוֹמִין׃ יב. וְחַוִּי
לְמָרְדְּכַי מִלֵּיהּ דְּאֶסְתֵּיר׃
יג. וַאֲמַר מָרְדְּכַי אֲמַר לַהּ
לְאֶסְתֵּיר לָא תְּסַבְּרִין בְּנַפְשִׁכִי
דְּכַד בֵּית מַלְכָּא אַנְתְּ
מִתְפַּלְטָא אַנְתְּ מִן כָּל־יְהוּ־
דָאֵי׃ יד. אִין תִּשְׁתְּקִין בִּזְבְנָא
הָדֵין רְוָחָא וּפוּרְקָנָא הוּא
לִיהוּדָאֵי מִן דּוּכְתָּא אָחֳרָנָא וְאַנְתְּ
וּבֵית אֲבוּכִי אֲבַד אַנְתְּ וּמַנוּ
יָדַע אִין מְשַׁלְהַנָּא זִבְנָא
אִתְקְרֵיתִי וְאִתְקָרַבְתִּי
לְמַלְכוּתָא׃ טו. וַאֲמַרַת אֶסְתֵּיר

ביאור התרגום

ליהרג, כלו' על אות ורמיזה אחת מהמלך נעשה בו עונש מות; ומלת דתא הוראת' בל' סורי לא לבד voluntas, placitum אלא גם signum. שלושים: תלתא, כאילו כת' שלשה, ובהעתקת הע' הוא פל נכון. (יב) ויגידו: וחוי, ביחיד, כי אחד הי' המגיד והוא התך, וכן הוא גם בהעתקת הע', שהגיד Ἀχραθαῖος (בך נשתבש שם התך בהעתקתם) למרדכי את דברי אסתר. (יג) בית המלך: דכד בית מלכא אנתי, אולי חסר גם בסורי בי"ת היחס, ופירושו „בהיותך בבית המלך", או דכד האמור כאן הוא כמו שית עגלן כד מחפיין שהוא תרגום של שש עגלו' צב, ופי' בעל הערוך שהוא כמו כאשר, ויהיה גם כאן „דכד בית מלכא אנתי" כאשר את בית המלך, וקרא אותה „בית המלך" כי ביתו זו אשתו. (יד) ממקום: מן דוכא, וכן ומקום לגמלים (בראשית כ"ד ל"א) ת"א ודוכתא לגמלא, נודד ממקומו ת"י דשני מדוכתי'; והמלה הרבה בל' אכמי', והביא החכם פידרער מקור למלה זו, המלה היונית θάκος שהוא כמו θῶκος שענינו מושב והושאל גם על המקום בכלל; ויותר נראה לדמות לשם דוכא המלה היונית δοχεῖον שענינו בית קבול, מקום. אם לעת כזאת: אן מטלהנא זבנא, אם בשביל העת הזאת; וכן העתיקו הע', ויותר מפורש הוא בוולגטא et quis novit, utrum idcirco ad regnum veneris, ut in tali tempore parareris? וכתב הראב"ע שמא לא הגעת למלכות אלא בעבור העת הזאת כדי שתושיעי את ישראל. הגעת: אתקריתי

ואתקרבתי

פירוש המקרא

להמית. אחר בני אדם שנשפטים לפני המלך הללו מחייבים והללו מזכים, אבל כל אשר יבוא לפני המלך ולא יקרא אחת דתו פסוקה להמית לבד מאשר יושיט וכו' ואם תאמר גם לך יושיט שרביט הזהב שאת מעלת חן לפניו, לכך נאמ' ואני לא נקראתי לבוא וכו': (יד) כי אם החרש תחרישי וכו': כשהקב"ה רואה שאין איש מפגיע בעד ישראל הוא בכבודו מושיעם בעת צרתם: ואת ובית אביך תאבדו. בעון שהחרשת: ומי יודע אם לעת כזאת וכו'. ושמא תאמרי הרי נתנה זמן לאבד שנאיהם של ישראל עד שנים עשר חדש שעד שאני הולכת עתה בלא רשות וישפטוני משפט מות אמתין עד שאקרא לבוא למלך ואז אבקש מלפניו עליהם, לכך נאמר ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות; מלך זה הפכפך הוא; אתמול אהב את ושתי ולשעה העביר' מן המלכות ונתנה לך שמא מחר ימאס גם בך דבר מה והשיב המלוכה לאחר, לפיכך עד שאת במלכות אל תחרישי בעת הזאת:

(ג) מה

כָּל־אֲשֶׁר גִּדְּלוֹ הַמֶּלֶךְ וְאֵת אֲשֶׁר נִשְּׂאוֹ
עַל־הַשָּׂרִים וְעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ: יב וַיֹּאמֶר הָמָן
אַף לֹא־הֵבִיאָה אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה עִם־הַמֶּלֶךְ
אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־עָשָׂתָה כִּי אִם־אוֹתִי
וְגַם־לְמָחָר אֲנִי קָרוּא־לָהּ עִם־הַמֶּלֶךְ:
יג וְכָל־זֶה אֵינֶנּוּ שֹׁוֶה לִי בְּכָל־עֵת אֲשֶׁר
אֲנִי רֹאֶה אֶת־מָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר
הַמֶּלֶךְ: יד וַתֹּאמֶר לוֹ זֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ וְכָל־
אֹהֲבָיו יַעֲשׂוּ־עֵץ גָּבֹהַּ חֲמִשִּׁים אַמָּה וּבַבֹּקֶר
אֱמֹר לַמֶּלֶךְ וְיִתְלוּ אֶת־מָרְדֳּכַי עָלָיו וּבֹא
עִם־הַמֶּלֶךְ אֶל־הַמִּשְׁתֶּה שָׂמֵחַ וַיִּיטַב
הַדָּבָר לִפְנֵי הָמָן וַיַּעַשׂ הָעֵץ:
ו א בַּלַּיְלָה הַהוּא נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר
לְהָבִיא אֶת־סֵפֶר הַזִּכְרֹנוֹת דִּבְרֵי
הַיָּמִים וַיִּהְיוּ נִקְרָאִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: ב וַיִּמָּצֵא
כָתוּב אֲשֶׁר הִגִּיד מָרְדֳּכַי עַל־בִּגְתָנָא
וָתֶרֶשׁ שְׁנֵי סָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ מִשֹּׁמְרֵי הַסַּף

אשר

תרגום סט

דְּבְנוֹהִי וְדִאוֹרְבֵהּ מַלְכָּא
וְאַקִימֵהּ עַל רַוְרְבָנַא וְעַל כָּל
עַבְדֵי מַלְכָּא: יב. וְאָמַר הָמָן
וְאַפְלָא לְאֱנָשׁ אַעֲלַת אֶסְתִּיר
עִם מַלְכָּא אֶלָּא אֶן לִי וְאַף
מְחָר מְזַמַּן אֱנָא לָהּ עַם מַלְכָּא
יג. וְהָנָא כֻּלֵּהּ לָא שָׁוֵא לִי
בְּכָל שָׁעְתָא דְחָזֵא אֱנָא לֵהּ
לְמוֹרְדְכַי יוּדָיָא דְיָתֵב בְּתַרְעָא
דְמַלְכָּא דְלָא זָאֵע מֶן קֶדָמַי:
יד. וְאָמְרַת לֵהּ זַרֵשׁ אַנְתְּתֵהּ
וְכֻלְּהוֹן רָחְמוֹהִי נֶעְבְּדוּן קַיְסָא
דְרוּמֵהּ חַמְשִׁין אַמִּין וּבְצַפְרָא
אֱמַר לְמַלְכָּא וְנֶתְלוּנִיהִי
לְמוֹרְדְכַי עֲלוֹהִי וְעוֹל לְמַשְׁתְּיָא
עַם מַלְכָּא כַּד חָדֵא אַנְתְּ
וְשֶׁפְרַת מֶלְתָא בְעַיְנוֹהִי דְהָמָן
טָב וַעֲבַד קַיְסָא:
ו א. וּבְלֵלְיָא הוּ פְּרְדַת שֶׁנְתֵהּ
דְמַלְכָּא וְאָמַר לְמַעָלוּ
סְפַר עוּהְדָנָא דְמֶלֵא דְיוֹמָתָא
וַהְווּ קָרֵין קָרֵי קֳדָם מַלְכָּא:
ב. וְאֶשְׁתַּכַּח דְכְתִיב דְחַוִּי
מוֹרְדְכַי עַל בִּגְתָן וְתֶרֶשׁ תְּרֵין
מְהֵימְנֵא דְמַלְכָּא נָטְרֵי תַרְעָא

פירוש המקרא

אין כח בידם לפשוט באחרים מפני כבוד עשרם כי יחידים המה, לכך נאמר ורב בניו, ושמא תאמר גם לאדם שיש לו עושר ורב בנים אין כח בידו לפשוט ידו בגדולי', לכך נאמר ואת כל אשר גדלו המלך, ושמא תאמר מרדכי אהוב למלך יותר ממני שקרבו לשבת בשער המלך, לכך נאמר ואת אשר נשאו וכו': (יב) אף לא הביאה. ושמא תאמר אם המלך אוהב אותך אבל המלכה אינה אוהבת אותך למסור מרדכי בידך, לכך נאמר אף לא הביאה וכו':

ו (א) ויהיו נקראים לפני המלך. לעייל בהם

באור התרגום

(יב) אל המשתה אשר עשתה: לא ת' הסורי. (יג) יושב בשער המלך: דיתב בתרעא דמלכא, והוסיף עוד הסורי דלא זעא מן קדמוהי, כאילו כתוב ולא זע ממנו, כי על זה קנף המן, והוא חסר במקרא.

ו (א) נדדה: פרדת, ע' ב"הת ש"הש ו'ה':
הזכרונות: עוהדנא, עהד עיקר ענינו זכירה, והושאל גם על העדות, כי העד על מה שזוכר הוא מעיד, וכן ענינו גם בל' ערבי, והושאל עוד על האזהרה, והוא ממש כמו עוד בעברי', אם גם לא נתפרש בכתבי קדש הורא' עוד על הזכיר'.
ויהיו נקראי': והוו קרין קרי, קוראי

המלך קראו אותם. (ב) וימצא כתוב: ואשתכח דכתיב, לעיל סוף פרשה ב' ויכתב תרגם הסורי ולא כתבו; ואם לא כתבו האיך מצאו כתוב, אם לא שנאמר על פי מדרש חז"ל „אליהו ז"ל בא וכתבן"; ובמגלה ע"ז ע"א אמרו שמשי מוחק וגבריאל כותב.

(ג) נערי

דאמרת אסתיר ואתא מלכא
והמן למשתיא: ז. ואמר
מלכא לאסתיר במשתיא
דחמרא מנא שאלתכי תתיהב
לכי ומנאהי בעותכי עדמא
לפלגה דמלכותא תתיהב לכי
ז. וענת אסתיר ואמרת שאלתי
ובעותי: ח. אן אשכחית רחמא
בעיניך מלכא ואן עליך מלכא
שפיר דתתיהב לי שאלתי
ותתעבד לי בעותי נאתא מלכא
והמן למשתיא דאעבד להון
מחר איך פתגמא דמלכא:
ט. ונפק המן ביומא הו חדא
ופציח בלבה וכד חזיהי המן
למורדכי דיתב בתרעא
דמלכא ולא קם ולא אתתזיע
מנה אתמלי המן חמתא על
מורדכי: י. ואתתפיר המן
ואזל לביתה ושדר איתיו
לכלהון רחמוהי ולזרש
אנתתיה: יא. ואשתעי להון
המן איקרא דעותרה וסוגאא

דבנוהי

אֶת־דְּבַר אֶסְתֵּר וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן אֶל־
הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה אֶסְתֵּר: ו וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר בְּמִשְׁתֵּה הַיַּיִן מַה־שְּׁאֵלָתֵךְ
וְיִנָּתֵן לָךְ וּמַה־בַּקָּשָׁתֵךְ עַד־חֲצִי הַמַּלְכוּת
וְתֵעָשׂ: ז וַתַּעַן אֶסְתֵּר וַתֹּאמַר שְׁאֵלָתִי
וּבַקָּשָׁתִי: ח אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ
וְאִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב לָתֵת אֶת־שְׁאֵלָתִי
וְלַעֲשׂוֹת אֶת־בַּקָּשָׁתִי יָבוֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן
אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לָהֶם וּמָחָר
אֶעֱשֶׂה כִּדְבַר הַמֶּלֶךְ: ט וַיֵּצֵא הָמָן בַּיּוֹם
הַהוּא שָׂמֵחַ וְטוֹב לֵב וְכִרְאוֹת הָמָן אֶת־
מָרְדֳּכַי בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ וְלֹא־קָם וְלֹא־זָע
מִמֶּנּוּ וַיִּמָּלֵא הָמָן עַל־מָרְדֳּכַי חֵמָה:
י וַיִּתְאַפַּק הָמָן וַיָּבוֹא אֶל־בֵּיתוֹ וַיִּשְׁלַח
וַיָּבֵא אֶת־אֹהֲבָיו וְאֶת־זֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ: יא וַיְסַפֵּר
לָהֶם הָמָן אֶת־כְּבוֹד עָשְׁרוֹ וְרֹב בָּנָיו וְאֵת

כל

באור התרגום

שכתב הרמב"ע שמהרו כאן הוא יונה. (ח) אשר אעשה להם: דאעבד להון מחר, כאילו כת' אשר אעשה להם מחר, והבא אחריו ומחר אעשה כדבר המלך לא תרגם הסורי, והע' העתיקו ג"כ כאילו כתוב אשר אעשה להם מחר, אול' הם העתיקו גם הבא אחריו. (ט) וטוב לב: ופציח בלבה, פצח ענינו מרא' בהיר, כקוס לא (ישעי' י"א ד') ת"י כשחין פציח, וכן תרגום של ברודי' ג"כ פציחין, ובלשון סורי אפצא fucavit faciem, ונ"ל שמזה הענין גם פצוחי עינא (ע"ז כ"ח ע"ב) מכחיל העין כדי שתהי' נראה בהיר' ומאיר', ולפי שלב שמח ייטיב מראה הפני' ומצהילו הושאל פצח גם על השמחה, וכן בלשון מקרא פצחו הרים רנה (ישעי' מ"ט י"ג) ת"י ודוצו, והסורי תרגם את פצחו, פצחו רנה (ישעי' י"ד ז') ת"ס ודצת בתשבוחת'. בשער המלך: דיתב בתרעא דמלכא, כאילו כת' יושב בשער המלך. (י) ויתאפק: ואתתפיר, פאר בלשון ערבי ענינו aestuavit efferbuit (בלשון יוני נקרא האש ϖῦρ) ומהסימוס הושאל בל"ס על הקצף, ותרגם הסורי ויתאפק המן כאילו כת' ויתקצף המן, והע' לא העתיקו כלל ויתאפק המן. (יא) ויספר: ואשתעי, שרש שעא בשהוא בהתפעל ענינו שחוק ולהג ובשהוא באתפעל ענינו סיפור והגדה.

פירוש המקרא

מבטלים דבריה: (ו) ויאמר המלך וכו' מה שאלתך. יודע אני שלא על עסקי משתה סיכנת בנפשך שבאת ולא נקראת לבא אלי, אלא על עסקי שאלה ובקשה גדולה, אם כן שאלי עד חצי המלכות ותעש: (ח) אל המשת' אשר אעשה להם. שרוב משתה מעלם אהבה: ומחר אעשה וכו'. מחר אשאל שאלתי ובקשתי: (יא) את כבוד עשרו ורב בניו. א"ת הרבה עשירים בעולם ואעפ"כ

אין

(יב) אל

וְהִרְכִּיבֻהוּ עַל־הַסּוּס בִּרְחוֹב הָעִיר וְקָרְאוּ
לְפָנָיו כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ
חָפֵץ בִּיקָרוֹ׃ י וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהָמָן מַהֵר
קַח אֶת־הַלְּבוּשׁ וְאֶת־הַסּוּס כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ
וַעֲשֵׂה־כֵן לְמָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי הַיּשֵׁב בְּשַׁעַר
הַמֶּלֶךְ אַל־תַּפֵּל דָּבָר מִכֹּל אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ׃
יא וַיִּקַּח הָמָן אֶת־הַלְּבוּשׁ וְאֶת־הַסּוּס
וַיַּלְבֵּשׁ אֶת־מָרְדֳּכָי וַיַּרְכִּיבֵהוּ בִּרְחוֹב
הָעִיר וַיִּקְרָא לְפָנָיו כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ
אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ׃ יב וַיָּשָׁב מָרְדֳּכַי
אֶל־שַׁעַר הַמֶּלֶךְ וְהָמָן נִדְחַף אֶל־בֵּיתוֹ
אָבֵל וַחֲפוּי רֹאשׁ׃ יג וַיְסַפֵּר הָמָן לְזֶרֶשׁ
אִשְׁתּוֹ וּלְכָל־אֹהֲבָיו אֵת כָּל־אֲשֶׁר קָרָהוּ
וַיֹּאמְרוּ לוֹ חֲכָמָיו וְזֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ אִם מִזֶּרַע
הַיְּהוּדִים מָרְדֳּכַי אֲשֶׁר הַחִלּוֹתָ לִנְפֹּל
לְפָנָיו לֹא־תוּכַל לוֹ כִּי־נָפוֹל תִּפּוֹל לְפָנָיו׃
יד עוֹדָם מְדַבְּרִים עִמּוֹ וְסָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ

הגיעו

וְנַרְכְּבוּנֵהּ עַל סוּסְיָא וּנְחַדְּרוּנֵהּ בְּשׁוּקָא וְנִקְרוֹן קֳדָמוֹהִי הָכְנָא נִתְעֲבֵד לְגַבְרָא דְּמַלְכָּא צָבֵא בְּאִיקָרֵהּ׃ י. וַאֲמַר מַלְכָּא לְהָמָן בְּעַגַּל סַב לְבוּשָׁא וְדַבַּר סוּסְיָא אֵיךְ דַּאֲמַרְתְּ וַעֲבֵד הָכְנָא לְמוֹרְדְּכַי יוּדָיָא דְּיָתֵב בִּתְרַעָא דְּמַלְכָּא וְלָא תְּבַצַּר מִלְּתָא מִן כָּל מִדֵּם דַּאֲמַרְתְּ׃ יא. וּנְסַב הָמָן לְבוּשָׁא וְדַבַּר סוּסְיָא וְאַלְבְּשֵׁהּ לְמוֹרְדְּכַי וְאַכְרְכֵהּ בְּשׁוּקָא דִּמְדִינְתָּא וְקָרָא קֳדָמוֹהִי הָכְנָא נִתְעֲבֵד לְגַבְרָא דְּמַלְכָּא צָבֵא בְּאִיקָרֵהּ יב. וַאֲתָא מוֹרְדְּכַי לִתְרַעָא דְּמַלְכָּא וְהָמָן אֲזַל לְבֵיתֵהּ כַּד אֲבִיל וּמְחַפֵּי רֵישֵׁהּ׃ יג. וְאִשְׁתָּעֵי הָמָן לְזֶרֶשׁ אִנְתְּתֵהּ כָּל מִדֵּם דְּגָרַשׁ לֵהּ וַאֲמַרִין לֵהּ רַחֲמוֹהִי וְזֶרֶשׁ אִנְתְּתֵהּ אִן מִן זַרְעָא הוּ דִּיוּדָיֵא מוֹרְדְּכַי וְשָׁרִית לְמִפַּל קֳדָמוֹהִי דְּלָא מָצֵא אַנְתְּ חֵילֵהּ אֶלָּא תּוּב נָפֵל אַנְתְּ קֳדָמוֹהִי׃ יד. וְכַד הוּ מְמַלֵּל עִמְּהוֹן מַטְיָן דַּהֲטָא

פירוש המקרא

הוצרך להזכיר: (יב) וחפוי ראש. וכסוי ראש: (יג) אם מזרע היהודים מרדכי. שאר בני אדם שלא באו מזרע היהודים ומתגרי' זה לזה, מי שגדול מחבירו בעושר או בגדולה או ברוב בנים מפיל את חברו, אין כוחם תלוי לא באלהותו של זה ולא באלהותו של זה להבליג על זה ולהציל מחזק ממנו, אבל אלהיהם של יהודי' כחו גדול ואע"פ שערכך גדול וגדולתך רבה לא תוכל לו שאלהיהם גדול ורב כח וכל הגוים כאין נגדו ולא תוכל לו כי נפול תפול לפניו: (יד) עודם מדברים עמו. מבקשים ליתן לו עצה היאך ינצל, לא הספיקו לגמור הדבר אלא עודם מדברי' וכו':

(ג) נפשי

באור התרגום

ברחוב העיר: ונחדרונה בשוקא, מוסיף ונחדרונה, שיחזירו אותו ויסבבו אתו בשוקים. (י) ואת הסוס: ודבר סוסיא, מוסיף מלת ודבר, לפי שמלת נסב האמור אצל לבושא אינו נופל לומר על בעלי חיים. אל תפל: לא תבצר, לא תמעיט. (יא) וירכיבהו: ואכרכה, חזר וסבב אותו. (יג) לכל אהביו: לא תרגם הסורי. אשר החלות: ושרית, שרא עיקר ענינו התחיל, ראשית ממלכתו ת"י שירוי מלכות', ומזה הענין השתמשו בל' חכמים לא ידע מהיכן בעי משרא ריפתא (סנהדרין ק"ב) לא ידע מהיכן להתחיל הפת. לא תוכל לו: לא מצא אנת חילה, לא תגיע עד כחו, וכן בידי לא אוכל קום (איכה א' י"ד) ת"ם באידא דמן לא מציא אנא חילה. (יד) עודם מדברים עמו: וכד הו ממלל עמהון, כאילו כתוב עודנו מדבר עמהם.

(א) לשחות

אֲשֶׁר בִּקְשׁוּ לִשְׁלֹחַ יָד בַּמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃
ג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־נַּעֲשָׂה יְקָר וּגְדוּלָּה
לְמָרְדֳּכַי עַל־זֶה וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ
מְשָׁרְתָיו לֹא־נַעֲשָׂה עִמּוֹ דָּבָר׃ ד וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ מִי בֶחָצֵר וְהָמָן בָּא לַחֲצַר בֵּית־
הַמֶּלֶךְ הַחִיצוֹנָה לֵאמֹר לַמֶּלֶךְ לִתְלוֹת
אֶת־מָרְדֳּכַי עַל־הָעֵץ אֲשֶׁר־הֵכִין לוֹ׃
ה וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵלָיו הִנֵּה הָמָן
עֹמֵד בֶּחָצֵר וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ יָבוֹא׃ ו וַיָּבוֹא
הָמָן וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ מַה־לַּעֲשׂוֹת בָּאִישׁ
אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ וַיֹּאמֶר הָמָן
בְּלִבּוֹ לְמִי יַחְפֹּץ הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת יְקָר יוֹתֵר
מִמֶּנִּי׃ ז וַיֹּאמֶר הָמָן אֶל־הַמֶּלֶךְ אִישׁ אֲשֶׁר
הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ׃ ח יָבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת
אֲשֶׁר לָבַשׁ־בּוֹ הַמֶּלֶךְ וְסוּס אֲשֶׁר רָכַב
עָלָיו הַמֶּלֶךְ וַאֲשֶׁר נִתַּן כֶּתֶר מַלְכוּת
בְּרֹאשׁוֹ׃ ט וְנָתוֹן הַלְּבוּשׁ וְהַסּוּס עַל־יַד־
אִישׁ מִשָּׂרֵי הַמֶּלֶךְ הַפַּרְתְּמִים וְהִלְבִּשׁוּ
אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ

והרכיבהו

תרגום

דִבְעוֹ דְנוֹשְׁטוּן אִידֵיהוֹן עַל
מַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃ ג. וַאֲמַר
מַלְכָּא מָנָא אִתְעֲבֵד אִיקָרָא
וּרְבוּתָא לְמָרְדְּכַי עַל דְּנָא
אָמְרִין לֵהּ עַבְדוֹהִי לְמַלְכָּא
וּמְשַׁמְשָׁנוֹהִי לָא אִתְעֲבֵד לֵהּ
מִדַּעַם׃ ד. וַאֲמַר מַלְכָּא מַנּוּ
בְדַרְתָּא וְהָמָן אֲתָא לְבֵית
מַלְכָּא לְדַרְתָּא בָרַיְתָא דְנֵימַר
לְמַלְכָּא דְנִתְלֵא לְמָרְדְּכַי עַל
קֵיסָא דְאַתְקִין לֵהּ׃ ה. וַאֲמַרִין
לֵהּ עוּלֵימוֹהִי לְמַלְכָּא הָא הָמָן
קָאֵם בְּדַרְתָּא וַאֲמַר מַלְכָּא
נֵעוֹל׃ ו. וְעַל הָמָן וַאֲמַר
לֵהּ מַלְכָּא מָנָא וָלֵא לְמֶעְבַּד
לְגַבְרָא דְמַלְכָּא צָבֵא בְאִיקָרֵהּ
וַאֲמַר הָמָן בְּלִבֵּהּ לְמַנִּי צָבֵא
מַלְכָּא לְמֶעְבַּד אִיקָרָא יַתִּיר
מִן דִּילִי׃ ז. וַאֲמַר הָמָן לְמַלְכָּא
לְגַבְרָא דְמַלְכָּא צָבֵא בְאִיקָרֵהּ
ח. נַיְתוּן לְבוּשָׁא דְמַלְכוּתָא
דִלְבֵשׁ מַלְכָּא וְסוּסְיָא דִרְכַב
עִלּוֹהִי מַלְכָּא כַּד אִתְתְּסִים
תְּסִיסְתָּגָא דְמַלְכוּתָא בְרֵישֵׁהּ׃
ט. וְנִתְיְהֵב לְבוּשָׁא וְסוּסְיָא
לְחַד מִן חִאֲרֵא דְמַלְכָּא
פַּרְתְּוָיָא וְיַלְבְּשׁוּהִי לְגַבְרָא
דְמַלְכָּא צָבֵא בְאִיקָרֵהּ

באור התרגום

(ג) נערי: עבדוהי, כאילו כתו' עבדי.
(ז) איש: לגברא, והוא תחילת דיבור
של יביאו וכו' הבא במקרא הסמוך.
(ח) ואשר נתן: כד אתתסים תסים,
ענינו כאשר נתן, והוא כמו דעת אבן
יחייא ורלב"ג. והע' לא העתיקו כלל
ואשר נתן כתר מלכות בראשו,
ובפולגטא שיתן גם הכתר על ראש האיש
אשר המלך חפץ ביקרו, וכן משמע ממדרש
חז"ל „א"ל סב לביש הדין כלילא וכו'."
(ט) ונתון: ונתיהב, כאילו כתו' [illegible]
משרי המלך הפרתמים: מן חארא
דמלב' פרתויא, לאחד מחורי המלך הפרתיי'.

ברקוב

פירוש המקרא

בהם: (ד) מי בחצר. סבור הוא שהיו
גדוליו וחכמיו בחצר שישאל להם מה
לעשות ולגמול למרדכי: (ח) לבוש מלכות.
לבוש של מלכות היה לו למלך שלא לבש
כי אם באותו יום שהועמד למלכות, וכן
סוס שרכב עליו המלך, וכן כתר המלוכה
אשר ניתן כתר מלכות בראשו של מלך
ביום שעמד למלוך: (ט) ונתון הלבוש והסוס.
והוא הדין לכתר, אלא שהלבוש צריך להלביש
והסוס צריך להרכיב הוצרכו להזכי', והכתר
שאדם עצמו נותנה על הראש לפיכך לא

הוצרך

מִי הוּא זֶה וְאֵי־זֶה הוּא אֲשֶׁר־מְלָאוֹ לִבּוֹ
לַעֲשׂוֹת כֵּן: ו וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אִישׁ צַר
וְאוֹיֵב הָמָן הָרָע הַזֶּה וְהָמָן נִבְעַת מִלִּפְנֵי
הַמֶּלֶךְ וְהַמַּלְכָּה: ז וְהַמֶּלֶךְ קָם בַּחֲמָתוֹ
מִמִּשְׁתֵּה הַיַּיִן אֶל־גִּנַּת הַבִּיתָן וְהָמָן עָמַד
לְבַקֵּשׁ עַל־נַפְשׁוֹ מֵאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה כִּי
רָאָה כִּי־כָלְתָה אֵלָיו הָרָעָה מֵאֵת הַמֶּלֶךְ:
ח וְהַמֶּלֶךְ שָׁב מִגִּנַּת הַבִּיתָן אֶל־בֵּית ׀
מִשְׁתֵּה הַיַּיִן וְהָמָן נֹפֵל עַל־הַמִּטָּה אֲשֶׁר
אֶסְתֵּר עָלֶיהָ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הֲגַם לִכְבּוֹשׁ
אֶת־הַמַּלְכָּה עִמִּי בַּבָּיִת הַדָּבָר יָצָא מִפִּי
הַמֶּלֶךְ וּפְנֵי הָמָן חָפוּ: ט וַיֹּאמֶר חַרְבוֹנָה
אֶחָד מִן־הַסָּרִיסִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ גַּם הִנֵּה־
הָעֵץ אֲשֶׁר־עָשָׂה הָמָן לְמָרְדֳּכַי אֲשֶׁר
דִּבֶּר־טוֹב עַל־הַמֶּלֶךְ עֹמֵד בְּבֵית הָמָן גָּבֹהַּ

חמשים

הָנָא אוֹ אֵינוּ דְאִתְּתְרִים לִבֵּהּ
דְנֶעְבֵּד הָכְנָא: ו. וַאֲמַרַת
אֶסְתֵּיר גַּבְרָא אָלוֹצָא וּבְעֵל
דְּבָבָא הָמָן הוּ הָנָא בִּישָׁא
וְהָמָן אִתְּתְזִיעַ מִן קֳדָם מַלְכָּא
וּמַלְכְּתָא: ז. וּמַלְכָּא קָם
בְּחֶמְתֵּהּ מִן מִשְׁתְּיָא דְחַמְרָא
לְמִפַּק לְגִנַּת בֵּיתוֹנָא וְהָמָן קָם
דְּנִבְעֵא עַל נַפְשֵׁהּ מִן אֶסְתֵּיר
מַלְכְּתָא מֶטְּלַדַחֲזָא דְגָרְמַת
לֵהּ עֲלוֹהִי בִּישְׁתָא מִן מַלְכָּא:
ח. וּמַלְכָּא הֲפַךְ מִן גִּנְּתָא
בֵּיתוֹנָא לְבֵית מִשְׁתְּיָא דְחַמְרָא
וְהָמָן רָמֵא עַל עַרְסָא וְאֶסְתֵּיר
יָתְבָא עֲלֵיהּ וַאֲמַר מַלְכָּא וְאַף
לְמִצְעָרוּ לְמַלְכְּתָא עִמִּי בְגוֹ
בֵּיתָא וּמִלְּתָא נְפַקַת מִן פּוּמֵהּ
דְמַלְכָּא וְאַפּוֹהִי דְהָמָן אִתְחַפִּי
ט. וַעֲנָא רְחַבוֹנָא חַד מִן
מְהֵימְנוֹהִי דְמַלְכָּא וַאֲמַר קֳדָם
מַלְכָּא הָא אַף קֵיסָא תַּקֵּן הוּא
הָמָן לְמִתְלָא לְמָרְדְּכַי עֲלוֹהִי
עַל דַאֲמַר שַׁפִּירְתָּא עַל מַלְכָּא
וְקָאֵם בְּבֵיתֵהּ דְהָמָן רוּמֵהּ

פירוש המקרא

של מעלה: (ה) מי הוא זה ואי זה הוא. שתי אמירות אמר לה לפיכך כתוב בפסוק זה שתי פעמי' ויאמר, אמירה ראשונה אמר לה מי הוא זה, ואף כשתאמר צריך אני עוד לשאל עליו אי זה הוא, היכן הוא, אם ישנו בכל מדינות מלכותי יכולני לשלוח אחריו ולקחתיו משם, ואם אינו במלכותי מה אני יכול לעשות, וזו אמירה שניי' ואי זה הוא, באיזה מקום הוא: (ו) המן הרע הזה. בתשובה אחת השיבה על שתי אמירות, על אמירה ראשונ' שאל לה מי הוא זה, השיבה אותו המן הרע, ועל אמירה שניי' שאמר לה אי זה הוא, בקרוב או ברחוק, השיבה אותו לא מעבר לים הוא ולא בקצה הארץ הוא אלא המן הרע הזה! (ז) והמלך קם בחמתו. לא הספיק לגמור הסעודה מפני חמתו שבערה בו: (ט) גם הנה העץ. פת'

עוד

באור התרגום

(בערכו) להיות יושב בשער המלך. נראה שקרא היוני בשער תמו' בנזק. (ז) אל גנת הביתן: למפק לגנת ביתונא, מוסיף למפק, שקם מן המשתה לילך לגנת הביתן, וכן הוא גם בתרגו' שני קם ברתחי' וכו' ואזל לגנתא וכו'. כי כלתה: דגרמת לה, וכן כי כלה היא (שמואל א' כ' ל"ג) ת"ם דגרמת, ועניינו נחתך ונחרץ. אליו: עלוהי, כאילו כתו' עליו. (ח) לכבוש: למצערו, וכן ויענה (בראשית ל"ד ב') וצערה. (ט) ויאמר חרבונה: וענא רחבונא, כאילו כתוב ויען חרבונה. לפני המלך: ואמר קדם מלכא, כאילו כת' ויאמר לפני המלך. למרדכי: למתלא למרדכי עלוהי, כאילו כת' לתלות את מרדכי עליו. אשר דבר טוב: על דאמר שפירתא, ויהי' לפי זה אשר נתינת טעם, שהי' רוצה לתלות את

מרדכי

דְמַלְכָּא וְסַרְהֲבוּהִי לְהָמָן
לְמִשְׁתְּיָא דַעֲבַדַת אֶסְתֵּיר׃
ז א. וְעַל מַלְכָּא וְהָמָן לְמִשְׁתְּיָא
דַעֲבַדַת אֶסְתֵּיר מַלְכְּתָא׃
ב. וַאֲמַר לַהּ מַלְכָּא לְאֶסְתֵּיר
אַף בְּהּ בְּיוֹמָא הוּ דְמִשְׁתְּיָא
דְחַמְרָא מָנָא הִי שְׁאֶלְתְּכִי
וְבָעוּתֵבִי עַד מָא לְפַלְגָּה
דְמַלְכוּתִי נֶתְעֲבֵד לֵכִי׃ ג. וַעֲנָת
אֶסְתֵּיר וַאֲמַרַת אִן אֶשְׁכַּחֵת
רַחֲמָא בְּעֵינָךְ מַלְכָּא וְאִן עַל
מַלְכָּא שַׁפִּיר תֶּתְיַהֲבִי נַפְשִׁי
בְּשֶׁאֱלְתִּי וְעַמִּי בְּבָעוּתִי׃
ד. מֶטֻּל דְאִזְדַּבַּנְן אֲנָא וְעַמִּי
לְקַטָּלָא וְלַחֲרָבָא וְלְאַבָּדָנָא
וְאִלּוּ דְנִתְקְנָא עַבְדֵא וְאַמְהָתָא
אִזְדַּבַּנְן שֶׁתָקָא הֲוֵית לָא גֵיר
שְׁלְאבְעֶלְדְבָבָא דְנָהֵר לְמַלְכָּא
ה. וַעֲנָא מַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרשׁ
וַאֲמַר לְאֶסְתֵּיר מַלְכְּתָא מַנוּ

הנא

הִגִּיעוּ וַיַּבְהִלוּ לְהָבִיא אֶת־הָמָן אֶל־
הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה אֶסְתֵּר׃
ז א וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן לִשְׁתּוֹת עִם־אֶסְתֵּר
הַמַּלְכָּה׃ ב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר גַּם
בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי בְּמִשְׁתֵּה הַיַּיִן מַה־שְּׁאֵלָתֵךְ
אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וְתִנָּתֵן לָךְ וּמַה־בַּקָּשָׁתֵךְ
עַד־חֲצִי הַמַּלְכוּת וְתֵעָשׂ׃ ג וַתַּעַן אֶסְתֵּר
הַמַּלְכָּה וַתֹּאמַר אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ
הַמֶּלֶךְ וְאִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב תִּנָּתֶן לִי נַפְשִׁי
בִּשְׁאֵלָתִי וְעַמִּי בְּבַקָּשָׁתִי׃ ד כִּי נִמְכַּרְנוּ
אֲנִי וְעַמִּי לְהַשְׁמִיד לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד וְאִלּוּ
לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת נִמְכַּרְנוּ הֶחֱרַשְׁתִּי כִּי
אֵין הַצָּר שֹׁוֶה בְּנֵזֶק הַמֶּלֶךְ׃ ה וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וַיֹּאמֶר לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה

מי

באור התרגום

ז (א) לשתו' עם אסתר המלכה: למשתיא דעבדת אסתיר מלכתא, כאילו כת' אל המשתה אשר עשתה אסתר המלכה. (ב) מה שאלתך אסתר המלכה וכו', הסורי תרגם כאילו כת' „מה שאלתך ומה בקשתך עד חצי המלכו' ותעש.״ (ד) להשמיד ולהרוג: לקטלא ולחרבא, כאילו כת' להרוג ולהשמיד. — לעבדי' ולשפחו' נמכרנו: דנתקנא עבדא ואמהתא אזדבנן, מוסיף דנתקנא כדי לפרש, לא שיהיו הקוני' שנמכרו להם ישראל עבדי' ושפחות, אלא לעבדי' ולשפחו' מוסב על ישראל עצמם. ובהעתקת הע' יש כאן ערבוב, וצורת העתקתם כאילו כת' כי נמכרנו אני ועמי להשמיד להרוג ולעבדות, אנחנו וילדינו לעבדי' ולשפחות. כי אין הצר שוה: לא גיר שלא בעלדבבא, כלומר לא ישקוט וינוח הצר מלהזיק למלך, ונמצא פעל שוה כדרך אל דמם שגינו שתיקה ומנוחה, אם לא שויתי ודוממתי נפשי (תהלים קל״א ב'). או שקרא הסורי שלה תמורת שוה. בנזק המלך: דנהר למלכא, ע' ב״הת רות ב' ע', וצריך לתקן שם הרר תמו' הרא אשר נשאר בטעות. והע' העתיקו *οὐ γὰρ ἄξιος ὁ διάβολος τῆς αὐλῆς τοῦ βασιλέως* אין הצר שוה

פירוש המקרא

ז (ג) נפשי בשאלתי. אתה אומר אם אשאל עד חצי המלכות שתתן, אין שאלתי לחצי המלכות, ולא לעשירית המלוכה, ולא אחד ממאה בו, אלא שאלה קטנה אנכי שואלת מאתך שתתן לי נפשי וכו': (ד) ואלו לעבדים וכו', החרשתי שהרי לא קצרה ידך מפדות וכח יש לך להציל, אבל אחר ההרג אין מלך בשר ודם שיכול להציל ולהשיב את הנפש אל ההרוג: כי אין הצר שוה וכו'. בדבר זה שנמכרנו לעבדים ולשפחו' אין הצר שוה להזיק את המלך, שכשירגיש המלך ישיב המאמר: ד״א. כי אין הצר שוה וכו'. אין הצר חושש בנזק המלך, ולשון הראשון עיקר שתיבת כי נותן טעם לדבר

של

(בערכו)

בְּעֵינָיו יִכָּתֵב לְהָשִׁיב אֶת־הַסְּפָרִים
מַחֲשֶׁבֶת הָמָן בֶּן־הַמְּדָתָא הָאֲגָגִי אֲשֶׁר
כָּתַב לְאַבֵּד אֶת־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל־
מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ׃ ו כִּי אֵיכָכָה אוּכַל וְרָאִיתִי
בָּרָעָה אֲשֶׁר־יִמְצָא אֶת־עַמִּי וְאֵיכָכָה
אוּכַל וְרָאִיתִי בְּאָבְדַן מוֹלַדְתִּי׃ ז וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרֹשׁ לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וּלְמָרְדֳּכַי
הַיְּהוּדִי הִנֵּה בֵית־הָמָן נָתַתִּי לְאֶסְתֵּר
וְאֹתוֹ תָּלוּ עַל־הָעֵץ עַל אֲשֶׁר־שָׁלַח יָדוֹ
בַּיְּהוּדִיים׃ ח וְאַתֶּם כִּתְבוּ עַל־הַיְּהוּדִים
כַּטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ וְחִתְמוּ בְּטַבַּעַת
הַמֶּלֶךְ כִּי־כְתָב אֲשֶׁר־נִכְתָּב בְּשֵׁם־הַמֶּלֶךְ
וְנַחְתּוֹם בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ אֵין לְהָשִׁיב׃

ויקראו

רַחֲמָא בְּעֵינוֹהִי נִכְתּוֹב וְנַהֲפֵךְ
אֶגַּרְתָּא וּמַחְשַׁבְתָּא דְהָמָן
אֲגָגָיָא דִכְתַב לְמוֹבָדוּ לְכָלְהוֹן
יוּדָיֵא בְּכָלְהֵין מְדִינָתֵהּ דְמַלְכָּא
ו. אֵיכְנָא גֵיר מָצֵיָא אֲנָא
דְאֶחֱזֵא בְּבִישְׁתָא דְתֶגְרַשׁ
לְעַמִּי וְאֵיכְנָא מֶשְׁכְּחָא אֲנָא
דְאֶחֱזֵא בְּאַבְדָנָא דְשַׁרְבְּתִי׃
ז. וְאָמַר מַלְכָּא אַחֶשְׁוֵרֹשׁ
לְאֶסְתֵּיר מַלְכְּתָא הָא בַּיְתֵהּ
דְהָמָן יְהַבֵת לְכִי וְלֵהּ תְּלוֹ עַל
קֵיסָא עַל דְאוֹשֵׁט אִידָא בְיוּדָיֵא
ח. וְאַנְתּוּן עַל יוּדָיֵא אֵיךְ
דְשַׁפִּיר בְּעַיְנַיְכוֹן בִּשְׁמָא
דְמַלְכָּא חַתּוֹמוּ בְעֶזְקְתָא
דְמַלְכָּא בִּכְתָבָא דְמֶתְכְּתַב
בִּשְׁמָא מַלְכָּא וּמֶתְחַתַּם בְּעֶזְקְתֵהּ
דְמַלְכָּא דְלָא הָפֵךְ׃ ט. וְאֶתְקְרִיו

ספרא

פירוש המקרא

ובמולדתי לא המלכני, עתה שיודע בעמי ובמולדתי שגם הם מלכים אם טובה אני בעיניו יכתב וכו': (ז) הנה בית המן נתתי לאסתר, שהי' הגדול שבשרים, ואותו תלו על העץ על אשר שלח ידו ביהודים, דבר קל הזה, להשיב את מחשבתו אשר חשב על היהודים, על אחת כמה וכמה שאתן לך: (ח) ואתם כתבו על היהודים וכו'. כשם שהוא כתב לאבד את כל היהודים וחתם בטבעת המלך, וגם אתם כתבו על היהודי' כטוב בעיניכם וחתמו בטבעת המלך: כי כתב אשר נכתב וכו'. וניתן ביד שלוחי המן לאבד את כל היהודים: אין להשיב. פי' אין לבטל אותה גזרה אם לא על ידי כתב אחר שנכתב בשם המלך ונחתם בטבע' המלך

באור התרגום

בעיניו: לא ת' הסורי. והע' העתיקו כאילו כת' אם על המלך טוב ואם מצאתי חן בעיניו יכתב להשיב וכו'. יכתב להשיב: נכתוב ונהפך, כאילו כתוב יִכָּתֵב וְיָשִׁיב. (ו) אשר ימצא: דתגרש, ענינו אשר יקרה. (ז) ולמרדכי היהודי: לא תר' הסורי, והיתה אמירה זו לאסתר לבדה, ולפיכך תרגם נתתי לאסתר, יהבת לכי, כי רק אליה הוא מדבר, וכן הוא גם בהעתקת השבעי'. (ח) ואתם כתבו על היהודי': ואנתון על יודיא, חסר בסורי הפעל כתבו, ות' כאילו כתוב ואתם על היהודים כטוב בעיניכם חתמו וכו'. כי כתב אשר נכתב וכו', נראה מתוך התרגו' כי מה שאמר כי כתב אשר נכתב בשם המלך וכו' איננו מוסב על הספרים ששלח המן, שאינו יכול להשיב אותם על שנכתבו בשם המלך, אלא מוסב על מה שאמר למרדכי ולאסתר שיכתבו על היהודים כטוב בעיניהם ויחתמו בטבעת המלך ובזאת יהיו בטוחים שיעשה רצונם כרצון המלך עצמו, כי כל כתב שנכתב בשם המלך ונחתם בטבעתו אין להשיב עליו ולעמוד נגדו. וכן נראה גם מהעתקת הע'. ולפי הוולגאטא כי כתב אשר נכתב וכו' איננו מדברי אחשורוש, אלא כותב הספר נותן טעם למה אמר אחשורוש שיכתבו הספרים בשמו ויחתמו בטבעתו:
„Haec enim consuetudo erat ut epistolis, quae ex regis nomine mit-

תרגום

חַמְשִׁין אַמִּין וַאֲמַר מַלְכָּא
תְּלָאוּהִי עֲלוֹהִי: י. וּתְלָאוּהִי
לְהָמָן עַל קֵיסָא דְּתַקִּין לֵיהּ
לְמוֹרְדְּכַי וְחֶמְתֵּיהּ דְּמַלְכָּא
אִתְּתְנִיחַת:
ח א. בְּיוֹמָא הוּ וִיהַב מַלְכָּא
אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לְאֶסְתֵּיר
מַלְכְּתָא בֵּיתֵיהּ דְּהָמָן בְּעֵל
דְּבָבָא דִּיהוּדָיֵא וּמוֹרְדְּכַי עַל
קֳדָםמַלְכָּא מְטֻלְדַּגְלַת אֶסְתֵּיר
מָנָא הֲוָא לָהּ: ב. וּשְׁקַל
מַלְכָּא עִזְקְתָא דִּשְׁקַל מִן הָמָן
וִיהָבָהּ לְמוֹרְדְּכַי וְאַקִּימְתֵּיהּ
אֶסְתֵּיר לְמוֹרְדְּכַי עַל בֵּיתֵיהּ
דְּהָמָן: ג. וְהֶפְכַּת אֶסְתֵּיר
וּמַלְלַת קֳדָםמַלְכָּא וּנְפַלַת עַל
רִגְלוֹהִי וּבְעָיָא וּמִתְכַּשְּׁפָא לֵיהּ
דְּנֶעְבַּר בִּישְׁתָא דְּהָמָן אֲגָגָיָא
וּמַחְשַׁבְתָּא דְּאִתְחַשֵּׁב עַל
יוּדָיֵא: ד. וְאוֹשֵׁט מַלְכָּא
לְאֶסְתֵּיר שַׁרְבִיטָא דְּדַהֲבָא
וְקָרְבַת לֵהּ אֶסְתֵּיר: ה. וְקָמַת
קֳדָם מַלְכָּא וַאֲמַרַת אִן עַל
מַלְכָּא שַׁפִּיר וְשַׁפַּר פִּתְגָמָא
קֳדָם מַלְכָּא וְאִן אֶשְׁכַּחַת

אסתר ז ח

חֲמִשִּׁים אַמָּה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ תְּלֻהוּ עָלָיו׃
י וַיִּתְלוּ אֶת־הָמָן עַל־הָעֵץ אֲשֶׁר־הֵכִין
לְמָרְדֳּכָי וַחֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכָכָה׃
ח א בַּיּוֹם הַהוּא נָתַן הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ
לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה אֶת־בֵּית הָמָן צֹרֵר
הַיְּהוּדִיים וּמָרְדֳּכַי בָּא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי־
הִגִּידָה אֶסְתֵּר מַה הוּא־לָהּ׃ ב וַיָּסַר הַמֶּלֶךְ
אֶת־טַבַּעְתּוֹ אֲשֶׁר הֶעֱבִיר מֵהָמָן וַיִּתְּנָהּ
לְמָרְדֳּכָי וַתָּשֶׂם אֶסְתֵּר אֶת־מָרְדֳּכַי עַל־
בֵּית הָמָן׃ ג וַתּוֹסֶף אֶסְתֵּר וַתְּדַבֵּר לִפְנֵי
הַמֶּלֶךְ וַתִּפֹּל לִפְנֵי רַגְלָיו וַתֵּבְךְּ וַתִּתְחַנֶּן־
לוֹ לְהַעֲבִיר אֶת־רָעַת הָמָן הָאֲגָגִי וְאֵת
מַחֲשַׁבְתּוֹ אֲשֶׁר חָשַׁב עַל־הַיְּהוּדִים׃
ד וַיּוֹשֶׁט הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר אֵת שַׁרְבִט הַזָּהָב
וַתָּקָם אֶסְתֵּר וַתַּעֲמֹד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ ה וַתֹּאמֶר
אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב וְאִם־מָצָאתִי חֵן לְפָנָיו
וְכָשֵׁר הַדָּבָר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְטוֹבָה אֲנִי

יתיר י׳ בעיניו

באור התרגום

מרדכי לפי שדבר טוב על המלך, שהיה המן רודף כל אוהבי המלך ודורשי טובתו נמצא שהיה אויב גם למלך.

ח (ג) ותוסף: והפכת, כאילו כתוב ותשב אסתר. ותבך: ובעיא, תרגם לפי הענין כאילו כת' ותבקש, או שנפל טעות בספרים וצ"ל ובכיא תמו' ובעיא. להעביר: דנעבד, כך הוא בספרי' שלפני, וצ"ל דנעבר ברי"ש תמורת הדלי"ת. (ד) ותקם אסתר: וקרבת לה אסתיר, כאילו כת' ותקרב אליו אסתר, והיתה הושטת השרביט סימן שתקרב אליו. ותעמוד לפני המלך: שהוא במקרא סוף פסוק ד' משך הסורי לתחלת פסוק הבא. (ה) אם על המלך טוב וכו', הסורי תרגם כאילו כת' אם על המלך טוב וכשר הדבר לפני המלך ואם מצאתי חן בעיניו. וטובה אני בעיניו

פירוש המקרא

עוד לבד רעות הללו עשה רעה אחרת גם הנה העץ וכו': (י) וחמת המלך שככה. אותה החימה שקם בה ממשתה היין שככה:

ח (א) לאסתר המלכה את בית המן. שיהיו בני ביתו ובניו עבדי' לה: כי הגידה אסתר מה הוא לה. כשבאה לבקש מלפניו על עמה ועל מולדתה: (ב) ותשם אסתר את מרדכי וכו'. להיות אדון על נכסי המן ועל נפשות ביתו: (ד) ויושט המלך לאסתר וכו'. כדי להעמיד': (ה) וכשר הדבר לפני המלך. להחיות עם שלא חטא, שלא לאבדם יותר ממה ששלח המן הספרים לאבד אומה בחנם: וטובה אני בעיניו. שאני ראויה למלכות, שמא בתחילה כשהמלך לא היה יודע בעמי

ובמולדתי

יא אֲשֶׁר נָתַן הַמֶּלֶךְ לַיְּהוּדִים ׀ אֲשֶׁר בְּכָל־
עִיר־וָעִיר לְהִקָּהֵל וְלַעֲמֹד עַל־נַפְשָׁם
לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת־כָּל־חֵיל עַם
וּמְדִינָה הַצָּרִים אֹתָם טַף וְנָשִׁים וּשְׁלָלָם
לָבוֹז׃ יב בְּיוֹם אֶחָד בְּכָל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ
אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ בִּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים־
עָשָׂר הוּא־חֹדֶשׁ אֲדָר׃ יג פַּתְשֶׁגֶן הַכְּתָב
לְהִנָּתֵן דָּת בְּכָל־מְדִינָה וּמְדִינָה גָּלוּי
לְכָל־הָעַמִּים וְלִהְיוֹת הַיְּהוּדִיִּים* עֲתוּדִים
לַיּוֹם הַזֶּה לְהִנָּקֵם מֵאֹיְבֵיהֶם׃ יד הָרָצִים
רֹכְבֵי הָרֶכֶשׁ הָאֲחַשְׁתְּרָנִים יָצְאוּ מְבֹהָלִים
וּדְחוּפִים בִּדְבַר הַמֶּלֶךְ וְהַדָּת נִתְּנָה בְּשׁוּשַׁן
הַבִּירָה׃ טו וּמָרְדֳּכַי יָצָא ׀ מִלִּפְנֵי
הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת תְּכֵלֶת וָחוּר וַעֲטֶרֶת
זָהָב גְּדוֹלָה וְתַכְרִיךְ בּוּץ וְאַרְגָּמָן וְהָעִיר
שׁוּשָׁן צָהֲלָה וְשָׂמֵחָה׃ טז לַיְּהוּדִים הָיְתָה
אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשָׂשֹׂן וִיקָר׃ יז וּבְכָל־
מדינה

יתיר י · עתידים קרי

יא. אגרתא דכתב מלכא על יודיא דבכל מדינתא למתכנשו ולמקם לנפשהון ולמחרב ולמקטל ולמובדו לכלנש דמעיק להון טליא ונשא וקניניהון לבזתא: יב בחד יום דבכלהון מדינתה דמלכא אחשורש בתלת עסרא בירחא דתרעסר דהוא אדר: יג. ופרשגנה דכתבא אתיהב בכל מדינא ופקד לכלהון עממא דיהוון יודיא מטיבין ליומא הנא דנתפרעון מן בעלדבביהון: יד. ואתו רהטא ואספוכא רכבי רכשא ונפקו מסרהבאית בפתגמא ובפוקדנא דאתפקד בשושן בירתא: טו. ומרדכי נפק מן קדם מלכא בלבושא דמלכותא דתכלתא ודבוצא ובכלילא דדהבא וכריך בכוצא ובארגונא ומדינתא שושן רצת וחדת: טז. ועל יודיא הוא נהרא וחדותא ואיקרא ודיצא: יז. בכל

פירוש המקרא

ראשונים: (טו) ומרדכי יצא מלפני המלך וכו'. כל עומת שאמר למעל' ומרדכי ידע וכו' וילבש שק וכו' באותו הלשון הוא אומ' עכשיו ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות. וכל הענין בלשון שנכתב פורענו' של יהודים בו בלשון נתן הסופר דעתו לכתוב שמחתם בשעה שבאה להם רווחה; כל עומת שאומר למעל' והעיר שושן נבוכ', הוא חוזר ואומר והעיר שושן צהלה ושמח', כל עומת שאמר למעלה אבל גדול ליהודי', הוא חוזר ואומר שמחה וששון ליהודים, כל עומת שאמר למעלה שק ואפר יצע לרבי', עכשיו הוא אומר ורבי' מעמי הארץ מתיהדים.

באור התרגום

(יא) אשר נתן המלך: אגרתא דכתב מלכא, מוסיף אגרתא, ויהי' פסוק זה פירוש של פסוק הקודם, וישלח ספרים ביד הרצים, ועתה מפרש ספרי' אשר נתן המלך ליהודי' וכו'. את כל חיל עם ומדינ': ת"ס במלה כוללת לכלנש. (יג) להנתן דת: אתיהב, ת"ס כאילו כת' פתשגן הכתב נתן בכל מדינה, וכמו כן העתיקו הע' פתשגן הכתב ניתן גלוי לכל העמים בכל מדינה ומדינה. (יד) מבהלים ודחופי': מסרהבאית, כי שניה' ענין מהירו'. והדת נתנה: ובפוקדנא דאתפקד, כאילו כתו' ובדת הנתנה, שיצאו מבהלים ודחופי' בדבר המלך ובדת הנתנה בשושן; והע' העתיקו כאילו כת' והדת נתנה גם בשושן.

(טו) וחור: ודבוצא, כבר אמרנו (לעיל א' ו') כי הוראת חור ובוץ אחת היא. גדולה: לא תרגם הס' וגם בהעתקת הע' ובפולגאטא ליתי. ותכריך: וכריך,

ט וַיִּקָּרְאוּ סֹפְרֵי־הַמֶּלֶךְ בָּעֵת־הַהִיא בַּחֹדֶשׁ
הַשְּׁלִישִׁי הוּא־חֹדֶשׁ סִיוָן בִּשְׁלוֹשָׁה
וְעֶשְׂרִים בּוֹ וַיִּכָּתֵב כְּכָל־אֲשֶׁר־צִוָּה
מָרְדֳּכַי אֶל־הַיְּהוּדִים וְאֶל הָאֲחַשְׁדַּרְפְּנִים
וְהַפַּחוֹת וְשָׂרֵי הַמְּדִינוֹת אֲשֶׁר מֵהֹדּוּ וְעַד־
כּוּשׁ שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה מְדִינָה
וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ וְעַם וָעָם כִּלְשֹׁנוֹ וְאֶל־
הַיְּהוּדִים כִּכְתָבָם וְכִלְשׁוֹנָם׃ י וַיִּכְתֹּב בְּשֵׁם
הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרֹשׁ וַיַּחְתֹּם בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ
וַיִּשְׁלַח סְפָרִים בְּיַד הָרָצִים בַּסּוּסִים רֹכְבֵי
הָרֶכֶשׁ הָאֲחַשְׁתְּרָנִים בְּנֵי הָרַמָּכִים׃

אשר

סָפְרֵא דְמַלְכָּא בְּזִבְנָא הַהוּא
בְּיַרְחָא תְּלִיתָאָה דְהוּא חֲזִירָן
בִּתְלָתָא וְעֶסְרִין בֵּהּ בְּיַרְחָא
וְכַתְבוּ כְּלָמְדַם דְכָתַב מָרְדְּכַי
עַל יוּדָאֵי לְרַבֵּי חֵילָא
וְלָמְרָוָתָא וּלְרַוְרְבָנֵי דִמְדִינָתָא
מִן הוֹד וְעַד כּוּשׁ מְאָה
וְעֶסְרִין וּשְׁבַע מְדִינָן מְדִינְתָּא
אִיךְ כְּתָבָהּ וּלְעַמָּא אִיךְ לִשָּׁנֵהּ
וְלִיהוּדָאֵי אִיךְ כְּתָבְהוֹן וְאִיךְ
לִשָּׁנְהוֹן: י. וְאִתְכַּתַּבוּ בְּשֵׁם
מַלְכָּא אַחְשְׁוֵרוֹשׁ וְאִתְחַתַּם
בְּעִזְקְתָא דְמַלְכָּא וְשַׁדַּר אִגַּרְתָּא
בְּיַד רְהָטָא וּבְיַד אֶסְפּוּכָא
רָכְבֵי רִכְשָׁא בְּנֵי רַמְכָא:

אגרתא

באור התרגום

mittebantur et illius annulo signatae erant nemo auderet contradicere". (ט) סיון: חזירן, נקרא חדש סיון בל"ס חזירן או מפני שבחדש זה השמש נוטה וחוזר במהלכו אל קו המשוה (אֶקוואַטאָר), או מפני שחדש סיון הוא לפני תמוז, ותמוז הוא שם הסורי של אדוני"ס אשר נהרג ע"י חזיר מיער (Ov. Mett. 10, 288 ff.) נקרא חדש סיון חזירן; והאמת שבחדש סיון ותמוז, שהם יונ"י יול"י, חזירי יער יותר עלולים לערוף ולהזיק מבשאר חדשי השנה (עיין מיכאַעליס בהוספותיו לקאסטעלל s. v. חזירן). ובהעתקת הע' כת' ניסן תמ' סיון. אשר צוה: דכתב, שכתבו הסופרים כל מה שכתב (שצוה לכתוב) מרדכי. האחשדרפנים: רבי חילא, שרים העומדים על ראש החיל. ולפחות: ולמרותא, מל' מרות ושליטה ונקרא מרותא dominium. (י) רכבי הרכש האחשתרני', וביד אספוכא רכבי רכשא, וכן לקמן פסוק י"ד תרגם גם כן כך, ולא היה מפרש האחשתרנים על מין בהמה או חיה אלא שענינו אספוכא והוא מה שנקרא בל"א בלדר veredarius פאָסטרייטער. ומלת בסוסים הבא אחר הרצים לא תרגם הסורי, שכן גם בפסוק י"ד חסר במקרא. בני הרמכים: בני רמכא, רמכא בל' סורי הוראתו עדר של סוסים או מין אחר מבעלי חיים, וכן גם בל"א חזא לחמרי' דאתילידא ליה רמכי רמכי (תענית כ"ג ע"א) ויהי' בני רמכא מוסב על רכשא, כלומ' סוסים הרועים חפשי בעדר שאינם עומדים לעבוד עבודת משא, רק מוכנים לשאת הרוכב אם יהי' נחוץ לאיזה דבר; ובל' ערבי רמכה סוס או גמל נקבה, ונמצא בלשון משנה הרמך מותר (כלאים דף ל"ג) ופירשו הערוך סוס כמו בני הרמכים, וכן פי' גם הראב"ע בני הרמכים על הסוס ולא על העדר; והסורי תרגם האחשתרנים תחלה ואח"כ רכבי הרכש. כדי לסמוך רכש אל בני הרמכים, והע' והפּוּלגאַטאַ לא העתיקו כלל רכבי הרכש וכו':

(יא) אשר

פירוש המקרא

המלך: (י) וישלח ספרים. לבטל גזירת המן כמו שנתן לו המלך רשות: ביד הרצים בסוסים רכבי הרכש. רצים ששלח המן לא נאמר בהם בסוסים רכבי הרכש, ורצים ששלח מרדכי נאמר בהם, לקדם שלוחים

ראשונים

ד כי־גדול מרדכי בבית המלך ושמעו
הולך בכל־המדינות כי־האיש מרדכי
הולך וגדול: ה ויכו היהודים בכל־איביהם
מכת־חרב והרג ואבדן ויעשו בשנאיהם
כרצונם: ו ובשושן הבירה הרגו היהודים
ואבד חמש מאות איש: ז ואת פרשנדתא
ואת דלפון ואת אספתא: ח ואת פורתא
ואת אדליא ואת ארידתא: ט ואת פרמשתא
ואת אריסי ואת ארידי ואת ויזתא:
י עשרת בני המן בן־המדתא צרר
היהודים הרגו ובבזה לא שלחו את־
ידם: יא ביום ההוא בא מספר ההרוגים
בשושן הבירה לפני המלך: יב ויאמר
המלך לאסתר המלכה בשושן הבירה
הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש
ואת עשרת בני המן בשאר מדינות המלך
מה עשו ומה־שאלתך וינתן לך ומה־
בקשתך עוד ותעש: יג ותאמר אסתר

ת זעירא ש זעירא ו רבתי ז זעירא

אם

לות מלכא ושמה אזל הוא בכלהון מלכותא מטול דגברא מורדכי אזל הוא ורבי: ה. ומחו יודיא בכלהון בעלי דבביהון מחותא דחרבא ודקטלא ודאבדנא ועבדו בסנאיהון איך צבינהון: ו. ובשושן בירתא קטלו יודיא חמשמאה גברין: ז. ולשפירות ודלכון ולאספות: ח. ולפרשלט ולדליא ולדירא: ט. ולפיסות נלדיסי ולאדרי ולזות: י. עסרא בנוהי דהמן אגגיא בעל דבבא דיודיא קטלו ולבזתא לא אושטו אידיהון: יא. בהו יומא ועל מנינא דקטילא בשושן בירתא קדם מלכא: יב. ואמר לאסתיר מלכתא בשושן בירתא קטלו יודיא ואובדו חמשמאה גברין ולעסר בנוהי דהמן ובשרבא דמדינתא מנא עבדו מנאהי שאלתכי נתעבד לכי ומנאהי בעותכי נתיהב לכי: יג. ואמרת אסתיר נתיהב

מחר

פירוש המקרא

(י) ובבזה לא שלחו את ידם. שלא יאמרו בשביל ממונם הרגום ולא מפני שהיו שונאי' אותם: (יב) בשושן הבירה הרגו וכו' בשאר מדינו' המלך וכו'. כאילו מצטער על הדבר ומתוך דאגה נשא קל וחומר, בשושן הבירה שהי' להם לירא להרוג בעס המלך מפחד המלך הרגו היהודי' ואבד וכו' קל וחומר בשאר מדינות המלך, שאין המלך שרוי במדינ', מה עשו! ושמא תאמר שאני ניחם על מה שאמרתי לך במשתה היין „מה שאלתך וינתן לך" גם עתה במקומי אני עומד, ומה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך וכו'

באור התרגום

והשבעים העתיקו כמו שכתוב במקרא: (ד) ושמעו הולך: ושמה אזל הוא, כאילו כת' ושמו הולך, והע' סרו כאן הרחק הלאה מן הכתוב, כדרכם במגלה זו יותר מבשאר מקראי קדש, ופסוק ה' לא העתיקו הע' כלל. (ו) ואבד: לא תי' הסורי. — שמות של עשרת בני המן נשתנו בת"ס ואין שוה לכתוב השינויי'. (י) המן בן המדתא: ת"ס כאילו כתוב המן האגגי. (יב) בשאר מדינו': ובשרבא דמדינתא, וכן ת' שאר גם במקומו' אחרי' שרבא, ונרא' כמו שיאמר העברי שאר על הקרוב ממשפח' ושארית על הנשאר ונותר, כן גם הס' שרבא על השאר והמשפחה וגם על השארית. (יג) אם

על

מדינתא ובכל קרתא אתר
דמטי פתגמא דמלכא
ופוקדניה חדותא רבתא הות
ליהודאי ומשתיא ויומא טבא
וסגיאא מן עממא דארעא
מתחוהין מטל דנפלת דחלתא
דיהודאי עליהון:
ט א. ובירחא דתריסר דהוא
אדר בתלתעסרא כד
מטי זמנא דפתגמא דמלכא
ופוקדניה למתעבדו לבעלי
דבביהון אשתחלפת עבידתא
דישתלטון יהודאי בסנאיהון:
ב. ואתכנשו יהודאי בקירויהון
ובכלהון מדינתא דמלכא
אחשורש דנושטון אידא
בעבדי בישתהון ואנש לא
קם קדמיהון מטל דנפלת
דחלתהון על כלהון עממא:
ג. וכלהון רברבנא דמדינתא
ורבי חילא ומרותא ועבדי
עבדא דמלכא מיקרין ליהודאי
מטל דנפלת דחלתא דמלכא
עליהון: ד. מטל דרב מרדכי
לוה

מְדִינָ֨ה וּמְדִינָ֜ה וּבְכָל־עִ֣יר וָעִ֗יר מְקוֹם֙ אֲשֶׁ֨ר דְּבַר־הַמֶּ֤לֶךְ וְדָתוֹ֙ מַגִּ֔יעַ שִׂמְחָ֤ה וְשָׂשׂוֹן֙ לַיְּהוּדִ֔ים מִשְׁתֶּ֖ה וְי֣וֹם ט֑וֹב וְרַבִּ֞ים מֵעַמֵּ֤י הָאָ֙רֶץ֙ מִתְיַהֲדִ֔ים כִּֽי־נָפַ֥ל פַּֽחַד־הַיְּהוּדִ֖ים עֲלֵיהֶֽם׃

ט א וּבִשְׁנֵים֩ עָשָׂ֨ר חֹ֜דֶשׁ הוּא־חֹ֣דֶשׁ אֲדָ֗ר בִּשְׁלוֹשָׁ֨ה עָשָׂ֥ר יוֹם֙ בּ֔וֹ אֲשֶׁ֨ר הִגִּ֧יעַ דְּבַר־הַמֶּ֛לֶךְ וְדָת֖וֹ לְהֵעָשׂ֑וֹת בַּיּ֗וֹם אֲשֶׁ֨ר שִׂבְּר֜וּ אֹיְבֵ֤י הַיְּהוּדִים֙ לִשְׁל֣וֹט בָּהֶ֔ם וְנַהֲפ֣וֹךְ ה֔וּא אֲשֶׁ֨ר יִשְׁלְט֧וּ הַיְּהוּדִ֛ים הֵ֖מָּה בְּשֹׂנְאֵיהֶֽם׃
ב נִקְהֲל֨וּ הַיְּהוּדִ֜ים בְּעָרֵיהֶ֗ם בְּכָל־מְדִינוֹת֙ הַמֶּ֣לֶךְ אֲחַשְׁוֵר֔וֹשׁ לִשְׁלֹ֣חַ יָ֔ד בִּמְבַקְשֵׁ֖י רָֽעָתָ֑ם וְאִישׁ֙ לֹא־עָמַ֣ד בִּפְנֵיהֶ֔ם כִּֽי־נָפַ֥ל פַּחְדָּ֖ם עַל־כָּל־הָעַמִּֽים׃
ג וְכָל־שָׂרֵ֨י הַמְּדִינ֜וֹת וְהָֽאֲחַשְׁדַּרְפְּנִ֣ים וְהַפַּחוֹת֙ וְעֹשֵׂ֣י הַמְּלָאכָה֙ אֲשֶׁ֣ר לַמֶּ֔לֶךְ מְנַשְּׂאִ֖ים אֶת־הַיְּהוּדִ֑ים כִּֽי־נָפַ֥ל פַּֽחַד־מָרְדֳּכַ֖י עֲלֵיהֶֽם׃
כי

באור התרגום

מסובב ומעוטף. (יז) שמחה וששון: חדותא רבתא, כי הכפל הוא להפלגה. מתיהדים: מתחוהין, ענינו מתחרטי' וכן ולא נחמתי (ירמי' ד' כ"ח) ת"ס לא אתתוא. ונמצא גם בל' חכמי' תהא אני בו (מד"ר קהלת ה' ג'). ונראה שקרא הסורי מתחהים תמו' מתיהדים, או שת' לפי העניין שהיו מתחרטי' על מעשיהם הראשוני' ונעשו יהודים. והע' העתיקו περιετε-μνοντο שהיו נמולים.

ט (א) אשר הגיע דבר המלך: כד מטי זמנא דפתגמא דמלכא, מוסיף זמנא לפרש, אשר הגיע העת להעשות דבר המלך אשר כתב המן בשמו לאבד את היהודים, ולפי העתקת הע' הגיע דבר המלך ודתו אשר כתבו מרדכי ואסתר על היהודים ביום י"ג לחדש י"ב אל המדינות. וכל מה שכתוב אחר דבר המלך ודתו בפסוק הזה לא העתיקו הע' כלל. וגם הס' לא ת' ביום אשר שברו איבי היהודים לשלוט בהם, כצורתו, וכלל כל זה במלה אחת לבעלי דבביהון, כלו' כאשר הגיע הזמן לאויבי היהודים לעשות דבר המלך ודתו, ונהפוך הוא וכו'. (ב) במבקשי רעתם: בעבדי בישתהון, כאילו כתוב במבקשי רעתם. (ג) פחד מרדכי: דחלתא דמלכא, כאילו כתוב פחד המלך,

פירוש המקרא

ט (א) אשר ישלטו היהודים וכו'. ושמא תאמר עם מפוזר ומפורד בין העמים אחד בעיר ושנים ממשפחה היאך נתנו להם שרי המדינות לשלוט בשונאיהם לכך נאמר וכל שרי המדינות וכו' מנשאים את היהודים כי נפל פחד מרדכי עליהם:
ובבזה

הַפְּרָזוֹת עֹשִׂים אֵת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר שִׂמְחָה וּמִשְׁתֶּה וְיוֹם טוֹב וּמִשְׁלֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ׃
כ וַיִּכְתֹּב מָרְדֳּכַי אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל־כָּל־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הַקְּרוֹבִים וְהָרְחוֹקִים׃
כא לְקַיֵּם עֲלֵיהֶם לִהְיוֹת עֹשִׂים אֵת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְאֵת יוֹם־חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה׃

כימים

עָבְדִין בְּאַרְבְּעַסְרָא בְּאָדָר חֶדְוְתָא וּמִשְׁתְּיָא וְיוֹמָא טָבָא וּמְשַׁדְּרִין מָנְוָתָא גְּבַר לְחַבְרֵיהּ׃ כ. וּכְתַב מָרְדְּכַי מִלַּיָּא הָלֵין וְשַׁדַּר אִגַּרְתָּא לְכָלְהוֹן יְהוּדָיֵא דִּבְכָלְהֵין מְדִינָתָא דְמַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ דְּקָרִיבִין וּדְרַחִיקִין׃ כא. דִּנְקַבְּלוּן עֲלֵיהוֹן דִּנֶהֱווֹן עָבְדִין בְּאַרְבְּעַסַר וּבְכִסְאָא בְּאָדָר כָּל שְׁנָא בִּשְׁנָא׃ כב. אֵיךְ

יומתא

פירוש המקרא

ושמחה: (כ) ויכתב מרדכי את הדברים האלה, כל האמור למעל' כיצד נתקנא המן למרדכי, וכיצד נשאת אסתר למלכו' וביטלה גזירתו

באור התרגום

הוא כמו פזר בעברי', וכן בערי הפרזו' תרגם קוריא מדרתא, שהעיר שאינה מוקפת חומה כאילו בתיה פזורים, ויהי' פרז כמו פזר בהיפוך אותיו', וכן מתרג' חדלו פרזון (שופטים ה' ז') פסקו שנחא, מפני שהעיר שאינה מוקפת חומה נראה כשטוחה יותר, והמוקפת חומה היא בכנוסה וסגורה. וכן ובתי החצרים (ויקרא כ"ה ל"א) ת"ס בתא דין דשנחא. והע' העתיקו ג"כ היהודי' הפרזים - οι διεσπαρμένοι כאילו כת' הפזורים. (כא) ואת יום חמשה עשר בו: ובכסאא דאדר, הזמן כשהלבנה היא במילואה והוא יום החמשה עשר של כל חדש נקרא בל' סורי כֶּסְאָא או כֶּסֶא וכן בחמשה עשר יום לחדש (מלכים א' י"ב ל"ב) ת"ס בכסאא בה בירחא. וממה שנמצא על וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי (ד"הי ב' ז' י') ת"ס וביומא דכסאא בה בירחא דתשרי, רצה החכם איכהַעוים להוכיח שכסאא דירח' הוא כל הזמן ממילוא' של לבנה עד שתתמעט ותתכסה מעיני הרואה, והעד שנאמ' כאן על יום כ"ג של החדש כסאא, וטעות הוא ביד החכם הנ"ל, ואם הי' נותן עין ולב על השינוי הבאה שם בת"ס בפסוק הקודם הי' רואה כי כסאא גם שם הוא יום ט"ו של החדש, כי על „ויעשו ביום השמיני עצרת כי חנוכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים (שם פסוק ט') ת"ס „שבעא יומין דעאדא ושבעא יומין דחודת' דבית', הלין והלין הוא חושבנהון ארבעתעסר יומין" ועל החשבון הזה של י"ד ימים בחדש שלא נמצא במקרא אמר אח"כ „וביומ' דכסאא בה בירחא דתשרי" נראה לעין שכוונתו על יום החמשה עשר, והערבי שהעתיק בעקבות הסורי תרגם שם „נצף אלשהר" שהוא חציו של חדש. והחכם גיזיניו"ס (s. v. כסא) מביא המקומות שנמצאה מלה זו בעברית (משלי ז' כ', תהלים פ"א ד') ואומר: „Syr. כֶּסְאָא der vierzehnte Tag des Monats, der Vollmond (gleichsam die Idus)". וממה שהבאתי מוכח שצריך לתקן שם „der fünfzehnte Tag des M." ועל „תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו" ת"ס קרו בקרנתא בריש ירחא ובכסאא ביומתא דעדעאדא, ונופל עליו היטב מה שכתוב בפסוק הבא כי חק לישראל וכו' כי הוא ממש כמו שכתוב (במדבר י' י') ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות. והוא כפי' הראב"ע. וידוע מה שדרשו רז"ל על בכסה (ר"ה ח' ע"ב) ואמר הרלב"ג שנקרא ר"ה כֶּסֶא כי אז ע"ד משל הקב"ה יושב על כסא משפט לשפוט תבל בצדק.

ועל

אם־על־המלך טוב ינתן גם־מחר ליהודים
אשר בשושן לעשות כדת היום ואת
עשרת בני־המן יתלו על־העץ: יד ויאמר
המלך להעשות כן ותנתן דת בשושן ואת
עשרת בני־המן תלו: טו ויקהלו היהודיים
אשר־בשושן גם ביום ארבעה עשר
לחדש אדר ויהרגו בשושן שלש מאות
איש ובבזה לא שלחו את־ידם: טז ושאר
היהודים אשר במדינות המלך נקהלו
ועמד על־נפשם ונוח מאיביהם והרוג
בשנאיהם חמשה ושבעים אלף ובבזה
לא שלחו את־ידם: יז ביום־שלושה עשר
לחדש אדר ונוח בארבעה עשר בו ועשה
אתו יום משתה ושמחה: יח והיהודיים
אשר־בשושן נקהלו בשלושה עשר בו
ובארבעה עשר בו ונוח בחמשה עשר
בו ועשה אתו יום משתה ושמחה: יט על־
כן היהודים הפרוזים הישבים בערי

יתיר י יתיר י יתיר ו   הפרזות

תרגום

מחר ליהודיא דנעבדון איך
דיומנא ולעסרא בנוהי דהמן
נתלוואנון על קיסא: יד. ואמר
מלכא נעבדון הכנא ואתפקד
פוקדנא בשושן ולעסרא
בנוהי דהמן תלו על קיסא:
טו. ואתכנשו יודיא דבשושן
אף בארבעסרא בה בירחא
וקטלו בשושן תלתמאה גברין
ולבזתא לא אושטו אידיהון:
טז. ושרכא דיודיא דבמדינתא
דמלכא אתכנשו וקמו
לנפשהון ואתניחו מן בעל
דבביהון וקטלו מן סנאיהון
שבעין וחמשא אלפין ולבזתא
לא אושטו אידיהון: יז. בתלת
עסרא בירחא אדר ואתניחו
בארבעסרא בה בירחא:
יח. ועבדוהי יומא דמשתיא
וחדותא: יט. מטלהנא יודיא
מבדרא יתבי קוריא מבדרתא

עבדין

באור התרגום

על המלך טוב: לא תרגם הסורי. (יד) תלו: ת"ס כאילו כתוב תלו על העץ. (טז) ועמד, ונוח, והרוג, ת"ס כאילו כתוב עמדו, ונחו, והרגו. (יז) הסורי חלק פסוק זה לשני פסוקי': „ביום שלשה עשר לחדש אדר ונוח בארבעה עשר בו" הוא פסו' י"ז „ועשה אותו יום משתה ושמחה" הוא פסו' י"ח. ומה שהוא לפנינו במקרא פסוק י"ח לא נמצא בת"ס כלל, וסמוך אל „ועשה אותו יום משתה ושמח'" המוסב על היהודי' אשר במדינו' המלך מביא פס' י"ט על כן היהודי' הפרזי' וכו' שהם אנשי המדינו', והפסק בין הדבקים, שהוא והיהודים אשר בשושן וכו' חסר בתרגו'. (יט) היהודי' הפרזים: יודיא מבדרא, כאילו כתוב היהודים הפזורים, שכן בדרך כל' סורי הוא

פירוש המקרא

וכו': (יג) יתן גם מחר. אמרה לו אם בעיניך דבר גדול הוא שהרגו משונאיהם חמש מאות איש בעיני הוא דבר קטן אבל אם טוב על המלך לעשות בקשתי יתן גם מחר וכו': ואת עשרת בני המן. שהרגו': יתלו על העץ. להפחיד את האויבי' אשר במדינות המלך: (טז) ועמד על נפשם. פת' על מבקשי נפשם: ונוח מאויביהם. פת' כדי לנוח מאויביהם, ודומה לו [והי' בהניח ד' אלהיך לך] מכל אויביך: (יט) על כן היהודי' הפרזים וכו'. שלא נקמו בשנאיה' כי אם בשלשה עשר בלבד עושים את יום ארבעה עשר, והיהודי' אשר בשושן נקהלו בי"ג ובי"ד ונוח בט"ו ועשו אותו יום משת' ושמחה

אֲשֶׁר־חָשַׁב עַל־הַיְּהוּדִים עַל־רֹאשׁוֹ וְתָלוּ
אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו עַל־הָעֵץ׃ כו עַל־כֵּן קָרְאוּ
לַיָּמִים הָאֵלֶּה פוּרִים עַל־שֵׁם הַפּוּר עַל־
כֵּן עַל־כָּל־דִּבְרֵי הָאִגֶּרֶת הַזֹּאת וּמָה־רָאוּ
עַל־כָּכָה וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם׃ כז קִיְּמוּ
וקבל הַיְּהוּדִים עֲלֵיהֶם וְעַל־זַרְעָם וְעַל
כָּל־הַנִּלְוִים עֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲבוֹר לִהְיוֹת
עֹשִׂים אֶת־שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה כִּכְתָבָם
וְכִזְמַנָּם בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה׃ כח וְהַיָּמִים
הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר
מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה מְדִינָה וּמְדִינָה וְעִיר
וָעִיר וִימֵי הַפּוּרִים הָאֵלֶּה לֹא יַעַבְרוּ
מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים וְזִכְרָם לֹא־יָסוּף מִזַּרְעָם׃
כט וַתִּכְתֹּב אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה בַת־אֲבִיחַיִל
וּמָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי אֶת־כָּל־תֹּקֶף לְקַיֵּם אֵת־
אִגֶּרֶת הַפֻּרִים הַזֹּאת הַשֵּׁנִית׃ ל וַיִּשְׁלַח
סְפָרִים אֶל־כָּל־הַיְּהוּדִים אֶל־שֶׁבַע

וקבלו קרי   ת רבתי   ועשרים

מחשבתא בישתא על רישה דהמן אתחשב על יודיא ונתלוניהי ולבנוהי על קיסא: כו. מטלהנא קרא אנון ליומתא הנון פוריא עם שם פצחא מטל מלא דאגרתא הדא ועל מדם דחזו ועל מדם דגרש להון: כז. וקבלו יודיא עליהון ועל זרעהון ועל כל דמתלוא להון דלא נבטל דנהוון עבדין הלין תרין יומין איך דכתיבין בזבנהון בכל שנא: כח. ויומתא הלין מתדכרין ומתעבדין בכל שרבתא ומדינתא וקוריא ויומתא דפוריא הלין לא נעברון מן גו יודיא ודוכרנהון לא נעבר מן זרעהון: כט. וכתבת אסתיר מלכתא ברת אביחיל ומורדכי יודיא כלהין שרירתא דנשרון אגרתא הדא דפוריא: ל. ושדרו אגרתא לכלהון יודיא למאא ועסרין ושבע מדינן דבמלכותה

דאחשירש

פירוש המקרא

דחוקה ולא היתה שעה להאריך באגרות ולא כתבו בהם כי אם „להעביר את רעת המן האגגי ואשר ישלטו המה בשנאיהם" כי הרצים יצאו דחופים בדבר המלך ולא היה פנאי להאריך, אבל באגרת הפורים הזאת השנית הודיעו ליהודים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש מה ראה אחשורוש לשעבר שגזר להשמיד את כל היהודי' ומה ראה עכשיו להעביר את רעת המן: (כו) על כל דברי האגרת הזאת. אגרת הפורים הזאת השנית, דכתיב ויכתוב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים וכו' לקים עליהם וכו': (כז) קימו וקבלו. כשהגיע' האגרת הזאת אליהם שכתב מרדכי עליה' לעשות הימים ימי משתה ושמחה בכל שנה ושנה הם קימו וקבלו עליהם ועל זרעם: ועל כל הנלוים אליהם. אלו הגרים: (כח) נזכרים. ע"י מקרא מגלה: ונעשים. ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות וכו': (כט) לקיים את אגרת הפרים הזאת השנית. פי' לקיים את אגרת הזאת השנית שכתב

באור התרגום

את מרדכי ושב מחשבתו הרעה וכו'. אשר חשב: דמן אתחשב, ויהי' אשר מוסב על האיש החושב ולא על המחשבה, כלו' שהסופר אמר (האיש) אשר חשב על היהודים ישוב מחשבתו הרעה על ראשו ותלו וכו'. (כו) על שם הפור: עם שם פלאח, כך הוא לפני, ונראה שהוא משובש וצריך לתקון „על שם פלא". ומה ראו על ככה: ועל מדם דחזו, ועל ככה (קראו הימי' פורים) על מה שראו. ומה הגיע אליהם: ועל מדם דגרש להון, ועל מה שהגיע אליהם (קראו אותם פורים). (כז) וכזמנ': בזמנהון, כאילו כת' בזמנם. (כט) השנית: לא תרגם הסורי' וגם

בהעתקת

כב כַּיָּמִים אֲשֶׁר־נָחוּ בָהֶם הַיְּהוּדִים מֵאֽוֹיְבֵיהֶם וְהַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר נֶהְפַּךְ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים׃ כג וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים אֵת אֲשֶׁר־הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת וְאֵת אֲשֶׁר־כָּתַב מָרְדֳּכַי אֲלֵיהֶם׃ כד כִּי הָמָן בֶּן־הַמְּדָתָא הָאֲגָגִי צֹרֵר כָּל־הַיְּהוּדִים חָשַׁב עַל־הַיְּהוּדִים לְאַבְּדָם וְהִפִּל פּוּר הוּא הַגּוֹרָל לְהֻמָּם וּלְאַבְּדָם׃ כה וּבְבֹאָהּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ אָמַר עִם־הַסֵּפֶר יָשׁוּב מַחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה

אשר

תרגום

יוֹמָתָא דְאִתְּנִיחוּ בְהוֹן יְהוּדָאֵי מִן בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וְיַרְחָא דְאִשְׁתַּחְלַף מִדְּוֹנָא לְחֶדְוְתָא וּמִן אֶבְלָא לְיוֹמָא טָבָא דְנַעְבְּדוּן יָתְהוֹן לְיוֹמַת מִשְׁתְּיָא וְחֶדְוָתָא וּדְנִשְׁדְּרוּן מְנָוָתָא אֱנָשׁ לְחַבְרֵהּ וּמוֹהֲבָתָא לְבִישַׁיָּא׃ כג. וְקַבִּילוּ יְהוּדָאֵי עֲלֵיהוֹן מָדָם דְּשָׁרִיוּ לְמֶעְבַּד וּמָדָם דִּכְתַב מָרְדֳּכַי׃ כד. מְטוּל הָמָן בַּר הַמְּדָן אֲגָגָאָה בְּעֵל דְּבָבָא דְכֻלְּהוֹן יְהוּדָאֵי דְאִתְחַשַּׁב עַל יְהוּדָאֵי דְנוֹבֵד אֱנוּן וְאַרְמֵי פְצָא דְנֶחְרוּב אֱנוּן׃ כה. וּמָא דְעָאלָא הֲוָת אֶסְתֵּיר קֳדָם מַלְכָּא אֲמַר הֲוָא סִפְרָא נֶהְפְּכוּן

מחשבתא

פירוש המקרא

גזירתו הכל כתוב בו: (כב) ומשלוח מנו' איש לרעהו. שאין צריך לו: ומתנו' לאביוני'. שהם צריכין להם: (כג) וקבל היהודי' את אשר החלו לעשות. גם קבלת היהודי' אשר החלו לעשות כתבו להם, וכן כתבו להם „אחינו כל בית ישראל אשר בכל מדינות המלך אחשורוש יודע לכם שכבר החלו לעשות יו"ט במקומנו בי"ד ובט"ו באדר:" ואת אשר כתב מרדכי אליה'. שינהוג הדבר לדורות: (כד) כי המן בן המדתא וגו'. כתב להם מה ראו לעשות יום טוב ומה ראה אחשורוש שגזר להשמיד ולהרוג את כל היהודים כי המן בן המדתא וכו'. וכענין זה הי' כתוב באגרת „איש אחד קם עלינו לאבדנו בימי המלך אחשורוש והמן שמו, והיתה לנו אחות מזרע בנימין ושמה אסתר, ותלקח אסתר אל המלך ובבאה לפני המלך וגו':" (כה) אמר עם הספר. אמר המלך עם הספר שכבר הגיע לכם הפעם הראשון להעביר את דעת המן האגגי, לבד מדברי האגרת הראשונה אמר עוד דבר זה שישוב

באור התרגום

ועל ליום הכסא (משלי ז' כ') ת"ס וליומא הו סגיאה, ונראה שחלו כאן ידים בתרגום הזה ושינו בעקבות הע' שהעתיקו δι' ἡμερῶν πολλῶν ועיקר התרגום הי' כמו שהוא ביונתן „וליומא דעידא אתא לביתה". (כב) מיגון: מן דוונא, שרשו דוא וקרוב לו בעברית כל היום דוה (איכה א' י"ג) ת"ס וכליום דויא אנא. לאביונים: לבישא, עיקר הורא' ביש ידועה שנאמר על דבר או אדם רע, וקרוב לו בערבי' באש (עי' גיזיניוס, באש s.v.) והושאל גם על האביון שחלקו רע, ונלו"א נאמר גם על החולה מהו לכנוי בוזינא מן קדם בא ישא בשבתא (שבת דף ל'). (כד) הוא הגורל: לא תרגם הסורי. להמם ולאבדם: דנחרוב אנון, כאילו כת' להשמיד'. (כה) אמר עם הספר: אמר הוא ספרא, כאילו כת' אמר הספור והוא היודע דת ודין. והע' העתיקו כאילו כת' ובבואו (המן) לפני המלך אמר לתלו' את

מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו ותלו אותו ואת בניו על העץ, גם יודע לכם אחינו בית ישראל שכבר תלו אותו ואת בניו על העץ, כי באגרת הראשונה לא נכתב כי אם להעביר את דעת המן האגגי אשר ישלטו המה בשונאיה', אבל לא נכתב בה על מה גזרו להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים ומה ראו עכשיו שיהיה הדבר נהפוך שישלטו היהודים בשונאיהם, כי אז השעה היתה

דחוקה

דאחשירש מלכא מלא
דשררא ודשלמא: לא. דנשרון
יומתא דפוריא הלין בזמנהון
איך דאשרו עליהון מורדכי
יהודיא ואסתיר מלכתא איך
דאשרון הנון עליהון ועל
בניהון פוקדנא וצומהון
וצלותהון: לב. ומאמרה
דאסתיר אשר על מלא הלין
דפוריא ואתכתב בספרא:
י א. וארמי מלכא אחשירש
מאדאתא על כלה ארעא
ועל גזרתא דימא: ב. וכל
עבדי עושנה וגבורותה
ותשבחת רבותה דמורדכי
דאורבה מלכא הא כתיב
בספר מלי יומתא דמלכי מדי
ופרס: ג. מטל דמורדכי
יהודיא תנינא הוא דמלכא
אחשירש והוא רבא על יהודיא
וצבא הוא טבתא לעמה
וממלל הוא על כלה זרעה:

שלם כתבא דאסתיר:

ועשרים ומאה מדינה מלכות אחשורוש
דברי שלום ואמת: לא לקים את־ימי
הפרים האלה בזמניהם כאשר קים
עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה
וכאשר קימו על־נפשם ועל־זרעם דברי
הצומות וזעקתם: לב ומאמר אסתר קים
דברי הפרים האלה ונכתב בספר:

י א וישם המלך אחשרש מס על־הארץ
ואיי הים: ב וכל־מעשה תקפו
וגבורתו ופרשת גדלת מרדכי אשר גדלו
המלך הלוא־הם כתובים על־ספר דברי
הימים למלכי מדי ופרס: ג כי ׀ מרדכי
היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול
ליהודים ורצוי לרב אחיו דרש טוב
לעמו ודבר שלום לכל־זרעו:

אחשורוש קרי

באור התרגום

בהעתק' הע' ליתא. (ל) דברי שלום ואמת: מלא דשררא ודשלמא, כאילו כת' אמת ושלום, וכבר אמרנו שנקרא האמת שררא שרירותא מפני חזקו וקיומו. י (א) מס: מאדאתא', ע' ב"הת איכה א' א': ואיי: ועל גזרא, נקרא האי גזרא מפני שע"י מימי הים נגזר ונחתך מן היבשה, ונקרא בל' סורי אדם נהרים גזירא וכן גם בל' ערבי אלגזירה. (ג) ורצוי לרוב אחיו: לא תרגם הסורי. ודבר שלום לכל זרעו: וממלל הוא על כלה זרעה, חסר בסורי התרגום של שלום.

פירוש המקרא

בה לעשות פורים: (לב) ומאמר אסתר. פת' רצוי אסתר כמו ואת מאמר מרדכי: י (א) מס על הארץ, לפי שבת' למעלה והנחה למדינות עשה, שב וישם למס עובד: (ב) וכל מעשה תקפו וגו' הלא המה כתובי' וכו'. פת' דברי הירחא, נסים ונוראות שצריכין לפירסו' הנם כתובת לך בספר הזה, ודברים שאינם אלא דברי טיולים כגון מעשה תקפו של אחשורוש ופרשת גדולת מרדכי שהם דברים של חול אין כדאי לכותבם כאן, שהרי מגלה זו נאמרה ברוח הקדש ונכתבה בין הכתובי' ואם רצונך לטייל בדברי' של חול במעשה תקפו של אחשורוש וכו' הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס: (ג) ורצוי לרוב אחיו. למדך שמקצת אחיו לא היה רצוי להם שהיו מלזים אחריו לומר, ראו מה עשה לנו מרדכי שנתגרה בהמן ועל ידו נמכרנו להשמיד להרוג ולאבד לולא ד' שהי' לנו שלב מלכים בידו והטה לב המלך לצוות אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם: דורש טוב לעמו. לפני המלך והשרים:

חסלת פירושי ספר מגלה. לאלהי ישראל שיר ושבח ותהלה:
ולי אני עבדו הכותב יוליכני במסלה לביתי לחיים ולשלום ונגאלה:

G